

**DEMOKRASİ İÇİN
EĞİTİM**

**TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ
YAYINLARI**

DEMOKRASİ İÇİN EĞİTİM

TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ

XIII. EĞİTİM TOPLANTISI

30 KASIM - 1 ARALIK 1989

ŞAFAK MATBACILIK
Tel: 229 57 84 - Ankara

TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ
BİLİM DİZİSİ NO. 13

YAYINA HAZIRLAYAN :
DR. A. FERHAN OĞUZKAN

İÇİNDEKİLER

SUNU.....	VII
TED Bilim Kurulu Başkan	
Prof. Dr. Kemal GÜÇLÜOL'un Açış Konuşması.....	IX
TED Genel Başkanı	
Prof. Dr. Rüşü YÜCE'nin Konuşması.....	XIV
BİLDİRİ I "Tarihsel Gelişim İçinde Demokrasi ve Eğitim"	
(Prof. Dr. Ergun ÖZBUDUN).....	3
PANEL I "Demokrasi Eğitiminde Boyutlar ve Sorunlar"	
Oturum Başkanı.....	35
Prof. Dr. Nami ÇAĞAN.....	37
Panel Üyeleri :	
Dr. Hifz TOPUZ.....	46
Prof. Dr. Leyla KÜÇÜKAHMET.....	46
Prof. Dr. Mehmet GÜRKAYMAK.....	55
Prof. Dr. Mine TAN.....	67
Oya YERİN.....	77
BİLDİRİ II "Laik Eğitim ve Demokrasi"	
(Prof. Dr. Cahit TANYOL).....	101
PANEL II "Demokrasi Eğitiminde Öneriler"	135
Oturum Başkanı:	
Prof. Dr. Kemal GÜÇLÜOL.....	136
Panel Üyeleri :	
Prof. Dr. Ahmet Taner KİSLALI.....	136
Dr. A. Ferhan OĞUZKAN.....	144
Prof. Dr. Sudi BÜLBÜL.....	148
Prof. Dr. Yahya Kemal KAYA.....	158
EK 1 TED XIII. Eğitim Toplantısı Programı.....	223
EK 2 Yayına Hazırlık Çalışmalarında Gerekli Düzeltmeler İçin İlgililere Gönderilen Yazı Örneği.....	229

SUNU

Demokrasi nedir, ne değildir, bu çok tartışılan bir konudur. Çoğu zaman da farklı algılanıp uygulanan veya uygulandığı sanılan bir kavram olarak karşımıza çıkar.

Şüphesiz, demokrasi bir yaşam biçimidir. Kavram olarak tartışılması, gereğince anlaşılması güçtür. Ancak, daha da güç olanı demokrasinin uygulanması, demokratik ilke ve görüşlerin uygulamaya yansıtılmasıdır.

Bu nedenle, demokrasi çiçeği özenle yetiştirilmek, dikkatle izlenip korunmak ister. Sevgi ve şefkat ister. Bu da güç bir iştir. Demokrasinin kök salıp serpilmesi, gerçekten benimsenen ve gerçeğe yansıyan bir yaşam biçimi halini alması uygun ortamın oluşmasını gerektirir. Demokrasi çiçeğinin yaşayabileceği ortam da demokratik olacaktır. Bu da, belirlenen kuralların demokratik olması bunlara uyacak insanların demokrasiye olan bağlılığı ve onu kendileri için gerçekten bir yaşam biçimi olarak seçip gereklerini yerine getirmesiyle oluşabilir.

Bu noktada verilmesi gereken önemli kararlardan birisi de demokrasiye başlama zamanı ile ilgilidir. Özellikle yeni yetişen kuşaklar demokrasiyi ne zaman öğrenecek, ne zaman onu yaşamaya başlayacaktır? Bunun için biyolojik yaşlarının ilerlemiş olması, hayata atılmaları mı beklenecektir?

Şüphesiz, demokrasi bir yaşam biçimi olduğuna göre, onun olabildiğince erken öğrenilip benimsenmesi ve yaşama yansıtılması gerekir. Ayrıca, demokrasi sadece

belirli bir veya birkaç yaş grubunun değil, öğrenmeyle ilgili bazı sınırlılık ve farklılıklarla, tüm yaş gruplarının yaşam biçimidir. Ayrıca, demokrasi güzel, ama kişiyi hoşgörülü kılmak zorunda olduğu, başkalarının haklarına saygılı olmayı ve bu nedenle de özveride bulunmayı gerektirdiği için, oldukça güç bir yaşam biçimidir. Bu güçlük, demokrasi ilkelerinin sadece başkalarını değil, bizi de ilgilendirdiği kabul edilip benimsenerek uygulamaya yansıtıldığı zaman, azalıp ortadan kalkabilmektedir.

Bu nedenle, demokrasi öğrenilmek zorundadır. Demokratik ülkelerde bu işlevin yerine getirilmesi, öncelikle eğitim sisteminden beklenir. Bunun için, demokratik ülkelerde, herşeyden önce eğitim sistemi, tüm kurum ve kuruluşları ve belirlenen amaçlarıyla, bu amaçlara ulaşmada kullanılacak öğretim programları ve izlenecek yöntemleriyle, demokratik olmak zorundadır.

Ümidimiz odur ki, demokrasi için eğitim temasının tartışıldığı bilimsel toplantımızda sunulan ve şimdi basılı olarak elinizde bulunan bildirilerin, yapılan tartışmaların ve toplantının düzenlenmesinde gösterilen tüm çalışmaların büyük Türk Milletinin demokrasi eğitimi yönündeki çabalarına bazı katkıları olacaktır.

Saygılarımla.

Prof. Dr. Kemal GÜÇLÜOL

TED Bilim Kurulu Başkanı

TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ BİLİM KURULU BAŞKANI
PROF. DR. KEMAL GÜÇLÜOL'un
XIII. EĞİTİM TOPLANTISINI AÇIŞ KONUŞMASI

Sayın Konuklar, değerli meslektaşlarım,

Bilindiği gibi, insanlar bir arada bir toplum olarak birlikte yaşamayı kabul ettikleri zaman belli bir yaşam biçimini benimserler. Ana hatlarıyla bu yaşam biçimini belirleyen temel öge "egemenlik"tir. Bir toplumun üyesi olan bireyler egemenliği her zaman bir hak olarak kendileri veya temsilcileri aracılığıyla kullanma şans ve alışkanlığına sahip değildirler. İşte egemenliğin bir hak olarak kabul edilip doğrudan veya hür iradeyle seçilen temsilciler aracılığıyla kullanılması demokratik rejimlerde mümkündür. Bu yönden, demokrasi halkın halk tarafından ve halk için idaresidir.

Bakınız, büyük Atatürk'ün bu konuda söyledikleri arasında neler var :

"... Ben bir halk adamıyım. Ben düşündüklerimi daima halkın karşısında söylemeliyim. Yanlışım varsa halk beni yalanlar. Fakat şimdiye kadar bu açık konuşmada halkın beni yalanladığını görmedim.

" Ben yalnız kendi düşüncemi söylemek istemiyorum. Hepinizin düşündüklerini anlamak istiyorum. Ulusal işler, ulusal irade yalnız bir kişinin düşünmesinden değil, bütün ulus kişilerinin dilek ve isteklerinin toplamından belirir."

" Ulus bizi buraya gönderdi, fakat ömrümüzün sonuna kadar burada kalmak üzere bu ulusun yönetimini ona ege-men olmayı bir miras gibi üzerimizde bulundurmak için toplanmış değiliz."

"Her insan eşit olarak yaratılmıştır" ve her insanın "vazgeçilemez" ve "elinden alınamayacak olan" haklarının

varolduğunun kabulü demokrasinin doğuşunu müjdelemiştir. Yaşama, hürriyet ve mutluluk arama hakkına saygı ve bunları kullanma şansının derecesi bir toplumda demokrasi ve demokratik uygulamaların ne durumda olduğunun belirtileridir. Ayrıca, demokrasi sadece bir hükümet şekli değil, öncelikle bir birlikte yaşama biçimidir. Paylaşılan ortak ilgiler, toplumsal gruplar arasındaki serbest etkileşim ve hoşgörü, yeni durumlara göre toplumsal alışkanlıklarda değişme, çeşitli kişisel yetenek ve kapasitelerin ortaya çıkarılıp gelişmesine olanak tanıma, halk için halk tarafından ve hür iradeyle seçme ve seçilebilme demokrasinin belirgin kriterleri arasındadır. Bu nedenle, demokratik toplum üyelerine serbesti tanıyan, onların kişi veya grupların baskısı ile hareket etmeleri yerine, toplumsal ve bireysel ilgilerine cevap veren bir toplum olarak belirir. İnsanın yaşamasında gerekli temel öğlerden ilk akla gelen bazıları şunlardır :

- 1) Bağımsız olma,
- 2) Diğer insanların varlığı ve diğer insanlarla birlikte yaşama,
- 3) Diğer insanlarla iyi iletişim kurabilme,
- 4) Kendini tanıma veya kendisine ilişkin, işlerliği olan bir benlik kavramına sahip olma,
- 5) Uyum, yeteneklerini kullanıp geliştirme ve yaratıcılık şansına sahibolma.

Bu durumda da insanın "sevgi", "hoşgörü", "erdemlilik", "kişilik", "birlikte yaşama istek ve becerisi" ve benzeri nitelikleri kazanması demokratik bir toplumun uyumlu bir üyesi olması için temel gereklilikleri oluşturur.

Şüphesiz, bu durumda demokrasi insan tabiatına ve onun gelişmesine, mutlu yaşamasına en çok uyan bir yaşam biçimi olarak belirlenmektedir.

Ancak, her rejim ve her yaşam biçimi kendisine uyan insanı oluşturmak, yetiştirmek zorundadır. İnsanlara her tür yaşam biçimini vermede toplumların en güvendiği ve en çok işe koştugu kurum da eğitimidir. O halde, demokratik yaşamı benimseyen toplumlarda da eğitimin demokrasi için, demokrasiye ayarlı ve demokratik yaşamın gerektirdiği insanı yetiştirmeye dönük olarak planlanıp uygulamalara geçilmesi kaçınılmazdır.

Aslında, çağdaş eğitim kuram ve uygulamalarının en gözde, tutarlı, güvenilir kabul edilen öğelerinin bu konumları demokratik olmalarıyla, demokratik temellere dayanışlarıyla belirlenebilir. Demokratik eğitimin değeri de, bir bakıma demokratik ahlâkın temelleri olan, düşünme, bilim ve fikirlere saygıyı aktarmasında gözlenir.

Eğitim sürecinin bizi belli amaçlara götüren bir araç olduğu, kendi içinde bir amaç olmadığı düşünülürse onun demokratik yaşam için, toplumun üyelerinin demokratik yaşamın gerekleri doğrultusunda hazırlamak üzere yararlı olması beklenir.

Bu nedenle demokrasi için, demokratik yaşam için planlanan eğitim erkekler kadar kızların, zenginler kadar orta hallilerle yoksulların, gençler kadar yaşlıların ve orta yaşlıların, sağlamlar kadar özürlü ve özel yeteneklilerin dikkate alınmasını, onların belli bir düzeyde eğitim fırsat ve olanığına kavuşturulmuş olmalarını gerektirir. Şüphesiz böylesine bir eğitim demokrasilerde devletin bir görevi, vatandaşın ise hem hakkı ve hem de görevi haline gelmiş sayılır.

Bunun dışında, demokrasi için, gerçek demokratik yaşama hazırlık ve uyum sağlamak için zorlu bir düzeyin dışında da, çeşitli tür ve düzeylerde, farklı eğitim fırsat ve olanaklarının yaratılması suretiyle kişiye kendi istek ve yetenekleri ve toplumun istek ve çıkarları doğrultusunda

gelişme şansı verilmiş olacaktır. Bu, çağdaş ve demokratik eğitimin gereğidir. O halde demokrasi için eğitim uygulamalarında : 1) Bireysel farklılıklara, 2) Kişinin yetenek ve istekleri doğrultusunda gelişmesine, meslek seçimine, 3) Kişinin toplumun diğer üyeleriyle ortak bir kültür ve demokratik yaşama alışkanlığını kazanmasına, 4) Onun kendi toplumu ve diğer toplumlarla ilgili geçerli, güvenilir bilgiler edinmesine, bilimsel ve teknolojik gelişmelere uyum sağlanmasına özen gösterilmesi gerekmektedir. Bunun için de eğitim sistemi yapısı, politika ve uygulamalar yönünden demokratik olmak zorundadır.

Demokratik ilkeler ancak çağdaş bir eğitim sisteminde yeşerip gelişebilirler. Çağdaş olmayan bir eğitimle demokratik bir cumhuriyetin yönetilmesi ve sürdürülmesi olağandışıdır. Ayrıca, demokrasi sadece demokratik ilkelere ezberletilmesi ve üstünlüklerinin kabul ettirilmesiyle benimsenilip sürdürülemez. Onun aynı zamanda yaşayarak öğrenilmesi, demokratik ilke ve davranış biçimlerinin kişinin günlük yaşamına girmesi, bunların normal davranışlar olarak benimsenip uygulanması gerekir. Bu nedenle, herşeyden önce bir aydınlıklar rejimi, açıklık sistemi ve insana ve onun gelişmesine, mutluluğuna değer ve önem veren bir yaşam biçimi olarak, demokrasinin benimsenmesi ve yerleştirilmesinde eğitimin önemi büyüktür. Ancak, "demokratik kişilik"de, eğitimin her tür ve düzeyinde olduğu kadar felsefe, yapı, işleyiş ve değerlendirilmesinde ve her tür eğitim uygulamalarında demokratik olmakla, deneyimle, yaşamayla kazandırılabilir. Bunun için, genç kuşakları bağımsız, yaratıcı, hoşgörülü, eleştirici düşünce sahibi, öğrenme ve değişmeye açık ve istekli, laik kişiler olarak yetiştirmek, onlara öğrenimleri süresince çeşitli seçenekler sunmak önem taşır. Tüm

eğitim sisteminde otoriter yaklaşımlar yerine işbirliği ve demokrasi, sevgi ve insanca yaklaşım gerekir. Zorlayıcı, istenmeyen programlar yerine çağdaş, gerçek ihtiyaç ve istekler doğrultusunda düzenlenip uygulanan eğitim programlarının varlığı, öğretmenin demokratik eğitici rolünü üstlendiği öğrenci merkezli eğitim uygulamaları demokrasi için eğitimin gereklilikleri arasındadır. Ancak bu durumda, okul, gerçek bir gençlik kurumu haline gelebilir. Böyle bir ortamda genç kuşaklara çeşitli seçenekler sunmak, seçme olanaklarını tanımak mümkün olur. Demokrasi herşeyden önce yaşamımızda etkin seçim yapmayı gerektirdiğinden, eğitim sistemimizde, her tür ve düzeydeki eğitim uygulamamızda, bu tür uygun eğitim ortamları yaratılmalıdır.

Örneğin, demokraside çoğunluk ilkesi önem taşır. Siyasal eşitlik ve çoğunluğun ülkeyi yönetme hakkı demokrasinin temellerindendir. Ancak, çoğunluk ilkesinin kullanımı da temel hak ve özgürlüklerin kabul ve kullanımıyla sınırlı olmak zorundadır. Kararlarda çoğunluğun bir anlaşmaya varması esastır. Ayrıca, demokrasi kuralsızlıklar yönetimi, herkesin her istediğini yapabildiği bir rejim değildir. Her iki durum farklı görüşleri dinlemeyi, hoşgörüyü ve farklı görüşlere sahip insanlara, demokrasinin "asgarî müşterekleri" çerçevesinde, birlikte yaşamayı gerektirir. Bu da demokratik yaşama hazırlıklı olup olmamaya bağlıdır. Bu nedenle, eğitim sistemimizde demokratik olmak, genç kuşakları gerçek demokrasiye hazırlamak demektir.

Ayrıca, demokrasi güzel, ama oldukça "güç", yine de gerçek gönül vermeye değen bir yaşam biçimidir. Çünkü, en azından Muhammet ikbal'in dediği gibi :

*" Diktatörlüklerde hayat küçük bir dereden ibarettir
Hürriyet rejiminde ise sınırsız bir okyanusa dönüşür."*

Türk Eğitim Derneği Genel Başkanı
Prof. Dr. Rüştü YÜCE'nin
KONUŞMASI

Saygıdeğer konuklar, değerli eğitimciler ve bilim adamları, TED'in sayın üye ve mensupları,

Türk Eğitim Derneği (TED)'nin geleneksel olarak her yılın güz döneminde düzenlediği " Eğitim Toplantıları"nın on üçüncüsü olan "Demokrasi için Eğitim" konulu eğitim toplantısına hoş geldiniz. Hepinizi TED Genel Merkez Yönetim ve Bilim Kurulları adına saygı ile selâmlıyor ve toplantıya katılmanız nedeniyle teşekkürlerimi sunuyorum.

Toplantıyı ve eğitime gönül veren bu güzide topluluğun varlığını fırsat bilerek sizleri kamuya yararlı bir dernek olan Türk Eğitim Derneği çalışmalarını hakkında bilgilendirmeyi görev saymaktayım. TED büyük önderimiz Atatürk'ün yönlendirmesiyle 1928 yılında kurulmuştur. Temel amaçları fakir, kimsesiz ve fakat yetenekli Türk çocuklarına burslar vermek, İngilizce dilinde eğitim yapan okullar açmak, yurtlar kurmak, ülkenin eğitim faaliyetlerini desteklemek ve geliştirmek, gençlerimizin sosyal, kültürel ve sportif çalışma ve dayanışmalarına katkıda bulunmaktır.

Türk Eğitim Derneği kuruluşundan bu yana geçen 61 yıl içerisinde amaçlarından hiçbir sapma göstermeksizin etkinliklerini giderek artan bir tempo ile sürdürebilen, ayakları üzerinde dimdik kalabilmiş nadir Derneklerden biridir. Yılda ortalama 850 Türk çocuğuna burs verilmekte, biri Ankara'da diğerleri Ankara dışındaki il ve ilçelerde kurulu 7 Vakıf okulunda toplam 12.000 mertebesinde öğrenciye

kaliteli eğitim ve öğretim imkânları sağlamakta, Adana'da bulunan yurtta 300 öğrenci barındırılmakta, eğitime ilişkin konuların işlendiği "Eğitim ve Bilim" adlı bir dergi her üç ayda bir yayınlanmakta, her yıl genellikle Mayıs ve Kasım aylarında biri öğretim diğeri eğitim dallarında iki bilimsel toplantı düzenlenmekte, Haziran ayı içerisinde bir eğitimci "Hizmet Ödülü" ile ödüllendirilmekte ve eğitim konusundaki çeşitli araştırma projeleri desteklenmektedir. Takdir buyacağı gibi Türkiye'de kendisini Türk Eğitim yaşamının gelişmesine bu denli adanmış başka bir derneği bulmak oldukça zordur. Sizlerden aldığımız güçle daha yararlı çalışmalar yapacağımızdan ve bu konuda her türlü öneri ve yönlendirmeye açık olduğumuzdan herkesin emin olmasını isterim.

Eğitimi ekonomik ve toplumsal kalkınmanın temel araçlarından biri sayan Türk Eğitim Derneği, eğitim ile demokrasi arasındaki etkileşimin önemini XIII. Eğitim Toplantısının konusunu " Demokrasi için Eğitim" olarak tesbit ederek gündeme getirmiş bulunmaktadır.

Demokrasi deyiminin anlamı halk egemenliğidir. Mutlak demokrasi anlayışı, demokrasiyi hak çoğunluğunun sınırsız ve koşulsuz idaresine dayandırır. Ancak günümüzde geçerli olan çoğulcu demokrasi anlayışı demokrasiyi çoğunluk iradesine dayandırmakla beraber, bu iradeyi sınırlı ve kişilerin temel hak ve özgürlükleriyle çerçevelendirilmiş anlamı ile kabul etmektedir.

Bu kapsam içinde iyi bir eğitim düzeninin demokratik sistemi olumlu biçimde etkilemesi şüphesizdir. Aynı şekilde gerçek anlamda demokrasiyi benimseyen ülkelerde eğitimin etkinliği optimal düzeye ulaşabilmektedir.

Demokratik eğitim özgürlüktür; özellikle düşünce özgürlüğüne büyük değer verir; karşıt görüşte olanların düşüncelerine saygı gösterir. Voltaire bu ilkeyi şu şekilde açıklıyor: " Sizinle aynı düşüncede değilim. Ancak düşüncelerinizi açıklama özgürlüğünüzü ölünceye kadar savunacağım. " Dolayısıyla demokratik eğitimin önde gelen işlevi, çocuklara ve gençlere hoşgörüyü aşılmasıdır.

Öte yandan demokratik eğitim, hak ve özgürlükler kadar görevleri ve sorumlulukları da genç kuşaklara anlatmalı, bu bilinci onlarda yerleştirmelidir.

Demokratik eğitim düzeni, yöneldiği genç kitlelerin sadece ailelerine, toplumlarına ve uluslarına karşı değil, tüm insanlığa karşı olan ödev ve sorumluluklarını da işlemelidir. Özellikle insan hakları ve insanın değeri konusunu ön plâna çıkarmalıdır.

Türk Eğitim Derneği Bilim Kurulu'nu böyle önemli bir konuyu gündeme getirdiği ve XIII. Eğitim Toplantısının konusu yaptığı için kutluyorum. Sözlerime son verirken bu toplantının eğitim ve toplum yaşamımıza yeni boyutlar ve görüşler getireceği inancı ile toplantıya tebliğ vermek suretiyle katılan, panel üyesi olarak görev alan, oturumlar ve panelleri yönetme görevlerini üstlenen tüm bilim adamlarına ve uzmanlara, toplantının programını hazırlayan ve gerçekleştiren TED Bilim Kuruluna, içinde bulunduğumuz salonu toplantı için tahsis eden TED Ankara Koleji Vakfı Yönetim Kuruluna ve toplantının herhangi bir aksaklığa meydan vermeyecek biçimde organize edilmesini sağlayan TED Genel Merkez Bürosu mensuplarına teşekkürlerimi bir borç biliyor ve TED XIII. Eğitim Toplantısının başarılı geçmesini diliyorum.

I. OTURUM

TARİHSEL GELİŞİM İÇİNDE DEMOKRASİ VE EĞİTİM

**(Demokratik Toplumun Temeli Olarak Eğitim)
(Bildiri : 1)**

PROF. DR. ERGUN ÖZBUDUN

**Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Öğretim Üyesi ve Türk Demokrasi Vakfı
Başkan Vekili**

OTURUM BAŞKANI : Dr. Mesut ÖZGEN

TARİHSEL GELİŞİM İÇİNDE DEMOKRASİ ve EĞİTİM

"Demokratik Toplumun Temeli Olarak Eğitim"

İstikrarlı bir demokrasinin, ancak ona uygun bir demokratik değerler sistemi ile mümkün olabileceği, bugün hemen hemen bütün demokratik kuramcılarının kabul ettiği bir gerçektir. Son on yıllarda birçok siyasal bilimciler, "siyasal kültür" adını verdikleri siyasal değerler, inançlar ve duygusal yönelimler sistemiyle, siyasal sistemin işleyişi arasındaki yakın ilişkiyi ortaya koyan eserler vermişlerdir. Bu ilişki, belki de yaşatılması en zor siyasal rejim tipi olan demokrasi bakımından daha da açıktır. Diğer bir deyimle, demokrasi sadece bir siyasal yapılar ve kurumlar sorunu değildir. Onun uzun süre içinde yaşaması ve gelişmesi toplumda bu yapılarla uyumlu, onu destekleyen ve güçlendiren bir değerler sisteminin, bir demokratik siyasal kültürün varlığına bağlıdır.

Amerikalı siyasal bilimci Samuel P. Huntington, siyasal kültürle demokratik rejim arasındaki ilişkiyi şu sözlerle özetlemektedir : " Bir toplumun siyasal kültürü açısından, bazı değer ve inançların egemenliğinin, diğerlerinininkine oranla, demokrasinin doğuşunu daha kolaylaştıracağını tahmin etmek makul görünmektedir. Hiyerarşik ilişkilere ve otoriteye karşı aşırı bağlılığa fazla değer veren bir siyasal kültür, herhalde demokrasi için pek bereketli bir toprak oluşturmaz. Aynı şekilde, toplum üyeleri arasında karşılıklı güven duygusunun güçlü olduğu bir kültür, kişilerarası ilişkilerde şüpheciliğin, husumetin ve güvensizliğin genellikle hâkim olduğu bir kültüre oranla, de-

mokrası için daha elverişlidir." (Samuel P. Huntington, "Will More Countries Become Democratic?" *Political Science Quarterly*, Cilt. 99, No. 2, Yaz 1984, s. 209).

Türkiye'de geçmişî nihayet kırk yılı geçmeyen çok - partili demokratik hayatın, son yirmi beş yıl içinde üç defa ciddi krizler geçirmesi ve bunların her üçünün de, değişik biçimlerde olsa bile, askerî müdahalelerle sonuçlanması, ortada önemli bir sorunun olduğunu göstermektedir. İlginçtir ki, her üç krizde, bu soruna daha çok yapısal ve kurumsal tedbirlerle çare aranmıştır. 1960 - 61 ve 1980 - 83 ara dönemlerinde tamamen yeni anayasalar (1961 ve 1982 anayasaları) yapılmış, 1971 - 73 döneminde ise mevcut anayasa büyük ölçüde değiştirilmiştir. (1971 ve 1973 değiştirileri). Bu durum, Türk siyasal sisteminin birçok etkin kesimlerinin, demokrasi krizine daha çok yapısal kurumsal açıdan baktıklarını, yeni anayasal düzenlemelerle sorunların büyük ölçüde halledilebileceği ümidini taşıdıklarını göstermektedir. Bu yargının temelinde de, elbette, krizin daha çok kurumsal nedenlerden kaynaklandığı ve böylece o nedenler kaldırılırsa bunun tekrarlanmasının da önlenilebileceği düşüncesi yatmaktadır.

Oysa, Türkiye'deki demokrasi krizlerinin daha dikkatli bir analizi, krizde anayasaların ve genel olarak siyasal yapıların oynadığı rolün sanıldığı kadar büyük olmadığını düşündürmektedir. Çoğu zaman, krizin temelinde, kurumların eksikliği veya yetersizliğinden çok, kurumları işleten etkin siyasal aktörlerin, demokratik siyasal kültürü ve onun gerektirdiği değerleri yeterince benimsememiş, içselleştirememiş olmaları yatmaktadır. Bunları söylerken, bazan kötü düzenlenmiş kurumsal yapıların sistemde gereksiz tıkanıklıklar yaratması ve bunun da kriz durumunu

daha ağırlaştırması ihtimalini tamamen reddediyor veya "anayasal mühendisliğin" etkisini büsbütün inkâr ediyor değilim. Bunun çarpıcı örneklerini Türk siyasal hayatında da bulmak, elbette mümkündür. Sadece, hastalığın köklerinin daha derinlere indiğini ve salt kurumsal tedbirlerle bunu uzun vadeli olarak tedavi etmenin mümkün olmadığını ifade etmek istiyorum.

Öte yandan, demokrasi ile sosyal ve ekonomik gelişmişlik arasında çok sıkı bir ilişki gören ve az gelişmiş bir sosyal yapı içerisinde demokrasinin krizini ve çökmesini olağan bulan aşırı determinist anlayışın da doğru olduğu kanısında değilim. Demokrasi ile gelişme düzeyi arasında çok kaba bir korelasyon bulunmakla beraber, bunu doğrulamayan örnekler her iki yönde de mevcuttur. Ekonomik ve sosyal bakımdan ileri ölçüde gelişmiş olmayan birçok ülke (meselâ Asya'da Hindistan, Malezya ve Sri Lanka, Latin Amerika'da Venezuela, Kolombiya, Kosta Rika ve Jamaika, Avrupa'da Türkiye, Yunanistan ve Portekiz) az çok istikrarlı bir demokratik siyasal hayatı sürdürebilmişlerdir. Buna karşılık, Weimar Almanya'sı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Doğu Almanya ve Çekoslovakya gibi yüksek düzeyde endüstrileşmiş ve gelişmiş birçok ülkede demokratik rejimler krize girmiş ve çökmüştür.

Bu kısa tartışma, demokrasilerin istikrarında, siyasal kültürel değişkenlerin taşıdığı önemi ortaya koymaktadır. Bu konuda en ilginç görüşlerden biri, Amerikalı siyasal bilimci Harry Eckstein tarafından ortaya atılmıştır. Eckstein, "Bir İstikrarlı Demokrasi Teorisi" adlı eserinde, demokrasinin istikrarlı olabilmesi için, devlet yönetimi içindeki otorite kalıpları veya örüntüleri (patterns of authority) ile top-

lum hayatının diğ er sektörlerindeki otorite kalıplarının birbirleriyle uyumlu (congruent) olması gerektiğini ileri sürmüştür. Diğ er bir deyimle, eğer devlet yönetimi dışındaki toplum kesimlerinde (aileler, dinî cemaatler, dernekler, vb.) otorite ilişkileri otoriter ve hiyerarşik nitelikteyse, devlet yönetimi düzeyinde de demokrasinin istikrarlı olması beklenemez. Eckstein, bu konuda İngiltere ile Weimar Almanya'sı arasında ilginç karşılaştırmalar yapmaktadır. Ona göre, İngiltere'de gerek devlet kesiminde gerek diğ er sosyal kurumlarda, demokratik ve otoriter unsurlar arasında dengeli bir karışım göze çarpmaktadır. İngiliz siyasal rejimi, elbette temelde demokratiktir; ancak bunda, meselâ monarşi, Lordlar Kamarası, başbakanın hükümeti ve partisi üzerindeki büyük otoritesi gibi, demokratik sayılamayacak unsurlar da vardır. Öte yandan Weimar Anayasası, her kesimine çok daha otoriter ilişkilerin hâkim olduğu bir toplumda, İngiliz örneğinden çok daha saf, katışıksız bir demokrasi yaratma teşebbüsünü ifade etmektedir. Dolayısıyla, İngiltere'de devlet yönetiminin otorite kalıpları ile diğ er toplum kesimlerinin otorite kalıpları arasında büyük ölçüde bir uyum mevcut olduğu halde, Weimar rejiminde bu uyumsuzluk, had noktaya ulaşmıştır. Bu nedenle, İngiltere'de demokratik rejimin büyük istikrarına karşılık, Weimar demokrasisi pek kısa ömürlü olmuştur.

Bu analiz de, demokrasi sorununa salt kurumsal - hukuksal bir açıdan yaklaşmanın yetersizliği görüşünü doğrulamaktadır. Madem siyasal demokrasinin varlığı ve istikrarı, toplumun diğ er kesimlerindeki otorite ilişkilerinin de demokratik nitelikte olmasına bağlıdır, o halde demokratik değerlerin benimsenmesi, içselleştirilmesi süreci de, topyekûn bir süreç olmak zorundadır. Diğ er bir deyim-

le, demokratik değerler, sadece devlet yönetimi alanında değil, aileler, dernekler, yerel topluluklar, ekonomik kuruluşlar, sendikalar, partiler vb. sosyal kurumlar içinde de geçerli olmalıdır.

Demokrasinin n-şartları, hiç değilse kolaylaştırıcı şartları üzerindeki bu tartişma, bizi bugünkü konumuza getirmektedir. Demokratik değerlerin benimsenmesi sürecinde okulların rolü nedir? Ne tür bir demokrasi eğitimi, demokratik rejimi uzun vadeli olarak destekleyici bir değer sistemi yaratabilir? Demokratik rejimi yüzlerce yıldır uygulayan Batı lkelerinde bile demokratik değerlerin gelecek kuşaklara öğretilmesi ve benimsetilmesi önemli ve aktüel bir sorun niteliği almıştır. Bu ülkelerde yapılan birçok ampirik araştırmalar, niversite öğrencileri arasında bile bu konudaki bilgi ve hazırlık düzeyinin yetersiz olduğu izlenimini yaratmaktadır. şu halde konunun, çok daha kısa ve zaman zaman kesintili bir demokratik geçmişe sahip olan ülkemiz bakımından taşıdığı önem açıktır. Üstelik Türkiye'de siyasal değerleri yeni kuşaklara aktaran bazı sosyal yapıların, özellikle ailenin, genellikle kendi içinde demokratik değil, otoriter değerleri yansıtığı düşünülürse, bu konuda okullara düşen rol, bir kat daha önem kazanmaktadır.

Gerçekten, her toplumda aile, en önemli sosyalleştirici kurumlardan biridir. Diğer bir deyimle, toplumun genel değerler sistemi, bu arada siyasal değer, inanç ve duygusal yönelimleri, ilkin ve en başta aile kanalıyla, yeni yetişen toplum üyelerine, yani çocuklara ve gençlere aktarılır, öğretilir. Türkiye'de aile kurumu, sosyal değişmenin diğer süreçlerine paralel olarak hızlı bir değişim içinde olmak ve modern kentsel aile ile geleneksel kırsal aile arasında çok

önemli farklar bulunmakla beraber, çeşitli araştırmalar, özellikle kırsal kesimde Türk ailesinin otoriter ve hiyerarşik yapısını göstermektedir. Bu durumda, aile - içi siyasal sosyalleşmenin, Türkiye'de demokratik değerlerinin benimsenmesine önemli bir olumlu katkıda bulunması beklenemez. Tersine, aileden kazanılacak birtakım otoriter eğilimlerin, demokratik rejim açısından disfonksiyonel olacağı düşünülebilir. Bu durumda, demokratik kültürün yeni kuşaklara benimsetilmesinde en büyük rol, gene en önemli sosyalleştirici kurumlardan biri olan okullara düşmektedir.

O halde okullar, öğrencilerine hangi değerleri aşlamaya çalışacaklardır? Hangi değerler, demokrasiyi destekleyici değerlerdir? Şüphesiz, demokratik değerlerin tam ve değişmez bir listesini vermek mümkün değildir. Ancak, çok değişik görüşteki düşünürlerin bile üzerinde kolayca anlaşabilecekleri şu değerler, demokratik bir değerler sisteminin temel unsurları olarak akla gelmektedir : Eşitlik, katılma, kararların serbest tartışma ve oylama ile alınması, uzlaşma geleneği, siyasal hedeflerin gerçekleştirilmesinde şiddet yönteminin kesinlikle reddi, insanın insan olarak taşıdığı temel değer, bu değerlerin korunup geliştirilmesi için hürriyet ortamının taşıdığı vazgeçilmez önem, hoşgörü, gerçeğe ancak hür düşünce ve tartışma yoluyla varılabileceği inancı, siyasal çoğulculuk, hukuk devleti, vb. Bunlara başkalarının da eklenmesi elbette mümkündür.

Terörizmin, çağdaş demokratik rejimler açısından oluşturduğu tehdidin ciddiyeti düşünülürse, kapsayıcı bir demokrasi eğitiminin terörizmle mücadelede en etkin yollardan biri olduğu sonucuna varılabilir. Terörizm, demok-

ratik değerlerin tam karşıtı değerlere sahip olan kişiler arasında taraftar bulur. Gerçekte terör eylemi; bir kimse- nin, kaba kuvvet yoluyla kendi iradesini başkalarına empoze etmeye çalışmasından başka bir Şey değildir; bu anlamı iti- bariyle de, hoşgörü ve uzlaşmaya dayanan demokratik ruhun tam karşıtıdır. Tecrübeler, bütün yaş grupları içinde gençlerin, terörü amaçlarına ulaşmanın bir yolu olarak meşru gösteren hattâ yücelten aşırı ideolojilere kapılmaya en çok eğilim gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Demok- rasi eğitiminin önemi, bu nedenle bir kere daha ortaya çıkmaktadır. Keza, tecrübeler ve bu arada Türkiye'nin son on yıl içindeki tecrübeleri, demokratik süreçlerin, sayıca nispeten küçük, fakat inançlı ve iyi örgütlenmiş gruplar tarafından bile ciddî Şekilde aksatılabileceğini göstermektedir. Çoğunluğun demokrasiye bağlılığı sadece sessiz, pasif ve yüzeysel kalmayıp, köklü içselleştirilmiş ve uyumlu demokratik değerlerle desteklendiği takdirde, böyle bir olasılık çok zayıflayacaktır. Oysa, bu tür değerlerin bir günde kazanılması mümkün değildir. Bunların, bütün sosyalleştirici kurumlarca ve özellikle okullarca sistemli Şekilde ve sabırla öğretilmesi ve beslenmesi gerekir.

Zaman zaman ileri sürülen bir iddia, günümüzde siya- sal Şiddet ve terör eylemlerindeki artışın, dinsel değerlerin geri plâna atılması ve bunun sonucunda ortaya çıkan "manevî boşluk"la ilişkili olduğu görüşüdür. Söz konusu görüşe göre bu boşluk, özellikle gençleri, Şiddet eğilimli to- taliter ideolojileri benimsemeye daha yatkın kılmaktadır. Bu iddia, gerek Türkiye'de gerek başka ülkelerde dinci muha- fazakâr gruplar tarafından sık sık öne sürülmekte; böylece, dinsel değerlere daha sıkı Şekilde bağlanılması ve din eğitimine daha büyük önem verilmesi, terörizmi önleyici çareler olarak takdim edilmektedir. Oysa, bu görüşün ta-

raftarları, dinsel değerlerin egemen olduğu bazı kültürlerin de siyasal şiddet ve terörden masun olmadıklarını unutmaya benzemektedirler. İran Devrimi sonrasında bu ülkede görülen olaylar, bunun bir kanıtıdır. Gerçekten, dinsel kaynaklı bir siyasal değerler sistemi de, mutlaklığı, toptancılığı, katılığı ve fanatıklığı bakımından, hemen hemen bir totaliter ideoloji niteliğini alabilir. Hürriyetçi demokrasinin doğuşunun bir kültürel ön - şartı, otorite ilişkilerinin akılcılaşması, yani hiç değilse belli ölçüde bir laikleşmenin gerçekleşmesidir. Tarihsel açıdan, otoritenin akılcılaşması (laikleşmesi), daima, demokratik norm ve usullerin gelişmesinden daha önce gerçekleşmiştir. Demokrasinin vazgeçilmez şartı olan barışçı rekabet, mutlakçı bir değer sistemi içinde gelişemez. Bu rekabetin gerektirdiği hoşgörü ve uzlaşma, gerçeğin mutlak gerçek olarak değil, nispî gerçek olarak düşünülmesini zorunlu kılar. Başka bir deyimle demokrasi, ancak akılcılığın hâkim olduğu bir toplumda serpilip gelişebilir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'de demokrasinin gelişmesi bakımından, Atatürk'ün akılcı ve laik mirasının ne kadar büyük önem taşıdığı kolayca anlaşılmaktadır. Ortadoğu ülkeleri içinde demokratik rejimi gerçekleştirebilmiş tek ülkenin Türkiye olması, herhalde bir raslantı eseri değildir.

Okullarımızda bu değerlerin nasıl, hangi yöntemlerle öğretileceği, bu tebliğin sınırlarını aşan teknik bir konudur. Ancak, bir defa böyle bir eğitimin lüzumu üzerinde fikir birliğine varılırsa, bu işin teknik düzenlenişinin büyük bir sorun olacağını sanmıyorum.

Şüphesiz, okulların demokratik eğitime katkısı, sadece bu konuyla daha yakından ilgili belli dersler kanalıyla gerçekleşmez. Derslerin, tartışma ve katılmaya ağırlık ve-

rici biçimde düzenlenmesi, insanın insan olma sıfatıyla taşıdığı değer ve saygınlığın unutulmaması, konusu ve içeriği ne olursa olsun, bütün derslerde demokratik eğitime önemli bir katkı sağlar. Ancak bu genel yaklaşımın yanında, bazı derslerin demokrasi eğitiminde daha dolaysız ve ağırlıklı bir rol oynayabileceği kuşkusuzdur.

Mevcut derslerin bu görüşle yeniden ele alınıp düzenlenmesi yanında, lise düzeyinde " demokrasi ilkeleri" veya "demokrasi teorisi" adı altında yeni bir dersin konulması düşünülebilir. Özellikle, liselerde sosyal bilimler öğretiminin ne kadar sınırlı olduğu düşünülürse, böyle bir dersin yararı daha da açıkça ortaya çıkar. Nihayet, üniversite düzeyinde, özellikle sosyal bilimler fakültelerinde, uluslararası ilişkiler ve karşılaştırmalı devlet yönetimi derslerine daha geniş bir kapsam verilmesi üzerinde durulabilir. Unutmamak gerekir ki, demokrasinin vazgeçilmez değerlerinin neler olduğu ancak diğer demokratik sistemlerin incelenmesiyle anlaşılacağı gibi, demokrasinin değeri de, ancak demokratik olmayan sistemlerle karşılaştırmalar yapmak suretiyle ortaya çıkarılabilir. Bu tür dersleri, sadece siyasal bilgiler veya hukuk fakülteleri öğrencilerine hitap eden uzmanlık dersleri olarak değil, hiç değilse sosyal bilimler eğitimi gören her aydının demokratik kültür eğitiminin bir parçası olarak görmek gerekir. Belirtmek istediğim son bir nokta, demokrasi eğitiminde bilimsel objektiflikten sapılmamasına özen gösterilmesidir. Bu konuda çift standart uygulanması, bazı ülkelerdeki anti-demokratik uygulamalar eleştirilirken, başka bir ülkelerdeki benzer uygulamaların görmezlikten gelinmesi, öğrencide kuşku ve güvensizlik yaratabilir ve böyle bir eğitimden beklenebilecek yararları da büyük ölçüde sınırlandırabilir.

GENEL TARTIŞMA

BAŞKAN - Sayın Özbudun, bu tebliği ile aynı zamanda öğleden sonra yapacağımız "Demokrasi Eğitiminde Boyutlar ve Sorunlar" konusundaki panele de temel oluşturacak değerlerde bilgiler verdiler. Şimdi, toplantımızın bu bölümünde özellikle genç arkadaşlarımızdan başlamak üzere sorular varsa onları alalım, daha sonra tartışma açalım. Konuya tartışma boyutunda katılmak isteyen varsa onların görüşlerini dinleyelim.

ŞÜKRÜ MUTAF - Demokrasi eğitime ilişkin düşüncelerde orta eğitim ve ailenin önemi vurgulandı. Ben, demokrasi eğitiminin ilköğretimden başlaması, tüm okul süresi boyunca sürmesi doğrultusundaki görüşlerin de ayrıntılı olarak dile getirilmesini istiyorum. Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Biz de teşekkür ederiz.

ERGUN ÖZBUDUN - Değerli arkadaşımızın söylediğine tamamen katılıyorum. Ben ortaöğretime, sadece ona münhasır olarak bir şey söylemek istemedim; fakat ortaöğretimde zaten mevcut olan bir yurttaşlık bilgisi dersinin amaçlara daha uygun biçimde formüle edilebileceği ve öğretilbileceği düşüncesini dile getirdim. Çok haklısınız, aslında siyasal sosyalleşme dediğimiz süreç, yani siyasal değerlerin kazanılması süreci ortaokuldan daha önce başlayan ve çocukluğun çok daha önceki yaşlarında başlayan bir süreçtir. Elbette ilkokulların eğitim programında da buna uygun değişiklikler, tabii o yaşın seviyesine uygun biçimde değişiklikler yapılmalıdır, buna kimsenin itiraz edebileceğini sanmıyorum, çok haklı bir noktayı belirtiniz.

BAŞKAN - Buyurun efendim.

HASAN HÜSEYİN AKSOY (A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi) - Demokrasi eğitimi başlangıcının ilkökul ya da ortaokul olması bence önemli değil, önemli olan bu eğitimi verecek insanların demokrasi eğitimini ya da demokrasi değerlerini kendi içlerinde taşıyıp, taşıyamadıkları; yani bu insanlar, üniversite düzeyinde eğitilmiş öğretmenler demokratik değerlere sahip olmuşlar mı? Şimdi kimler verecek demokrasi eğitimini? Bugün üniversitelere bakıyoruz : Öğretim üyelerinden daha alt düzeydeki öğrenci kitlesine kadar, bu demokratik değerleri yeterince elde etmemiş durumdadırlar ve yeterince bu değerlere sahip çıkmıyorlar. Bu bilinci taşımadan birden ilkökul öğretmeni, lise öğretmeni oluyorlar. Bu kimseler gençlere ya da çocuklara demokrasi eğitimi verecekler. Aslında, sorun eğitim hangi düzeyde başlayacak ya da hangi program içerisinde ve hangi derslerde ya da derste verilecek?

BAŞKAN - Sayın Aksoy, özür dilerim araya girebilir miyim? Heyecan demokrasinin bir parçasıdır, onu kaybettiğimiz zaman demokrasiyi de kaybederiz. Yalnız ben sizin açıklamanızı bir soru mu yoksa bir katkı mı olduğunu ekleyerek devam etmenizi isteyeyim. Bir soru mu yöneltiyorsunuz, yoksa bir öneride, bir temennide mi bulunuyorsunuz?

HASAN HÜSEYİN AKSOY (Devamla) - Bir bakış açısı getirmek istiyorum. Yani biz önce demokrasi eğitimini verebilecek insanlara sahip olmalıyız. Demokrasi eğitimini verecek insanlara sahip olmadıktan sonra lise düzeyinde, ortaokul düzeyinde, ilkökul düzeyinde olsun programlara ne denli yoğun demokrasi derslerini koyarsak koyalım, onu gerçekleştirmemiz mümkün değil. Türkiye'de üç kez de-

mokrası kesintiye uğradı diyoruz, ama buna sahip çıkacak insanlar genellikle konuşmaları gerektiği zaman konuşmadılar.

BAŞKAN - Yani öğretmen yetiştirme problemi olarak ortaya koyabilir misiniz bu sözünü ettiğiniz konuyu?

HASAN HÜSEYİN AKSOY (Devamla) - Öğretmen yetiştiren kurumların, daha doğrusu yükseköğretim kurumlarının bir problemi olarak görmek mümkün. Yani demokrasi eğitimini verecek insan gücü gerekli. İşte Türkiye buna sahip midir, değil midir. Bunun tartışılması gerekiyor bence. Sayın Hocam bu konuda şunu söyleyebilir mi? Programlara koyduğumuz zaman onu okutabilecek nitelikli insanımız var mıdır, bu değerlere sahip çıkabilecek gücümüz var mıdır? (Alkışlar)

BAŞKAN - Peki, çok teşekkür ediyoruz.

Sanıyorum Sayın Aksoy'un başlattığı konuşma devam edecek. Çünkü bu deminki sorudan farklı bir boyut kazandı. Diğer sayın konuşmacılarımıza da söz verip sonra Sayın Özbudun'a cevaplaması, açıklaması için söz vereceğim.

Buyurun.

FERHAN OĞUZKAN - Efendim, sayın Özbudun'un konuşmasını ilgiyle izledik, kendisine şahsen teşekkür etmek istiyorum. Demokrasiyi geliştirecek kurumların çoğalması ileriye dönük gelişmeler için çok önemli. Bu kurumlar arasında siyasal partiler var, dernekler var, okullar ve başkaları da var. Sayın Özbudun Türk Demokrasi Vakfının da Başkan Vekili. Acaba sırası gelmişken kendisinden bu vakıf hakkında biraz bilgi rica edebilir miyiz? Bu kurum ne yapmaktadır, amacı nedir, şimdiye kadar ne gibi

Çalışmalarda bulunmuştur, toplantıları nerede oluyor, nasıl katılabiliriz? Bu hususta açıklama yaparlarsa memnun olacağım.

Çok teşekkür ederim.

BAŞKAN - Sağolun.

Buyurun.

MESUT MORTAŐ (AÜ. Eğitim Bilimleri Fakóltesi) - Sorun söyle : Hedeflediđimiz demokratik eğitim süresi içinde siyasî otoritelerin sık sık konuő değişmesinin doğuracağı istikrarsızlıkların olumsuzluklarına değinilmesine taraf-tarım. Bu konuda bir açıklama istiyorum Sayın Hocamızdan.

BAŞKAN - Teşekkür ederim.

Buyurun.

HACI ALI OKUR (AÜ Eğitim Bilimleri Fakóltesi) - Siz de konuşmanızda belirttiniz demokrasi eğitiminin ilkokuldan başlamak üzere verilmesi gerektiğini. Bu tutum ideal olabilir ama şu günümüz Türkiye'sinde yükseköğrenim gençliğinin demokratik hareketlere ne derece katıldığı ya da ne derece katılması gerektiği konusunda bir açıklama yapabilir misiniz? Ya da şu anda yükseköğretimdeki gençlerin bu bilince ulaşıp ulaşmadıkları hakkında bir bilginiz var mı? Bizi aydınlatabilir misiniz?

BAŞKAN - Peki, teşekkürler.

Eğitim Bilimleri Fakóltesindeki genç arkadaşlarımızın böyle bir toplantıya ilgi göstermesi gerçekten bizi mutlu ediyor.

Buyurun.

ERCAN EROĞLU (A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi) - Önce kendi düşüncemi kısaca açıklamak istiyorum, daha sonra bu düzenlemeye teşekkür ediyorum ve küçük bir eleştiri getirmek istiyorum. Arkadaşlarımız ve sayın Hocam demokrasinin ilk önce ailede ve ilkokullarda, daha sonra ortaokullarda verilmesi gereğinin üzerinde durdu. Bence ailede demokrasi eğitimi çok önem taşıyor, fakat Türk aile yapısı demokrasiye açık bir aile yapısı değil maalesef, çünkü ailemizde, özellikle büyük bir kesimde feodal ilişkiler hâkim olmaktadır. Sanırım buna siz de katılırsınız. Sayın Hocam Almanya'dan birçok örnekler getirdi, tarihsel gelişimi anlattı, fakat Türkiye'deki konulara pek değinilmedi, nedenini bilmiyorum. Ayrıca burada birçok eğitimci bulunuyor, sayın hocalarımız bulunuyor, eğitim ve genelde Türkiye'deki eğitim üzerinde durulacak. Ancak gerçi öğretmenlerin sendikalaşması yasal değil maalesef öğretmenlerin sesini dile getirecek birkaç öğretmen kuruluşu var, onların sesi niye duyurulmadı acaba, bunu öğrenmek istiyorum.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Biz de teşekkür ederiz Sayın Eroğlu.

Buyurun.

MEHMET EMİRALIOĞLU (Emekli Öğretmen) - Teşekkür ederim Sayın Başkan. Öncelikle, Derneğin bilimsel toplantıları sürdürmüş olmasından, bunları kitaplaştırmış olmasından dolayı başarılarını kutluyorum, devamını diliyorum. Ayrıca da demokrasi için eğitim konusunu almalarına, bunun içinde de tarih sürece içinde eğitim ve demokrasinin etkilenişini konu etmelerini de teşekkürle karşılıyorum. Bu, benim en azından 1960'dan bu yana

taşıdığım bir düşünceyi, sahibi olduğum bir öneriyi içeriyor. Sayın Hocamızın aydınlatıcı konuşmasından dolayı kendilerine teşekkür ederim. Belirli bir zaman içinde belirgin noktalara dikkatimizi çekti; çağrışımlar yapmamıza ve kendi kendimize o konularda düşünce üretmemize hazırlık yaptılar, teşvik ettiler, teşekkür ediyorum.

Konuşmada demokrasi için eğitime, eğitimin demokrasiye yapabileceğine ağırlık verildi. Halbuki ben, demokrasinin eğitime ne yapması gerektiğinin ağırlık kazanmasından yanayım. Açık, seçik ifade ediyorum, bunu öneriyorum. Çok eskiden beri devlet üç güçte toplanmıştır. Bu, yasa, yargılama ve yürütme; buna biçbir itirazımız yok, ama ben bunun yetmediğine inanıyorum. Devletin, devlet olabilmesi, şu saydığımız üç erkin de işleyebilmesi için, bir eğitime erkinin kabullenilmesi yasama, yargı ve yürütme gibi bir "eğitime erkinin" oluşturulması gerektiği kanısındayım. Eğer, demokrasi yalnız bizde değil, dünyanın her yerinde hiç beklenmedik şekilde bunalımlara düşüyorsa, eğitime erkinin öteki erkler karşısında var olmayışından ileri geldiğine inanıyorum. Bunu, burada özellikle hukukçularımızın, özellikle Anayasa yapanlarımızın önem vermedikleri, göz atmadıkları bir eksikleri olarak ortaya koyuyorum.

1961 Anayasası yapılırken, Türkiye Öğretmen Dernekleri Millî Federasyonu olarak, şimdi aramızda bulunan sayın öğretmenim Rauf İnan öncülüğünde, dünyanın anayasalarında eğitim nasıl yer almış bunları derledik; kitaplaştırdık. Kurucu Meclis'e sunduk. Şunu, üzülmeye, incelemeye, üstünde durmaya bile değer bulmadılar. Anayasal yapı izinde devlet erki olarak eğitmenin de bir devlet erki olduğuna ciddiyetle bakmadılar. Bakmadılar da ne oldu? Olanlar oldu! Biliyorsunuz.

Eğitimin, yasama, yürütme ve yargılama gibi bir erk olduğunu kanıtlamak için konuya eğilecek bir hukukçu gerek. Bunu, yalnız hukukçuya da bırakmıyoruz. Bu zamana kadar saç ağırtıp, eğitime emek veren eğitimcilerle bir işbirliği yapılmasını diliyoruz. Böyle bir ortam, böyle bir etkileşim açıldığında bu öneriyi yapan kişinin herhalde kendine göre uygulamaya ve düzenlemeye ilişkin görüşleri de olacaktır. Onu şimdi burada söylemek, zaman bakımından uygun değildir. Birinci önerim budur.

Hocam, demokrasi kuramı dersi konulmasından söz etti. Yirmi birinci yüzyıl okul programlarında demokrasi kuramının yeri olacağına inanıyor ve bunu bekliyorum. Bu bir ders mi olur, bir okul mu olur, yoksa bütün derslerin gözetip gerçekleştireceği bir amaç ve ilke mi olur, bunu şimdiden belirtmekte yarar vardır. Ayrıca kuramda da şimdiden anlaşmaya varılmalıdır. Demin bir arkadaşımız, "öğretmenler bu konuda yeterli midir?" dedi. Ben şu günde öğretmenlerin buna yeterli olduğunu söylemeyeceğim ama, öğretmenlerin buna yeterli hale getirilebileceğine inancım tamdır. Ulusal eğitimi, kültürü, çağdaş bilgi ve teknolojiyi, demokrasiyi savunan ve uygulamak isteyen öğretmenlerin yargıçlar ve yasamanlar gibi Anayasa tarafından korunmaması, hem öğretmenleri perişan etmiş, hem de eğitimi, demokrasiyi kaosa sokmuş, ulusal kültürümüzü emperyalizmin pençesine düşürmüştür. Bilgi ve teknolojide az gelişmişlik çizgisinin içinde bulunmamızın nedenleri arasında da bu vardır. Bu koşullarda da görevlerimizi yapmaya çalıştık, fakat bize hak etmediğimiz ağır faturalar ödetildi. Değerli öğretmenler, yöneticiler meslek dışı kaldılar. Meslekte kalanlar da ikinci sınıf, horlanan meslektaşlar oldular. Eğitimi bugün daha çok bozulmuş, öğretmeni de bize göre kat

kat ezilmiş görüyor, bundan ülkemiz adına kaygı duyuyoruz. Keşke bugünkü öğretmenler de 1983 Büyük Eğitim Mitin-
gini, 1969 soylu boykotunu, bilimsel Devrimci Eğitim
Şûrasını yapabilselerdi de yerlerinden sürülüp, lâıyk
olmadıkları cezaları görseydiler. Öğretmenler kaybederdi,
ama memleket kazanırdı. O eylemlerimiz olmasaydı de-
mokraside bugünkünden daha çok gerilerde kalırdık.

Mitingimiz, Türkiye'nin ilk memur ve öğretmen mitingiy-
di. Bize bu miting yaptırmamak için İçişleri Bakanlığı ile Millî
Eğitim Bakanlığı tehditler savuruyor, Ankara Valiliği akla
gelmedik engeller yaratıyordu. Tehditler ve engeller aşıldı.
Demokratik haklar kullanıldı. Örnek bir toplantı ve yürüyüş
uygulandı. Öğretmenler bu uygulamalarıyla demokrasiye
pratik, yararlı işlerlik örneği verdiler. Bunu "öğretmenler
meydan ve sokak eylemlerinin iyi ve yararlı, düzgün
yapılmasının örneğini ve dersini verdiler, önderliklerini
yaptılar, yararlı oldular" sözleriyle değerlendirenler oldu.
Hıfzı Oğuz Bekata ve Turhan Feyzioğlu gibi ötedenberi yakın
olduğumuz, fakat miting eyleminde bizden uzak, hatta bize
karşı uzak, hatta bize karşı olan demokrasi öncüleri,
eylem bittikten sonra bizi ilk kutlayanlar arasındaydılar.

Bugün ve bundan sonra bizim o gün karşılaştığımız teh-
ditleri almadan, engellere uğramadan, o günkü güzellikte
toplantılar, yürüyüşler yapacak insanların demokratik
eğitimi ile görevli öğretmenlerimiz de bugün bizim
geçmişte yaptıklarımızı yapabilmelidirler. Böylesi eylemlerin
yapılması bir kahramanlık konusu olmaktan çıkmalı, böylesi
demokrasi uygulamalarından ötürü öğretmenlerimiz ağır
faturalar ödemekten kurtulmalıdırlar. Bunun için de
eğitimin, öteki demokrasi erkleri yanında ve karşısında bir
erk olduğunun savunulması gerekir. Sizi bunu savunmaya
çağırıyor, hepinize saygılar sunuyorum. (Alkışlar)

BAŞKAN - Teşekkür ederiz efendim.

Buyurunuz efendim.

NEBAHAT ASENA (TED Ankara Koleji Koruma Derneği Başkanı)- Sayın Profesör demokrasi eğitimi konusunda TRT' den hiç söz etmediler, bugün bütün Türkiye'nin en ücra köşelerine kadar seslenebilen televizyon, radyo acaba bu hususta bizlere yardımcı olamaz mı? Sadece onu sormak istedim. Çünkü geçen sabah bir programda, bir çocuk programında, erkek çocuklara soru soruyorlardı, çocukların hepsi savaş programlarını beğendiklerini söylüyorlardı; bu, beni çok üzdü, onun için, acaba demokrasi eğitimi konusunda TRT'nin bir etkisi olamaz mı? Size sadece bunu sormak istedim.

BAŞKAN - Soğolun.

Buyurun Sayın Turna.

MUSTAFA TURNA (Emekli Öğretmen)- Sayın Özbudun'a vermiş olduğu çok güzel konferanstan dolayı evvelâ teşekkür ediyorum. Ben burada iki konu üzerinde kendisine soru sormak istiyorum. Tanzimata gelinceye kadar Osmanlı İmparatorluğunda mutlak monarşi sistemi hâkimdi. Tanzimat bazı özgürlükler getirdi, fakat demokrasiyi tam olarak ortaya koyamadı. Bu konuda bizde geç kalmanın sebeplerinden birisi olarak bunu ifade edebilir miyiz? Birisi bu.

İkincisi, bizde okulların durumu incelendiğinde Osmanlı İmparatorluğu zamanında mahalle mektepleri ile medrese eğitimi var, bunların ikisinde de otoriter ve dine dayalı birtakım dersler okutuluyor, ancak demokrasi ile ilgili hiçbir şey yok. Bir de Osmanlı İmparatorluğunda Tanzimat'tan sonra, bilhassa Meşrutiyet dönemine geldiği zaman,

rüştiye, idadi, sultani vesaire gibi açılmış olan birtakım modern okullar var. Bunun dışında, Osmanlı İmparatorluğu zamanında kapitülasyonların etkisi ile kurulmuş birtakım yabancı okullar da var. Bunlar daha ziyade kendi kültür ve kendi din ve geleneklerini aşılacak amacıyla açılmış okullar. Bu okulların bulunuşu ile 3 Mart 1924'de çıkarılmış olan kanunların meriyete girmesine kadar Türkiye'de bir eğitim birliği de mevcut değil. Burada "Tevhidi Tedrisat" Kanunu" başta geliyor tabii, öğretim birliği o zaman sağlanıyor. Bütün bunlar bizde demokratik eğitimin gelişmesinde engel olan konular mıdır? Bunun açıklanmasını rica ediyorum. Hepinizi saygıyla selamlıyorum efendim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Teşekkür ederim, sağolun.

Buyurun efendim cevaplarınızı almak üzere sizi dinliyoruz.

ERGUN ÖZBUDUN -Teşekkür ederim Sayın Başkan, sıra ile yanıtlamaya çalışacağım. İlk arkadaşımız gayet geçerli bir soru ortaya attı, böyle bir eğitim yapacağız, pek güzel fakat bunu yapacak kadrolar gerek nitelik, gerek nicelik itibariyle mevcut mudur? Bu, benzer her tartışmada şüphesiz ortaya atılabilecek, geçerliği de inkâr edilemeyecek bir soru. Fakat öyle zannediyorum ki, yüzmeyi öğrenmek için denize girmek lâzım. Yani bir noktada buna başlamak lâzım. Eğer bu öğretici akadaşlarımızın yetiştirme programlarına ihtiyacı olursa, diyelim ki bir haftalık, iki haftalık, bir aylık kursların düzenlenmesi mümkün, başka konularda yapılıyor. Üniversitelerden bu konuda yardım görülebilir. Demin değinmiş olduğumuz gönüllü kuruluşlardan yardım görülebilir. Yani eğitimcilerin eğitilmesi sorunu zannediyorum halledilebilir. Tabii esas unsur, insan

unsurudur. Yani bu işin böyle kuru, didaktik bir biçimde yapılmasının fazla faydalı olmayacağı yolunda arka-
daşımızın yorgularına ben de katılıyorum. Demokrasi
eğitimi bir inanç meselesi; siz inanacaksınız ki, o
inancınızı genç kuşaklara inançla aktarabilesiniz. İnanç
meselesi, bir bakıma aşk ve şevk meselesi; içinizde duy-
manız lâzım. duyurabildiğimiz ölçüde başarılı olacağız, ama
bir noktadan da herhalde başlamak bana makul gibi ge-
liyor.

İkinci konuşmacımız, benim konuşmamda değinmemiş
olduğum Türk Demokrasi Vakfıyla ilgili açıklamalar istedi,
memnuniyetle çok kısa olmak üzere yerine getiriyorum.
Efendim, bizim vakfımız üç yıl ewel kuruldu, üç senedir faa-
liyetle ve amacı Türkiye'de demokratik değerlerin
pekiştirilmesine katkıda bulunacak, bilimsel ve eğitsel faa-
liyetlerde bulunmak. Faaliyetlerimizin başlıca türü, Anka-
ra'da her cumartesi öğleden sonra genellikle demokra-
siye ilişkin konular üzerinde tertiplelediğimiz cumartesi
seminerleridir. Bu vesile ile hepinizi davet etmekten de
onur duyarım, zevk duyarım. Adresimiz, Çankaya Ahmet
Rasim Sokak No: 27; cumartesi günleri saat 14.00'da
teşrif ederseniz memnun oluruz. Bizim çabamız denizde
bir damla, fakat damlalarla denizin oluştuğunu da unutmama-
k lâzım. Gönül isterki başka gönüllü kuruluşlar bu işe
bu derece gönül versinler ve katkıda bulunsunlar. Bunun
dışında, üç ayda bir Türk Demokrasi Vakfı Bülteni
yayın ediyoruz. Bunu da oldukça geniş bir çevreye ücretsiz
olarak yolluyoruz. Burada hem Vakıfla ilgili haberler, hem
dünyada ve Türkiye'deki demokratik gelişmelerle ilgili haber
ve makaleler yer alıyor. Zaman zaman kamuoyunu daha
yakından ilgilendiren aktüel meselelerde daha genişçe bir
topluluğa ulaşmamızı sağlayacak paneller düzenlemeye

gayret ediyoruz. Yani amacımız Türkiyede demokratik kurumların işlemesine ve demokratik değerlerin pekiştirilmesine katkıda bulunmak; öyle zannediyorum ki, bir noktada çabamız amacına ulaşmıştır. Çünkü bu toplantıları izleyen topluluk, aynen bu topluluk gibi, fevkalâde önyargısız, objektif, meseleleri birbirinin fikir hürriyetine tam bir saygı ortamı içinde tartışan, kesinlikle sloganlardan kaçan, hatta kazara bir slogan atan olursa bunu nazikâne bir tebessümle karşılayan olgunlukta ve yüzde 90- 95'i çeşitli üniversitelerimize mensup öğrencilerden oluşan bir topluluktur. Davetimi tekrarlıyorum, hepinizi aramızda görmekten mutluluk duyuyorum.

Üçüncü arkadaşımız, siyasî istikrarsızlığın olumsuzluklara yol açıp açmayacağı konusunda bir soru sordu. Tabii, istikrarı birkaç çeşit tanımlamak mümkün. Kabine istikrarı olabilir, hükümet istikrarı olabilir, rejim istikrarı olabilir, temel siyasî yapıda istikrar veya istikrarsızlık olabilir. Bunlar içinde demokrasi bakımından sakıncalı ve problematik olan, öyle zannediyorum rejim istikrarsızlığıdır. Yani rejimin temelleri üzerinde toplumda bir konsensüs, bir oйдаşma bir genel fikir birliği mevcut olmaması, bu yapının sık sık radikal değişikliklere uğramasıdır. Kaçınılması gereken budur. Fakat günlük dilde istikrarsızlığı, hükümetlerin kısa ömürlülüğü, çabuk düşmesi veya az yaşaması anlamında da kullanıyoruz. Bu, eğer hükümetleri etkin politika üretemez duruma düşürüyorsa, tabii bir sorundur; ama bakıyoruz, bazı Avrupa ülkelerinde ortalama hükümet ömrü bir hayli düşük. İtalya'da, daha önce Dördüncü Fransız Cumhuriyetinde hayli düşük, ama temel rejim istikrarı ve etkin politika üretimine fazla zarar getirmemiş; çünkü hükümetler düşüyor ama, aşağı yukarı aynı şahıslarla ve aynı partilerle yeniden kuruluyor. Şu halde

esas mesele rejim iktidarını, rejimin temelleri üzerindeki fikir birliğimizi muhafaza edebilmektedir. Onun ötesinde sorun daha tâlidir. Ama elbette demokrasinin siyaset üretebilen, memleketin problemlerine cevap verebilen hükümetler yaratması da arzu edilir. Bir bakıma demokrasinin meşruluğu, onun daha iyi hizmet verebilmesi, toplumun mutluluğunu daha iyi sağlamasından da kaynaklanıyor. Yani insanlar demokrasiye sırf teorik nedenlerle boğlu değiller; şuna inanıyorlar ki demokratik bir rejim içinde ben daha mutlu yaşayacağım, duygularıma, isteklerime hükümet organları daha iyi yanıt verecekler, daha duyarlı bir hükümet mekanizması olacak. Çok aşırı bir istikrarsızlık yüzünden hükümetler politika üretemez, memleket sorunlarına cevap veremez duruma gelirlerse, demokrasinin halk gözündeki itibarında da uzun vadede bir aşınma, bir erozyon meydana gelmesi ihtimali olabilir. Bunu da hatırdta tutmak lâzım.

Ondan sonra konuşan arkadaşımız, daha çok Almanya'yı örnek verdiğimi, Türkiye' den fazla bahsetmediğimi söylediler. Almanya'yı sadece bir karşılaştırma olarak burada zikrettim. Yani sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi itibariyle Türkiye'den birkaç kat daha ileri olan bir toplumda bile demokrasi eğitiminin ne derece hayatî görüldüğünü vurgulamak için bu konuda girilen çabalardan bahsettim. Rahat bir iyimserlikle, "canım demokrasi nasıl olsa kendi kendine gelişir, yaşar, değerlerini de geliştirir" tembelliğine düşmememiz inancını ifade etmek amacıyla Almanya örneğini verdim.

Sayın Emiralioğlu, son derece ilginç bir konuyu dile getirdi; bunun hukukî olarak nasıl organize edilebileceği konusunda fikrim net değil; bir eğitim erkinden kastedilenin ne olduğunu da tam açıklıkla anlayabilmiş değilim. Fakat bunu

genel yürütme politikasından tam olarak soyutlamak, onun tamamen dışına çıkarmak ve tamamen otonom bir şekilde organize etmekse maksat, bunun pek mümkün olabileceğini zannetmiyorum. Neden zannetmiyorum? Çünkü demokratik bir sistemde bütün devlet fonksiyonlarının netice itibariyle millî iradeye dayanması, seçime dayanması lâzım. Eğitim gibi en temel bir kamu hizmetini tamamen bu mekanizmanın dışında organize etmek, yürütme organının önemli bir fonksiyonunu halkoyuna karşı duyarlılık mekanizmasının dışına çıkarmak olur. Ama bir yandan da herhalde sizi bu eleştiriye sevk eden şu görüşe katılıyorum: Eğitimde bir devamlılık olmalıdır. Yani bir siyasî iktidar kendi anlayışına göre eğitim programlarını, eğitimin içeriğini devamlı olarak değiştirmemelidir. Bunu sağlayabilecek bir ortalama mekanizma mevcutsa, ki şu anda bunun detaylarını tartışabilecek durumda değilim, buna herhalde herkesin katılması lâzım. Çünkü eğitimle sağlamaya çalıştığımız değerler sürekli değerlerdir: Türk milletinin menfaatlerinin yüceltilmesi, Türk milletinin daha mutlu, daha demokratik bir yere sahip olması. Bunun çok keyfî ve sık değişikliklerle mütemadiyen aksatılmasının da son derece problem yaratıcı olduğu muhakkaktır.

Sayın Asena, hakikaten çok doğru bir noktaya değindi; o kadar ki TRT mensubu olan sayın oturum başkanımızla oturum başlamadan evvel bu konuyu konuşuyorduk. Gerçekten TRT'nin bugün ulaştığı etki ve güç, demokrasi eğitimi konusunda bu muazzam kaynağı ihmal etmememizi gerektiriyor. Bizim Vakfımızın toplantılarında biz azamî 200 kişiye hitap edebiliyoruz; bir sınıfta belki 50, belki 100 kişiye hitap edilebiliyor; ama TRT'nin ulaştığı çevre milyonlarla ölçülebilir. Demokrasi gibi kimsenin aleyhinde olmadığı bir yüce amaç uğrunda elbette ki kamu kuruluşlarının

imkânlarından yararlanılabilir ve yararlanılmalıdır. Şunu da açıkca ifade edeyim ki TRT'nin bu konudaki katkısı, belki okulların ve gönüllü kuruluşların katkısından çok daha güçlü olacaktır. Bu tür bir organizasyona bütün gönlümle taraftarım; bizden bir hizmet istenirse, onu da memnuniyetle yerine getirmeye gönüllü kuruluşlar olarak hazırız.

Son konuşmacımız Sayın Turna iki soru sordular. Mutlak monarşideki değişmeler Tanzimat dönemiyle başladı, malûm; bu, Avrupa'daki demokratik gelişmeler nazarı itibare alınınca oldukça geç bir tarih ve Tanzimattan sonra da bu çok uzun bir zaman aldı. Birinci Meşrutiyet fevkalâde kısa sürdü, ne ölçüde demokratik olduğu tartışılabilir, gayet sınırlı bir seçim sistemi ve gayet az yetkili bir parlamento ki ona dahi tahammül edilmedi. Bir buçuk sene içinde bunun tasfiyesine gidildi. Hürriyetin ilânı olarak vasıflandırılan İkinci Meşrutiyet yine ancak birkaç yıl bu adına lâayık oldu. 1912 seçimlerinin sopalı seçim olarak adlandırıldığını da tarih hocalarımız benden daha iyi bilirler. 1914'den sonra da tamamen tek partili bir rejime dönüştü; bütün muhalefet sindirildi, faaliyetten alıkonuldu. Demokratik gelişmeler Türkiye'de oldukça geç başlamıştır. Tabii, üçüncü dünya ülkeleriyle kıyaslandığında Türkiye'nin bu konudaki karnesi hiç de kötü sayılmaz; yani batı ülkeleriyle kıyaslandığında oldukça geç başlama durumu var ama, yine de Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleriyle kıyaslandığında hayli iyi durumdadır. Şunu da iftiharla söyleyebiliriz ki Türkiye üçüncü dünya içinde halen demokratik olan ve en uzun zamandır, yani aşağı yukarı 45 yıldan beri birtakım kesintilerle de olsa demokrasiyi sürdürebilen çok nadir ülkelerden biridir. Bu ülkelerin sayısı da bir iki düzineyi pek geçmiyor.

Mesele sadece görünüşte demokratik rejimin başlatılması değil, aynı zamanda bu rejimin demokrasinin gerektirdiği temel değerlerden yoksun olması. İttihat ve Terakki büyük iddialarla demokrasiyi başlattı; hakikaten hürriyete inanarak başlattı. Ama işte demokrasinin deminden beri konuştuğumuz hoşgörü gibi, uzlaşma gibi temel değerlerine yatkın bir siyasal kültür olmadığı için, muhalefet onu can düşmanı gibi görmeye başlıyor, çok kısa zamanda adam öldürmeler başlıyor, İttihat ve Terakki de onları hain gibi görüyor. Bu karşılıklı çatışma ortamı, İkinci Meşrutiyet gibi ümitlerle başlanmış bir deneyimin çok kısa bir zamanda tasfiyesi ile sonuçlanıyor. Aynı deneyim Cumhuriyette de tekrarlanıyor. Yani cumhuriyeti kuranlar eğer onun kısa zamanda dejenere olması, rejimin tehlikeye düşmesi ihtimali olmasaydı, elbette demokratik bir rejimle baştan beri yönetmeyi tercih ederlerdi. Fakat demokrasinin bu kültürel altyapısı yeterince gelişmiş olmadığı için, sık sık kutuplaşmalar bir noktada rejimi zor bir tercihle karşı karşıya bırakıyor ve devrimlerin yahut temel devlet menfaatlerinin lehine olarak demokrasi aleyhine bir tercih yapıyor, demokrasi kısa veya uzun bir süre rafa kaldırılıyor.

Konuşmamda da değindiğim gibi eğer liberal felsefenin temel kültürü Türkiye'de yerleşebilmiş olsaydı, yani "birey temel varlıktır; doğru ancak karşılıklı tartışma ile bulunur; mutlak doğru yoktur; doğrular nispi doğrulardır; ben de yanılabilirim; çoğunluk da yanılabilir. Kamu menfaati ancak değişik menfaate sahip gruplar arasındaki bir pazarlığın ürünüdür, yoksa böyle gökten inme bir kamu menfaati yoktur, kimsenin kimseye empoze edeceği mutlak bir kamu menfaati, mutlak bir doğru da yoktur." Eğer biz bunları içimize sindirebilseydik, herhalde demokrasi deneyimi bu

kadar sendelemezdi. Ben bugün dahi bunları yeterince içimize sindirdiğimizden emin değilim. Hâlâ çoğunluğun mutlaka haklı olduğu, bir doğrunun tek doğru olduğu ve onun tartışılmayacağı, uzlaşmanın memleket menfaatlerine ihanet etmek olacağı yolunda düşünceler pek çok siyasimizde ve toplumumuzun birçok katında mevcut. Onun için demokrasi eğitiminin taşıdığı temel önemi vurgulamak istiyorum. Tabii modern okulların kurulması gecikti, Sayın Turna. Geleneksel okullar, medreseler ve mahalle mektepleri tümüyle otoriter bir siyasal kültür yayıyorlardı; fakat bir şeyi daha ekleyeyim, bu modern okullar da çok demokratik, çok liberal bir kültür yaymadı. Onlar da insanlarda belki o zaman için haklı görülebilecek bir misyoner fikri uyandırmaya çalıştılar. Yani "ben seni modern bilim ve teknoloji ile yetiştiriyorum, tek doğru budur, sen bununla topluma icabında zorla önderlik edeceksin, topluma acı ilacı zorla içireceksin" reçetesi ile özetlenebilecek, aydına âdeta topluma tepeden inme bir yön gösterme misyonuna da yükleyen bir eğitim felsefesi. Geleneksel eğitim anti-demokratikti, bu da bildiğimiz anlamda demokratik değil. Dolayısıyla sorunlarımız sadece okulları modernleştirmekle de çözümedi. Onun için katmerlenerek bugüne kadar geliyor. Bundan sonrasının daha iyi olacağı gibi klasik bir temenni ile müsaade ederseniz son vereyim sözlerime.

Teşekkür kederim. {Alkışlar}

BAŞKAN - Cevap mı alamadınız?

ERGUN ÖZBUDUN - Çok haklısınız sizi atladım. Hiçbir kasıtle atlamadım, çünkü sorunuzu çok beğenmiştim ve o konuda bir şeyler söylemek istiyordum Yükseköğrenim gençliğinin legal, meşru siyasî faaliyeti maalesef 1982

Anayasası ile ve onunla bağılı olarak Siyasi Partiler Kanunu ile de pek büyük ölçüde ortadan kaldırılmış durumdadır; Dernekler Kanununu da buna ekleyebiliriz. Yükseköğretim Kurumu Kanununu da ekleyebiliriz. Meselâ Anayasa siyasî partilerin gençlik kolları kurmasını yasaklamaktadır. Bunun kanımca biçbir haklı nedeni mevcut değildir. Bu, siyasetin zararlı bir faaliyet olduğu yolundaki görüşten kaynaklanmaktadır. "Siyasî faaliyete gençlerimiz ne kadar geç bulaşırlarsa o kadar iyidir, hiç buluşmalar belki daha da iyidir" gibi bir görüş... Kadın kollarını yasaklıyoruz, gençlik kollarını yasaklıyoruz, partilerle vakıflar, sendikalar, kooperatifler, dernekler arasında bırakın organik bir bağlantıyı, fakat herhangi bir basit işbirliğini dahi yasaklıyoruz. Yani "siyaset bir çamurdur, haydi demokrasinin bir gereği olarak buna siyasî partiler bulaşacaktır ama, başka hiç kimse bulaşmasın, gençler, kadınlar falan da bulaşmasınlar, ancak partinin ana kademesi içinde görev yapsınlar." Bu anlayışa kesinlikle katılmıyorum. Siyasî faaliyet yollarını teşvik etmiş oluruz. Geçmişte siyasî partilerin gençlik kolları özellikle 1950'lerde, 1960'larda birer ekoldü; gerçekten siyasî bilgiler, siyasî eğitim buralarda kazanılırdı, kitap üzerinde kazanılmazdı. Bugün siyasî hayatımızda lider pozisyonunda olan birçok arkadaşlarımızın kökeni partilerin gençlik kollarıdır. Demokratik bir siyasî yapı içinde gençlerin meşru, legal siyasî faaliyetlerinin niçin engellendiğini, engellenmesinden ne fayda umulduğunu anlıyor değilim. Bu yasakların gerek anayasa düzeyinde, gerek kanunlar düzeyinde tasfiyesine kesinlikle taraftarım ve tasfiye edileceğini de umuyorum, uzak olmayan bir gelecekte. Bu tabii, okulları bir siyaset arenası haline getirmek anlamında değil; bu iki şey arasında bir ayırım yapmak lâzım. Okullarda aşırı siyasal güçlerin eğitim faaliyetini ta-

mamen aksatacakları bir durumu da herhalde istenilir ve demokratik bir durum telâkki etmiyoruz. Çünkü böyle bir tecrübeden geçtik, biz de eğitici olarak geçtik, eğitimin ne ölçüde aksadığını gördük, bunun büyük öğrenci kütlesinin eğilimlerini aksettirmedeğini de çok iyi biliyoruz. Fakat yine sosyolojik bir gerçek var ki küçük, fakat inançlı, organize bir azınlık büyük kütleyi etkisiz bırakabiliyor, hatta zaman zaman peşinden sürükleyebiliyor. Türkiye'de 1980 öncesinde olan buydu, sağda ve solda ufak, fakat militan gruplar, bütün eğitim sürecini aksatabilecek bir güce erişmişlerdi. Kısacası, legal, meşru, demokratik siyasî faaliyetlerle, bu imkânlardan yararlanarak demokrasiyi tahrip etmek isteyen siyasî faaliyetleri ayırt etmek lâzım. Bu çizgiyi biz ne ölçüde sağlıklı çizebilirsek zannediyorum bundan sonraki demokratik gelişmelere de o kadar iyimser bir gözle bakabiliriz. Zaten başımızdan bu tecrübeler geçtiği için, 1982 Anayasasının ve o dönemdi çıkarılmış kanunların reaksiyonu da maalesef bu derece şiddetli oldu. Bir bakıma Türkiye'nin politik gelişmeleri böyle bir sarkaç hareketi niteliği gösteriyor. Yani hürriyetlerin suistimal edildiği bir anarşik ortam, aşırı bir reaksiyon olarak, çok otoriter bir durum yaratıyor. O, tekrar sıkıntılara yol açıyor. Biz bu sarkacın iki ucu arasında gidip geliyoruz. Gönül, sarkacın iki ucunda değil de, ortalarında dolaşmamızı istiyor. Bunun da olabileceğini ümit ediyorum. Her hadiseden birtakım dersler alınıyor. Bu kesintilerin, pek çok kişi için ne kadar ıstıraplı olursa olsun, bir faydası var: O da Anglosaksonların "Learning Experience" dedikleri yaşayarak öğrenme. Bunların tekrarlanmamasını bugün Türk toplumunun pek büyük bir çoğunluğu istiyor; öyle zannediyorum ki doğruyu, makulü ve ortayı bulabileceğiz.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Biz de teşekkür ederiz.

Efendim, Sayın Özbudun'a teşekkür ediyoruz. Özellikle tartışma bölümünden sonraki açıklamalarıyla öğleden sonra ve yarın yapılacak toplantımıza temel oluşturan bir tablo sergiledi Sayın Özbudun... Bu arada bana da birkaç küçük açıklama yapma fırsatı doğdu. İzin vererseniz birini TED Bilim Kurulu üyesi olarak yapmak istiyorum. O da şu: Genç arkadaşımız "bu toplantıda çeşitli kesimlerden kişilerin bulunması gerekirdi, bunlar içinde de özellikle madem ki sendikalaşma özgürlüğü yok, hiç değilse bir öğretmen bulunmalıydı" dedi. "Bu toplantıda da en azından bir öğretmen bulunmalıydı, yani belli örgütler öğretmen örgütlerinden bir temsilci bulunmalıydı" dedi. Demokrasi bir yaşama biçimidir; bir tercihtir yani.. İçinde karşı görüşleri de barındıran bir sistemdir. O açıdan demokrasi eğitimi yalnızca aileye, yalnızca okullara düşen bir görev değil. En azından gönüllü kuruluşlarıyla, vakıflarıyla, her kuruluşun, her kişinin üzerine düşen görevi yerine getirmesi lâzım. O açıdan elbette öğretmene büyük görevler düşüyor. Ancak Sayın Özbudun'un açıklamalarından siz de bazı mesajlar aldınız. kimi toplantıların yapılması bile son yıllarda daha da artmıştır. Çünkü demokrasi aynı zamanda belli bir gelişme sürecini de beraberinde getiren bir sistem. Bundan beş yıl önce eğer Türk Eğitim Derneği "Yükseköğretimde Değişmeler" konulu bir toplantı yapmak isteseydi belki mümkün olmayabilirdi, ama geçen yıl bu Dernek eğitim toplantısını yükseköğretimde değişmelere ayırdı. Bu da bir demokrasi eğitimi galiba...Ayrıca, sizin belki katılmadığınız, ama bugün katılmanızdan mutluluk duyduğumuz bu toplantılar dizisinde gençlik yılı nedeniyle yükseköğretim kurumlarımızda aynı türde, ya da benzer kalıplarda konferanslar, toplantılar düzenlenirken, Türk

Eğitim Derneği bir gönüllü kuruluŖ olarak bu kalıpları kıran bir toplantı yaptı. Sayın Millî Eğitim Bakanımız da o toplantıya katıldı. O toplantıda ilk defa Türkiye'de gençlik kesimini oluŖturan kitlelerin- katmanların - birer temsilcisi vardı, yani yalnızca yükseköğretim gençliğini ele alan bir toplantı yapılmamıŖtı. Kırsal kesim gençliğini, iŖi kesimini temsil eden bir genç, yükseköğretim kesimini temsil eden bir genç... Bu grup oturup gençliğin sorunlarını tartıŖabildiler ki o günlerde sanıyorum basında da yer aldı. Demokrasi eğitimi idi bu ... Gençliğe yönelik olsun, çocuğa yönelik olsun, yani kitleniz kim olursa olsun, hedefiniz önemlidir, amacınız önemlidir. O açıdan biz bütün toplantılarda o kamuoyunun katmanlarından birer temsilci almayı ilke edinmiŖizdir. Burada bulunmayıŖının nedenleri ise yine de ulaŖabildiđimiz düzeyle ilgilidir. Ama ğretmen temsilcisinin bulunmadığını söylediğiniz bir toplantıda bir genç öğrencimiz var, sizlerden biri konuŖacak. Bu da bir geliŖme diye dŖnyorum. Sorunuzu böyle bir sınırlılık içinde cevaplamama lütfen izin verin.

Gelelim ikinci konuya...

Bu oturum baŖkanlıđını TED'in Bilim Kurulu yesi olarak yapıyorum. Ama Nebahat Hanımın sorduğu "TRT'de acaba bu konunun nasıl yer aldığına iliŖkin" soruyu TRT'nin Eğitim Dairesi BaŖkanı olarak açıklamak istiyorum. Demin de belirttiğim gibi demokrasi bir yaŖama biçimi. TRT bu toplumun, bu ülkenin, bu devletin bir kurumu; yani sistemin bir parçası... Bu sistem diğer sistemler gibi, genel sistemden her zaman etkilenelemiŖtir. Bu yalnızca Türkiye'de de böyle olmamıŖtır. Dünyanın hemen her yerinde belirli süreçlerden geçilerek belirli noktalara kadar gelinmiŖtir. Zannediyorum son yıllarda özellikle son aylarda dikkat ediyorsanız artık TRT de daha önceki yayınlarına ek

olarak, öncelikle gençlerden başlamak kaydıyla onların farklı boyutlardaki düşüncelerine yer veren yeni programlar yapmaya başlamıştır. Sayın Özbudun'la bu toplantının sonunda elde edilecek bilgilerin ışığında acaba daha başka nelerin yapılabileceğini tartışacağımızı konuşmuştuk. Çok güzel de bir soru bu ortamda gündeme geldi. O nedenle TRT hiçbir şey yapmasa, tekel olsa dahi yalnızca iletişim çağı dediğimiz çağda diğer toplumların haber akışları içerisinde yer aldığına göre ve size her gün çeşitli ülkelerden haberler aktarabildiğine göre, bu da demokrasi eğitiminin doğrudan bir parçasıdır diye düşünüyorum. Ancak demokrasi eğitimi, takdir ederseniz ki, yalnızca TRT'nin yayınlarıyla gerçekleştirebilecek bir süreç değildir. Öyle olsaydı dünyadaki uygulamalarla kitle iletişim araçlarının her şeyi halletmesi beklenirdi. Eğer Türk toplumunun temeli saydığımız ailenin bu konuda yaklaşımları yeterli değilse, demokrasiye ulaşmamız daha geç olacak. Ama buna yatkın kişilerden oluşacak bir ailenin, demin bir genç arkadaşımızın sorduğu gibi, bu eğitimi çok daha çabuk gerçekleştirdiğini görebileceğiz. Öyle umuyorum ki hem dünyada, hem ülkemizde özellikle demokratik alandaki yenileşmeler, gelişmeler önümüzdeki günlerde, önümüzdeki aylarda, önümüzdeki yıllarda daha da hızlanarak artacak ve çoğunluğun yürekten destek verdiği bir yaşama biçimi olacak

Efendim, sözü fazla uzatmadan toplantıyı burada kapatıyorum. Öğleden sonra 14.00 'de bir panelimiz var: "Demokrasi Eğitiminde Sorunlar ve Boyutlar". Teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

II. OTURUM

DEMOKRASİ EĞİTİMİNDE BOYUTLAR VE SORUNLAR

(Panel : 1)

PANEL ÜYELERİ

Dr. Hıfzı TOPUZ

(İletişim Araştırmaları Derneği Başkanı)

Prof. Dr. Leyla KÜÇÜKAHMET

(G.Ü. Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi)

Prof. Dr. Mehmet GÜRKAYNAK

(ODTÜ Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi)

Prof. Dr. Mine TAN

(A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi)

Oya YERİN

(ODTÜ Eğitim Fakültesi Son Sınıf Öğrencisi)

OTURUM BAŞKANI : Prof. Dr. Nami ÇAĞAN

A. PANEL ÜYELERİNİN KONUŞMALARI

BAŞKAN - Değerli konuklar, "Demokrasi için Eğitim" konulu sempozyumumuzun ikinci oturumunda değerli tartışmacılarımız demokrasi eğitiminin boyutlarını ve sorunlarını tartışacaklar. Demokrasi eğitimi konusu, siyasal bilimin ve eğitim biliminin çakıştığı bir alandır. Bir ülkenin genel eğitim düzeyi ile demokrasi derecesi arasında doğru orantılı bir ilişki bulunduğu gibi, demokratik düşüncüyü geliştirmeye yönelik eğitimin de bazı özellikler taşıması gerekmektedir. Ben Sayın tartışmacıları tanıtmak istiyorum: Sayın Dr. Hıfzı Topuz, Sayın Prof. Leyla Küçükahmet, Sayın Prof. Mehmet Gürkaynak, Sayın Prof. Mine Tan ve ODTÜ Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü son sınıf öğrencisi Oya Yerin .

Efendim, davetiyedeki sıraya göre ben önce Sayın Dr. Hıfzı Topuz'a sözü veriyorum buyurun, efendim.

HIFZI TOPUZ- Sayın Başkan, beni buraya çağırdığınız ve ilk sözü bana verdiğiniz için size teşekkür ediyorum.

Ben eğitimci değilim, iletişim konusunda konuşacağım. Özellikle demokrasi eğitiminde iletişim araçlarının rolü üzerinde duracağım.

Önce demokrasi hakkında çok kısa birşeyler söylemek gerekecek. Eskiden klasik anlamda "Demokrasi, halkın halk için yönetilmesi" diye tanımlanırdı. Sonra başka şeyler çıktı. Bugün demokrasi şu ilkelere dayanıyor:

(1) İnsan haklarına saygı. İnsan haklarına saygı yoksa, demokrasi yok demektir. Bir ülkede parlamento olabilir, seçimler olabilir, partiler olabilir, ama insan haklarına saygı yoksa, insan hakları ayaklar altına alınıyorsa, insanlar tutuklanıyorsa, işkence görüyorlarsa, hırpalanıyorsa, o

zaman insan hakları yoktur, demokrasi de olamaz. Demek ki, demokrasinin temelinde herşeyden önce insan hakları vardır.

(2) Tolerans, hoşgörü. Hoşgörü yoksa, bir ülkede insanlar birbirlerinin düşüncesine saygı göstermiyorlarsa o zaman demokrasi olamaz.

(3) Çoğulculuk. Çoğulculuk olmadan da demokrasi söz konusu değildir. Çoğulculuk çok parti demek, düşüncelerde çoğunluk demek, iletişimde çoğulculuk demektir. Bu sağlanamazsa demokrasi olamaz.

(4) Sosyal devlet. Demokrasi sosyal devlete dayanır, sosyal adalete dayanır, bütün bunlar demokrasinin temelinde yatan şeylerdir.

(5) Özgürlük anlayışı. Ondan sonra özgürlük hakkı, özgürlük anlayışını vurgulamak gerekiyor. Özgürlük anlayışı, söz özgürlüğü, anlatım özgürlüğü, basın özgürlüğü, iletişim özgürlüğü, haberleşme özgürlüğüdür. Bütün bunlar yine demokrasinin var olan öğeleridir.

(6) Gösteri özgürlüğü. Gösteri ve protesto yürüyüşleri düzenlemek de demokrasinin koşullarındandır. Bunlar da olmadan demokrasi olamaz. Hem demokrasi var diyeceksiniz, hem de bunları yasaklayacaksınız.

Demokrasi var diyeceksiniz, insan hakları olmayacak, tolerans olmayacak, çoğulculuk olmayacak. Böyle demokrasi olmaz elbette.

(7) Örgütlenme özgürlüğü. Demokrasi örgütlenme özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü, çalışabilmek, toplanabilmek özgürlüğüdür. Bunları yapamazsanız demokrasi yine olamaz.

[8] Baskıya uğramama hakkı. Demokrasi, devletin polisinin, jandarmasının baskısına uğramama ve kendini savunabilmek özgürlüğüdür.

[9] Parlatentonun halkı temsil edebilmesi. Demokrasi nin temel öğelerinden biri parlatentonun, halkın, seçmenlerin verdiği oy oranında seçilmesi, oluşturulmasıdır. Yani, oylarla parlatento arasında aynı oranlar yoksa, başka birtakım tekniklerle bir "Meclis" oluşturulmuş demektir. O zaman da yine demokrasiden uzaklaşmış oluyoruz.

[10] Eğitim hakkı. Demokrasi eğitim hakkıdır, herkesin çocuğunu okutabilmesidir.

[11] İletişim hakkı. Demokrasi iletişim hakkıdır. İletişim hakkı yeni kullanılan bir deyimdir. İletişim hakkından yeni yeni söz ediliyor. İletişim hakkına bundan 20 yıl önce UNESCO öncülük etti. Çeşitli toplantılar düzenledi bu konuda. Bugün artık iletişim hakkının ne olduğu belli. İletişim hakkının kullanılması iletişimde demokrasinin sağlanması demektir. İletişim hakkı olmadan demokrasi söz konusu değildir.

Bu hak iki elemana dayanır: Biri "accès" öteki "participation". "Accès" medialara ulaşabilmek, medialardan yani basından, radyodan, televizyondan yararlanabilmektir. Medialardan yararlanamıyorsanız, iletişim hakkını kullanamıyorsunuz demektir.

"Participation" iletişim araçlarının, mediaların yönetimine katılma hakkıdır. Mediaların yönetimine katılıyorsanız, onların aracılığı ile sözünüzü duyurabiliyorsanız, onlara yön verebiliyorsanız, onların düzenlediği toplantılarda konuşabiliyorsanız, televizyonun açık oturumuna

katılabiliyorsanız, her yerde iletişim araçlarından yararlanabiliyorsanız iletişim hakkınızı kullanıyorsunuz demektir. O zaman da demokrasiden, demokrasinin sağladığı iletişim hakkından yararlanmış olursunuz. Yani, iletişim araçları bu hakların kullanılmasına ne ölçüde olanak sağlıyorsa, o ölçüde demokrasi eğitimine iletişim katkılarından söz edilebilir.

Basının gelişmesi

Şimdi bu kısa girişten sonra şunu söyleyeceğim. Geçmişte iletişim araçları deyince akla yalnız basın geliyordu. İlk gazeteler çıktığı zaman hükümetler bunlardan pek hoşlanmadılar. Basına karşı önlemler de aldılar. Örneğin 1660 yılında gazeteler çıkmaya başladıktan kısa bir süre sonra, 1662 'de bir yasa çıkartıldı, gazetelerin parlamentodaki tartışmaları, konuşmaları yazmaları yasaklandı. Parlamentoda demokratik tartışmalar oluyordu ama, basın bunu yazma özgürlüğüne sahip değildi. Bu sınırlama ta 1770 'lere kadar devam etti. Demek ki basından korkuyorlardı. Ondan sonra birtakım gelişmeler oldu İngiliz basınında. Büyük tiraj yapan gazeteler çıkmaya başladı. Örneğin 1881 'de **Evening News** yayınlandı. Ondan iki yıl sonra **Star** gazetesi çıkartıldı. Bunlar siyasal haber vermiyorlar, cinayet haberlerine, magazin haberlerine, spor ve kadın haberlerine yönelik oluyorlardı. Bugünkü gazetelerin bazılarının tutumuyla bunlar arasında bir paralellik kurulabilir. Politikaya bulaşmayan, büyük tirajlı magazin gazeteleri o dönemde güçlendi.

Gelelim Amerika'ya. Amerika'da basın biraz daha geç gelişti. Orada da magazin türü gazetecelik büyük önem kazandı. Bu alanda ünlü gazeteci Pulitzer'in oynadığı rolü vurgulamak gerekir. Macar asıllı Pulitzer (1847-1931)

1881'de **Saint Louis Dispatch** diye bir gazete yayınlıyor, arkasından bir iki yıl sonra **Newyork World** diye başka bir gazete çıkartıyor. Bu iki gazetede de politika yok. Gazeteler tamamen büyük resimlerle ve cinayet haberleri ile dolu oluyor. Bunlar kısa zamanda büyük tirajlara yükseliyorlar. Arkasından başka bir Amerikalı çıkıyor, duymuşsunuzdur adını, Randolph Hearst (1863-1951). Bu adam da **Newyork Journal**'ı çıkartıyor (1895). O da aynı yolu izliyor. Gazetelerde çizgi- öykülere, karikatürlere, hikayelere, romanlara, resimlere, cinayetlere geniş yer ayrılıyor. Bu tür bir gazetede "Yellow Kid" adlı bir dizi yayınlanıyor. Bu nedenle bu gazetelere "Sarı basın" diyorlar. Bunlar, görüyorsunuz, hep politika dışı gazeteler.

Fransa'da da gazeteler politikaya karıştıkça hükümet bunları kapatıyor. Büyük Fransız Devriminden önce basının durumu hiç parlak değil. Bonmarchais, **Figaronun Düşünü**'nde şöyle diyor: " Ben gazete çıkartıyorum, ama özgürlüğüm var, politikacılardan, politikadan söz etmezsem çok özgürüm. Politikaya bulaşırsam kapatırlar gazetem." Demek ki Fransa'da da basının durumu oldukça kötü. Sonra "Konvansiyon" dönemi geliyor, "Konsüllük" dönemi geliyor, ama hep ezilen gazeteler. 1863'de Moise Millaud adında bir kişi **Le Petit Journal** diye bir gazete çıkartıyor. Gazetede hiç politika yok. O dönemde siyasal gazeteler vergi ödüyorlar. Millaud ise "Ben gazetem politikaya sokmayacağım" diyor.

Fransa'da "halk tipi" popüler basın **Le Petit Journal**'la başlıyor. O zaman tirajı 350 bine ulaşıyor. Aynı dönemde Amerika'da 1 "cent" e, İngiltere'de de 1 "penny" ye satılan popüler gazeteler yayınlanıyor. Daha sonraları basının büyük gelişmelere uğrayarak çoğulcu bir havaya girdiğini

görüyoruz. Fransa'da, Amerika'da, İngiltere'de her bir eğilimi savunanların kendi gazeteleri oluyor.

Bütün bunlar çok iyi, ama daha sonra ne oluyor? Gazeteler politikanın biraz dışında kalıyorlar. Magazin gazeteleri geliyor her yerde, büyük tekeller kuruluyor. Bu tekeller gazeteleri kendi denetimlerine alıyorlar ve çoğulculuk yok oluyor. Renksiz magazin gazetelerinin egemenliği kuruluyor. Bugün dünyadaki durum bu. Politika yapan gazeteler biraz marjinal oluyorlar.

Radyo ve TV'de gelişmeler

Gelelim radyo ve televizyona. Radyo önce özel olarak çıkıyor, sonra da büyük sermaye işi oluyor. Daha sonra devlet el atıyor radyolara. Almanya'da Hitler döneminde radyo devlet radyosu olarak çalışıyor. Faşizm döneminde İtalya'da da durum aynı. Fransa'da da büyük radyo şirketleri yine devletin denetimi altına giriyorlar. Amerika'da radyolar özel sektörün elinde.

Sonra radyoculukta birtakım gelişmeler oluyor. Bazı ülkelerde bir de bakıyorsunuz ki, radyolar çeşitli eğilimlere yer vermişler. Bütün baskılara karşın radyolar özgür bir ses duyurabiliyorlar. Basının yitirdiği çoğulcuyu radyolar sürdürüyorlar. Örneğin Fransa'da radyoyu açıyorsunuz, üç saat süren bir tartışma dinliyorsunuz. Ondan sonra dinleyiciler telefon üstüne telefon ediyorlar radyoya. Belki yüz kişi katılıyor tartışmaya. Bu bir çoğulculuk değil mi? O zaman radyoların kapıları halka açılmış olmuyor mu? Her konu gündeme geliyor ve radyolar böylece demokrasinin eğitiminde birtakım olumlu roller oynayabiliyorlar. Televizyonlar için aynı şeyi söyleyemeyeceğim.

Çoğulculuğun düşmanları

Şimdi başka bir konuya geçiyorum. Bazı ülkelerde çoğulculuğun düşmanları var. Nedir bu düşmanlar? Demokrasinin temel öğelerinden biri çoğulculuk olduğuna göre, çoğulculuğa karşı olanlar demokrasiye de karşı oluyorlar. Çoğulculuğun üç büyük düşmanı var:

(1) **Otoriter rejimler.** Otoriter rejimlerden tek partili rejimleri anlıyoruz, çoğulculuk söz konusu değil. O zaman iletişim araçlarında da çoğulculuk yok, tek parti, tek yön, tek görüş, tek partinin görüşü. Şimdi bir parantez açayım. Çoğulculuğun olmaması mutlaka kötü birşey mi? Diyebiliriz ki Atatürk dönemi tek parti dönemiymiş, çoğulculuk yoktu, ama Türkiye kalkındı, ilerledi, gelişti. Sovyetler Birliğinde de demokrasi yoktu, ama birçok alanda önemli gelişmeler oldu. Yani, bir tarafta gelişme var, kalkınma var; bir tarafta da çoğulculuk var, demokrasi var. Neyi seçeceğimizi bilmemiz gerek. Eğer demokrasiyi seçiyorsak, çoğulculuğu istiyorsak, o zaman otoriter rejimlere karşı olmamız doğaldır. Otoriter rejimlerde durum şu: Tek düşünce, tek ses, tek parti. Ama, bunun yanı sıra, birtakım gelişmeler olabiliyor, işsizlik önlenemiyor, sosyal adalet gelişiyor falan filan ama, anlayış başka, çoğulculuğun olmaması çeşitli huzursuzluklar yaratıyor ve rejimler çökebiliyor.

(2) **Teokratik rejimler.** Teokratik rejimlerde de çoğulculuk söz konusu değil. Teokrasinin tam uygulandığı ülkelerde ne oluyor? Bakın İran'a, çoğulculuk var mı? İzin veriyorlar mı? Başka partiler kuruluyor mu?. Başka düşünceler açıklanıyor mu? Suudi Arabistan öyle değil mi? İslâm anlayışı, şeriat anlayışı çoğulculuğa karşı oluyor. Yalnız İslâm düşüncesini benimsemek gerek, İslâm kendi karşısında başka görüş kabul etmiyor. Böyle olduğu

zaman çoğulculuk yok, bu durumda da demokrasiden söz edemeyiz elbette.

(3) Tekelleşmeler. Tekelleşmeler, iletişim alanında çok etkili oluyor. Biz İletişim Araştırmaları Derneği olarak **Basında Tekelleşmeler** diye bir kitap yayınladık. Dünyada bunların ne yönde, nasıl, ne konumda olduklarını anlattık, Türkiye'deki eğilimleri de belirtmeye çalıştık. Tekeller kurulmadan önce önlem almak gerek. Birtakım insanların medialarda çoğunluğu sağlamalarından önce önlem almak gerek. "Bizde tekel tehlikesi yok" diyorlar. Biz "Hayır, var" diyoruz. Bizim içinde bulunduğumuz kapitalist, liberal dünya nasıl bu yolda gitmişse, kapitalist ülkelerde nasıl tekelleşmeler olmuşsa, bizde de olacak. Ama öteki ülkeler sonradan birtakım önlemler almışlar, sınırlar koymuşlar; demişler ki "Bir grup, basında tiraj toplamının yüzde 25'inden fazlasını eline geçiremez. Basında tekel yaratan bir firma radyo - televizyonda, görsel - işitsel alanda da tekel kuramaz. Bir alanda çoğulculuğu ele geçirmişse öteki medialarda egemenlik kuramaz." Yani başka yerlerde birtakım önlemler alınıyor, biz ise Türkiye'de tekel yoktur, olmayacaktır, diyoruz. İyi, ama olacak, yani bizde de yarın tekeller olacak, yalnız iç tekeller değil, çokuluslu tekeller de olacak. Çokuluslu örgütlerle nasıl ilişkilerimiz varsa, iletişim alanında da ilişkiler kurup geliştireceğiz. Ne yazık ki birtakım tekellerin gelişmesine ortam hazırlayacağız.

Radyo ve TV'de Çoğulculuk

Şimdi gelelim radyo televizyonda çoğulculuğa. Radyo televizyonda çoğulculuğun sağlanması için o medianın özerk olması gerekir. Yani, radyo ve televizyonu devlet kurmuşsa yönetim özerk olmadan çoğulculuk sağlanamaz. Bunun deneyimlerini gördük. 1963'de radyo televizyon özerk oldu,

ama 12 Mart 1971 'de de özerklik kaldırıldı, gitti gider. Onda sonra Halk Partisi iktidara geldi, Sayın Ecevit Başbakan oldu, özerklik geri gelmedi. Genelde liderler iktidara geldikleri zaman "Tamam, diyorlar bu iş böyle devam etsin, özerk olup da yönetimi elimizden kaçıramamıza gerek yok!" O zaman da kurum sağlam temellere oturtulmuyor. Öyle olmayınca da çoğulculuk olmuyor, ondan sonra generaller genel müdür oluyorlar, radyo televizyon başka denetimler altına giriyor.

Başka ülkelerde yalnız devlet radyo televizyonu yok ki. Örneğin Fransa'da 1000 radyo istasyonu var, özel ortaklıkların denetimi altında ama, pekâlâ birçok dernekler kendi radyolarını kuruyorlar, çalışıyorlar, görüşlerini yansıtıyorlar, seslerini duyurabiliyorlar.

Televizyonda da aynı biçimde bir özerkliği sağlamak gerekecek. Devlet radyo ve televizyonlarının ve özel yayın kurumlarının dışında bir de " kamusal yayın kurumları " var. Kamusal radyo televizyon, yani belediyelerin, üniversitelerin radyoları, televizyonları çoğulculuğu sağlayan en önemli araçlardır. Çoğulculuk sağlanmadığı zaman iletişimi bir takım tekellerin yahut otoriter güçlerin, baskı guruplarının eline bırakmış oluyoruz.

İletişim araçları böyle grupların, böyle güçlerin elinde olduğu zaman da demokrasinin eğitimi görevini yerine getiremezler. Bugün bu durumdayız. Yani, bugün mediaların, Türkiye'de basının, radyonun, televizyonun demokraside eğitim görevini yaptıkları kanısında değilim, yapmaları için de herhalde iletişim araçlarına yeni bir düzen vermek gerekir.

Çok teşekkür ederim efendim.

BAŞKAN - Sayın Topuz'a çok teşekkür ediyoruz. Yalnız bir noktaya ben takıldım, hemen bir soru yöneltmek istiyorum kendilerine, acaba baskı grupları çoğulcu demokrasinin unsurları değil mi? Yani iletişim araçları baskı gruplarını eline geçerse acaba bundan demokratik rejim zarar görür mü? O noktaya takıldım, çünkü bildiğim kadarıyla baskı grupları da çoğulcu demokrasinin çok etkili unsurları.

HIFZI TOPUZ - Çok güzel bir soru, çok teşekkür ederim. Şöyle oluyor, çoğulculuk varken yavaş yavaş tekelleşmeler oluyor, tekelleşmeler çoğunluğu elde ettikleri zaman bir baskı grubu olarak öbür grupları ortadan kaldırıyorlar, o zaman tehlike başgösteriyor. Çeşitli grupların gelişmesi kabul; ama tekelleşmeye hayır.

BAŞKAN - Tabii o çerçeve içinde yerine oturuyor. Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Sayın Prof. Dr. Leyla Küçükahmet, öğretmen davranışlarıyla demokratikleşme ilişkisi üzerinde duracaklar sözü kendilerine veriyorum. Buyurun efendim.

LEYLA KÜÇÜKAHMET - Teşekkür ederim, Sayın başkan, kıymetli misafirler, değerli meslektaşlarım, şüphesiz demokrasi için eğitimi sağlayacak temel kaynağımız öğretmenlerimizdir. Yeni nesiller ancak davranışlarında demokratikliği özümlemiş öğretmenler elinde yetişir. Literatürde öğretmenin davranışlarının öğrenciye yansıdığı ve bu davranışların tekrarı halinde öğrencilerde aynen gözleendiğini araştıran 2000'i aşkın çalışma mevcuttur.

Öğretmenlerin davranışları özelliklerine göre temel olarak iki yönde ele alınmaktadır. Birinci yöndeki davranışlar

öğrencide sevgi, saygı ve yaklaşma, ikinci yöndeki davranışlar ise endişe, uzaklaşma ve korku yaratmaktadır. Dolayısıyla birinci türdekiler demokratik bir öğretmenin davranışları, ikinci türdekiler ise otokratik bir öğretmenin davranışları olarak nitelendirilmektedir.

Bir öğretmenin öğrencilerine demokrasi eğitimi verebilmesinin ilk koşulu kendi davranışlarında demokratik olmasıdır. Bu nedenle bize ayrılan bu kısa sürede "demokratik öğretmen " konusunu biraz irdelemek istemekteyiz.

Ancak bu toplantı için literatürdeki bilgileri derleyerek sizlere sunmak yerine bu konuda küçük bir inceleme yaparak bu incelemenin sonuçlarını size getirmenin daha ilginç olacağını düşündük ve bu amaçla şöyle bir çalışma yaptık. "Demokratik öğretmen" konusunda kişilerden bilgi alalım dedik. Şüphesiz bu konuda bilgi verebilecek iki temel kaynağın biri öğretmenlerin bizzat kendileri, diğeri ise öğrencilerdir.

1. Biz sübjektifliği en aza indirebilmek için öğretmenlerin kendi kendilerini ne ölçüde demokratik bulduklarını sormak yerine öğretmenlerin öğrencilerine giderek öğretmenlerini bu açıdan değerlendirmelerini istedik.

2. Ancak bu öğrencilerin de bir özelliklerinin olmasının anlamlı olacağını düşünerek öğretmen yetiştiren bir kurumun öğrencilerini örneklem olarak aldık.

3. Bu öğrencileri "demokratik öğretmen" konusunda bir anket ya da mülâkat formu ile sınırlandırmak yerine bu konuda bir kompozisyon yazdırmanın daha iyi olacağını düşündük. Böylece hem kendi öğretmenlerini değerlendireceklerini hem de kafalarındaki ideali ortaya koyacaklarını varsaydık. Sonuçta bu amaçla, öğretmen

yetiştiren bir kurum olan Gazi Üniversitesi Eğitim Fakóltesinin Biyoloji, Tarih, Almanca, Eğitim Programları ve Öğretim, Müzik ve Resim - İş Eğitimi anabilim dalları ikinci sınıf öğrencilerinden (belirli bir ders saatinde) " Demokratik Öğretmen" konulu kompozisyon yazmalarını istedik. Tablo 1 incelememizin örneklemini vermektedir.

Tablo 1 İncelemenin Örneklemi

Bölüm	Anabilim dalı	Sınıf	İncelemeye katılan öğrenci sayısı
Fen Bilimleri Eğitimi	Biyoloji	2	58
Sosyal Bilimler Eğitimi	Tarih	2	27
Yabancı Diller Eğitimi	Almanca	2	38
Eğitim Bilimleri	EPÖ	2	26
Müzik Eğitimi	Müzik Eğitimi	2	15
Resim- İş Eğitimi	Resim- İş Eğitimi	2	26
TOPLAM			190

Toplam 190 öğrenciden toplanan kompozisyon kağıtlarını literatürde çok kullanılan bir kontrol listesi (Self- Evaluation Checklist for Teachers) esas alınarak tasnif ettik. Tasnif sonucunda (tasnif sırasında her kompozisyon kağıdında belirlenen ilk üç özellik dikkate alınmıştır) demokratik öğretmenin özellikleri şöyle belirlenmiştir:

I. BİREY OLARAK ÖĞRETMEN	N
A. FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	4
● Giyimi, konuşmasıyla örnek	(4)
B. ENTELLEKTÜEL ÖZELLİKLERİ	26
● Mesleğini seven	(7)
● Tarafsız	(7)
● Çağdaş	(3)
● Önyargılı olmayan	(3)
● Başka	(6)
C. SOSYAL ÖZELLİKLERİ	16
● Yardımsever	(4)
● Dürüst	(3)
● Başka	(9)
D. DİĞER KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ	39
● Güteryüzlü	(8)
● Eleştiriye açık	(7)
● Espriyi	(5)
● Hoşgörülü	(5)
● Adil	(4)
● Dengeli	(4)
● Sevecen	(4)
● Başka	(2)

Öğretmen adayı öğrenciler, öğretmenlerin fiziksel özelliklerini (ses, kıyafet vb.) demokratikliğin özellikleri olarak düşünmemektedirler.

Oysa demokratik bir öğretilerde entellektüel nitelikler aradıkları, bunlar arasında, mesleği sevmek, tarafsızlık, çağdaşlık, önyargılı olmama, anlayış, açık fikirlilik ve olayları çok yönlü değerlendirmeyi saydıkları görülmektedir.

Demokratik bir öğretilerde aranan sosyal nitelikler ise yardım severlik, dürüstlük, sabır, güven vericilik, mesuliyet duygusu ve kişiliğiyle örnek olmaktır.

Öğrenciler demokratik bir öğretilerde gülyüz, eleştiriye açık, esprili, hoşgörülü, adaletli, dengeli olma ve sevecenlik aramaktadır.

Demokratik öğretmenin meslekî ve akademik yeterliliklerinde öğrenciler şu özelliklere dikkati çekmektedirler:

II. MESLEKÎ VE AKADEMİK YETERLİLİK

A. ALAN BİLGİSİNDE YETERLİLİK 10

Konusunda uzman (10)

B. ÖĞRETMENLİK BİLGİSİNDE YETERLİLİK

a. GENEL ÖĞRETİM BİLGİSİNDE YETERLİLİK 66

- Öğrenci psikolojisini bilen (12)
- Derste öğrenciyi konuşma hakkı veren (11)
- Öğrenciyi derse katan (9)
- Sınıfta tartışmaya yer veren (8)
- İlgili derste tutan (5)
- Derste öğrenci sorularından rahatsız olmayan (4)
- Öğrenci düzeyine inen (4)

● Zevkle ders anlatan	(3)
● Dersini sevdiren	(3)
● Öğrenciyi anlayan	(3)
● Başka	(4)
b. ÖĞRENCİ AYRILIKLARINA UYUM	77
● Öğrenci ayırımı yapmayan	(61)
● Öğrencinin bireysel farklılıklarını bilen	(7)
● Öğrencinin yeteneklerini göstermesine yardımcı olan	(3)
● Başka	(6)
c. SINIF YÖNETİMİ-DİSİPLİN	64
● Sınıfta tatlı sert olan, öğrenciye dayak atmayan	(27)
● Öğrenciyi notla tehdit etmeyen	(16)
● Derste diktatör gibi davranmayan	(3)
● Sınıfta otorite kurabilen	(3)
● Başka	(15)
d. MATERYALLERİ KULLANMA	9
● Fazla ödev vermeyen	(4)
● Başka	(5)
e. ZAMANI KULLANMA	7
● Derse zamanında girip çıkan	(5)
● Başka	(2)
f. ÖĞRENCİYİ DEĞERLENDİRME	15
● Öğrenciye hak ettiği notu veren	(7)
● Sınav kağıtlarını objektif ölçütlerle değerlendiren	(4)
● Başka	(4)

Görüldüğü gibi, öğretmenlerin meslekî ve akademik yeteneklerinde öğrenciler şu tanımları vermektedirler:

öğrencisine konuşma hakkı vererek onu derse katan ve bu yolla ilgiyi derste tutan öğretmen.

Öğrenciler, öğretmenin demokratik davranışlarının temel göstergelerinden en önemlisini "öğrenci ayırımını yapmaması" olarak belirlemektedirler. Sınıfında her öğrencisine eşit davranan, öğrencisinin bireysel farklılıklarını bilen, sınıfta tatlı sert olan, öğrencisine asla dayak atmayan ve öğrencisini notla tehdit etmeyen öğretmen, demokratik öğretmendir.

Zamanı iyi kullanma ve öğrenciyi objektif olarak değerlendirme, demokratik öğretmende aranılan diğer iki özelliktir.

Demokratik öğretmeni düşünce ve fikir yönünden ele alan öğrenciler "vatanını, milletini seven, her türlü düşünceye açık, ancak öğrencilerine kendi fikir ve düşüncelerini zorla empoze etmeyen öğretmen, demokratik öğretmendir" demektedirler. Öğrencilere göre öğretmenin öğrencilerinin düşüncelerine saygı göstermesi ve fikirlerini rahatça söylemeye imkân vermesi gerekmektedir.

✓Aşağıdaki döküm bu konuda fikir vermektedir:

C. GENEL KÜLTÜRDE YETERLİLİK

a. FİKİR VE DÜŞÜNCE YAPISI 30

(7) Kendi fikir ve düşüncelerini öğrenciye empoze etmeyen (13)

(4) ● Vatanını ve milletini seven (6)

● Her türlü düşünceye açık (3)

● Güncel konuları tartışabilen (3)

● Başka	(5)
b. ÖĞRENCİ DÜŞÜNCE ve FİKİRLERİNİ ANLAMA	14
● Öğrenci düşüncelerine saygı gösteren	(11)
● Öğrencinin fikrini rahatça söylemesine imkan vere	(3)
Öğrencilere göre demokratik bir öğretilerde meslekî tutum ve davranışlar şunlardır:	

III. MESLEKİ TUTUM VE DAVRANIŞLAR

A. KENDİNİ GELİŞTİRMEYE KARŞI TUTUM	20
● Yenilikleri izleyen	(4)
● Mesleğini bilinçli seçmiş olan	(3)
● Sırf maaş almak için öğretmenliği seçmemiş olan	(3)
● "Doğrusu budur" deyip kestirip atmayan	(3)
● Yanlışlarını kabul edip düzeltmeye çalışan	(3)
● Başka	(4)
B. ÖĞRENCİ İLE İLİŞKİLERİ	120
● Öğrencisiyle ilgilenen	(23)
● Öğrencisini küçük düşürmeyen	(21)
● Ailevî ve kişisel sorunlarını öğrenciye yansıtmayan	(21)
● Ders dışında da öğrencisiyle iyi iletişim kuran	(13)
● Öğrencisiyle iyi iletişim kuran	(11)
● Öğrencisini seven	(7)
● Öğrencisiyle karşılıklı sevgi içinde olan	(5)
● Öğrencisiyle kişisel çatışmaya girmeyen	(4)

- Öğrencisine kızgın olmayan (4)
- Başka (11)

C. ÇEVRE İLE İLİŞKİLERİ 7

- Öğrencinin ailesi ve çevresiyle ilişki kuran (6)
- Başka (1)

Görüldüğü gibi, öğrencilere göre, demokratik öğretmen öğrencisiyle ilgilenen öğretmendir. Demokratik öğretmen kendi ailevî ve kişisel sorunlarını öğrenciye yansıtmayan öğretmendir.

Demokratik öğretmen hem ders içinde hem ders dışında öğrencisiyle iyi iletişim kuran ve hiçbir zaman onu küçük düşürmeyen öğretmendir. Bu öğretmen öğrencisinin geldiği çevreyi bilir, onun ailesine kadar iner.

Bu oldukça küçük çaptaki incelemenin belki de en kayda değer yanı, sisteme 2 - 3 yıl gibi kısa bir süre içinde öğretmen olarak katılacak ve ülkemizin dört bir yanında seve seve görev yapacak olan öğretmen adaylarının demokratik bir öğretmenin nasıl yetişeceği konusundaki görüşlerini en üst düzeyde şöyle çizmiş olmalarıdır:

IV. MESLEK YETİŞMESİ 36

- Atatürk İlke ve Devrimlerine Bağlı (13)
- Türk Millî Eğitim Sistemine uygun ders anlatması gerektiğini bilen (7)
- Siyasî propaganda yapmayan (5)
- İnsan haklarına saygılı (3)
- Başka (8)

Görüldüğü gibi, demokratik öğretmen Atatürk ilke ve devrimlerine bağlı, Anayasada yer alan millî eğitimin amaç ve ilkelerini derslerinde uygulayan, insan haklarına saygılı, sosyal adalet ilkesini benimsemiş, siyasî propaganda yapmayan, fanatik düşünceleri olmayan, bunun yanında özgürce düşünen ve konuşan bir öğretmendir.

Teşekkür ederim.

BASKAN - Biz teşekkür ediyoruz Sayın Küçükahmet.

Sayın Prof. Mehmet Gürkaynak, konuya eğitim sisteminde insan ilişkileri açısından bakacaklar buyurun efendim.

MEHMET GÜRKAYNAK - Efendim, bugün burada yapılan toplantıda genellikle demokrasi denildiğinde bir makro seviyede demokrasi ele alındı, şimdi arkadaşım Leyla Hanımın araştırmasıyla daha insan boyutuna inen, daha mikro düzeye inen bir demokrasi tartışmasına giriyoruz. Demokrasi denilince genellikle aklımıza günlük siyaset geliyor. Halbuki demokrasi bir işleyiş olarak kişiden başlayıp, bir örgütlenme düzeyi olarak tüm ulus veya şimdi artık küçücük bir dünya haline gelmiş olan insanlığı kapsayan bir örgütlenme sorunu oluyor. Bu nedenle demokrasinin bir kişilik sorunu olduğu varsayımı ile konuya başlamak istiyorum. Bu konuda oldukça fazla araştırma vardır, psikologlar bugüne kadar demokratik olmayan kişiliği incelemişlerdir. Antidemokratik davranışları incelemişlerdir, otoriter kişiliği incelemişlerdir. Doğmatik kişiliği incelemişlerdir. Psikoloji literatürüne yakın olan arkadaşlarımız bunların tümünü bilirler.

Bana ayrılan bu kısa süre içerisinde üniversite eğitimi konusunda odaklaşarak, konuşmama demokrasi, eğitim ve üniversite kavramlarını kısaca tanımlayarak başlamak

istiyorum. Demokrasiyi, değişik istemleri olan kişi ve grupları **uymaya anlaştıkları** kurallar çerçevesinde, karar verme süreçlerine katılarak kendilerini yönetmeleridir diye tanımlayabiliriz. **şu halde demokrasi kişilerarası bir örgütlenme sürecidir.** Eğitim, bilgi ve becerilerin aktarılması, yani bireylerin toplumsallaştırılma süreci olarak tanımlanabilir. Üniversiteler ise, toplumsallaştırma sürecinin üst düzeyde gerçekleştirildiği ve yeni bilgilerin üretildiği merkezler olarak tanımlanmaktadır.

Yukarıda verilen tanımlardan hemen anlaşılacağı üzere demokrasi, katılımıda eşitliği öngörür. Bu nedenle, Hutchins'in de (1976) belirttiği gibi, demokrasilerde başlangıçta **her birey kendi görüşünü savunan bir önderdir.** Bu açıdan bakıldığında, istemlerini karşılayan doğa ve toplum hakkında bilgisi olan, yeni bilgilere açık, doğru kararlar verme yeteneğine sahip, verdiği kararları savunma istem ve becerisi olan kişi, ideal bir bireysel önder, Aristo'nun önerdiği SPOUDIOS (olgun insan) olacaktır (Havard, 1980).

Ancak, demokrasi sadece bireysel bir eylem değildir; Plato ve Aristo'nun da önemle üzerinde durdukları gibi, **kişilerarası ilişkiler içerir.** şu halde olgun insan olmak, demokratik kişiliğe sahip olmak, demokratik işleyiş için yeterli değildir. Başka becerilere de gereksinme vardır. Bunlar, **katılım, işbirliği, uzlaşma, grupla karar verme olgularının** içerdiği becerilerdir.

Demokratik katılım

Toplumsal açıdan bakıldığında, demokratik işleyiş için en önemli etmen, oy vermenin ötesine geçen aktif katılımıdır. Kornhauser'in de (1959) belirttiği gibi, etkili demokrasilerin temelinde yatan olgu, bireylerin, kendi kendini

yöneten küçük gruplar içerisinde etkin katılım yoluyla deneyim sahibi olmalarıdır. Katılımın amacı etkide bulunmak, kişisel kararları grubu etkileyecek biçimde dile getirmektir. (Newmann, Bertoici, Landsness, 1977). Bu da, öğrenimle elde edilen bir beceridir ve birçok araştırmacının da saptadığı gibi, ancak uygulama yoluyla tam olarak kavranabilir (San, 1985); Milbrath, 1981; Langton, 1980; Lester ve Goel, 1977; Nie ve Verba, 1975; Kornhauser, 1959).

İşbirliği ve demokrasi

İşbirliği yapabilme becerisi, demokratik katılımın tanımında var olan bir önkoşuldur. İşbirliği, kişilerin, tek başlarına ulaşamayacakları bir ortak amaca yönelik olarak birlikte çalışmalarınıdır. Şu halde işbirliği yapabilmek, kişilerarası düzeyde bu yeteneğe sahip olmayı gerektirir. Demokratik gruplarda işbirliği yapabilme, kültür dokusunda bu tür davranış kalıpları varsa işlerlik kazanır. Günlük yaşamda işbirliğine alışmamış bireyler grup sürecini birlikte sonuca götürmede zorluk çekeceklerdir ki bizim toplumumuzun çoğu bireyi için bunun geçerli olduğunu gösteren araştırmalar vardır. (Gürkaynak, 1980, 1979). Toplumumuzda ortak çalışma gereksinmesi henüz tam olarak belirginleşmemiştir. Toplumumuzun yapısına bakıldığında, özellikle iş hayatında, bireysel önderlerin çoğunlukta olduğu görülür. "Bir tarla, bir önder", veya "bir dükkan, bir önder" toplumumuzda normu oluşturmaktadır. Bu normun dışında kaldığı izlenimini veren birçok sosyal yapıda ise, ortak kararlarla işbirliği gelişmemekte, gelişmemektedir. Hepimizin kabul edeceği gibi, örgüt içerisinde "işini yapmak" bireylerin işbirliği yapması değildir. Bu güne dek dernekleşme, kooperatifleşme çabalarının genelde başarısızlığa uğramasının başlıca nedenlerinden

biri de işbirliğine yatkın olunmadığından örgütlenemedir.

Karar verme süreçleri ve uzlaşma yöntemleri

Demokrasiyi tanımlarken demokrasinin önkoşullarından bir diğerinin de karar verme süreçlerine katılım olduğunu belirtmiştim. Karar verme, irdelenmiş seçenekler arasından en beğenileni yeğlemektir. Konu hakkında bilgili olmak ve rasyonel düşünme, doğru karar vermeyi sağlasa da, konusu insan olan kararlarda bu yeterli olmamaktadır. Beğeni, toplumsallaşma sonucu edinilen değerler doğrultusunda ifade bulmaktadır (Ochoa, 1981). Demokratik süreçle işbirliğini yeğlemek bir değerdir **ve genel bir amaç çatısı altında birey veya grupların değişik istemleri olduğunu, olabileceğini baştan kabul etmektir.** Şu halde demokratik sürecin amacı, değişik istemlere müzakere yoluyla ortak payda bulmak, herkese bir dereceye kadar doyum sağlayan seçenek üzerinde anlaşmaktır. **Özetle, demokrasi, bir uzlaşma sürecidir.**

Demokrasi süreci, uzlaşma süreci

Her ne kadar bazılarımız hayal dünyamızda hiç kimseye gereksinme duymadan yaşayabilmeyi düşlese de, gerçek dünyada çoğunlukla, birbirimize bağımlı, karşılıklı bağımlı ilişkiler içerisinde yaşarız. Şu halde, insan ilişkisinin özünde karşılıklı istemler, sosyal mübadele yatar. Sosyal mübadelede değişik istemlerin bulunuşu, genelde uyuşmazlığın kaynağını oluşturur. Uyuşmazlık, tarafların çıkarlarını farklı algılamalarından doğar. Sosyal mübadelede uyuşmazlık çözümlenme yöntemleri **müzakere, arabuluculuk, hakem tayini veya şiddet kullanımıdır.**

Uzlaşma süreci ise, farklılıkları gidermek için iki veya

daha fazla tarafın barışçı yollar kullanarak ortak bir noktaya varma istemidir. Bu süreçte önemli olan, tarafların uzlaşma istemiyle bir sosyal ilişkiye girmiş olmalarıdır. Uzlaşmayla, müzakere yoluyla, uyuşmazlıkları gidermek, tıpkı demokratik katılım gibi gönüllü olarak girilen bir ilişki türüdür. Ancak demokratik katılımın amacı olan etkide bulunmanın yanı sıra, karşı tarafın önerilerine açık olmayı, **etkilenmeyi** içerir. Şu halde uzlaşma süreci, karşı tarafı tanıma, görüşlerini, istemlerini öğrenme ve bu öğrenme sonucu sorunu çözüme götürecek seçenekleri çoğaltarak ortak paydayı bulmak, **ortak karar verme yeteneğidir**. Bu süreç içerisinde varılan sonuçlar ilişkileri geliştirir, karşılıklı güveni sağlar ve kişilerin birbirlerine saygılı olduğu bir ortam oluşturur (Fisher ve Brown, 1988). Bizlerin "demokratik insan ilişkisi " deyince anladığımız davranış türü de bu olsa gerektir. Dahası, tıpkı işbirliği gibi, demokratik yapılarda karar verme süreçlerine katılma, müzakere yoluyla uzlaşma geleneğine sahip olma, kazanılmış yeteneklerdir ve kültür dokusunda bu tür davranış kalıpları **varsa** işlerlik kazanır.

Bizim kültürümüzde yeğlenen uzlaşma süreçleri araştırıldığında (Gürkaynak, 1989), uyuşmazlıkları müzakere yoluyla çözümlene geleneğimizin pek olmadığı görülmektedir. Müzakere, karar verme sürecini içermeyen bir tartışma ortamı olarak algılanmakta, müzakere ile eşanlımlı olan pazarlık sürecine ise olumsuz bir değer yüklenmektedir. Pazarlık, yarışmacı bir ortamda taraflardan birinin,- diğerinin zararına - kendi payını çoğaltma istemi olarak görülmektedir. Buna biz "pay dağıtıcı pazarlık " diyoruz " (Pruitt, 1981). Demokratik karar verme sürecine en uygun olan ve işbirliği içerisinde her iki tarafın payını çoğaltmayı amaçlayan " pay üretici pa-

zarlık " türü (Bazerman ve Lewicki, 1983) ise, bizim toplumumuzda bir davranış kalıbı olarak pek bilinmemekte, benimsenmemektedir.

Kısaca, toplumumuzda sosyal konularda müzakereye, uyuşmazlığın birinci aşamasında ihtiyarî olarak başvurulmakta, eğer kolay bir çözüm yolu bulunamazsa konu ya askıda bırakılmakta veya arabulucu, hakem yardımı istenmektedir. Çoğunlukla da müzakere aşaması atlanarak arabulucu, hakem veya HÂKİM'e başvurulmaktadır (Şahin, 1989). Günümüzde, yetişkin nüfusumuzun her üç kişisinden birinin "mahkemelik" oluşu bu olguya en güzel örnektir sanırım. Yine, toplumumuzun uzun yıllardır gündeminde olan, siyasal işleyişin daha demokratikleşmesinin ancak yeni anayasal düzenlemelerle sağlanabileceği düşüncesi, bizlerin hâkime başvurma geleceğini yeğlememizden kaynaklanmaktadır inancındayım.

Demokrasi ve tabi olma

Şimdiye dek, demokratik işleyiş için gerekli olan etmenleri gönüllü katılım, işbirliğine yatkınlık, uzlaşma geleneğine sahip olma ve grupça karar yeteneğine sahip olma diye belirttim. Ancak, hepimizin bildiği gibi, demokratik süreç bir karara varma ile noktalanmamaktadır. Verilen grup kararlarına uyma, tabi olma, demokratik işleyiş için diğer etmenler kadar önemlidir.

Demokratik grubun yapısı katılımcı da temsili de olsa, bu yapı içerisinde rol alan bireylerin ikili bir konumu olacaktır. Otokratik yapılarda yönetici elitin dışında kalan bireylere düşen görev, verilen kararlara tabi olmaktır. Katılımcı ve temsili sistemlerde ise bireylere düşen görev, verilen kararlara doğrudan ve dolaylı olarak katılımının yanında,

bu kararlara tabi olmaktadır. Almond ve Verba (1963) ve Rostow (1971) bu tür yapıları "Katılımcı - tebaa kültürleri" olarak adlandırmaktadır.

Demokratik işleyişin bu aşamasında, öndere tabi olma, kişisel olarak kabul etmese de grup kararlarına tabi olma, ve bireye düşen sorumlulukları yerine getirme olgularının kişilerarası ilişkileri yönlendiren davranış biçimleri olması gerekir. Demokrasi ancak bu koşulla işlerlik kazanır. Bizim toplumumuzda, otokratik yapılarda ve denetim altında sorumlulukları yerine getirme geleneği yerleşiktir. Bu konuda görgül araştırma kıt olmasına karşın, bizim kültürümüzün bizlere "bireysel önder" olma yapısını vermesinden veya demokratik işleyişte tebaa olamama, kararları içselleştirememesi sorunundan olsa gerek, verilen kararlara genellikle sadık kalınmamakta, daha ötesi bu kararları sonuçlandırma görevi yönetimde olan kişilere bırakılmaktadır (Gürkaynak, 1979).

Demokratik kişilerarası ilişkiler ve üniversite eğitimi

"Yukarıda genel hatlarını çizdiğim demokratik yapıya yatkın kişilerarası ilişkileri üniversite öğrenimi geliştirebilir mi?" sorusuna verilecek yanıt, basit bir "hayır" dır. Demokratik kişilerarası ilişkiler bir yana, bu güne dek Batı dünyasında yapılan araştırmalar, üniversite öğretiminin öğrenciyi, bu eğitimi almamış bireylere kıyasla daha olgun bir vatandaş da yapmadığını göstermektedir (Beck, 1977; Merelman, 1980; Barner- Barry ve Rosenwein, 1985). Ülkemizde yapılan ve konusu demokratik normları benimsemiş bir araştırmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir (Müller, Seligson ve Turan, 1987).

Üniversite öğretimine kişilerarası ilişkiler açısından

bakıldığında ise öğretim üyesi-öğrenci, diğer bir deyişle usta-çırak ilişkisi nedeniyle sınıf içi öğretim **kaçınılmaz olarak** katılım olgusuna otokratik bir görünüm kazandırmakta; sınav yapısıyla bireysel çalışma ve yarışmacılığı ödüllendirmekte; işbirliğini öğretmemekte; öğrenci- öğrenci, öğretim üyesi- öğrenci arasında çıkan uyuşmazlıkların çözümünde hakemliği yeğlemektedir. Bunlar üniversitelerin "gizli müfredatlarıdır" (Apple ve King, 1977). Bu müfredat öğrenciye eşitliği değil hiyerarşiyi öğretir; denetlenmeyi, boyun eğmeyi, güçlüye tâbi olmayı, kuralları kurnazca çiğnemeyi öğretir. Bu boyutları ile üniversite eğitimi demokratik ilişkilere yatkın değildir, amacı gereği yatkın olması da olanaksızdır. Bu nedenlerle üniversite eğitiminin bireyleri göreceli olarak daha "olgun vatandaş" yapmadığı bulgusunu sevinçle karşılamak gerekir; bu bulgunun anlamı, öğrenci tüm bu çabaya karşın, var olan demokratik yapısını koruyabiliyor demektir. Bir diğer yorum da demokrasi eğitiminin ders dışı kaynaklardan beslenmesi olabilir.

Kuşkusuz, bazı sınıflarda öğretimin bir dereceye kadar eşitlikçi olduğu araştırmacılar tarafından görülmüştür (Merelman, 1980); ancak, bunun bir nedeninin eğiticinin konusuna hâkim olmayışından geldiği de saptanmıştır. Diğer bir neden ise bazı öğretim üyelerinin "özgeci (diğerkâm) despot" olmasıdır. Böyle bir eğitici, öğrenciler koyduğu kurallara uyduğu sürece görünümde demokratik olabilir. Böyle koşullar altında öğrenci, değer verildiği görüşlerinin dinlendiği izlenimi alır ve yanlış bir değerlendirme ile bu ortamı "demokratik" olarak nitelendirebilir. Böyle bir ortamın eşitlikçi olduğu öne sürülemez, sürülmemelidir. Bu tür "gizli müfredat" öğrenciye sadece "özgeci despot" olmayı öğretir.

Tabii ki üniversite eğitimi sadece sınıf içi öğretim değildir. Üniversiteye devam, genel bir toplumsallaştırma sürecini kapsayan bir "eğitim" sorunudur. Bu aşamada öğrencinin ders dışı etkinlikleri odak noktasına gelmektedir. Burada birinci koşul öğrencilerin etkinlikte bulunabileceği mekânsal ortamların var olmasıdır. Bundan sonra öğrencinin akran ilişkilerini güçlendirecek grup çalışması yapmasına olanak sağlamak, öncülük etmek gelir. Daha önce de belirttiğim gibi, uygulama ile demokrasi eğitimi almak için bu grupların amaçlarının politik olması koşulu yoktur. Koşul olan, bireylerin çoğunun aktif katılımını sağlayabilmek için grupta üye sayısını küçük tutmak, gerekirse amacı aynı olan birçok grup oluşturmaktır (Barker ve Gump, 1964).

Amaçları öğrencilerin özel ilgilerini içeren gruplar yanında, üniversitedeki günlük sorunlarını çözümlmeyi amaçlayan küçük birimler oluşturup öğrenciye aktif katılım olanağı tanımak ve bu birimleri üniversite idarî yapısı ile ilişkilendirmek, öğrencinin demokratik kişilerarası ilişkilerde uygulama yapmasını sağlamanın da ötesine giderek yönetime de sorunları anlatmak, paylaşmak olanağını verecek, birçok konuda yönetimi rahatlatacaktır. Sonuç olarak, başlangıçta demokrasiye böylesine özünde karşıt bir konumda olan üniversitenin demokrasi eğitimini ancak bu yollarla sağlayabileceği kanısındayım.

Ancak, doğal olarak, böyle bir örgütlenme, kültürümüzden gelen demokratik insan ilişkileri becerilerinin eksikliğini gidermeyecektir. Burada kültürümüzün dokusuna uygun yeni davranış kalıplarının bulunması ve eğitimle aktarılması söz konusudur. Bu da, yine, üniversitelerimizin sorumluluğudur. Çünkü üniversite, bili-

nen gelenekleri aktarma eylemi olarak da tanımlanabilen toplumsallaştırma sürecine karşıt bir işlevi de üstlenmekte, gelenek dışı bilgi üretme sorumluluğunu da taşımaktadır. İstendik olan, üretilen bu yeni bilgiler doğrultusundaki eğitimin yalnızca üniversite düzeyinde verilmesi değil, bireyin toplumsallaşmasına katkı yapan tüm kurumlara- örneğin aile, cemaat, okul - yaygınlaştırılmasıdır.

Toplum içerisinde bu tür yeni davranış kalıplarının yerleşmesini sağlamanın en güzel örneğini son yıllarda Kuzey Amerika ülkeleri "uyuşmazlık yönetimi" konusuyla vermişlerdir. Asya ve Afrika kültürlerinin bazılarında varolan uzlaşma geleneğini inceleyen Kuzey Amerika sosyal bilimcileri, son on yılda bu konuyu ülkelerinin eğitim sistemleri içine almakla kalmamış, çeşitli boyutlarda ortaya çıkan sosyal uyuşmazlıkların çözümlenmesine yardımcı olmak üzere yerel merkezler kurulmasında öncülük etmişlerdir.

Bu merkezler "uzlaşma bilim ve sanatı" nın toplumca öğrenilip benimsenmesini sağlamakta, pratiğini yapmaktadır. Bugün sadece Amerika Birleşik Devletleri' nde bu konuda yöresel veya ulusal düzeyde etkinlik gösteren elli binin üzerinde merkez bulunmaktadır. Bu sayıya bağımsız yerel merkezler dahil edilmemektedir. Bu çabalar meyvesini vermiş ve değer sistemleri ile eylemin karşılıklı etkileşimi sonucu, Birleşik Amerika ve Kanada halklarında sorunları güçle değil, uzlaşmayla çözümlene eğilimi daha belirginleşmeye başlamıştır.

KAYNAKÇA

Almond, G.A.& Verba, S. **The Civic Culture**. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1963.

Apple, M. & King N.R. What do schools teach? In A.

Molnar & Zahorik, J.(eds), **Curriculum Theory**. Washington: Association for Supervision and Curriculum Development, 1977.

Barker, R.G.& Gump, P.V. **Big School, Small School**. Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1964.

Barner- Barry C., & Rosenwein, R. **Psychological Perspectives on Politics**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice- Hall, 1985.

Bazerman, M.X.& Lewicki, R. **Negotiation in Organizations**. Beverly Hills: Sage Publications, 1983.

Beck, P.A.The role of agents in political socialization. In S.Renshon (ed.) , **Handbook of Political Socialization**.New York: Free Press, 1977.

Fisher, R. & Brown, S. **Getting Together**. Boston: Houghton Mifflin Company, 1988.

Gürkaynak, M. R. Culture, perception and conflict. **North American Conference on Peacemaking and Conflict Resolution**. Tebliğ, Montreal, Kanada, 1989.

Gürkaynak, M. R. **Sosyal Psikolojide Ekolojik Yaklaşım**. Ankara: Aynak Yayınevi, 1980.

Gürkaynak, M. R. & Saybaşılı, K. The place of value orientation of members in organizational desing. In Bryant & D. Niehaus,R. J. (eds.) **Manpower Planning and Organization Design**. New York: Plenum Press, 1979.

Havard, W. C. Political education: who gets what, how when and why. **Journal of Politics**, 1980, 42 (2), 934-950.

Hutchins, R. M. **The Conflict in Education in a Democratic Society**. Westport, Conn.: Greenwood Press,

1976.

Kornhauser, W. **The Politics of Mass Society**. Illinois: Glencoe, 1959.

Langton, K. P. **Political Participation and Learning**. North Quincy, MA: Christopher Publishing House, 1980.

Laster, W. & Goel, M.L. **Political Participation**. Chicago: Rand McNally, 1977.

Merelman, R. M. Democratic politics and the culture of American education. **The American Political Science Review**. 1980, 74 (2), 319-337.

Milbrath, L. W. Political participation. In S. L. Long (ed.), **The Handbook of Political Behavior** (Vol. 4). New York: Plenum, 1981.

Müller, E.N., Seligson, A. M. & Turan, I. Education, participation, and support for democratic norms. **Comparative Politics**. 1987, 20 (1), 19-34.

Newmann, F. M., Bertoici, T. A., & Landsness, R. M. **Skills in Citizen Action**. Madison, Wisc.: Citizen Participation Curriculum Project, 1977.

Nie, N. H., & Verba, S. Political participation. In F. I. Greenstein & N. W. Polsby (eds.), **Handbook of Political Science** (vol. 4). Reading, MA: Addison-Wesley, 1975.

Ochoa, A. S. New, more than ever... decision-making and related skills. In Allen J. (Ed.), **Education in the 80's**. Washington: National Education Association Publication, 1981.

Pruitt, D. B. **Negotiation Behavior**. New-York: Academic Pres, 1981.

Rostov, W. W. **Politics and the Stages of Growth**. Cambridge, Mass.: Cambridge Univ. Press, 1971.

San, C., Gençlik ve demokrasi eğitimi. **Gençliğin Eğitimi ve Sorunları**. Ankara: TED Yayınları, 1985.

Şahin, G. H. The Nature of Mediaton in Police Stations. Lisans üstü tez çalışması, 1989.

BAŞKAN - Teşekkür ediyoruz efendim.

Ben sözü Sayın Prof. Mine Tan'a vermeden önce Sayın Cumhurbaşkanı Turgut Özal'dan gelen bir telgrafı okuyorum. (Telgraf okundu)

BAŞKAN - Efendim, demokratik eğitimin aile boyutu üzerinde Sayın Prof. Tan duracaklar, buyurun efendim.

MİNE TAN - Teşekkür ederim.

Efendim, ben konuyu iki temel soru ile önünüze getirmeye çalışacağım. Bu sorulardan biri şu: Acaba demokrasi eğitiminde ya da demokratikleşme sürecinde aile öncül öneme sahip midir, değil midir? İkincisi, özellikle de ilk soruyu evet diye yanıtlıyorsak, acaba aile bu önemi nasıl kullanır, yani aile gerçekten de demokratik bir yönetim ve yaşam biçiminin gerektirdiği özgüvene ve bağımsız karar verebilme niteliğine sahip bireyler mi üretir, yoksa baş eğen, uymacı, edilgen kişiler mi? Bu sorulardan ilki ile başlayalım derseniz.

"Aile demokrasinin temel taşlarından biri midir? " ya da "demokrasi eğitiminde aile öncül öneme sahip midir? sorusunun hem "evet" hem de "hayır" diye yanıtlanabildiğini görüyoruz. "Evet" diye yanıtlayanlar bunu genellikle ilk toplumsallaşma deneyimlerinin önemiyle açıklıyorlar. Bu açıklamalar belli başlı iki varsayıma dayanıyor (1):

---

(1) REHNSON, S.A., *The Role of Personality Development in Political Socialization* in SCHWARTZ, D. C. ve SCHWARTZ, S.K. (ed.) *New Directions in Political Socialization*, The Free Press, London, 1975, s.3.

1. İlk ya da erken toplumsallaşma sırasında öğrenilenler daha sonraki öğrenmeleri biçimlendirir. Bu görüş temelde Freud kuramından esinleniyor. Dolayısıyla, çocuğun yaşantısında tüm biçimsel öğrenmelerden, lise, ortaokul, hatta ilkokuldan önce gelen aile toplumsallaştırması en önemli siyasal toplumsallaştırıcı olarak vurgulanıyor. Başka deyişle çocukların siyasal dünyalarının büyük çapta aile içinde biçimlendiği savunuluyor.

2. İlk öğrenilenler değişime en dirençli öğrenmelerdir. Bu görüşte olanlar, çocukların siyasal tavır ve yönelişlerini çok küçük yaşta kazandıklarını gösteren ampirik araştırmalardan yola çıkıyorlar. Öte yandan, siyasal tavır ve tutumların yetişkin yaşamında oldukça kararlı bir seyir izlediğini, yani öyle sık ve kolay değişmediğini gösteren bulguları da kullanıyorlar. Kendi toplumumuzdan ve hayli yeni bir örnek verebiliriz bu konuda. I. Özer'in Hacettepe ve Cumhuriyet üniversiteleri öğrencilerinin demokratik tutum ve değerlerini karşılaştıran araştırmasında birinci ve dördüncü sınıflarda okuyan gençlerin tutum ölçeklerinden aldıkları puanların anlamlı bir fark göstermediği ortaya çıkıyor (2). Burada, gençlerin ölçek ortalamalarının aslında hayli yüksek çıktığını eklememiz gerek. Demek ki, öğrencilerde daha üniversiteye gelmeden önce yerleşmiş bazı değerler ve tutumlar var. Toplumsallaşmanın çocuk daha beşikte iken başladığını ve toplumsallaşmanın içeriğini oluşturan kültürün ister istemez siyasal öğeleri de kapsadığını düşünürsek bunu fazla yadırgamamak gerek.

Toplumsallaşma sürecinde aileye tüm öteki kurumlara kıyasla daha fazla ağırlık verilmesi çeşitli nedenlere

(2) ÖZER, I., *Üniversite Öğrencilerinin Demokratik Tutum ve Değerleri*, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, H.Ü., Ankara, 1989, s. 126, Tablo 41.

dayanıyor. Bir kez, ailenin çocuğa tüm toplumsallaştırma kurumlarından önce ulaşması ve dolayısıyla onda boş bir levha ile işe başlaması avantajı var. Ayrıca, yoğun duygusal ilişkilere dayanmakta oluşu da etkisini pekiştiriyor.

Aile, kültürün ve toplumsal sistemin aktarıcısı olarak siyasal bilinci de toplumsallaşma sürecine taşıyor, toplumun dünya görüşünü, insan doğası, toplumsal gerçeklik, otorite ve bilim anlayışlarını içselleştirmeye yardım ediyor.

Siyasal toplumsallaşma sürecinde aileye öncelik tanıyanların en yaygın olarak birinci ve ikinci kuşakların siyasal tercihleri arasındaki olumlu korelasyonlardan yararlandıkları görülüyor (3). Ana- baba ve çocuklarının siyasal yönelişlerinin çoğunlukla aynı yönde belirmesi ana-babaların kendi siyasal değer ve tercihlerini çocuklarına da aktardıklarının belirtisi sayılıyor.

Bu savı destekleyen bir tartışma da, demokrasinin karşıtı rejimler örneğine dayandırılıyor. Totaliter toplumları inceleyenler gerek Sovyetlerde, gerekse Nazist ve Faşist rejimlerde devletin aileyi çok değişik biçimlerde de olsa ele almak zorunluluğu duyduğuna dikkati çekiyorlar. Bilindiği gibi, Sovyet Devrimi'nin ilk evrelerinde ailenin ortadan kalkmasını kolaylaştırıcı önlemler alınmıştı, ancak rejim kısa sürede bunlardan önemli ödünler verdi. Başlangıçta ne yapmayı amaçlamıştı Sovyet rejimi?

Radikal toplumsal değişimi gerçekleştirmeyi amaçlayan ve yerleşik geleneklerle görenekleri buna engel olarak gören tüm toplumlarda olduğu gibi aileden gelebilecek

(3) SCHWARTZ ve SCHWARTZ, *age.*, s. 32.

(4) FR EDRICH, C.J. ve BRZEZINSKI, Z.K., *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, 2nd ed., Harvard U. Press, Cambridge, 1965, s.290.

olumsuz etkileri bertaraf etmeyi. Ailenin kutsal sayıldığı Çin'de de aile bağlarının koparılarak yerine parti ve rejim bağlarının geçirilmesi Devrim'in ilk hedefleri arasında gelmiştir (4).

Şimdi, ailenin genellikle tutucu bir kurum olarak görüldüğünü biliyoruz. Çünkü toplumsallaşmada çoğunlukla geleneksel değerleri, tavırları ve davranış kalıplarını aktarıyor. Bu yüzden de hızlı toplumsal değişimde bir ayakbağı olarak görülebiliyor. Öte yandan, totaliter rejimler bireyi atomize ederek daha kolay biçimleyeceklerini düşünüyorlar. Oysa, totaliter denizde beliren özerklik adalarının başında geliyor aile. Rejim, bu adacıkların kuşatılmasını gerçekleştiremeyince içeriden fethedilmesini deniyor(5). Başka deyişle aileyi kendi ideolojisi doğrultusunda kullanmaya çalışıyor. Nazist ve Faşist rejimlerde ise ailenin önemi daha baştan belirgindi. Onun için de Hitler kadına anne, eş ve aşçı olarak aileyi bir arada tutma görevi veriyordu.

Kuşkusuz, ailenin toplumsallaştırıcı etkisi tek boyutlu değil. Çocuklardan pek azı, hele böylesine hızla değişen çağdaş toplumda, ailelerinin görüşünü olduğu gibi benimliyor. Her bireyin kendine özgü niteliklere, belli ölçüde bağımsız bir kişiliğe sahip olduğu göz önüne alınırsa ailenin etkilerini pekâlâ yadsıyabileceği, en azından değişikliklere uğratabileceği gerçeği ortaya çıkıyor. Çünkü birey, gerçekten de o kadar boş bir levha değil. Kaldı ki, hızlı toplumsal değişim ailenin rolünü güçleştiriyor, aile kendi değerlerini yenilemek, gözden geçirmek konusunda çok kez gecikebiliyor. Kuşkusuz, buna koşut olarak öteki toplumsallaştırıcılarla, örneğin yaşıt gruplarıyla, Sayın Topuz'un sözünü ettiği iletişim araçlarıyla, Sayın Gürkay-

---

(5) INKELES, A. ve BANER, R.A., *The Soviet Citizen, Daily Life in a Totalitarian Society*, Cambridge, 1959 Bölüm 8-9.

nak'ın vurguladığı eğitim kurumlarıyla yarışmak, yenişmek zorunda kalıyor. Toplum ne ölçüde çoğulcu bir toplum ise demokrasilerde olduğu gibi - aileyle yenişen ve çelişen toplumsallaştırıcıların türü o ölçüde artıyor, etkisi o denli erken başlıyor. Daha dün bir anaokulu öğrencisi olan oğlum, "Yuva'da bir Yeşiller Grubu kurduk" diyordu. "Ne yapıyorsunuz bu Yeşiller Grubu'nda?" diye sordum. "Çevreyi koruyoruz, spor yapıyoruz, bir de yeşil giyiyoruz" diye yanıt verdi.

Ailenin etkisi daha başka birçok çevresel özelliklerle ilgili bulunuyor. Yani aile yoksul ya da varlıklı ise, belli bir yörede ya da ötekinde yaşıyorsa, belli bir mesleğin ya da mezhebin üyesi ise bireyi etkileyişi değişik biçimler alabiliyor.

İkinci bir görüş biçimi **siyasal toplumsallaşma sürecinde ya da demokrasi eğitiminde ailenin dışındaki kurumların önemini vurguluyor**. Bu açıdan, Almanya ilginç bir örnek olarak sunuluyor. Diyor ki yazarlar, "iyi yetişmiş, iyi eğitilmiş bir Alman" ele alalım. Bu Alman, bir ömür süresi içinde sırasıyla Weimar Cumhuriyeti'nin, Hitler Nazizminin ve savaşı izleyen Hıristiyan Demokrat rejiminin tüm istemlerine uyum gösterebilmiştir". Bu nasıl sağlanmıştır? Toplumdaki eğitim kurumunun, kitle iletişim sisteminin, propaganda örgütlerinin bireyin siyasal davranışlarını biçimlendirmekte ya da değiştirmekte bu açıdan önemli katkısı bulunduğu savunuluyor.

Günümüzde birey ömrünün giderek daha kısa bir parçasının "kök" aile içinde, giderek daha uzun bir süresinin eğitim kurumlarında geçtiğini, bireyin giderek daha erken yaşlarda mega - kurumlarla ilişkisinin kurulduğunu düşünecek olursak bu görüşe katılmak kolaylaşıyor. Hele yaşit guruplarının komşu çevresinin, gönüllü

boş zaman örgütlerinin etkileri de bunlara eklenince ailenin giderek güç kaybına uğradığı izlenimi pekiyor.

Ancak, bu tartışmaya gene Almanya örneğiyle yanıt veriliyor. Almond ve Verba, **The Civic Society** adlı ünlü çalışmalarıyla çeşitli kültürleri karşılaştırdıklarında işin sırrını gene toplumsallaşmanın oluşturduğu sonucuna varıyorlar. Buna göre Alman yurttaşı bir yaşam süresi içinde üç değişik rejime uyumu becermiştir becermesine ama bunun açıklaması gene aile toplumsallaşmasında saklıdır. Nedir bu toplumsallaşmanın özelliği? Bu toplumsallaşma bireye etkin (aktif) katılımdan çok, edilgin (pasif) katılımı aşılır. Böylece devlet birey gözünde daha çok yönetsel bir örgüt niteliği taşır. Bu yönetsel örgüt pragmatik gereksinmelere etkin yanıt verdiği sürece birey devlete bağlılığını sürdürür.

Şimdi gelelim öteki soruya. Yani eğer biz "demokrasi için ya da herhangi bir siyasal rejim için aile vazgeçilmez bir birimdir" diyorsak **ailenin bu gizilini nasıl kullandığına** da bakmamız gerekecek. Aile acaba özyönetim için gereken bilgi ve becerilerle demokrasinin gereklerine yanıt verebilen bireyler mi üretir, yoksa demokratik kişiliği zedeleyici yaşantıların kaynağı mı olur? Ben önce bu soruya verilen olumsuz yanıtları ele almaya çalışacağım. "**Aile demokrasiye engeldir**" diye özetlenebilen bu görüşler aileden demokrasiye yalnız siyasal değil, aynı zamanda köklü insan değerleri açısından da tehlikeler yöneldiğini savunmuştur. Aile, en azından burjuva ailesi, bencillik ve mahremiyeti körükleyerek ortak toplumsal çıkarların ve yurttaşlık

---

(6) BERGER, B. ve BERGER, P.L., **The War Over the Family, Capturing the Middle Ground**, Doubleday, New York, 1983, s.1.

değerlerinin karşısında durması nedeniyle bireyle toplum arasındaki en zararlı engel olarak görülüyor (6). Herşeyin, sözgelimi kamu çıkarının, yurttaşlık bilincinin önüne kişinin öz çıkarını, öz önemini koymayı öğrendiği bir tezgah olarak tanımlanıyor aile.

Plato'dan başlayarak Rousseau' ya ve Marx' a, Marx'tan da bazı çağdaş feministlere uzanan bu görüş aileyi toplumda erdem, adalet ve eşitliğin, dolayısıyla demokrasinin gerçekleşmesine engel olarak görüyor. Erken burjuva ailesinin karşılıklı sevgi, eşitlik, paylaşım gibi ideallerine sempati ile bakan Marx ve Engels, bu ideallerin kapitalizmle yok edildiğini savunuyorlar (7).

Marxizmi izleyerek çağdaş feminizm'e giden çizgide Frankfurt Okulu'nun Max Horkheimer, T. Adorno, H. Marcuse gibi yazarların katkıları da izlenir. Sözgelimi Adorno, 1950 de yayınladığı ünlü kitabı **Otoriter Kişilik**'te sağ- kanat otoriterciliğin köklerinin, burjuva kapitalist toplumun yarattığı aile tipinde saklı olduğunu savunur. Bu aile tipinin belli başlı özellikleri Adorno'ya göre sevgisizlik ve geleneksel davranış kalıplarına katı uyumdur. Buradan yetişen bireyler temelde zayıf ve güvensizdir; kaba kuvvete hayranlık duyan, kendine benzemeyenleri horlayan, güçlü liderlere baş eğme eğilimi gösteren totaliter kişiliklere dönüşmeleri çok kolaydır.

Burjuva aile kalıplarıyla otoritercilik - burada faşizmle eş anlamda kullanılıyor- arasındaki bağlantı R.D. Laing, D. Cooper, vbg. çağdaş radikal kuramcılar tarafından da vurgulanmıştır. Bu vurgu, burjuva ailesini âdil bir toplum düzeninin tek güvencesi sayılan sağlıklı ve bastırılmamış bireylerin yetişmesine en önemli engel olarak görmektedir.

---

(7) A.g.e., s. 172.

Öteki bazı alanlardaki araştırmacıların, sözgelimi çağdaş çocukluğu ya da ailenin evriminde çocuğun konumunu inceleyen tarihçilerin de bu savı destekledikleri görölüyor. Örneğin, P.Ariés, kapitalist toplumdaki çocuğu Ortaçağ toplumundaki çocukla karşılaştırdığında şu sonuca varıyor: Kapitalist toplumda aile çocukluk süresini uzatır, çocuğun özgürlüğünü kısıtlar, onu uzun sürelerle hapisane benzeri okullara kapayarak güçsüzleştirir ve giderek edilgen, silik insanlar yaratmaya yönelir(8).

Bu noktadan yola çıkan feministler, çağdaş kapitalist toplumun burjuva ailesinde çocukla birlikte kadının eve hapsedilişini ve çocuğun büyümesini engelleyen bu yapılaşma içinde kadının demokratik kişiliğinin de yok edililişini gündeme getirirler.

Bütün bu görüşler, ABD ve Batı Avrupa'daki komün hareketlerinde etkili olmuştur. Karşılıklı sevgi, paylaşım ekonomisi ve ortak sorumluluk esasına dayalı kolektif yapılarda yaşayan komün üyeleri burjuva ailesinin bireyci değerlerinin yerine kolektif bilinci gerçekteştirmeyi amaçlarlar. Ancak komünlerin bazılarında da zamanımızın en katı otoriterci ve yıkıcı eylemlerinin gerçekteştirildiği görölmemiş değildir. Komünler burjuva ailesinin yıkılmasının özgürlüğün ön koşulu olduğu yolundaki kuramların yanlışlanmasına önemli katkıda bulunmuşlardır(9).

Ailenin demokrasiye olumlu katkıları olduğunu savunanlar ise aile toplumsallaşmasının toplumsal ve siyasal görüş ayrılıkları geliştirmeye yardımcı olduğunu, böylece mondi-

---

[8] Ariés, P., *Centuries of Childhood, A Social History of Family Life*, R. Baldwick (trans.), Random House, New York, 1962.

[9] BERGER ve BERGER, a.g.e., s.173.

[10] PREWITT, K., DAWSON, R.E., DAWSON, K.S., *Political Socialization*, 2nd ed. Boston, Little Brown and co., 1977, s.18.

tik siyasalara geçişi güçleştirdiğini ileri sürerler (10). Öte yandan siyasal düşünce tarihinde çok eskiye uzanan bir görüş biçimi tüm siyasal örgütlenmenin temelinde ailenin bulunduğunu savunmuştur. Aristoteles bu görüşü özellikle Plato'nun komünal eğitime dayanan bir siyasal elit yetiştirme konusundaki önerilerine karşı geliştirmiştir. Aristoteles'e göre insan, örneğin sevgiyi ana-babasını severek öğrenir ve buradan giderek başkalarını da sever. Thomas Aquinas ve Marsilius'dan Bodin, Montesquieu, Kant ve Hegel'e kadar çok değişik yazarlar ailenin temel işlevini siyasal düzenin temellendirilmesinde görmüşlerdir (11). Buradan giderek çağdaş demokratik toplumun yaratılmasında ailenin vazgeçilmez bir aracı olduğu, demokratik ilişkilerin içerdiği kişilik özelliklerinin ancak ailede kazanıldığı savunulmuştur.

Deniliyor ki, demokrasi bir ahlâk rejimidir, bir ahlâk temeli olması gerekir. Baskı ve zorla sürdürülemez, uzlaşmaya, dengeli çatışmaya dayanır. O halde daha genel bir soru insan toplumunun ve özellikle demokrasinin ahlâk temelini ilgilendirir. E. Durkheim, paylaşılan ahlâk değerleri çözüldükçe toplumun da çözülmeye başlayacağını göstermeye çalışmıştır. Bu toplum bilimsel gerçek, demokratik toplum açısından daha da geçerli sayılmaktadır. Çünkü ahlâkî uyuşmanın yokluğunda baskı, minimum toplumsal bütünleşmenin sağlanması için bile tek araç olur. Baskı ise demokrasiyle bağdaşmaz. Öyleyse bireylerde temel ahlâk değerlerini köklendirecek kurumlar nelerdir? Fransa'da Durkheim - bu açıdan "Aydınlanma Felsefesi"ne pek benzer olarak- ve ABD de J.Dewey, eğitimin bu işlevi yerine getirebileceğini düşünmüşlerdir(12).

---

(11) FRIEDRICH ve BRZEZINSKI, a.g.e., s.293.

(12) BERGER ve BERGER, a.g.e., s.175.

Çağımızın deneyimleri bu görüşe pek fazla destek sağlamamıştır. Bu, eğitimin küçümsenmesi anlamına gelmemelidir. Ancak, bir kurum olarak okul tek başına temel ahlâk değerlerinin ekilmesinde oldukça etkisiz kalmaktadır-meğer ki bireyde aile yaşantısının zaten ektiği değerleri güçlendirme hizmeti görsün. Aynı şey dinsel kurumlar için de geçerli sayılmakta (13). Hukuk da tek başına bu işler için yetersizdir; çünkü çok soyuttur, bireyin anlam ve kimlik bulduğu somut bağlamdan çok uzaktadır. B.Berger ve P. Berger'e göre ne yasama ne de yargı, bireyde insan haklarının dokunulmazlığı, hukuk kurallarına saygı, ya da "ahde vefa" anlayışını yaratamaz. Her iki organ da böylesi değerleri pekiştirebilir, koruyabilir. Ama ne devlet, ne de yargı kendi başlarına ahlâk otoritesi olamazlar. Bunu yapmaya kalktıklarında ya etkisizleşir, ya da sonu siyasal düzenin tüm değer ve kurumları özümsemiştiği totaliter rejimlere ulaşan yolu açarlar (14). Dolayısıyla aile geçmişte olduğu gibi bugün de bireylerin çoğunun ahlâk konusunda bildiklerinin çoğunu sağladıkları yer olmayı sürdürmektedir.

Ahlâk düzeniyle yakından ilgili bir konu da istikrar... Birey davranışları tahmin edilebilir olmadığı takdirde toplum düzenini sağlamak zor. İnsan davranışlarının tahmin edilebilirliği ise istikrarlı bir kişilik ve güvenilir alışkanlıklar geliştirilmesine bağlı. Sosyal psikoloji bunların her ikisinin kökenlerinin de aile yaşamında saklı olduğunu gösteriyor.

Nihayet aile, bireyin sorumluluk yüklenmeyi öğrendiği yerdir. Bu gerçek tüm zamanlar ve aile türleri için geçerli. Ama demokrasi gibi bireysel sorumluluğu öne çıkaran bir yönetim biçiminde bu niteliği geliştiren kurumlar özellikle önem kazanacaktır (15).

---

(13) A.g.e. s.176.

(14) A.g.e. s.174.

(15) A.g.e. s.174.

Demokrasilerde ailenin taşıdığı önem bizi yeni sorunlarla karşı karşıya getiriyor. Çünkü ailenin kendisi sürekli içsel ve dışsal tehditler altında. Demokrasiye en uygun aile tipinin ne olduğu başlı başına bir tartışma konusu. Öte yandan aile birimi kendi bütünlüğünü korumakta zorlanır olmuştur. Aile içi demokrasinin gerçekleşmesi ve denge- nin korunabilmesi ikilemi, yasa dışı birlikteliklerin, boşanmaların, tek eşli ailelerin hızla artışıyla birleşerek büyüyen sorunlardandır. Aile genellikle ait olduğu toplumsal sistemin ideolojisini çocuğa aktarır ama bunda ne ölçüde başarılı olacağı büyük çapta kendi iç yapısındaki sorunlarla başatmedeki başarısına bağlıdır. Bu başarıda ya da başarısızlıkta aileyle yenişen toplumsallaştırıcı küme ve kurumların giderek artan ve çatışan etkileri de göz ardı edil- memelidir. Nihayet demokrasiye geçiş sancılarını yaşa- makta olan toplumlarda ailenin geleneksel kültürün tortu- larını taşıyan anti- demokratik değer ve tutumlarla bir karşı güç oluşturma olasılığı da unutulmamalıdır.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Teşekkür ediyoruz efendim.

Şimdi ODTÜ Eğitim Fakültesi son sınıf öğrencilerinden Sayın Oya Yerin, demokrasi için eğitim konusuna acaba nasıl bakıyorlar, genel bir değerlendirme yapar mısınız?

OYA YERİN (ODTÜ öğrencisi)- Ben eğitimde demokrasi konusunda fikirlerimi söyleyeceğim bir üniversite öğrencisi olarak ve sözlerime demokrasinin tanımını yapı- rak başlamak istiyorum.

Demokrasi, geçmişi ilk çağlara, kurulması ise xix. yüz- yıla kadar uzanan ve en kısa olarak da "halkın, halk tarafın- dan yönetilmesi" olarak tanımlanan bir yönetim şeklidir.

Biz de toplum olarak demokrasiyle yönetiliyoruz. Fakat, demokrasinin kurallarını, yönetimimizde ve yaşantımızda tam anlamıyla uyguladığımızı söylemek güç.

Bunun şüphesiz birçok nedeni var. Ancak en önemlisi toplum olarak eğitim seviyemizin düşük olması ve eğitim sistemimizin demokrasiyi toplumda yaşatacak , demokratik rejimin güvencesi olacak bireyleri yetiştirmesi için gerekli olan demokratik bir temelden yoksun olmasıdır.

Bugün eğitim sistemimizde demokrasinin olmayışının nedenlerinin ilki, eğitime yeterli derecede yatırım yapılmamasından kaynaklanan eğitimde fırsat eşitsizliğidir. Bu yüzden yurdumuzda sağlanan eğitim olanaklarında, bölgeden bölgeye, kentten köye, bir cinsiyetten diğerine ve bir sosyo- ekonomik gruptan ötekine dengesizlikler ortaya çıkmakta, her vatandaşımız eğitim hakkından eşit olarak yararlanamamaktadır. Tüm bunların sonucunda, nitelik açısından farklı bireyler yetişmektedir.

İkinci nedense, eğitim uygulamalarıdır. Çünkü bu uygulamalar, ezbere, disipline, hoşgörüsüzlüğe dayanarak, öğrencinin gerekli bilgileri alması ve kişiliğini geliştirmesi için gerekli olan demokratik ortam ve olanakları yaratamamaktadır. Özellikle ilkokuldan liseye değin uygulanan öğretim yöntemleri ezbere ağırlık vererek, öğrencilerin düşünme yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olamadığı gibi, onları bilimsel düşüncenin temeli olan araştırmaya da yönlentememektedir. Bu nedenle, liseyi bitirmiş bir genç, 11 yıllık eğitim sonucunda, geçmiş ezber bilgilerin dışında toplumsal yaşamda kendine gerekli birçok beceriye, bilgiye sahip olamamaktadır.

Üniversitelerimizdeki durum ise, diğer öğretim kurumlarımıza göre biraz iyi olmasına rağmen, yeterli değildir.

Çünkü hem ilk ve orta öğrenimi boyunca sadece bilgi ezberlemiş bir insanın üniversiteye geldiğinde aktif, üretken, katılımcı, araştırmacı olmasını sağlamak oldukça güç olmakta, hem de üniversitelerimiz kısıtlı imkânları ve fazla öğrenci sayılarıyla bu olanakları gence yeterince sunamamaktadır. Bunun için, ülkemizin aydınlarını yetiştir-mesi beklenen yüksek öğretim kurumlarımız, lisenin bir uzantısı durumunda varlıklarını sürdürerek, çağdaş demokratik bir toplumun gereksinimi olan bilimi yol gösterici olarak edinmiş bireyler yetiştirememektedir.

Daha önce de öğretim metodlarıyla ilgili olarak belirttiğim eğitim sistemimizde demokrasinin yer almayışının bir diğer nedeni de, öğrencilere kişilik eğitimi için uygun ortamların yaratılmamasıdır. İnsanın kişiliği doğduğu andan itibaren gelişmeye başlamaktadır. Ancak, özellikle bu gelişimin hızlandığı, biçimlendiği lise ve üniversite döneminde genç, daha fazla, kendini ispatlamaya, fikirlerini özgürce söylemeye, saygı görmeye ihtiyaç duymaktadır. Fakat ne aile ortamında, ne de okulda bu ihtiyaçlarını karşılayacak, hoşgörü, sevgi ve anlayışa dayalı demokratik bir ortamı bulamamaktadır. Öğrenciye model oluşturmak gibi ayrıcalıklı görevleri olan öğretmenlerimizin ve yöneticilerimizin büyük bir kısmı öğrencilerin bu isteklerini saygısızlık olarak değerlendirip, ciddiye almamaktadırlar. Buna ek olarak, öğretmenlerimizin bir kısmının öğrencileriyle ilişkilerinde hoşgörüsüzlüğü, disiplini kimi zaman da cezayı temel alarak yarattıkları ders ortamı, öğrenciyi oldukça gerekli olan katılımcılığa, girişimciliğe, düşüncelerini özgürce söylemeye teşvik etmeyerek, değişik düşünce ve görüşlerinin doğru veya yanlış olduğunu test etme olanağı tanınamakta, öğrenciye demokratik düşünce ve davranış biçimlerini öğrenme adına bütün açık kapıları kapatmaktadır.

Eğitim kurumlarımızda demokrasinin tam anlamıyla yerleşmemesinin bir başka nedeni de kimi yüksek öğretim kurumlarımızda bulunan gençliğe kendilerini anlatma, düşüncelerini özgürce söyleme, birbirleriyle fikir alışverişinde bulunup yaşamı tanıma, hayata hazırlanma imkânı tanıyan ve gençlerin katılımlarıyla kurulmuş sportif, sanatsal etkinliklerin tüm üniversitelerimizde yaygınlaşmamış olmasıdır. Çünkü demokratik bir eğitim sistemi, gence demokrasiyi pratik yaparak öğrenebileceği bu tür etkinlikleri oluşturmakla da sorumludur.

Tüm bu saydığım nedenlerin yanında, kendi alanımla ilgili olarak "Rehberlik ve Psikolojik Danışma" etkinliklerinin "Eğitimde demokrasi"nin sağlanması açısından önemini belirtmek istiyorum.

Çağdaş eğitim anlayışının bir gereği olan ve öğrenciye sosyal ve psikolojik yönden dengeli, kendine güvenen, kendini gerçekleştirmiş ve diğer insanların görüşlerine saygılı bireyler olarak yetişmesi için yardımda bulunan bu etkinliklerin eğitim sistemimizde yaygınlaşması ve işler hale gelmesi, eğitimde demokrasi adına atılmış önemli bir adım olacaktır. Çünkü çocuğun eğitiminin ilk basamağını oluşturan aile, toplumumuzdaki ataerkil yapısıyla gençlerimize genellikle demokrasi eğitimini verememektedir. Çocuk, ailede, fikri alınmayan, kararlara katılmayan, sorumluluk üstlenmeyen, büyüklerinin dediklerini yapan insan konumu almaktadır. Okul ortamına girdiğinde ise, daha önce belirttiğim gibi, ailesinde gördüğünden farklı davranış ve tutumlarla karşılaşmaktadır. Ancak, lise son sınıfa geldiğinde, üniversite sınavına gireceği zaman, ondan, kendisi adına doğru bir karar vermesi, uygun mesleği seçmesi, geleceğini biçimlendirmesi beklenmektedir. Doğal olarak, bu dönemde gençlerimizin çoğu boca-

layıp, bunalıma girmektedir. Oysa, " Rehberlik ve Psikolojik Danışma" etkinlikleri ilkokuldan başlayarak düzenli olarak sunulsa, öğrenci, demokratik ve insancıl bir ortamda kendini daha iyi tanıyarak yeteneklerini geliştirip, ilgil alanlarını saptamayı, kendi adına doğru kararlar verip iyi seçimler yapabilmeyi ve kendi sorumluluklarını üstlenmeyi öğrenecektir. Bu da gencin ailesinden alamadığı demokrasi eğitimi açığını kapatacak, öğrencinin toplumsal hayata kişiliği gelişmiş, üretici, demokratik bir insan olarak hazırlanmasını sağlayacaktır.

Sonuç olarak, eğitim sistemimizde fırsat eşitsizliğiyle, disipline , otoriteye dayanan eğitim uygulamalarıyla, demokratik düşünce ve davranış biçimlerini benimsememiş kimi eğitimcileriyle demokrasinin varlığından söz etmek pek mümkün değil. Ancak bizim gibi demokrasiyi yönetim-yaşam biçimi olarak yerleştirmeyi, ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel yönden kalkınmayı amaçlayan ve bütün bunları gerçekleştirebilmesi için de; çağdaş, demokratik düşünen bireylere ihtiyaç duyan bir toplumun en kısa zamanda bu sorunu çözümlemesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1- Cemal, Hasan. "Eğitim ve Demokrasi". **Cumhuriyet Gazetesi** (18 Temmuz 88).

2 - Özoğlu, Süleyman Çetin. "Gençlerde Kişilik Gelişimine Nasıl Yardımcı Olabiliriz?". **Gençliğin Eğitimi ve Sorunları** (T.E.D Bilim Dizisi 9) s. 149 - 201.

3 - San, Coşkun: "Gençlik ve Demokrasi Eğitimi"
Gençliğin Eğitim ve Sorunları (T.E.D BİLİM DİZİSİ 9) s: 203-213.

4 - Hullfish, Henry Gordon . **Toward A Democratic Education**. Columbus College of Education, Ohio State University, 1960.

B. GENEL TARTIŞMA

BAŞKAN - Sayın Yerin'e teşekkür ediyoruz. Efendim, zaman sınırını aştığımız için ikinci bir tur yapamıyoruz. Bunun yerine, programda tartışma görünmüyor ama, konu demokrasi olunca toplantıyı tartışmasız bırakmak uygun düşmeyecek diye düşünüyorum, o bakımdan sayın konuşmacılarımızdan soru sormak isteyenler var mı acaba? Buyurun efendim.

MUHARREM YILDIZ - Benim sorumun yanıtı belki de öğlenden ewelki konuşmalarda verilmiş olabilir. Ancak, çok istekli olmama rağmen gelemedim, Sayın Mehmet Beye bir sorum olacak. Üniversitedeki eğitim konusunda siz bir şeyler söylediniz. Özellikle konu demokrasi olunca benim ilk aklıma gelen bilimsel özerklik ve YÖK konusu oldu. Şimdi burada üzerinde herhangi bir şekilde görüş belirtmek istemiyorum, bunun eksi veya artı yönleri üzerinde herhangi bir şekilde görüş belirtmek istemiyorum, acaba bu durumun, demokrasi eğitiminde ne gibi rolü olmuştur?

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Teşekkür ederim. İsterseniz soru cevap biçiminde geçelim. Buyurun.

MEHMET GÜRKAYNAK - Sayın Muharrem Yıldız kardeşimizin sorusu direkt olarak benim konumu içermiyor, olsa olsa özel izlenimimi aktarabilirim. YÖK' ün gelmiş olmasıyla üniversitelerimizde özerk araştırma yapma işlevi kısıtlanmış mıdır sorusunu soruyorsunuz galiba, bana göre hayır. YÖK 'ün araştırma yapmamız üzerinde direkt bir etkisi yok. Bizim üniversitemizde yok hiç olmazsa.

MUHARREM YILDIZ - Sözgelimi rotasyonlar başta.

MEHMET GÜRKAYNAK (Devamla) - Ha, o başka, biz araştırmadan bahsediyoruz. YÖK 'ün diğer işlevleri nelerdir, bunlar eğitim üyelerine ne gibi sıkıntılar getirmiştir, ne gibi faydalar sağlamıştır, o başka bir konu. Demokratik açıdan bilimsel araştırma yapma özgürlüğünden soru soruldu diye cevaplandırıyorum. Tabii bir transformasyon devri denilen bu devirde oldukça sıkıntılı günler geçirilmiştir, bazı arkadaşlar mağdur olmuşlardır; bir üniversiteden diğer üniversiteye gidebilme, gitmeme gibi. Gitmeyince de bazı güçlüklerle karşılaşmıştır. Bunlar bu panelin konusu değildir, onun için ilk sorunun cevabı olarak bizim üniversitemiz açısından, araştırma açısından herhangi bir kısıtlama gelmemiştir demekle yetineceğim.

BAŞKAN - Buyurunuz efendim.

MEHMET EMİRALIOĞLU - Sayın Hıfzı Tapuz, "ben iletişimci olarak eğitim konusuna niye çağırıldım?" diye bir ikileme düşünmüş olduğunu söyledi. Aslında eğitim, iletişimin üstüne oturan bir eylemdir. İletişimsiz eğitim olmaz. İletişim, eğitimi oluşturan, belirleyen bir etmendir. Bu bakımdan eğitimciler, kendilerine çok yerinde bir görev vermişler; kendilerine de teşekkür ederim, bu konuda yararlı güzel iletişim yaptılar. Eğitimcileri, düşünmeye, sorumluluklarını anlamaya, eylemlerinin içeriğinin bilincine varmaya çağırmış oldular. Bir öğretmenin, bir eğitim görevlisinin görevi de önce iletişimle başlar. Bu bakımdan eğitimciler iletişimcilerden kendilerini uzak tutamazlar; yahut iletişimciliği kendilerinin işi saymazlık edemezler.

İletişimin özgür, özerk olması sabahleyin değindiğim konu, çıktı geldi. Bir radyoya özerklik vereceksiniz; bir radyo yorumcusuna özerklik vereceksiniz; bir gazeteye, bir gazete yazarına özerklik vereceksiniz, katılıyorum buna, gereksinim var; ama bundan önce eğitime, eğitmeye özerklik gerektiğine eğitimci olmayanların değinmesini bekliyoruz biz. Elimde bir gazete başlığı, 25 tarihli Cumhuriyet 'te bir sayın devlet bakanıyla bir beden eğitimci tartışıyordu. Tartışmada beden eğitiminin, sporun özerkliği gündeme geldi. Bu ortamda eğitimin, iletişimin özerkliğinin gereksinimini duyan Sayın Hıfzı Topuz; sabahki görüşmemizde herhalde vardılar. Sabahki eğitime özerkliği veya eğitime erki oluşturulması ve üç kuvvetin dörde çıkarılması, yargılama, yasama, yürütme gibi bir de eğitime erki olmalıdır görüşümüze ne diyeceklerdir? Eğer yasama, yargılama ve yürütme ülkemizde öncelikle, başka ülkelerde de özellikle veya önemle sorun oluyorsa, bunlar, eğitime özerkliğinin bulunmadığı ortamda yaşam olanağı bulamıyor diyorum ben, buna ne denir?

İkinci konuşmacımız, Sayın Küçükahmet, öğretmen davranışının öğrencileri büyük oranda etkilediğini onlara tavır, davranış kazandırdığını ortaya koydu. Buradan anlıyoruz ki, eğitimci eğer tavır ve davranışlarında özerk olmaz, yanlış tavır ve davranışlara sürüklenirse, kendisi ne kadar iyi niyetli olursa olsun, düzen ne kadar iyi işlerse işlesin, kötü örnek olacağı için eğitimde beklenen yasama yeterliği, yürütme becerisi, yargılama adaleti, hepsi zarar görecektir ve yetersiz kalacaktır. Bu konuya ne derler?

Sayın Gürkaynak'dan da uzlaşma konusunda bazı

açıklamalar beklemek durumundayız. "İnsan ilişkileri " (beşerî münasebetler) diye disiplin olarak bazı okullarda okutuluyor. Bu "beşeri münasebetler " bence yönetim ve üretim etkileşimlerinde çok geçerli bir kavram. Eğitimde insan ilişkileri değil de insan etkileşimi öncelik taşır. İnsan etkileşimi ile insan ilişkileri arasında bir ayrıcalık var mı? Var, etkileşim psikolojik, sosyal, politik olur; ilişkiler ise genellikle maddî, ekonomik ve fizikseldir. Bu bakımdan eğitimde etkileşim her zaman uzlaşmayla iyi sonuca varır diyemeyiz. Eğitim, davranış kazandırmak, geliştirerek değiştirmek görev ve ödevine sahip olduğu için değiştirerek geliştirmek için karşınıza belli bir durumla, tutumla getirilen bir kişi, kötü, durumdadır, tutumu yetersizdir, yanlıştır. Onu değiştireceksiniz neye doğru? İyiye, güzele, doğruya doğru geliştireceksiniz. Öyle ise eğitimde, çoğu kez dayatmak, o kişiyi daha iyi davranış sahibi yapmak, daha doğru şeyleri bilmek, daha güzelini ayırt edebilmek ve onu yaşamda gerçekleştirebilmek için dayatma da olur, buna ne derler? Hep uzlaşılır mı yani?

Ailede, ben, burada söyleyenlerin tümünün aksine, demokratik eğitim oluşmamaktadır diyeceğim. Ailede otoriter eğitim geçerlidir. Ailede bencil eğitim önceliklidir. Çoğumuz, hem bir eğitimci hem de aile bireyi olduk, ailede yönetildik, ailede de yönetici olduk. Güçsüz kaldığımız yerde öğretmenlikte ve eğitimcilikte olduğu gibi, gücümüzün bittiği yerde hepimizin zora başvurduğu olmuştur. Bu zorun kırıcı, yıkıcı, yok edici, bezdirici, usandırıcı, geriletici, durdurucu değil de bu zorun geliştirici, düzeltici olması nasıl olur? Konuşmacımız eğer zoru kabul ederlerse bu nasıl bir zor olacaktır?

Sayın Mine Tan'ın " Batıda totaliter rejim aileye girmemiştir " gibi bir görüşü oldu. Kaynak verilmedi, kaynak verilirse memnun olacağım. Bir araştırmadan söz edildi; bu araştırmada birinci sınıftan dördüncü sınıfa kadar üniversitede demokratikleşme bakımından bir gelişme olmadığı, ama üniversiteden mezun olan kişide, birinci sınıfta da dördüncü sınıfta da bir demokratikleşmenin bulunduğu, bunun ise aileden ve üniversite öncesi eğitimden gelen bir şey olduğu belirtildi, belirlendi. Galiba Leyla Hanım söyledi bunu, şunu merak ettim, acaba demokratikleşmenin de kabul ve direnme bakımından belli bir yaşı mı var? İnsanlar yaşamlarının başlarında mı bir şeyler kazanıyorlar; artık orada donuyorlar, doyuyorlar ondan sonraki etkilere açık mı olmuyorlar?

Acaba üniversitede bu demokratikleşme neden olmuyor? Bunu eğer açıklarlarsa sevinirim; yoksa üniversitenin bir şey yapmadığı, yapamadığı anlamı çıkar ki, onu da kabul edemiyorum.

Öğrenci arkadaşımıza gelince, tamamen görüşlerine katılıyorum. Ben ODTÜ'nin 1980 'e kadar Öğrenci Aileleri Derneği Başkanlığını yaptım. Çocuğum orada okuduğu sürece anımsadığınız yaşamın ve çalışmaların içinde oldum. Biz o zaman kısmen demokrasiden nasip alıyorduk, bedelini ödemek, faturasını üstlenmek üzere. Ama bugün öyle bir ortam var ki, bedel ödemeyi göze alıp, fatura ödemeye hazır olsanız bile demokratik bir şey yapamıyorsunuz. Şimdi öğrenci arkadaşımıza soruyorum: Bu demokratikleşememiş veya demokrasi eksikliği karşısında, demokratikleşmek ve demokratik hakları kullanmak, demokrasiye katkı yapmak, demokratik yaşamak için ne yaptılar da ne kadarına olanak buldular ne kadarına olanak bulamadılar?

Birer cümle ile yanıtlarlarsa sevinirim.

Teşekkür ederim efendim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Çok teşekkür ediyoruz efendim.

Buyurun Sayın Küçükahmet.

LEYLA KÜÇÜKAHMET - Özellikle teşekkür etmek isterim. Çünkü, ben ikinci tur olacak diye yorumlarımı söylememiştim. Vaktim de çok kısıtlı. Bir tek şey söylemek istiyorum. Dikkat ederseniz, genç meslektaşım diyeyim, son sınıf öğrencisi olduğunu söyledi, öğretmenlerimizde bu özellikleri bulamıyoruz dedi. Yani sorun olan davranışlar, öğretmenlik meslek bilgisi dersleriyle kazandırılmak istenen davranışlardır. Sınıfta öğrenciye dayak atarak, tehdit ederek disiplin sağlamayacaksınız, bunu öğrencinin bireysel farklılıklarını bilerek, onlarla iyi iletişim kurarak sağlayacaksınız.

Bugün, YÖK'ün düzenlemesi öğretmen yetiştirme kurumlarında şekli bir değişiklik getirmiştir. En küçük bir gelişme getirmemiştir. Dolayısıyla hâlâ öğretmen yetiştiren kurumlar, istenen davranışta öğretmen yetiştirememektedir. Bunun tek yolu, öğretmenlik meslek bilgisi derslerini ikinci sınıf ders niteliğinden çıkarmaktır. Benim kendi fakültemde diğer anabilim dallarında çoğu kez öğretmenlik meslek bilgisi dersleri ya akşam beşten, altıdan sonraya konmakta, ya da sabah ilk saate konmaktadır. Bu dersleri okutan öğretmen elemanlarının en az 20 saat ders yükü vardır. Nasıl öğrencilerin bireysel farklılıklarını bilecekler, nasıl objektif davranacaklardır? Bu mümkün değildir. Bence düğüm noktası YÖK'ün öğretmen yetiştirme kurumlarını şekli değişikliklerle ele almasından kaynaklanmaktadır. Teşekkür ederim. (Alkışlar).

HIFZI TOPUZ - Sayın Emiralioğlu' nun sorusuna da çok kısa yanıt vermeye çalışacağım. Eğitim bir iletişim sorunudur, eğitimde öğretmen bir ileti, bir mesaj verir, öğrenci bu mesajı alır, algılar, bundan bir iletişim doğar. Ben yalnız kitle iletişim konusunu ele aldım, eğitim de iletişim sorunudur elbette. Ayrıca özerk eğitim ve eğitim erki üzerinde durdunuz. Bu, dışarıda üzerinde durulan bir konu. UNESCO bu konunun üzerine çok eğildi. Ben 24 yıl UNESCO' da Paris 'te çalıştığım için bu gelişmeleri biraz izledim. 1971 de uluslararası bir eğitim komisyonu toplanmıştı. 1972 de **Var Olmayı Öğrenmek** adlı bir rapor yayınlandı. Edgar Faure 'un başkanlığında hazırlanan bu raporda çok şeyler vardı. Ondan sonra UNESCO bölgesel eğitim konferansları topladı, o konferanslarda da bu konulara çok değinildi. Ama, galiba UNESCO ile eğitimciler, okullar ve üniversiteler arasında bir kopukluk oluyor. UNESCO Millî Komisyonlarına katılan kişiler uluslararası konferansların kararlarını öğretmenlere, profesörlere, yetkililere pek duyuramıyorlar, kararlar zamanında yansıtılmıyor ve bundan eğitim kadroları yararlanamıyorlar. Bu konuda kesin bir şey söyleyemeyeceğim. Yalnız eğitimde değil, öbür alanlarda da durum aynı. UNESCO çalışmalarının yansıtılıp duyurulduğunu ve bunlardan bizim yararlandığımızı pek sanmıyorum.

Bir de şunu belirtmek istiyorum, Birleşmiş Milletler bundan bir hafta önce "Çocuk Hakları Bildirgesi" diye bir bildirge yayınladı. Burada konuşulan sorunların birçoğunun yanıtını orada bulabiliyorsunuz. Acaba bildirgenin hazırlanmasında bizim katılımımız oldu mu? Belki olmuştur, bilmiyorum.

M. RAUF İNAN - Bildiri değil, sözleşmeye katıldık.

HIFZI TOPUZ (Devamla) - Bir de Prof. Dr. Mehmet Gürkaynak 'ın sözünü ettiği bir konuya, ortak bir noktaya varmak istemine değinmek istiyorum. Sayın Gürkaynak "Ortak bir noktaya gelene kadar tartışma olur" dedi. Kara Afrika'da da böyle bir yöntem var, Kara Afrika'da da kesinlikle çoğunlukla karar alma yoluna gitmiyorlar, köy ihtiyar heyetleri üyeleri bir araya geliyorlar, bir anlaşma zemini bulana kadar 10 saat, 20 saat konuşuyorlar. Aynı yöntemi A.M.M. Bow UNESCO' da uygulamaya kalkmıştı, genel konferansta ve çeşitli toplantılarda birer uzlaşma komisyonu kuruluyor ve görüşe varana kadar tartışmayı sürdürüyorlardı. Alınan kararları da o komisyonun ortak kararı oluyordu.

Çok teşekkür ederim efendim.

BAŞKAN - Teşekkür ediyoruz.

Sayın Gürkaynak, buyurun efendim.

MEHMET GÜRKAYNAK - Efendim, uzlaşma denilince bana öyle geliyor ki aklımıza maddelerin veya maddî alışverişin söz konusu olduğu ortam gelir. Halbuki, tüm günlük yaşamımızda bir pazarlığı birbirimizle yapıyoruz. Çocuğumuzla, oraya gidelim, hayır bu tarafa gidelim pazarlıkları; eşimizle pazarlıklar... Tüm gün içerisinde bunlar yapılıyor. Bu tür uzlaşma yöntemlerini demokratik işleyişin bir koşulu olduğu savını belirtiyorum; yani çoğulcu demokrasilerde tek doğrunun olamayacağı savını getiriyorum. Burada bilmiyorum, anlaşır mıyız, anlaşmaz mıyız, ama anlaşabileceğimiz bir nokta var, o da şu: Eğitim ve öğretim arasındaki farkı ta başında söyledim; öğretimde demokratiklik aramamak gerekli. Çünkü öğretim üyesi, öğrenci ilişkisi, usta çırak ilişkisi var. Birisi biliyor öğretmeye çalışıyor, öteki bilmiyor öğrenmeye çalışıyor. Sizin herhalde

dayatma dediğiniz bu. Bu koşulları içerisinde de eğer sizin doğrularınız evrensel doğrularsa doğaldır ki bu dayatma olacaktır ve oluyordur da. Her derse girdiğimde ben bunu yapıyorum. Eğer bunu yapmazsam, "çocuklar bugün konu alfabe, hangi harfle başlasak?" diye bir demokratik ortam içerisinde eğitime de başlamamız gerekiyor. Orada size katılıyorum. Ama uzlaşma yöntemleri dendiği zaman tabii tüm eğitim sisteminin içerisinde zaten var olan, fakat formal olarak öğretilmeyen bir sosyal beceri, bir sosyal davranış, bunu öğretebilmek söz konusu. Bunun mutlaka ders içinde öğretilmesi söz konusu değil; ders içinde veya dışında, eşitlikçi ilişkilerin kurulabileceği her ortamda öğretilir. Herkesin aynı katkıları olduğu bir ortamda, karşılıklı alışverişi - bilgi de olsa, değer yargıları da olsa, maddî şeyler de olsa- yapabilme becerisini kişilere kazandırmak söz konusudur ve dediğim gibi bu gayet güçlü olarak birçok ülkenin eğitim sisteminde yapılmaktadır.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Ben teşekkür ediyorum.

Sayın Prof. Tan, buyurun efendim.

MİNE TAN - Efendim, Sayın Emirlioğlu dediler ki "ailede demokrasinin gerçekleşeceğine inanmıyorum, hepimiz biliyoruz ki ailede darda kalınca zora başvuruyoruz". Bunu inkâr etmeyelim, evet. Yalnız ben "aile bir adadır" dedim, ama "aile boşlukta bir adadır" demedim. Aile bir toplumda yer alır ve dolayısıyla o toplumun egemen normlarına, değerlerine, yaşantılarına uygun davranır. Eğer bir toplumda zora başvurma yaygın ve şiddet olan-ğan sayılıyorsa, ailede de zor ve şiddet olacaktır. Eğer toplum-

da demokratik değerler egemen ise aile toplumsallaşmasında da bu değerlerin baskın olacağı düşünülür. Demokrasilerde ailenin bunu gerçekleştirebildiği görülmektedir. Ama zaten demokratik olmayan bir kültürde, gelenekleriyle, görenekleriyle, uygulamalarıyla, tarihi ile "zor"u değer kabul etmiş bir toplumda aile ne yapabilir?

İkincisi, "Batı'da totaliter rejim aileye girmemiştir dediniz, kaynak gösteriniz" diyorsunuz. Şimdi ben bunu demedim. Sovyet Rusya'dan örnek verdim özellikle. Sovyetlerde totaliter rejim bir burjuva kurumu olarak gördüğü aileyi başlangıçta özellikle hedef seçmiştir, parçalamak istemiştir(1). Örneğın, kürtajın serbest bırakılması, boşanmanın kolaylaştırılması, serbest birleşimlerin tanınması gibi yolları denemiş ve fakat bundan kısa süre sonra döneri etmek zorunda kalmıştır

Aile toplumsal bir kurum olarak tümüyle gözden çıkarılmadığı sürece rejim er geç onunla uzlaşmaya varmak zorunda kalmaktadır. Üreme ve çocuk yetiştirmeye ilişkin sorunlar karşısında aileden vazgeçmenin olanaksızlığı ortada. Böyle olunca, ailenin yeni toplum siyasetinin ve ideolojisinin taşıyıcısı olarak kullanılması söz konusu olmuştur. Bu dönüşümde aile, geleneklerin ve bireyciliğın kaynağı olmaktan çıkarak yeni rejime taze kan sağlayacak atardamarlar olmaya yöneliyor. Dolayısıyla, "totaliter rejimler aileye girememiştir" demedim, "onlar bile aileyi görmezden gelemezler" demek istedim.

Dediniz ki "birinci sınıf öğrencileriyle dördüncü sınıf öğrencileri arasında hiçbir farkın görülmemesi demokra-

---

(1) TAPPER, T., *Political Education and Stability, Elite Responses to Political Conflict*, John Wiley and Sons, London, 1976, s.28.

tik tutumlar açısından şunu mu gösteriyor bize:" Bunlar ailede ne öğreniyorlarsa, üniversiteye gelmeden önce ne öğreniyorlarsa öğreniyorlar ve donuyorlar". Hayır, değil. Donmuyorlar, açıklar etkilere, özellikle arkadaş gruplarında öğreniyorlar. Bu gruplarda demokratik yaşam biçimleriyle tanışıyorlar, uyguluyorlar. Buna zorunlular, aksi takdirde yalnız kalırlar. Ancak, siyasal tavır ve tutumlarını güç değiştirdikleri istatikselsel olarak karşımıza çıkıyor. Ben, erken toplumsallaşma deneyimlerinin daha sonraki deneyimleri biçimlendirdiği ve değişime en dirençli öğrenmeler olduğu görüşüne katılıyorum. Ayrıca, eğitimin, yapısı ve içeriğiyle, bu değişimi güçlendirmedini de düşünüyorum. Bir kez eğitim doğası itibarıyla hiyerarşik bir süreç. Biz örneğin, "İnsan Hakları", "Demokratik Kurumlar" gibi dersler koyarak demokrasiyi öğretebilir miyiz? Öğrencilerimiz bu derslerdeki başarılarına koşul olarak demokratikleşebilirler mi? Bunlar da ayrıca tartışılabilir. Ama, eğitim daha da demokratik kişilikler üretilmiyorsa yapısı ve işleyişi nedeniyle bunu da fazla yadırgamamak gerek. Eğer öğrencilerin bunu açıdan geliştirilmeleriyle amaç, siyasal olgunluğun, Entwistle'ın belirttiği gibi, yalnız siyasal kuramın öğretilmesinin değil, genel eğitimin sonucu olduğunu kabul etmekle işe başlamak gerek. Özellikle gelişmekte olan toplumlarda bireyin okul öncesinde kazandığı tutumların ve değerlerin otoriter-bağımlı kişilik kazanma yönünde önemli etkisi var. Bu nedenle, bireysel tutum, davranış ve değerlerin demokrasiye özgü bilgi, amaç ve bağlılıklar yönünde değiştirilebilmesi için eğitsel siyasaların oluşturulmasında ve eğitimin yapılaşmasında bireyin okul deneyiminden ayrı olarak siyasallaştığı gerçeği göz önünde tutulmalıdır(2).

---

(2) ÖZER, A., g.e., s.45.

Çok teşekkür ederim.

BASKAN - Biz teşekkür ediyoruz.

Sayın Yerin, buyurun.

OYA YERİN - 1980 öncesi demokrasiyi tatma olanağını bulmuşsunuz, gerçekten şanslısınız. Fakat biz 1980 sonrasında yetişmiş çocuklar olarak gerçekten demokrasi konusunda oldukça bilinçsiziz. Ben kendimden örnek vermek istiyorum. Üniversite eğitimime gelene kadar kesinlikle öğretmenlerimle ilişki kurmam ya da onlardan insancıl, hoşgörülü bir tutum beklemem mümkün olmadı. Genellikle, daha önce de belirtildiği gibi, sert, otoriter insanlardı ve hiçbir zaman gerek ders konusunda olsun, gerek dışında olsun, onlarla iyi ilişkiler kuramadım. Bu sadece benim için geçerli değil, aynı zamanda benimle beraber aynı sınıfta okuyan ya da aynı okulda okuyan arkadaşlarım da benzeri durumdaydılar. Üniversiteye geldiğimde ise bölümüm benim için çok büyük bir avantaj oldu, öğretim görevlileri gerçekten anlayışlı, demokratik insanlar ve onların sayesinde bir parça demokratik davranış biçimlerini öğrenebildim. En azından bugün öğretmenlerimle aramda bir anlaşmazlık olduğu zaman veya bir şeyin gerçekten benim hakkım olduğuna inandığım zaman rahatlıkla onu gidip söyleyebiliyorum, tartışabiliyorum. Fakat ne yazık ki tüm üniversitelerimizde, hatta benim üniversitemin diğer bölümlerinde öğrenciler aynı durumda değiller. Tabii onlar da demokrasi adına bir şeyler yapmak istiyorlar, herkes kendi hakkını aramak ve demokratik bir ortamda yaşamak ister; fakat bu onlara sağlanmıyor.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Teşekkür ederim.

Buyurun efendim.

M.RAUF İNAN - Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Buradakiler hep demokrasi âşıkları tabii, o aşkları olmasa, âşık olmasalar buraya gelmezlerdi. Sabahleyin buraya gelirken yolda Hamid' in iki dizesi aklıma geldi. "Yağsın nesi varsa kâinatın, yalnız bu derin sükût dinsin. " O mutluluğu ben hep bu toplantılarda duyuyorum, onun gibi söylemeyeyim, çünkü çok güçtür, çünkü çok şükür yağın çok güzel bereketli yağmurlar var. Burada öğleden önce konuşanları dinlerken şunu hatırladım. Berlin'in yakınında Sans- souci (Sansusi) diye bir saray vardır. İkinci Cihan Savaşı'nın galiba son görüşmeleri orada olmuştu. Birincisi de galiba Versay 'da. Sans- Souci sarayını kuran meşhur Büyük Friedrich'tir. "Büyük" ismi çok defa zannedilir ki Şlezya'yı Avusturya' lılardan aldığı için denmiş. Hayır, eğitime çok büyük önem verdiği için. Denebilir ki dünyada eğitim alanında en büyük devlet başkanı olmuştur, 20 yılda bütün Prusyalılara okuma- yazma zorunluluğu koymuş ve onu da gerçekleştirmiştir. Sans- Sauci Sarayını kurduğu zaman bahçesinde bir değirmencinin yeldeğirmeni varmış, değirmenciye neler teklif ettiyse onu razı edememiş değirmenin kaldırılmasına. Kral, " Sen benim Friedrich olduğumu bilmiyor musun? demiş. Değirmenci, "Biliyorum" demiş. Kral "Ben kaldırım" deyince değirmenci "Berlin' de yargıçlar var" karşılığını vermiş. Ben de burada dinlerken "Türkiye' de de bilim adamı var, bilginler var, gerçek profesörler var- gerçek olmayanlar da var ya- diyorum. (Alkışlar)

Bu demokratik eğitim bizim eğitim tarihimizde ilk kez 1949' da galiba bir Millî Eğitim Şûrasında ele alınmış, bu

konuda bir komisyon kurulmuştu. Komisyonun başkanı da rahmetli Fuat Gündüzalp idi. Gündüzalp'ın kendisi anlattı. Bakana sormuş: " Demokratik eğitim konusunda gereken raporu biz hazırlayacağız, bu bizim görevimiz; ama siz onu uygulayabilecek misiniz?" Bakan, "Uygulayamazsam şapkamı alır giderim" demiş. Ama uygulayamadı ve şapkasını da alıp gitmedi. Demokratik eğitim, okullarda demokrasi içinde olur. Demokratik eğitim uzun yıllar unutuldu, bugün yeniden , daha geniş ölçüde, daha çok çaplı ele alındı. Demokratik eğitim konusunda 1984' de Öğretmen Dünyası Dergisi bir açık oturum düzenlemişti, konusu " köy enstitülerinde demokratik eğitim" idi. Orada bana da söz vermişlerdi. Ben şunları söyledim: "Köy enstitülerinde demokratik eğitim yoktu, kişilik eğitimi vardı. Orada sözü bile edilmezdi demokratik eğitimin, ama kişilik eğitimi sözü çok edilirdi." Gerçekte kişilik eğitimi olmadan demokratik eğitim olmaz ki, demokratik eğitim, ancak kişilik eğitimiyle olur. On sene kadar köy enstitülerinde bu uygulandı. Köy enstitülerinde bunu yaşayarak yetişmiş olanlardan bir iki kişi de burada, aramızda. Kişilik eğitimi acaba ne sağladı? Gençler size sesleniyorum. Önce düşmanlar sağladı, kişilik eğitimi çok düşman türetti, o düşmanlar bu eğitimden korktular, bunların içinde Bakanlık başta. Köy enstitülerinden yetişmiş olanları ezmek için ne lâzımsa yapıldı. İnsafsızlıklar, haksızlıklar alabildiğine uygulandı. Ama ilginç bir şey, köy enstitülerinden yetişenlerin hiçbirisi silinmedi, hepsi de orada aldığı kişiliğin etkisiyle her zaman o kişiliklerini ortaya koydular. Kişilik eğitiminin, bir insanın yazgısında olduğu kadar bir ulusun yazgısında da önemi vardır. Demokratik eğitim de budur işte. Burada kişilik eğitimi ve kişilik üzerinde sabahleyin Sayın Özbudun, şimdi de Sayın Gürkaynak durdular. Sayın Gürkaynak bir de

"işbirliği" dedi. Evet köy enstitülerinde gerçekten işbirliği vardı, köy enstitülerinde gerçekten iş eğitimi vardı, üretim eğitimi vardı ve şu da vardı; köy enstitülerinde öğretmenler kendilerini öğrenciden üstün görmezlerdi. Öğretmen, öğrenci, idareci bir bütündü. Bir öğrenci öğretmen kadar değerliydi, bir öğretmen bir öğrenci kadar öğrenci idi. Öğretmen, öğrenciye ağır söz söyleyemezdi. Söylerse onun hesabını verirdi. Cumartesi günleri toplantılarda öğrenci çıkar,"bana öğretmenim şunu söyledi" derdi. Nitekim Çifteler Köy Enstitüsünde bir çocuğa öğretmen "Eşek" demiş, bu öğrenci cumartesi toplantısında. " Ben eşek olsam buraya gelmezdim, ben yatak düzeltmeyi burada öğreneceğim, yatağımı iyi yapamadım diye öğretmenim niye bana "eşek" diyor" dedi. Öğrenciler arasında bir "hımmmm" sesi çıktı. Öğretmen hemen o gün: "Ben burada çalışamayacağım" dedi ve enstitüden ayrıldı.

Bir gün bir öğretmen geldi, "bir öğrenci bana tokat attı" dedi. Beynim döndü, öğrenci öğretmene nasıl tokat atar, nasıl olur? Öğrenciyi çağırdık. Öğrenci, "Ben, dedi, dün akşam tavlada nöbetçi idim, sabaha kadar uyuyamadım, gündüz de tavla çok sıcaktı, orada uyuyamadım, çayırdaki söğütlerin altında uyuyordum, öğretmen gelmiş, geçmiş farkında olmadım, birdenbire başımın ucunda birisi bana bağırdı , "kalk!" dedi. Kalktım. " Niye ayağa kalkmadın?", "Görmedim, uyuyordum"dedim öğretmenim "yalan söylüyorsun" dedi. "Hayır ben yalan söylemem" dedim; o, "ben mi yalan söylüyorum?" dedi, "ona,"ben karışmam" dedim. Bir tokat attı. Ben, "bir tokat daha atarsanız, ben de size atarım" dedim. O bir tokat daha attı, ben de ona bir tokat attım." Öğrenciye , "hadi sen git!" dedim, gitti. Öğretmen arkadaşla konuştum. Gençlik dönemi tehlikelidir; gençlik kişiliğini 13 ve 18 yaş arasında duyar ve geliştirir. Onun için çok saygı ister.

Gerçek demokrasiyi uygulayan Köy enstitüleri çok yerildi, çok kötülendi. Onlara karaçalanlar Türkiye'ye gerçek demokrasinin gelmemesini isteyen köy ağalarıydı. Onlar gerçek demokrasinin halkevleri, köy enstitüleri, öğretmen örgütü ve okuma yazma seferberliği ile gelmekte olduğunu görünce, demokrasiyi önlemek için demokrasiyi biz kuralım dediler: Köy ağaları, önce bir parti kurdular ve hatta ulusun birliğini de parçaladılar. Bu parti, 1947 'de Ankara' da husumet andı ilân etti. İktidara da gelince Türk halkı ikiye bölündü, özellikle köylüler "halkçılar" ve "demokratlar" diye ayrıldılar, birbirlerine düşman oldular. Birbirinin camiine gitmez oldular, düğünlerine gitmez oldular, mezarlıklarını ayırdılar. Türkiye bu duruma sokuldu. Bugünkü Doğu Anadolu'da bizim iç acımız olan durum da oradan geliyor, tohumu o zaman o şekilde ekildi, eğer köy eğitimi süreydi, okuma yazma eğitimi süreydi bu olmayacaktı.

Bu nedenle bugün bizde demokrasi gerçekte biçimseldir. Kesintiye uğradı, demokrasiyi gerçekleştirmek için başta bulunanlar kesintiye uğrattılar, nasıl kesintiye uğramazdı, ordu nasıl el koyamazdı. 1960'da ne hale gelmişti memleket, 1960' da memleket ne duruma gelmişti, kesintiye uğratanların sonu iyi oldu, kötü oldu ayrı bir konu. Doğrudan doğruya demokrasiyi gerçekleştirmek sorumluluğunda, yükümlüğünde olanlardı. 1961 Anayasası dünyanın en iyi anayasası idi, Türkiye' ye en yakışan bu anayasa idi.

Bugün bir büyük mutluluk yaşadım, bu konu gerçekten bizim en büyük gereksinim duyduğumuz bir konu idi. Sözleri uzatmak istemem, köy enstitülerinde uygulanan demokratik eğitim veya kişilik eğitimi hiç, hiçbir sorun

çıkarmadı; çok büyük başarılar sağladı. Bizde bugün bile yüksek öğretimde, üniversitelerde onun bulanmayışına şaşarız. Öğretmen örgütlerinde, hepsinde en ön safta olan üyeler bugün bile köy enstitülerinden çıkmış olanlardır. Çünkü onlar atılımlıdır, çok inisiyatiflidirler.

Bir konuya değineceğim, aile de demokrasi var mıdır, yok mudur? Sanıyorum, bu biraz da başka açılardan ele alınmıştır. Bir defa, annede bir içgüdüsel davranış vardır çocuğa; içgüdüsel eğitim diyoruz biz ona. İnsanda demokratik kişiliğin tohumlarını atan annedir, baba değil. Yolda çocuğunun elinden tutmuş giden bir anne gördüğüm zaman, kucığında çocuğu kendisine sarılmış bir anne gördüğüm zaman "işte insanlık burada başlıyor" derim. Anne getiriyor o insanlığı, eğer o olmasa idi, eğer anneler öyle olmasa idi demokrasinin lâfı mı olurdu? Hepimizin içindeki özlem annemizden aldığımız eğitim ve sevgidir. Demokrasinin öğeleri olarak belirtilen sevgi, saygı, eşitlik bunların hepsi aileden, anneden gelir. O olmasaydı, bugün bunlar bir kavram olarak bile bilinmeyecekti. İnsanlık bugün tarihte hiç görmediği büyük bilim, teknoloji, sanat, kültür, ahlâk, hukuk, atılımları içindedir. İnsanlıkta demokrasi var mı, devletler arasında demokrasinin "I" harfindeki noktası kadar bir şey var mı? Bu sorunun yanıtını bekliyorum sayın konuşmacılardan ve hepsine övgü ile teşekkür ediyorum. [Alkışlar]

BAŞKAN - Efendim, Sayın Rauf İnan'a teşekkür ediyoruz, bilmiyorum yanıt vermek isteyen konuşmacılar var ama, insanın doğasının faşist olduğunu ben biliyorum efendim.

M. RAUF İNAN - İnsanın iki yanı var. Dünyada insan kadar kendi hemcinsine yararlı ve yine insan kadar kendi hemcinsine zararlı bir yaratık yoktur.

BAŞKAN - Demek ki demokratik yanı harekete geçirmek gerekiyor.

Bir konuşma ve söz hakkı daha tanıyalım, buyurun efendim.

MİTHAT INAN - Öğretmenim Sayın İnan'dan sonra konuşmak biraz zor olacak ama bağışlasınlar, "İnsan insanın kurdudur" diye bir söz vardır. Sayın Gürkaynak'a çok teşekkür ederim, uzlaşmasız, uzlaşma olmayan bir eğitim hiç mümkün değil, eğer bir öğretmen "ben söyledim oldu", "ben yaptım oldu" diyorsa orada zaten eğitim diye bir şey yoktur. Eğitimde bu çok önemli, ama bu "evet efendimcilik" de değil bence. Uzlaşma, uzlaşma bir başka şey, bilimde uzlaşma. Esas sorum benim Prof. Tan'a olacaktı. Ailenin demokratikleşmeye katkısı konusunda Osmanlı geniş ailesinin kalıntısı olan bugünkü kırsal kesimdeki aile ile şehirlerimizde ve kasabalarımızda yerleşmiş olan çekirdek ailenin etkileri aynı mıdır? Bir ayrılık var mı? Bir bu, bir de, eksiklik mi oldu, yoksa ben mi yanlış anladım, ilkokuldan önce aile vardı denildi, bence aile hepsinde var, ilkokul, ortaokul, lise döneminde de aile var, okuldan aldıklarıyla ailenin verdikleri birleşerek demokratik düşünceyi öğrenci algılamaya ve uygulamaya çalışıyor. Ailenin etkisi devamlılık gösterir gibi geliyor bana, en önce değil, süreklilik gösteren bir etki sanıyorum.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Biz de teşekkür ederiz.

Buyurun Sayın Tan.

MİNE TAN - Efendim, ben tabii katılıyorum, onların hepsiyle birlikte aile var. Ama aile onların hiçbirisi yokken de vardı. Onun için önemlidir. Zaman içindeki bu öncelik ona

büyük bir öncüllük sağlamakta. Öteki sorunuza gelince. Kırsal kesimdeki ailede yetişen gençler arasındaki farklar açısından şunu söyleyebilirim. Aslında, araştırmalar köylerde de geniş aile geleneğinin fazla yaygın olmadığını gösteriyor. Ancak, elbette köy ve kent yaşamı arasında aile ilişkileri açısından önemli farklar olacak. Ailenin bir ada olmadığını, bir kültür denizinde yüzdüğünü söylemiştim. Aile elbette kent ortamında daha farklı uyarılar alacak, daha değişik modeller görecektir çevresinde. Çocuk kendisi de bu tür etkileri aileye getirebilecek, talepler yöneltebilecek. Dolayısıyla da aile içi demokrasinin gerçekleşmesinde kent ailesi daha avantajlı görünüyor. Aslında sorunuzun daha uzun ve çok yönlü olarak tartışılması gerektiğinin farkındayım ama, sabrınızı da daha fazla istismar etmek istemiyorum.

Teşekkürler.

BAŞKAN - Efendim, sayın konuşmacılara ve katkı sağlayan konuklara teşekkür ediyoruz. Bu oturumda demokrasi için eğitimin iletişim, öğretmen davranışları, insan ilişkileri ve aile boyutları ayrıntılı ve çok açık olarak ortaya kondu. Bir toparlamayı gerektirmeyecek kadar açık kondu, oturumu kapatıyorum; teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

III.OTURUM

LAİK EĞİTİM VE DEMOKRASİ **(Bildiri : 2)**

Prof. Dr. Cahit TANYOL
Emekli Öğretim Üyesi

OTURUM BAŞKANI : Prof. Dr. Özcan DEMİREL

LAİK EĞİTİM VE DEMOKRASİ

Şu anda Türkiye'nin gündeminde olan en önemli sorun elbette ki "laiklik" ve laik eğitimidir. Laiklik dinle devletin, dinle eğitimin, bir kelime ile ahlâkın birbirinden ayrılmasıdır. Laiklik ne dine karşı ve ne de dinle birliktir. Eskiden bu kavramın özelliğini belirtmek için "lâ-ahlâkî, lâ-dinî" deyimleri kullanılırdı ki bu kavramları bugün: "ahlâk dışı - ahlâkla ilintisiz", dindışı" diye ifade edebiliriz. Yani laiklik dinle, ahlâkla bağlantılı olmayan anlamına gelir.

1789 Fransız Devrimiyle bu kavram gündeme gelmiş, gerek hukuk ve gerekse öğretim ve eğitimde de Devrimin temel öğelerinden biri olmuştur. Din ve devlet konusunda bu kavram Allahın hakkını Allah'a kayzerin hakkını kayzere veriniz" sözününün bir uygulaması idi. Çünkü İsa böyle söylüyordu. Bu nedenle laiklikle din arasında bir çatışma söz konusu değildi. Fakat yüzyıllar boyu dinsel eğitimin ege-men olduğu ahlâk alanında birden bire laik eğitim bir bunalıma, bir etkisizliğe neden oldu. Çünkü Hıristiyanlıkta İsa, yeryüzüne dünya işlerini yürütmek için gelmemiştir. Sadece, ahlâk için, insanı kurtarmak için gelmiştir. Şöyle diyebiliriz: Batı'da laik eğitim dinin otoriter ve yaptırım gücü karşısında yeteri kadar etkili olamamıştır. Ve hatta bunalıma neden olmuştur. Bunun nedenlerini Durkheim açıklarken önce dinle ahlâkın benzer olan ve benzer olmayan yanlarını saptamıştır. Gerek din ve gerekse ahlâk: a) emretme, b) emirlerin katagorik olarak geçerli olmasında ve, c) emirlerden kuşku duyulmamasında benzeşirler. Yani ahlâkî emirlerden kuşku duyduğunuz zaman ahlâkî eylem gürültüye gider. Dinden kuşku duyduğumuz zaman da din din olmaktan çıkar. D halde gerek din ve gerekse ahlâk sarsılmazlıkta birleşir. Hıristiyanlıkta "testis"i,

İslâmiyet'te "Kelime-i şahade"nin içeriğinde olan "Allah birdir Muhammet anın kulu ve habercisidir" âyetini tasdik etmedikçe kul Müslüman olamaz. Müslüman olmak için Allah'ın birliğinin tasdik ve kabul edilmesi yetmez. Muhammet'in de Allah'ın kulu ve habercisi olduğuna inanmak gerekir.

O halde gerek din ve gerekse ahlâk birliği bir inanç sistemi olmakta birleşirler. Yanlış söyledim, benzeşirler. Otorite ve yaptırımları farklı olduğundan birey üzerindeki baskıları ayrı ayrıdır. Örneğin bir kimse "ben dinsizim" dese toplumsal bir tepki ile karşılaşmadığı halde "ben ahlâksızım" demeye cesaret edemez. Dinle ahlâk bazı nitelikleri bakımından benzeşirler demiştim. İki şeyin birbirine benzemesi onların bir ve aynı şey olduğunu göstermez. Fakat gerek Hıristiyanlık ve gerekse İslâmiyet ahlâk için geldiklerini önerince dinin temelinde ahlâkî değerlerin olduğu kanaatini uyandırmış ve hareketlerimizin dinin emirlerine göre yapılması gerektiği yanılığısına neden olmuştur. Oysa dinle ahlâk aynı çadırı paylaşan nikâhsız karı kocaya benzer. Laiklik, bu nikâhın yanlış olduğunu, sahte ve hatta tehlikeli olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ve bu bir aradalığın bir tür gayrimeşru yaşamak olduğunu kanıtlamıştır.

Laiklikle din, laiklikle ahlâk arasındaki benzerlik ikisinin de inanç alanına ait olmasındandır. İkisi de kendi kendine ve irasyonel olarak geçerlidir. Kan gütme, yakın akrabalarla yapılan cinsel ilişki yasakları akla değil, sadece ahlâkî inanca dayanır. Gerek din ve gerekse ahlâkî emir otorite, itaat ve sorumluluk bakımından birbirinden tamamiyle ayrıdır. Dinin emir ve otoritesinin kaynağı Allah, yani üstün bir varlıktır. Ahlâkın yaptırım gücü toplumsal bir kaynağa dayanır. Otoritesi yaygındır. Dinde Allah'a karşı, ahlâkta topluma karşı sorumluyuz.

Batı'da laikliğin çıkışı 1789 Fransız Devrimiyle başlamış değildir. Fransız Devrimi bu kavramı yaşama geçirmiştir. Düşünsel olarak laikliğin kökünü Rönesans hareketinde görüyoruz. Yeniçağ'ın kapısında oturan iki büyük filozof var. Descartes ve Bacon. Bunlar, her şeyden önce laik düşünceyi, laik evren görüşünü getirdiler. Her ikisi de gelenekten gelen bilgilere ve önyargılara karşı cephe aldılar. Bacon: "Bilmek doğaya egemen olmaktır" demek suretiyle dinsel bilgiyi evreni anlamak, onun kanunlarını bulmak için yeterli olmadığını önerdi,

Descartes ünlü "Düşünüyorum o halde varım" önermesiyle düşünen Tanrı'nın yerine "Düşünen insan"ı geçirdi. Artık evreni anlamak ve eylemlerimize yön vermek için Tanrının düşüncesine gerek yoktu. Descartes'in bu düşüncesinin gerisinde bütün bir Ortaçağ yıkılıyordu. Gözler Kutsal Kitaptan doğaya çevrilmişti. Tanrının varlığı ya da yokluğu sorunu insan düşüncesinin onayına bırakılmıştı.

Rönesans'ın bir ikinci özelliği de doğaya yönelmenin yanı sıra "insan"ın ön plana geçmesiydi. Bunun genel adı "hümanizm" yani insana dönme idi. Bu hareket insanın kaderiyle değil, insanın nitelikleriyle uğraşıyordu. Birdenbire "birey"e bağlı olarak (a) ekonomik alanda liberalizm, (b) düşünsel alanda özgürlük - individüalizim, önem kazandı, (c) toplumsal alanda, demokratik yönetim ve ona ait teoriler ortaya atıldı.

Özgürlüğün kaynağı araştırıldı. Nasıl bir sosyal düzen kurulursa insan daha çok özgür olur sorunu ortaya çıktı. İnsanın doğal hukuku, uluslararası hukuk sorunları tartışıldı. Özgürlüğün kaynağı toplumsal değildir, bireyseldir denildi. Bütün bu sorunlar laik düşünceyi, insanın sorumlu-

luğunu yeniden gözden geçirmeyi gerektiriyordu. Laiklik gerek çıkış, gerek amaç ve gerekse uygulama açısından bireyle bireyin düşünce eylem ve iradesiyle sıkı sıkıya bağlı olduğuna göre bunların gerçekleşmesi ve korunması için de en uygun rejim demokrasi olarak düşünülmüştür. İnsanın birtakım demokratik hakları vardır. Bu haklar aynı zamanda doğal haklardır:

- a. Bireyin düşüncesinde özgürlük,
- b. Bireyin eyleminde özgürlük,
- c. Bireyin çalışmasında ve emek hakkında özgürlük ve sonuç olarak,
- d. Bireyin devleti tayin hakkı ve genel irade kavramının doğuşu. Demokrasi bireyin ağırlık kazandığı ve onun özgürlük alanının olduğu sınırlara müdahale edilmemesini şart koşar.

Günümüzde tartışıla gelen din ve vicdan özgürlüğü de insanın doğal hakları arasında değil mi? Bunlar da demokrasinin gereği ve koşulu sayılmaz mı? Önce "insanın doğal hakkı" ile "insanın sosyal hakkı" nı birbirine karıştırmamak gerek. İnsanın doğal hakkı doğustandır. Sosyal hak ise kazanılmıştır, toplumun onayına uymak zorundadır. din ve vicdan özgürlüğü bu açıdan ele alınmazsa karşımıza bir kavram karışıklığı çıkar ve bunu çözmek zorlaşır. Din ve vicdan özgürlüğü kavramlarının kaynağına ve kapsamına dikkat etmezsek bu özgürlük anlayışı bizi irticain içine iter. Çünkü "din özgürlüğü" başka "vicdan özgürlüğü" yine başkadır. Din özgürlüğü, ibadet özgürlüğüdür. İbadet özgürlüğü koşullarının ortadan kaldırılmasıdır. O halde din özgürlüğü ibadet özgürlüğü ile sınırlıdır.

Türkiye Cumhuriyeti niteliklerinin temelini "laik eğitim" ve "laik yönetim"i koyarken kimsenin ibadet özgürlüğünü kısıtlamış değildir. Ne cami kapatmış ve ne de orucu yasaklamıştır. Din duygusunu müminin vicdanına özgürce bırakmak başka, "vicdan özgürlüğü" yine başkadır. Vicdan ahlâkla, ahlâkî eylemle ilgilidir. Vicdan özgürlüğünün dinle uzak yakın bir ilgisi yoktur. Vicdan özgürlüğü ahlâkla bağlantılıdır.

Din günah-sevap kavramları ile çalışır. Vicdan ise hareketlerimize iyi - kötü yargısını verir. Dinin otoritesi dışardadır. Üstün bir varlık, Allah'dır. Vicdanın otoritesi içimizdedir. Arasında toplumun onayı ve onaylamaması vardır. Kendi kendisine geçerlidir, kendi kendisiyle müeyyideli (yaptırım gücüne sahip)dir. Hipotetik değil, kategoriktir. Din ise, özellikle İslâmiyet, hipotetiktir, yani koşulludur. Şu hareketi yaparsan cennete, şu hareketi yaparsan cehenneme gidersin. Yani, din müminin hareketlerini günâh-sevap, mücazat - mükâfat alternatifi içinde değerlendirir. Hareketlerimiz çıkar koşuluyla sınırlıdır. Bu bizi "Hocanın dediğini yap, gittiği yola gitme" gibi eylemde tutarsızlığa götürür. Mürailiğe, ikiye bölünmüşlüğüne kapı açar ki bütün ahlâklar bunu reddeder.

Dinle ahlâk arasında özde bir bağlantı yoktur. Her ikisinin yaptırım gücü başka, otoritesinin kaynağı başkadır. Benzinle su, sıvı olmakta birbirine benzer. Fakat biri yakar, biri söndürür. Demin dedim ki insanın doğal hakları hem demokratik eğitimle, hem laik eğitimle sıkı sıkıya bağlıdır.

Çünkü laik eğitimin amacı bireydir. Laik eğitimin amacı bireylerin iradesine dayanan genel iradeyi ve demokratik bir devleti şart koşar. Ne teokratik bir devlet anlayışı ve ne

de soylu bir sınıfın ya da bir sülâlenin egemenliği laik devlet ülküsünü gerçekleştirebilir.

Bizdeki tersliğe bakınız ki 1950'den bu yana çok partili demokrasiye ayak basar basmaz, yani halk iradesinin iktidarı ve devleti tayin ettiği dönemde laik eğitim en büyük desteği çoğulcu demokraside bulması doğal iken, Batı demokrasilerinin tam tersine bir olay cereyan etti. Bireylerin özgür iradesinin sonucu olan Türkiye Büyük Millet Meclisi ilk iş olarak, ezanın Arapça okutulmasını karar altına aldı. Üstelik Sünnî Müslümanların mezhebini temsil eden İmam-ı azam Ebu Hanife'nin ezanın Arapçadan başka dillerde okunacağına ait içtihadı olmasına rağmen.

Ziya Gökalp, "Bir ülke ki camiinde Türkçe ezan okunur / Köylü anlar manasını namazdaki duanın/ Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur'an okunur/ Küçük büyük herkes bilir buyruğunu Hüdânın/Ey Türkoğlu işte senin orasıdır vatanın" diyerek minarelerinde Türkçe ezanın, camilerinde Türkçe Kuran'ın okunduğu yeri vatan sayarken, bireylerin özgür iradelerinin yansıdığı ve "millî irade"yi dillerinden düşürmeyen Demokrat Parti çoğunluğu dini, laik bir devleti temsil eden Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin içine soktu. Halbuki bu Meclisin yapmış olduğu Anayasanın, kurmuş olduğu Cumhuriyet'in özü laikti. O günden beri din, özgürlükçü demokrasinin değişmez sloganı olarak sürüp gidiyor ve bir türlü onu Türkiye Büyük Millet Meclisinin çatısı altından çekip çıkarmak mümkün olmadı. Tam tersine camii ile mescidi ile, imam ve cemaati ile din Meclis'in içinde kurumlaştı.

Böyle bir çoğulcu demokrasinin insan haklarıyla, millî ya da genel irade ile uzak yakın bir ilgisinin olmayışı ortadadır. O zaman demokrasi sadece bir oy sömürücülük mekaniz-

ması olur. Ve ibadet özgürlüğü de, din ve vicdan özgürlüğü maskesi altında "din sömürücülüğü" anlamına gelir. Demekki iki sömürü mekanizması, demokrasi maskesi altında bireylerin hem düşüncesine, hem iradesine, hem de vicdanına tuzak kurmakta el ve dil birliği ediyor, aralarında ortaklık kuruyor ve bu düzenin ya da düzensizliğin adına demokrasi deniyor. Buna demokrasi değil, demokrasinin soytarılığı denir.

O hade laik bir devletin koşulu nedir? Laik bir devlet için iki koşulun bir arada oluşması gerekir. Bu da demokrasi ve laik eğitimidir.

Herkes demokrasiyi dilinden düşürmüyor. Fakat demokrasinin koşulu olan "laik devlet" ve "laik eğitim"e gelince nerdeyse Türk halkını dinsel bir cemaatmiş gibi kabul etmiş görünüyor ve laik Türkiye Büyük Millet Meclisini de dinsel bir kurumla cami ve mescitle donatıyor.

Dinin dünya işlerinden elini eteğini çekmediği sürece, kulla Tanrı arasına hukuk ve ahlâk aracılığı ile girildikçe ve din bir sömürü aracı olarak seçim meydanlarına sürüldükçe ne demokrasiden, ne insanın doğal haklarından ve ne de laiklikten söz edilebilir. Devletin dini olmaz. Hiç kimse İslâm hukuk sisteminin ilkel olduğunu söyleyemez. İslâm hukukunun Medenî Kanunu olan "Mecelle" ilkel olduğu için değil, teokratik bir kaynağa dayandığı için yürürlükten kaldırıldı. Çünkü bu hukuk kaynağı "Kuran" ve "sünnet" gibi iki dinsel kaynağa dayanıyordu. Mecellenin yürürlükte olması teokratik bir devletle demokratik ve laik bir devlet ilkesi birbirine karışıyordu. Bu da "Kuran" ve "sünnet" in emirleriyle demokrasinin dayanağı olan genel iradenin çatışmasına neden oluyordu. Bu nedenle devletin dini olamazdı. Ancak bireylerin ve toplumun dini olabilirdi.

Devletin dini olmayınca dine ya da dinsizliğe ya da başka başka dinlere mensup olanlara aynı gözle bakması gerekirdi. Devlet kendi yurttaşlarının dinine saygı göstermek ve taraf tutmamak zorundadır. Devlet dine saygı göstermezse, ya da taraf tutarsa hem laik olma niteliğini yitirir hem zulmetmiş olur. Devlet "din sömürüsü"ne karşı cephe alabilir, fakat dine karşı olamaz. Dinsiz olmak ya da olmamak bireylere özgü bir niteliktir. Düşünce insana, bireye aittir. Bu açıdan dinle düşünce, inançla inançsızlık yalnız bireyi ilgilendirir.

Şöyle bir soru akla gelebilir: Mademki gerek din ve gerekse onun ibadete ait emirleri bireye aittir, öyleyse devlet adamlarının, siyasî parti liderlerinin de birey olarak din görevlerini yerine getirmekte bir sakınca yoktur diyebilir miyiz? Çünkü devleti de birtakım bireyler yönetiyor. Böyle olduğuna göre onların dinsel inançlarına da saygı göstermek gerekmez mi? Namaz kılmaları, hacca gitmeleri neden birtakım eleştirilere uğruyor, bu bir haksızlık ve hatta ibadet özgürlüğüne karışma sayılmaz mı?

Dış görünüşte doğru ve haklı bir soru. Yalnız devleti yönetenler ya da yönetime istekli olan siyasî partiler kendi inançlarını devlet yönetiminde, öğretim ve eğitim kadrolarında genel kural haline getirirlerse bu sâdece bir zulüm olmaz, aynı zamanda ağır bir suç oluşturur. Her iki anlayış tarzı da insanın doğal haklarına müdahale ve laik devlet, laik eğitim ve demokrasiye aykırıdır.

"Toplum düşünmez, inanır" demiştim. Kendi inancımızla toplum arasında bağ kurmak, onunla kaynaşmak elbette düşünsel yoldan daha etkindir. Bir politikacı bu etkinliği bir gösteriş biçimine sokar ve bunu bir oy

aracı olarak kullanırsa bundan en çok yaralanan din ile müminin vicdanı olur. Sömürünün en korkuncu bu din ve vicdan sömürüsüdür. Ekonomik sömürü bunun yanında masum kalır. Gerçi her vatandaş gibi politikacı da ibadet özgürlüğüne sahiptir. Elbette ki bir siyasî liderin, ya da devlet başkanının o makama geldi diye ibadet özgürlüğünü kısıtlayamayız. Fakat ibadetinin din sömürüsü olarak yorumlanmaması için, daha önceleri örneğin cuma namazlarına gitmeyi alışkanlık haline getirmişse ve bu ister kendisi ve isterse bir grup için din sömürüsü olacaksa bundan vazgeçmesi gerekir. Eğer, halife değilse böyle bir insan Allah indinde daha makbul sayılır. Çünkü hareketleri kamuoyu tarafından kontrol edildiği için, bundan sakınması gerekir. Bu, o makam sahiplerinin ibadet özgürlüğünü kısıtlamak anlamına gelmez. Üstelik İslâmiyet, diğer dinlerden farklı olarak, ibadeti cami içinde kısıtlamış değildir. Allah'ın: **gök** kubbesinden daha görkemli bir tapınağını hangi insan dehası yaratabilir. Hıristiyanın kilise'ye, Yahudi'nin havra'ya gereksinimi vardır. Müslüman için cami namaz kıldığı her yerdir. Hac için de bu ölçü geçerlidir. Osmanlı tarihinde hiçbir padişah, hiçbir vezir hac vecibesini yerine getirmiş değildir. Ancak bazı vezirler devlet hizmetinden çekildikten sonra hacca gitmişlerdir. Bunlar da parmakla gösterilecek kadar azdır.

Minberlerde "İmam-ı Müslümin (Müslümanların İmamı), "Halife-i ruyi zemin" (yeryüzünün halifesi), "Zillullah- ı filâlem" (Allahın evrende gölgesi) olarak anılan Sultan İkinci Abdülhamit bile hac farizesini yerine getirmemiş de, bizim laik Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı, üstelik devlet parasıyla, hacı olur, ehrama girer, cuma namazlarını padişahların "Cuma Selâmlığı"na döndürürse, bakanlar "Cuma

Namazı" kuyruğuna girip camilerde yer kapıyorsa bundan hem laik devlet, hem laik eğitim, hem din incinir. Demokrasi de bu irtica ve sömürü törenleri içinde görünmez hale gelir.

İşin ilginç yanı şeriatı, bir başka deyimle "İslâm huku-ku"nu ve "Mecelle"yi savunmak irtica ve laikliği ihlâl sayılıyor da, buna karşılık "namaz törencileri"nin kimse peşine takılmıyor? Çünkü İslâm hukukunu, Mecelle'yi savunmak belki gericiliktir, ama din sömürüsü değildir. Hem ne gerek var, bir yığın karmaşık hukuk kurallarına kafa yoracak yerde haftada birkaç rekât namazla halkı oy torbasına doldurmak varken. Bunu sadece iktidardaki partiler için söylemiyorum. Muhalefet partilerinin de boynunda oy keşkülü asılı duruyor. Kuran'daki "Münafikun" (münafıklar) suresi bu gibiler için nazil olmuştur, bu günah onlara yeter.

Anayasanın laiklik ilkelerine aykırı uygulamalarından biri de, devletin kendisini din eğitiminden sorumlu saymasıdır. Mademki ibadet kişiye aittir, kişi vaktiyle bunu nasıl çözümlemişse yine öyle yapacaktır. Toplumun din adamlarına ihtiyacını aşırı biçimde göstermek gerçekleri yansıtmaz. Köylünün duvarcıya, demirciye, nalbanta ihtiyacı ne ise din adamına olan ihtiyacı da odur. İnsanlar ölüyor, onların namazını kıldırmak, belli namaz dualarını öğrenmek için din adamına ihtiyaç vardır. Bunun için bütçeden milyarlar ayırıp din kurumlarına harcamaya gerek yok. Bunun için sayısız din okulları gereksiz. Çoğu zaman bu işler için köy kendi içinden bunları yapmaya hevesli elemanları seçer ve kendisine imam yapar. Karşılığında orun gereksinimlerini karşılayacak "aynî" (mal olarak) ve "nakdî" (para olarak) yardımı köy halkı ile bir anlaşmaya bağlar.

Bizim geleneğimizde maaşlı imam, maaşlı vaiz diye bir din görevlisi yoktur. Hatta eskiden gezginci köy vaizleri, cer hocaları vardı. Bunlar köy köy dolaşır, köylünün gereksinimi olan duaları ve ibadetleri öğretir, karşılığında bulgur, mercimek, üzüm gibi o köyün ürettiği ürünlerden alırdı. Şimdi ise din işleri için Millî Eğitim Bakanlığını geride bırakan, kabarık bir bütçe hiç gerek yokken bu fukara milletin sırtına yükleniyor. Ve hiç akıl almaz biçimde diyanet kadrosu imam-hatip okulları, islâm enstitüleri ile her üniversitede bir ilahiyet fakültesi laik okulların karşısında yer almış bulunuyor. Millî Eğitim Bakanlığının kadroları, olanakları onlarla doldurulduğu gibi, laik okulların görev alanlarına da imam-hatip çıkışlı elemanlar yerleştiriliyor.

Laik Cumhuriyet okullarında Batı Uygarlığı'nın dayanağını oluşturan sistemli düşüncenin kaynağı felsefe, Türk toplumuna çözüm getirmekle yükümlü sosyoloji gibi dersler kapı dışına itilmiş ve onların yerini zorunlu din dersleri doldürmüştür. Yakında laik lise ve ortaokullarda "Karabaş Tecvit", "Bina ve Emsile" okutulursa hiç şaşmıyalım.

Batı'da Ortaçağ bir kere olmuştur. Bizde ise Ortaçağ belli aralıklarla yineleniyor. Ve devlet düzeni de, rejimin adı ne olursa olsun, gülünç bir Ortaçağ demokrasisi yaşıyor. Öyle olmamış olsaydı Devlet Başkanı'ndan Hükümet Başkanına, Türkiye Büyük Millet Meclisinden Anayasa Mahkemesi ve üniversitelere kadar bütün kurumlar ve kuruluşlar her tehlikeyi gözardı edip şu türban kavgasına karışır mıydı?.. Bu bizim toplum ve düşünce yaşamımızın sığırlar gibi geviş getirmeye itilmiş olduğunun göstergesidir.

Çağdaş devletin amacı laik bir öğretim ve eğitimi zorunlu kılar. Devletin amacı bireye âdil ve mutlu bir yaşam sağlamaktır. Dinin amacı ise insanları ölüm ötesi bir dünyaya hazırlamaktır. Din dünya işlerinden sorumlu değildir, sorumlu olan devlettir. Sadece devletin bu niteliği, onun din dışı bir kuruluş olduğunu ve dinin dünya işlerine karışmaması gerektiğini kanıtlamaya yeter.

Dinin dünya işlerine karışması ne devlete fayda sağlar ve ne de dinin kendisine. Tam tersine insanların vicdanlarına ait olması gereken dinle bir sosyal kuruluş olan devleti düzenlemeye olanak yoktur.

Bu olanaksızlık, içinde yaşadığımız çağın özelliğinden ileri gelmektedir. Ve biz laik eğitimle demokrasi arasında nasıl tersine işleyen bir mekanizma kurmuşsak, aynı sakatlığı çağın teknolojisiyle geliştirmekte de gösteriyoruz. Bu nehirleri tersine akıtmaya çalışmak gibi bir şey. Doğada böyle bir mantığa aklımız isyan eder de toplumsal olaylarda bön bir mantık bütün çelişkileri silip süpürüyor.

Artık çağımızda devletlerin dış ilişkileri artmış bulunuyor. Milletlerarası dostlukları ve düşmanlıkları artık din yönetmiyor. Bugün din aynı dine mensup olanlar arasında bir dayanışmayı da sağlamıyor. Haçlı savaşları haç ve hilâl kavgası pazar kavgasına dönüşmüş ve bu, devletlerin amacını değiştirmiş, laik eğitim, laik devlet uygar toplumlar da ortak bir nitelik ve ahlâk felsefesi oluşturmuştur. Üstelik biz bütün tarih boyunca, diğer İslâm ülkeleriyle en ufak bir dayanışma kurmuş değiliz. İslâm Birliği, Panislâmizm hareketleri batmakta olan bir imparatorlukta (Osmanlı İmparatorluğu) ümit bile olmaktan uzak yalancı bir fecir gibi sönüp gitmiş ve bu yalancı fecirden bize sadece bir hüsrân ve gönül kırıklığı kalmıştır. Araplar Mekke ve

Medine'nin hadimi (hizmetçisi), Islâmın kılıcı olarak bir tür Müslüman Romalı olan Türk ulusunu Osmanlı İmparatorluğu yıkılırken emperyalist Hıristiyanlarla birleşmiş ve ordumuzu arkadan vurmak suretiyle Türk milletine şükranlarını göstermişlerdir. Haçlılarla savaşan ne Salâhaddin Eyyubî'nin ve ne de Kılıç Arslan ve Yıldırım Beyazıt'ın ordusunda tek bir Arap göremezsiniz. İkincisi Sultan Hamit'in Panislâmizm politikası Islâm milletlerini birleştirmemiş, sadece emperyalizm için bir ürküntü konusu olmuştur.

Şimdi bizdeki akli eveller Islâm düşüncesinin, Islâm hukuğu'nun bütün kazançlarını bir yana iterek bizi çöl bedevî çadırından dünyaya bakan petrol zenginlerinin eteklerine yapışmaya çağırıyorlar. Rahmetli Sakallı Celâl'in ünlü bir yargısı vardı: "Bizdeki "Batıcılık" ve "Çağdaşlık": "Doğuya giden bir geminin güvertesinde batıya doğru koşmaktır" derdi. Şimdi olay tam tersine çevrildi. Biz batı'ya giden bir geminin güvertesinde doğuya koşmakla çağ atlayacağımızı düşünüyoruz.

Her çağın bir önder değeri vardır. Bu önder değer bütün diğer değerleri kendi etki alanına alır. Örneğin Ortaçağ'da önder değer dindi. Bütün sosyal, ekonomik, kültürel ve politik değerler onun çevresinde toplanmıştı. Dinin niteliğini yansıtırdı. Çağımız ise bilim ve teknolojinin lider değer olduğu bir dünyayı simgeliyor. Bütün değerleri teknoloji allak bullak etmiş ve hepsine kendi damgasını basmıştır. Örneğin, ahlâkın amacı Ortaçağ'da "inançlı ve itaatli insan" yetiştirmektir. Çünkü kilise için de, kral için de bu gerekli idi. Yeniçağla beraber "inançlı ve itaatli" insan ideali yerine bireyin ön plana geçtiği gözü pek, girişimci bir insan tipi idealize edildi. Ekonomik, politik ve ahlâkî değerler buna göre düzenlendi.

Çağımızın değeri ise "teknolojidir". Elbette teknoloji kendi niteliklerini toplum ve devlet ve onların bütün değerlerine yansıtacaktır. Teknolojinin özelliği nedir? Laik oluşu ve dönüşsüz oluşu, yani girdiği yerden çıkmayıdır.

Bir din, bir başka dinin, bir ahlâk, bir başka ahlâkın sınırında durur. Fakat teknik dönüşsüzdür, geldiği yerden çıkmaz, bir önceki tekniği tasfiye eder. İleri teknik geri tekniği kovar. Teknik yaygındır, laiktir, dönüşsüzdür. Elbette çağımızın bu lider değerinin laik devlet gibi laik eğitimi, laik ahlâkı çevresinde ve etki alanında toplaması doğaldır. Her çağda bu böyle gelmiş, böyle olmuştur. Yalnız bizde ucube (acayıp, komik) bir toplum ve insan yaratmak amacıyla bunu tersi geçerli. Tekbirle yangın söndüren doçentler, insan kadavrasını seksolojik ölçülere göre "mahrem-namahrem" diye ayıran tıp öğrencileri, biyokimya gibi doğa bilimlerine ait kitapları Kuran ve hadislerle donatan profesörler oldukça çağın evrensel gidişine biz herhalde çöl develeriyle yarış ederek katılacağız.

Teşekkürlerimle.

BAŞKAN - Biz de teşekkür ediyoruz Sayın Tanyol Hocamıza. Program gereği bir ara var, ancak bu işi canlı tutabilmek için sorularınızı da almak isteriz, ama isterse-
niz ara verelim, çayımızı içelim ondan sonra devam edelim. Hocamız da yeni geldi, gece yolculuğu yaptılar, ona bir dinlenme fırsatı verelim, 15 dakika aradan sonra tekrar buluşmak üzere.

GENEL TARTIŞMA

BAŞKAN - Üçüncü oturumun ikinci kısmını açıyorum.

Bu kısımda tartışma bölümüne giriyoruz, önce soru soracakların isimlerini mümkünse almak istiyorum. Belki sorularda değişiklik olabilir, yinelemeler olabilir, o bakımdan soruların tümünü alıp, sayın Hocamızın cevaplamasında büyük yarar var. Zaman da biraz kısıtlı, sorular için eğer çok fazla talep olursa belki sınır getirmenin yararı olabileceğine inanıyorum. Şimdi soru sormak isteyenleri kaydetmek istiyorum. Bu toplantılarımız kitap halinde yayınlanacağı için mümkünse konuşmacıların kendilerini tanıtımalarında büyük yarar var. Buyurun, Hacı Ali Okur.

HACİ ALİ OKUR - Önce Sayın Cahit hocamızın devlet adamlarının ibadeti bir tür gösteriye dönüştürmesiyle ilgili görüşlerine ben de gerçekten yürekten katılıyorum. Gösteriye dönüştürülmemeli bu konu. Benim takıldığım bir nokta var. Hac konusunu ticaretle bir yönde özleştirdiniz, bunu anlayamadım. Bir de devletin türbanla ilgilenmesine, yani okullara türbanla giren öğrencilere bir ket vurmasına ben karşıyım, yani öğrenciler türbanla gelip gidebilmeli, önemli olan, devlet bunun gerisinde gizli güçlerle uğraşsın. Böyle yapılırsa, yani türbanla uğraşmaya devam edilirse - ben Karamanlıyım, bizim orada kütüphane kapatıldı, cami yapıldı - bunlar artar, gider.

Teşekkür ederim, sağ olun.

BAŞKAN - Yaşar Yamacı, buyurun.

YAŞAR YAMACI - Sayın Cahit Tanyol Hocamıza bir sorum var. İbadet ve vicdan özgürlüğü vardır, engellenemez dediniz. Aynı zamanda devlet başkanlarının camiye gitmelerinin dinî propaganda olarak, halk üzerinde dinî propa-

ganda olarak kullanıldığını söylediniz. Buna ben de katılıyorum, fakat devlet başkanlarının camiye gitmelerinin engellenmesi, gitmemeleri yönünde eleştiri getirilmesini anlamıyorum. Bu konuda bilgi rica ediyorum.

BAŞKAN - Dilerseniz iki soru da birbirine benzer nitelikte, ikisine bir cevap verelim.

CAHİT TANYOL - Efendim, önce hac konusunu ele alalım. Üstelik de İslâmın şartları arasında hemen hemen oruç ve namaz dışında diğerleri ekonomiktir. Zekât, hac, İslâmdan önce de vardı. Kureyş kabilesi Kâbe'nin mütevellisiydi, bunlar gelen kabilelerden para alırlardı ve bununla geçinirlerdi. İslâmiyetin çıkmasıyla bu kazanç bozuldu diye başta akrabaları, sonra Mekke ahali olmak üzere Peygambere karşı çıktılar; fakat o İslâmiyetten önceki haccı getirdi, Kâbedeki aşiret putları yerine bütün Müslümanların oraya gelmesini sağladı.

Normal olarak bu son olaylara kadar türban konusunda hiçbir şey söz konusu değildi, kılık kıyafet devrimine rağmen. Kadınlar Anadolu'da manto giyerler, hemen hemen çarşaf yoktu. Güneydoğu'da yalnız çarşaf giyiyorsunuz diye sorduğumda, "aman ne yapalım, çarşıdan pazardan geçerken görenler aman ne çirkin karısı var derler diye yüzümü kapıyorum" derlerdi. Yani herhangi bir baskı söz konusu değildi. Şimdi önemli olan burada şu, katılıyorum, normal olarak hakkıdır, hakikaten birçokları "efendim giyim kuşam moda kanununa tâbidir, sen nasıl karşı çıkarsın" diyebilir. Moda kanunlarının menşei toplumdur. Sosyal kontrol mekanizması içinde en şiddetlisi modadır, en değişkeni de. Moda değişince, meselâ kısa etek modası çıkınca uzun etek çok komik gelir insana;

uzun etekken, kısa etek, mini etek komik gelir. Hiçbir kimse modanın dışına çıkamaz. Moda değişkendir, şiddetlidir. Modanın "Ahzap" ve "Nur" sureleriyle alâkası yok; dediğim gibi, eğer Peygamber insanların kılık kıyafetine kaşacak kadar olursa olmaz öyle derim.

İslâmiyette üç türlü emir vardır: İnanca ait, ibadete ait mumelâta ait. İnanca ait emir "kelimeyi şahadet"ten ibarettir, yani Allah'ın birliğini, Muhammed'in kul olduğunu kabul eden Müslümandır. İbadete ait emirler ise namaz, oruç, hac ve zekât'tır. Bunların yapılması da bazı koşullara tâbi, hac herkese farz değil, içinde tek dogma olan inanca ait olandır. O da "kelime-i şehadet"tir. Ötekiler, ibadete ait olanlar dogmadır; ama dediğim gibi koşullara göre değişir. Bundan ötesi muamelâta aittir. Zamanın değişmesiyle hükümler değişir. Peki, bu giyim kuşama ait emirler inanca ait mi? Yoo, ibadete ait mi? Yoo, muamelâta ait. Muamelâta ait olanlar ki moda da bunlardan, örfe tâbidir. Örf ile tayin nas ile tayin gibidir. Yani örf ve âdetin tayin ettiği şeyler Allah'ın emriyle aynıdır. "Ümmetimin indinde makbul olan benim imdimde de makbuldur." diyor bir hadis.

Namazını gitsin evinde kılsın; dediğim gibi, Hıristiyanlık gibi değil İslâmiyet. Hıristiyanlıkta mümin kiliseye gider, Yahucilikte havraya gider, ama Müslümanlıkta öyle bir şey yok. Yani eğer olumsuz etki yapıyorsa, eğer propaganda niteliğine giriyorsa o zaman hakkı yoktur. Bu, ibadet olmaktan çıkıyor din sömürüsü oluyor. Demek isteğim bu, aykırı tabî.

YAŞAR YAMACI - Ben şunu söylemek istiyorum. Şimdi cuma namazı toplu kılınır, toplu kılınması gerekir vesaire, bizim görebildiğimiz kadarıyla hem ibadet özgürlüğü vardır diyoruz, hem ibadet özgürlüğünü bence bir yerde

kısıtlıyoruz. Bence değişmesi gerekir. Toplumun her türlü şeyde dini politika olarak kullanmasını engelleyecek bir bilin-
ce ulaştırılması.

CAHİT TANYOL (Devamla) - Laik devlet, laik devletin reisi laik olmak mecburiyetindedir, laik olması namaz kılmasına engel değil, ama namaz kılmasını cuma selâmlıkları gibi, padişah törenleri gibi yapmaya hakkı yoktur ve bu suçtur. Anayasasının birinci maddesine girer, 163'e de girer. (Gülüşmeler) Önemli olan bu, yoksa herkesin elbette saygısı vardır. Ama bu öyle değil, bunda doğrudan doğruya ucuz yoldan propaganda vardır. Burada bakacağımız husus şudur: Bu verilen emir muamelâta ait mi, ibadete ait mi? Bunu ben kendim söylemiyorum: İslâm kelâmcılarının, İslâm fakihlerinin sınıflamasını söylüyorum burada. İbadete ait emirler tamamlanmıştır, muamelâta ait emirlerde amaç verilmiştir, tamamlanmamış emirlerdir bunlar. Bunlar nasıl tamamlanır? Toplumun örf ve âdetine, adalet anlayışına göre. Tamamlanmamış emirlerin amacı adalet olduğuna göre, eğer patronun işçiyi sömürmesinin adalete aykırılığı ispat edilmişse devletin vazifesi adaleti gerçekleştirmektir. Giyim kuşama ait şeyleri örf belirlemez. Bir kimse nasıl asker olduğu zaman "ben sivil elbise giyeceğim, benim özgürlüğüm var" diyemez ise bir kız çocuğu da üniversiteye giderken oraya yakışacak değil mi? Her yerin belli bir kıyafeti vardır; ama üniversitenin dışına çıktıktan sonra ister çarşaf giysin, ister şalvar giysin kimse karışmaz. O zaman demek ki, burada bir kasıt var demektir.

Devlet başkanlarının vicdan özgürlüğü, yani camiye gitmesi, gitmemesi.

YAŞAR YAMACI - O konudaki düşüncelerinize katıldığımı söyledim, yurt dışında gidebiliyorlar, vicdan

özgürlüğü ile bağdaştırılmıyor, burada karşı geliniyor denildi.

CAHİT TANYOL - Nasıl yurt dışında?

YAŞAR YAMACI - Ülkemizde vicdan ve ibadet özgürlüğü vardır...

CAHİT TANYOL - Vicdanı kaldır, vicdanla ibadetin alâkası yok, ibadet inançla ilgilidir.

YAŞAR YAMACI - Vicdan özgürlüğü vardır, devlet başkanı halkın vicdanıyla ilgili alanlarda hükümet ve devlet başkanlarının hakkı yoktur, özgür değil, özgürlüğüne dokunmuyoruz zaten, böyle bir yasak da konmuyor.

BAŞKAN - Hicri Dinçerol, buyurun.

HİCRİ DİNÇEROL - Sayın Hocam, ben sorudan çok, bir genç olarak anlayamadığım bir konu üzerinde durmak istiyorum. Güncel bir konu var, Avrupa Topluluğuna girmek istiyoruz, Avrupa Topluluğundan bir milletvekili çıkıp Avrupa Topluluğu Hıristiyan bir topluluktur dediği zaman bu topluluğa girmek isteyen büyüklerimiz ayağa kalkıyorlar, diyorlar ki, Avrupa Topluluğu laiktir, nasıl olur, Hıristiyanlığı alet ederek bize karşı kullanırlar. Fakat kendileri aynı şekilde güya laik olduklarını savunuyorlar, fakat Müslümanlığı kendi politikalarında her zaman kullanıyorlar, ben bu mantığı anlamış değilim ve yanlış olduğu kanısındayım. Biz genç olarak bunları kendilerine iletemiyoruz, söyleyemiyoruz, peki büyüklerimiz, profesörlerimiz, doçentlerimiz veyahut devletin diğer kademelerinde bulunanlarımız bunu kendilerine niçin göstermiyorsunuz veya gösteremiyor musunuz?

CAHİT TANYOL - Adalet Bakanının galiba televizyonda konuşması vardı, dışardan biri "efendim, bu 141, 142 işi Avrupa Topluluğuna girmek için mi, falan mı? diye sordu.

Bakan "onları yapsak da bizi almazlar" dedi. Hangi şekilde olursa olsun Batı laiktir. Şimdi biliyorsunuz, Amerikan Başkanı, ne günüdür o, Şükran Günü kiliseye gidiyor. Önemli olan Batıda devlet adamının kiliseye gitmesi, ibadetini yapması değil, irtica üretip üretmemesidir. İslâmiyet düşününüz, çarşafa, giyim kuşama kadar el attığı için burada en ufak bir şey irticaya sebep oluyor. Ben 27 Mayıs Anayasası yapıldığı sırada Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'na bir gün sordum, "ne yapıyorsunuz" dedim; "dünya anayasalarını getirdik ideal bir anayasa yapıyoruz" dediler. Canım, önemli olan o değil ki. İngiltere'de kişinin özgürlüğüne engel olan değerler başka, bizde başka. Meselâ İngiltere'de muhafazakârlık irticaya sebep olmuyor, bizde muhafazakârlık irticaya sebep oluyor. Türkiye'de özgürlüğe engel olan şeyler nelerdir, onları tespit etmek gerek. Sanıyorum ki bunların içinde yüzde 80'i dinle ilgili. O bakımdan Avrupa Topluluğuna Müslüman olduğumuz için bizi pek almazlar. Ama şimdi bu 141, 142 ve 163 bunların hepsi Avrupa Topluluğuna girme bahanesi. Avrupa 163 ile ilgilenmez. Batı için önemli olaylar 141 ve 142 dir. Ama bunların hepsi bahanedir. Çünkü bizim Avrupa Topluluğuna girme koşullarımız elverişli değil; engel, zannediyorum din de olabilir. Hıristiyanlık laiklik için elverişli bir dindir. Bizimki katı olduğu için sanmıyorum alsınlar bizi. Büyük Reşit Paşa "Gülhane Hattı Hümayunu"nu, "Tanzimat Fermanı"nı 50 sene perde arkasından Osmanlı İmparatorluğunu yöneten Lord Canning ile birlikte hazırlıyorlar. Hazırlanmasının ana nedenlerinden birisi, Rusyanın saldırısını önlemektir, yoksa bizi savunmak falan değil Çünkü, Rusya Osmanlı İmparatorluğunda Ortodoksların hamisi olduğunu ve onların haklarının koruyucusu olduğunu iddia ediyor. İngiltere de İmparatorlukta büyük menfaatleri olduğu ve

çar saldırısını durdurmak için "Gülhane Hattı Hümayunu"nu hazırlatıyor.

Mesele politik, ama biz bundan yararlandık tabii. Eğer Tanzimat olmamış olsa idi, bugün entellektüel akım olmayacaktı. Bu entellektüel akım, insanı getirmiş, doğayı getirmiş. Batı uygarlığının iki temel ögesi bunlar. İnsan ve doğa ile roman gelmiş, romanla beraber insan, yaşayan canlı insanlar ortaya çıkmış. Halbuki bizim eski edebiyatımızda insan yok, doğa yok. "Sayfiye", "bahariye" diye kasideler, içinde ne bahar vardır, ne kır vardır, hiçbir şey yoktur. İnsana bakınız, Fuzuli'nin sevgilisi ile Baki'nin sevgilisi hepsi birbirine benzer. Yani, koca Divan Edebiyatımızda sarışın kadın yok. Yeşil gözlü yok, ilk defa ayağını yere basıp insanı somut olarak getiren Tanzimattır. Tanzimatın da bu entellektüel akımı. Bu entellektüel akımın bütün şanssızlığı şurada olmuştur, şansız değil, şanslıyız tabii. Bugün romanımız da var, şiirimiz de var ve iyi kötü ağır aksak düşüncemiz de var. Bu şans Batıda Rönesansla beraber geldi. Rönesanstaki yeni düşünce devrimi Sorbon, Oxford gibi medreseleri çağdaş bilime açmış. Bizde bu akım üniversitelere girip, üniversiteleri yaratmamış, medrese kapanmış, Batı biçimi taklitçi bir öğretim kurumu ortaya çıkmış. İşte üniversitelerimizin sancısı bu. O bakımdan biz Batı toplumlarıyla diyalogu ancak Tanzimattan itibaren gelen entellektüel bir akımla yapabiliriz; bir de ortak bir kültürle. Biliyorsunuz Avrupa Topluluğu ekonomik bir kuruluş, ama ekonomik topluluğun arkasında ortak bir kültür var. Biz o kültüre İslâm toplumları içinde girmeye namzet olan tek ülkeyiz. İranlı hâlâ, Şirazî'nin Gazalî'nin şiirlerini, gazellerini okur. Bizde Şinasi'den Orhan Veli'ye kadar içi insan kaynayan bir şiirimiz var, romanımız var. Ortak kültüre girebiliriz ve bizim Müslümanlığımız da Arap

Müslümanlığından kesin olarak ayırır. Yahya Kemal, bu konuda gayet güzel örnekler gösterirdi. "Arap Müslümanlığında domuz eti yemek de haramdır, şarap içmek de haramdır. Türkler şarabı içmişler, domuz etini yememişler, namaz da farzdır, oruç da farzdır; Türkler orucu tutmuş, namaza boş vermişlerdir, cumadan cumaya kılmışlardır" derdi. Avrupa Topluluğu ekonomik bakımdan bizi almaz, ama günün birinde ve hiçbir zaman bu mümkün değildir diyemeyiz. Dostoyevski gibi, Gogol gibi, Gorki gibi büyük dehaları yetiştirirsek mümkün olur. Bu toplulukta temel, felsefedir; bizim felsefemiz yok, onu yapmamak için de okullardan felsefeyi kaldırdılar.

Tarihimizde İslâm toplumlarıyla bizim aramızda bağ kurulmamış. "Panislâmizm" cereyanı Abdülhamit tarafından iki defa kullanılmıştır. Osmanlı padişahları Yavuz'a kadar halife değildi; Yavuz Sultan Selim de halife unvanını kullanmamıştır. İlk defa birinci Abdülhamit zamanında Kaynarca muahedesiyle hilafet ortaya çıkıyor, Ruslar Osmanlı İmparatorluğundaki Ortodoksları himaye için anlaşmaya madde koyuyorlar. Osmanlı padişahları İslâm âleminin de halifesidir, o zaman Rusların elinde Kırım ve birtakım Müslüman ülkeler var, bu maddeyi koyuyorlar. Fakat ikinci Sultan Abdülhamit'e kadar hilâfet'i hiçbir padişah kullanmamıştır. Hilâfet tamamiyle politik olarak kullanılmıştır. Abdülhamit'in "Halife-i Ruyizemin" unvanı İlgilizleri korkutmuş. Hilâfeti tek ve en iyi kullanan Atatürk'tür, Millî Mücadede kullanmış, o kadar. Bunun dışında bizim hilâfetle alâkamız yok. Fakat şimdi Türkiye'yi öyle bir yörengeye itiyorlar ki sanki 163 üncü madde, kalkarsa "Âlem-i İslâm" arasında vahdet olacak, bu vahdet de Türkiye büyük bir rol oynayacak. İslâm alemiyle bizim uzak yakın en ufak bir ilişkimiz yok. Ama, dediğim gibi, kültür

bakımından biz Batı ile bütünleşme yolundayız. Dünya çapında Nazım Hikmet gibi şairlerimiz, romancılarımız var. Bunların hepsi de bize o kapının açık olduğunu ve aynı zamanda İslâm âleminin kapısının da kapalı olduğunu gösteriyor.

BAŞKAN - Buyurun Sayın Selma Parıltı.

SELMA PARILTI (TED Koleji Öğretmeni) - Benim sorum laik eğitim konusunda daha özel bir soru. 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu 1973 yılında çıkarılmış ve burada din dersinin zorunlu olmadığı, velilerin isteği yahut öğrencinin isteği ile okutulabileceği söyleniyor. Sonra 1983 yılında yapılan bir değişiklikle 2813 sayılı yasa değişikliği ile bu ders "din kültürü ve ahlâk bilgisi" adı altında değiştirilerek zorunlu olarak öğrencilere okutulmasına başlanıyor. Acaba laik eğitim sürecinde bu mümkün mü, değil mi? Teşekkür ederim.

CAHİT TANYOL - Aslında bu iş, Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu andan itibaren bir çıkmaza girmiştir. Yani bizim zamanımızda bir parça din dersi okuttular, 1928'de kapattılar. Siz de bilirsiniz. Şimdi belki din dersleri verilebilirdi, bir çözüm olarak, kişisel olarak söylüyorum bunu, yani bir çıkmaza girdi, çıkmazın özü İslâmiyetin kendisinde. İslâmiyette irtica üreten bir mekanizma var. Atatürk'ün endişesi bu idi. Çözümü Atatürk'ün laikliği getirmektedir. Gerçi sanıyorum ki ilk Anayasa Komisyonunda Ziya Gökalp de vardı o zaman, ölmemişti daha. Bir de "bab-ı içtihat" kapandı diye yanlış bir şey var; "bab-ı içtihat" kapanmamıştır. "Bab-ı içtihat"ın kapalı olduğunu söyleyenler, "İmam-ı Âzam gibi, İmam-ı Ebu Yusuf gibi büyük dehalar gelmiş, çözülmesi yapılması mümkün olan bütün kuralları yapmışlar, ondan sonra gelen ulemâya lâf kalmamıştır" demişler.

Öğretmen okullarında, ilkokul öğretmenlerine aynı zamanda dinin de bazı kurallarını öğretmişlerdi, bir çözüm olabilir miydi, onu da bilmiyorum. Yalnız gerçekten doğrusu, bu din derslerinin ihtiyarî oluşudur. Devletin mecburiyet koymaya hakkı yok. Ben ibadeti, okuma yazması olmayan ninemden öğrendim. Namaz surelerini ninemden öğrendim. İsteyenler pekâlâ din eğitimini kendileri alabilirler. Mecbur olmak doğru değil zaten. Mecbur ettiğiniz andan itibaren din yalnız başına gelmiyor; biz inanç diyoruz, hadi bütün muamelât, bütün hukuk Kuranla beraber geliyor ve türbanda karar kılıyor. Biz Cumhuriyetin ilk kuşağıyız, yatılı okullarda geçti eğitimimiz. Öğretmen okulunda, arkadaşlarımız ramazanda o inkılâpların en şiddetli zamanında, sahura kalkar namaz kılarlardı, oruç tutarlardı, kimse kimseye dönüp de bir şey demezdi. Bazı arkadaşların namaz kıldıkları, oruç tuttıkları için herhangi bir şekilde küçümsediklerine rastlamadım. Şimdi, nasıl ki türban olayı diye bir olay çıkmamış olsaydı, kimse kimseye karışmazdı, türban mürban deyince, dirilmeye müsait irtica ayaklandı. Belki size tam cevap veremedim, hakikaten biraz da cevap verilmesi zor bir konudur.

BAŞKAN - Evet. Parmaklar çoğalıyor yalnız katkı getirmek isteyenler de var, ben soru sormak isteyen kişilere söz hakkı verdim, şimdi katkı, Sayın Rauf İnan Hocamız, buyurun efendim.

M. RAUF İNAN - Sayın Başkan, yazılarıyla kendisine hayran olduğum Sayın Prof. Tanyol'u bugün coşku içinde dinledim. Konu döndü dolaştı, daha çok sorularla kadının durumu üzerinde durdu; gerçekten en önemlisi de bu. Atatürk'ün Anayasaya giren altı ilkesi var. Genç bayanları gördüğüm zaman sorarım: "Altı ilkenin en önemlisi hangisi, en yaygını hangisi, sizce hangisi?" Laiklik. Kadının giyim

meselesi, bizde politika meselesi olmuştur. İbn-i Batuta diye bir arap bilgini var, Fas'ın ta içinden kalkmış Kuzey Afrika'yı, Arabistan'ı, Mısır'ı dolaşmış, Suriye'den de Alanya'ya gelmiş, Anadolu'yu gezmiş, Orta Asya'ya gitmiş. Bizler Marko Polo'yu biliriz de onu bilmeyiz. Çünkü Marko Polo Avrupalı, hemen onu oradan alıyor, öğreniyoruz. İbn-i Batuta Marko Polo'dan daha az önemli değil, belki daha çok önemli. İbn-i Batuta, Sivas'ta Ertana Bey'in Hanımını ziyaret etmiş. Ertana Bey yokmuş o sırada, Ağa Hatunla konuşmuşlar. İznik'te de Orhan Gazi'nin hanımını ziyaret etmiş, ayrıca Orta Asya'da Muhammed Özbek Han'ın dört hanımını ayrı ayrı ziyaret etmiş. Kırım'da kadınların alışverişini görmüş. Seyahatnamesinde diyor ki bu durumu yadırgamadan, "Türkler kadınlarına çok tazim ederler, onları çok yükseltirler?"

Sayın Hocama bir şey soracağım: Acaba Bizans'ın bizim üzerimizde etkisi olmuş mu? Bu harem mârem meselesinde, kadının bu duruma gelmesinde.

CAHİT TANYOL - Bizansın ve İran'ın etkisi olmuş; sonra buyurduğunuz nokta çok önemli, Ziya Gökalp, "Hakana, Hatun buyurdu ki der." Aslında öyle değil, Türklerde anasoyu hakimdir, İslâmiyetten önceki Şamanizmde kadın Şamanlar daha etkindir, hatta erkek Şamanlar etkinliklerini, kerametlerini artırmak için kadın elbisesi giyerlermiş. Bir de bizim Türkçede anasoyuna ait olan akrabalık terimleri hep Türkçedir. Arapça tek bir kelime yoktur; amca, hala, hepsi Arapçadır. çünkü erkek, aileye azap gibi girer ve çocuklar kızın soyadını taşırdı. Esas olan dayıdır, onun için "mahkemede dayısı var" derler. O bakımdan Türklerde anasoyu hakimiyeti kesin.

RAUF İNAN (Devamla) - Çok teşekkür ederim. Şimdi, akla şu geliyor laiklikle, ewelâ bayanlar sizlere sesleniyorum, laikliği sizin canınız pahasına savunmanız lâzımdır. Bugün dünyaya Atatürk'ün büyüklüğü kendisini en çok kadın alanında göstermiş. Malezya Kralı Türkiye'ye geldi, 1984'de idi galiba, hanımı yanında. Malezya Kralı Müslümandı, hanımının yüzü açıktı ve hiç de başında da türban yoktu. Pakistan başbakanı bugün kadındır, Benazir Butto. Benazir Butto Türkiye'ye geldi, gördünüz, başında hiç de türban yoktu. Belki gözlerinizden kaçmıştır, Fas Kralı Türkiye'ye geldiği zaman kızkardeşi de beraberinde gelmişti ve kızkardeşinin bizim gazetecilere söylediği şey şu: "Ben Fas'ın Londra'da büyükelçisiyim, ama beni Londra'da büyükelçi yapan Atatürk'tür. Biz Fas kadınları Atatürk'ün izinde yürüyoruz, bundan hiç fedakârlık etmiyoruz. "Bunu Fas söylüyor ve sizlerin her biriniz birer- eski deyimi ile-havari olup, bayanlar, Atatürk için savaşmalısınız.

Bir eser hazırladım "Atatürk ve Türk Kadını" diye, orada Atatürk'ün kadına verdiği şeyleri derinden inceledim. Tabii muazzam. Dünya tarihinde hiçbir devlet başkanı ve kurucusu, hiçbir büyük devrimin önderi, hiçbir büyük komutan kadın için, kadının yüksekliği için bunları söylememiş. Sonra, İslâma gelince. Peygamber, veda haccında "kadınlarımızın sizin üzerinizde hakları vardır, sizin de kadınlarınız üzerinde" der. Kuran da eşitlik belirtilmiştir, muhtelif ayetlerde belirtilmiştir. Türklerde kadın yüksekti, Araplarda kadınlar öldürülüyordu; kızlarını öldürürlerdi ve toprağa gömerlerdi. Bizim hocalarımız, bizi Arapların etkisi altına sokmaya çalışmışlardır. O kadar sokmuşlardır ki, demin konuştuk, Kuran'ı Türkçe okumak şarttır. Kuran'ın Arapçısını okumanın hiçbir faydası yoktur; Kuran'ı Türkçe okumadıkça değeri yoktur. Sizin çoğunuz, Hocam

söylediler, "kelime-i şahadet"ın manasını biliyor musunuz? Bilinmez bu tabii. Arapların etkisi altına sokmuşlardır hocalar. Atatük laiklikle şunu getirdi: İran Kralının oğlu ile Mısır Kralının kızkardeşini evlendirdi, sadece bu mezhep kavgasını ortadan kaldırmak için. Hatta o düğün törenine bizden bir uçak gitmişti, dönüşte, uçak dağa çarptı düştü. Atatürk, laiklikle bu derece geniş alana el atmıştır, sadece söz olarak kalmamıştır.

Sonra Doğu ekini - ben kültüre ekini diyorum, tam karşılığı ekindir - durgunlaşmış ve katılaşmıştı, hiç olanağı yoktu gelişmesinin. Düşünün ki 300 sene sonra girmiştir bize basımevi. Bir de iki hoca fizik denemeleri yaptılar diye şeyhülislâmın karşısına çıkmıştır, ayrıntılarına girmeyeyim çok uzun sürer, ikisi de etkilerini yapamamışlardır. Yani üniversite de yaşamamıştır. Eğer lâiklik gelmese idi, bugün bayanlar baylar yan yana oturamazdınız, şu arada iki bayanın arasında bir bay oturuyor, bu eğer hocaların dediğine kalırsak dine aykırıdır, hiç de öyle değildir. Ne şöyle ne böyle, o benim anam, kızkardeşim, kavga yoldaşım, işte bu Türk'ün kadın için düşünüşü, bunun üzerinde çok durmamız lâzımdır. Durgunlaşmış, katılaşmıştır Doğunun ekini, Doğunun kültürü. Bir kültürün gelişmesi, ancak daha ileri kültürle kaynaşmasıyla olur. Bakın biz Batı kültürü ile kaynaşarak bu sonuca geldik, başka İslâm ülkeleri henüz bunu yapmamıştır.

Bu konuda bir hayli anılarım var, üzerinde durmayayım. Bu hocalar, yobazlar arasında öyle imansızlar vardır ki Hazreti Peygamber "ben yüksek ahlâkı tamamlamaya geldim, ama ahlâksızlar bunların arasından çıkar" diyor. Yakın bir zamanda Laleli Camii Hocası orayı ziyaret edenlere, galiba aralarında turistler de var, "burası yakın zamana kadar

ahır olarak kullanılmıştır” diyor. Yalanın, sahtekârlığın, alçaklığın daniskası. Ben bunca yıllardır yaşıyorum, hiçbir camii'nin ahır olarak kullanıldığı olmamıştır. Hiçbir zaman kimsenin orucuna, namazına karışılmamıştır. Camiinin başka maksatla kullanıldığını ben yaşadım: Diyarbakır'ın yakınında, Kulp kazasında bulunuyorduk. Rus sınırı da Birinci Cihan Savaşında yakınımıza kadar gelmişti, cephe olmuştu orası. Cami ahır değildi, cami doğrudan doğruya savaş araçları deposu olmuştu, nereye konsun, başka yer yoktu. Şimdi düşünün, Laleli Camii Hocası ne yalan söylüyor. Bu ne kadar büyük alçaklıktır, büyüğü olmaz alçaklığın, ne kadar daniskasıdır.

Sonra son zamanda bir şey daha çıktı; parti başkanları da bunu pek iyi kullanıyorlar. Üç özgürlük üzerinde çok duruyorlar: Düşünce özgürlüğü, inanç özgürlüğü, teşebbüs özgürlüğü. Bakın inanç özgürlüğü, iyi ki başa alıyorlar onu, inanç özgürlüğüne kim karışmış, düşünce özgürlüğü yok, düşünce özgürlüğü tehlikeli, ama inanç özgürlüğüne kimsenin karıştığı yoktu. Kimin namaz kıldığına, kimin oruç tuttuğuna kim ne karışırdı. İnönü'nün yanında bir okul müdürü ramazanda İnönü ile yemeğe oturmuşlar, yemek yemeyince, İnönü "sen niye yemiyorsun" diye sormuş. Millî Eğitim Bakanı, "o oruçludur paşam" demiş. Laiklik budur işte, insanlıktır laiklik; sonra inanç özgürlüğüne kimse karışmıyor, teşebbüs özgürlüğüne kimse karışmıyor. Bugün buyurun havadan milyonerler türedi, kimsenin karıştığı yok. Bu bakımdan bizim hepimizin çok dikkatli olmamız lâzım.

Bir de muhafazakârlık sözü çıktı. Muhafazakârlığın asıl anlamı, korumadır ve bunun da politika içeriğini Churchill (Çörçil) 1950'de verdi. Politika alanında muhafazakârlık

nedir? 1945'de İşçi Partisi kazandı, Muhafazakârlar kaybetti, Churchill kaybetti, İngiltere'yi kurtaran Churchill. İşte demokratik bir memlekette böyledir. İşçi Partisi özellikle çocuk üzerinde çok durmuştu. Bakın bizde partilerin hiçbirisi çocuk üzerinde hiç durmuyor. Onlar demişler ki bütün savaş süresince çocuklarımız aç kaldılar, bakımsız kaldılar, biz onların sağlığı ile ilgileneceğiz. İşçi Partisi geldiği zaman söylediğini yaptı. Bizde çünkü çok defa vaat ederler de gelince yapmazlar ve o arada da devletleştirdiler, şimdi özelleştiriyoruz ya onu devletleştirdiler. Madenler devletleştirildi, bir kısım fabrikalar, ama 54'de Churchill kazandı, gelir gelmez başbakanlığa, o yerlerin sahipleri olanlar, "sizi seçtik bunları bize iade edin" dediler. Churchill'in verdiği yanıt çok ilginçtir: "Biz muhafazakârlar, biz iyi şeyleri koruruz, biz gerici değiliz, biz iyi şeyleri koruruz, biz yeni şey yapamayız ama yeni şeyleri koruruz, bu bizim en büyük meziyetimizdir." Ama şimdi bizde muhafazakârlığa çok defa gericilik deniyor. Gerçek muhafazakâr kimdir? Tek muhafazakâr, Atatürk'çülerdir. Birisi eğer Atatürkçü ise muhafazakârdır, Atatürkçü değilse muhafazakâr değildir, gericidir o zaman.

Sayın Başkana teşekkür ederim, sabırla dinleyen sizlere de ve Hocama da teşekkür ederim.

BAŞKAN - Teşekkür ederiz.

Zamanımızın dolduğunu belirteceğim ama Sayın Emiralioğlu Bey söz istemişti, kendilerine söz vereceğim, burası Londra Hyde Park'taki konuşmacıların köşesi gibi, buyurun. Gündemi de sizin doğrultunuzda uzatarak size söz veriyorum.

MEHMET EMİRALIOĞLU - Çok teşekkür ederim Sayın Başkan!

Efendim, demokrasi ve laik eğitim konusunu işleyecek böyle bir toplantıyı yaşamak, burada bir şeyler öğrenmek, eğer biliyor ve istiyorsak, bildiklerimizi söylemek istediklerimizi ortaya koymak için hepimizin özlemi, beklentisi vardı. Türk Eğitim Derneğimiz, beklentimize bizi kavuşturdu. Öteki hizmetleri gibi buna da sevindik, Derneğimize şükranlarımızı sunarız.

Konuşmacı Prof. Dr. Cahit Tanyol'un çalıştığı eğitim kurumlarında öğrenci olmak mutluluğuna eremedim ama, 1950'den bu yana kitaplarını, yazılarını, böylesi konuşmalarını izledim. Dışarıdan öğrencisi olduğum için kendisine öğretmenim (hocam) diyorum. Fikir ve düşünceleriyle beslendim, onları özümledim. 27 Mayıs 1960 öncesinde çıkardığım DEVRİMLERE BEKÇİ adlı gazetem yazı göndermezlerdi, ama başka yerde yayımlananları aktararak kendisine gazetemde yazarlık da yaptırırdım. Söylediklerinde eksik bulmak, yanlış aramak bana düşmez, katkı yapacağım demek de belki bir cesarettir, beni lütfen bağışlayınız.

İzninize sığınarak eğitimci olduğumu söyleyeceğim. Bu sıfat ile günümüzde eğitimin gölgede, eğitimcinin baskı altında kaldığını söyleyeceğim. Laiklik ve demokrasi gündeme gelince ister istemez devlet de konu edilmelidir. Böylece laiklik, eğitim, demokrasi ve devlet kategorileri içerisinde, eğitimin yerinin, eğitimin devlet ile iletişiminin, etkileşiminin dinlediğim konuşmalarda yeterince dile getirilmediğini söyleyeceğim. Buna, belki konuşmacıların zaman darlığı neden olmuş olabilir. Öteki neden de günümüzde özgürlüklerin kısıtlı, toplumu rahatsız eden sorunların dile getirilmesinden hoşlanmayan, dile getirenlere rahatsızlık veren güçler olabilir.

Efendim, dün de dile getirdiğim gibi, eğitim bir erk'tir. Tıpkı yasama, yürütme ve yargılama gibi bir de eğitim erk'i vardır. Parlatentonun yasası, iktidarın (yürütmenin) emri, yargının kararı gibi eğitimcinin eğitmesine de anayasal yaptırımli bağlayıcılık gücü tanımazsanız bugün bizde ve dünyada görülen demokrasi bunalımlarına, egemenlik yok-sunluklarına, yönetim tıkanıklıklarına, yasa işlemezlüklerine, emir dinlemezlüklerine ortam hazırlamış, ülkeyi ve dünyayı teröre, insanlığı kargaşaya teslim etmiş olursunuz.

Millî Savunmanın Genel Kurmay Başkanlığına, Diyanet İşleri Başkanlığının Yüksek Din Kuruluna yedi bakandan oluşan bir Yüksek Kurulunun komuta (!) etmesine gerek duyulmazken, Millî Eğitim Bakanlığının Öğretim ve Eğitim Kurulu, yedi bakandan oluşan Millî Eğitim Yüksek Kuruluna sekreterlik yapmak durumuna getirilmiştir. Böylesi kurullar bana göre yukarıda anılan ve yüksek kurulu bulunmayan bölümler için geçerli, belki de kaçınılmazdır. Ama Türk Ulusu adına, devlet gücünü kullanarak, insanımızı adam eden Millî Eğitim Bakanlığının daha yükseği kurulamaz olan yüksek dereceli ve üstün yetkili Öğretim ve Eğitim Kurulu'na bir üst, yüksek kurul getirilmemeliydi. Eğitime erki en az bunun için gereklidir.

Siyaset, nasıl bir insan gerektiğine karar verir ama o insanın nasıl, nerede, ne ile, ne zaman yetiştirileceğine, bunun için eğitim işlevine, öğretim eylemine karışamaz. Bu hizmet Türk Ulusu adına, devlet örgütü olarak Millî Eğitim Bakanlığınca yapılır. Bakanlığın meslek uzmanlık danışma kurulu da Öğretim ve Eğitim Kuruludur. Bakan da bir eğitim uzmanı bile olsa bu kurulun siyasi denetimini yapar, uzmanlık ve meslek yanına karışmaz. Elbette bu çok iyi bir "Öğretim ve Eğitim Kurulu" kurulmasını gerektirir.

Sayın Hocam "din eğitimi olmaz" dediler. Anayasamıza göre devletimizin dini yoktur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti dine ne karşıdır, ne de yandaştır. Ona karşı tarafsızdır. İnanç ve ibadet özgürlüğünün kullanılması hakkını korur. Tanrının egemenliğine teslim olmuşlara karşı kendi egemenliğinden vazgeçmez, üstelik ülkemizde din eğitimi, devlet hizmeti olamaz. Ama Türkiyemizde iktidarlar devletin bu laikliğini, dinler arasın da eşitliği hiçe sayarak yürütmeyi din yandaşlığına, laiklik karşıtlığına, Müslümanlık önceliğine ve üstünlüğüne göre yapmaktadırlar.

Laik eğitimciler kendilerine karışılmamasını istiyor. Tanrı ile kendilerinin arasına girilmemesini istiyorlar. Bizim isteğimiz bundan ibarettir. Bugünün öğrencileri! Laik kuşakları yetiştirmek, laik olmayanlarla mücadele etmekten değil, laik eğitimi gerçekleştirmekten, onu eksiksiz yapmaktan geçiyor; bunu yapacağınız umudu ve bunu yapmanız dileğiyle bütün dinleyenlerimi saygıyla selamlıyorum. [Alkışlar]

BAŞKAN - Teşekkür ederiz.

Öğlenden sonra panelimiz var, sorularınız olursa o zaman da sorularınızı yöneltirsiniz. Ben bu arada toplantının başında okumamız gereken bir telgraf vardı, müsaadenizle okumak istiyorum.

[Vehbi Dinçerler'den gelen telgraf okundu.]

Bu telgrafı okuduktan sonra hepinize afiyet olsun diyorum, saat 14.00 de buluşmak üzere.

IV.OTURUM

DEMOKRASİ EĞİTİMİNDE ÖNERİLER

(PANEL : 2)

PANEL ÜYELERİ

Prof. Dr. Ahmet Taner KİŞLALI

(A.Ü. Basım Yayın Yüksekokulu Öğretim Üyesi)

Dr. A. Ferhan OĞUZKAN

(TED Bilim Kurulu Üyesi)

Prof. Dr. Sudi BÜLBÜL

(H. Ü. Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi)

Prof. Dr. Yahya Kemal KAYA

(G. Ü. Bolu İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi Dekanı)

OTURUM BAŞKANI : Prof. Dr. Kemal GÜÇLÜOL

A. PANEL ÜYELERİNİN KONUŞMALARI

BAŞKAN - Sayın Konuklar, dördüncü oturumumuzu ve ikinci panelimizi sayın konuklarımızı yerlerine davet ederek açıyorum.

Konumuz, "Demokrasi Eğitiminde Öneriler".

Dün başlayan toplantımızın öğleden sonraki birinci panelinde demokrasi eğitiminde sorunlar tartışıldı, şimdi de sayın konuklarımız çözüm önerileri üzerinde duracaklar. Programda yer aldığına göre sırayla Sayın Prof. Dr. Ahmet Taner Kışlalı, bize demokrasi eğitiminde iletişim boyutu ile ilgili öneriler üzerinde, Sayın Dr. Oğuzkan demokrasi eğitiminde öğretmenin rolü ve davranışları yönünden konuşmasını yapacaklar. Prof. Dr. Sudi Bülbül demokrasi eğitiminde yaygın eğitimin rolü veya başka deyişle yaygın eğitim yönünden getirilecek demokrasi eğitimini geliştirici öneriler konusunda, Sayın Prof. Dr. Yahya Kemal Kaya da demokrasi için eğitimde yönetim boyutuna ilişkin önerileri tartışacaklar.

Şimdi birinci bölümde konuşma sırasına göre sayın üyelerimize 15 dakika konuşma süresi tanıyacağız, bu 15 dakikayı isterlerse on dakika ve beş dakika olarak iki bölümde isterlerse tümüyle kullanabilecekler. Kendilerine panelimize katıldıkları için TED Bilim Kurulu ve sizler adına çok teşekkür ederim.

Sayın Prof. Dr. Ahmet Taner Kışlalı, size söz veriyorum buyurun.

AHMET TANER KIŞLALI - Efendim, önce böyle güzel bir salonda, güzel bir izleyici kitlesine hitap etme olanağını bana verdiğiniz için TED sayın yetkililerine içtenlikle teşekkürü bir borç bilirim. Bana önerilen konu biraz önce

de Sayın Başkanın söylediği gibi demokrasi için eğitimde kitle iletişim araçlarının rolü ve yeri. Öğretim üyeliği yaptığım kurum göz önüne alınarak bu konu bana verilmiş olsa gerek. Ama olaya bir siyaset bilimcisi olarak da bakmaktan kendimi alamıyorum, çünkü asıl bilim dalım siyaset bilimi. Somut önerilerimi söylemeden önce ister istemez demokrasiden ne anladığımızı ve o anladığımız şeyin nasıl gerçekleşebileceğini çok kısa olarak iletmek gerekir ki öneriler onun üzerinde oluşabilsin, havada kalmasın.

Toplantımızın konusu demokrasi için eğitim olduğuna göre, önce demokrasiden ne anladığımızı ortaya koymak zorundayız. Demokrasi, çoğunlukta olanların, azınlıkta kalanların da hak ve özgürlüklerine saygı göstererek, ülkeyi yönettikleri rejimin adıdır. Demokraside, tüm bir toplumun, aykırı düşünen tek bir kişiyi bile susturmaya, onun hak ve özgürlüklerini elinden almaya hakkı yoktur. Demokrasinin temelini, hoşgörü ve uzlaşma oluşturur.

Demokrasi bir özgürlükler rejimidir. Demokratik bir rejimin diğer temel öğelerini oluşturan seçim ve bağımsız yargı, ancak özgürlüklerin güvencesi olabildikleri ölçüde anlam taşırlar. Seçimsiz bir demokrasi olmaz; ancak seçimin varlığı da demokrasinin kanıtı değildir. Çağdaş baskı rejimlerinin hemen tümünde seçim vardır, ama özgürlük yoktur. İktidardakiler gibi düşünebilme özgürlüğü en katı baskı rejimlerinde bile vardır. Demokrasiyi baskı rejimlerinden ayıran temel özellik, iktidarda olanlardan farklı düşünebilme, bu düşündüğünü serbestçe anlatabilme ve düşünce etrafında örgütlenebilme özgürlüğüdür. Bu olmadan, bugün azınlıkta kalanlar, yarın çoğunluğun desteğini ve oylarını sağlayarak, barışçı yollardan iktidara gelebilme umudunu taşıyamazlar. O umudun olmadığı yerde de demokrasi yaşayamaz.

Özgürlükleri kaldırırsanız, halkın ezici çoğunluğunun oylarına dayalı bir rejim bile demokrasi olmaktan çıkar, çoğunluk diktatörlüğüne dönüşür.

Demokrasi, yaşamsal gereksinmelerini karşılamak için uğraşan, yeterli eğitim düzeyine sahip bulunmayan kitleler için bir araçtır. Temel sorunlarını karşılayabildiği, yararını somut olarak görebildiği ölçüde halk kitleleri demokrasiye sahip çıkarlar. Günü geldiğinde de, özgürlükleri yok eden bir baskı rejimini, karın tokluğunu ve can güvenliğini sağlayamayan bir demokrasiye tercih ederler.

Ama aynı demokrasi, yaşamsal gereksinmelerini karşılamış ve belirli bir eğitim düzeyine ulaşmış kitleler için sadece bir araç değil, aynı zamanda bir amaçtır. Özgürlüklere dayalı bir yaşam biçiminin kendisi, o kitleler için artık bir gereksinimler arasındadır. Doğu Bloku ülkelerinde yaşanmakta olan devrim, bunun en taze ve somut kanıtıdır.

Demokrasi bir denge rejimidir. Toplumsal güçler arasında dengenin olmadığı, tek bir gücün egemen olduğu bir ortamda demokrasi gerçekleşemez. Her istediğini yapabilme olanağına sahip olan bir güç, başkalarının hak ve özgürlüklerine saygı göstermek zorunluluğunu duymaz.

Sanayileşmek, kentleşmek, üretim ve eğitim düzeyinin yükselmesi, hep demokrasinin gerçekleşmesini, var olmasını kolaylaştıran etkenlerdir. Ama güçler dengesi dahil, demokrasinin bir anlamda altyapısının oluşmuş olması, o altyapının üzerinde mutlaka demokratik bir rejimin yükseleceği anlamına gelmez. Eğer böyle olsaydı, tarihin tanıdığı en acımasız baskı rejimlerinden birisi Nazizim

etiketi altında Almanya'da ortaya çıkmazdı. Eğer böyle olsaydı, somut koşulları çok daha geri olan Türkiye ve Hindistan gibi ülkelerde iyi kötü bir demokrasi deneyimi yaşanırken, Sovyetler Birliği'nde ağır bir baskı rejimi varlığını sürdüremezdi.

Demokrasinin var olmasını kolaylaştıran temel öğelerden birisi de demokratik kültürdür. Demokratik kültür ise eğitimle güçlendirilir. Demokrasi aynı zamanda bir yaşam biçimidir, **yaşanılarak öğrenilir**. Yaşadıkça, yaşandıkça hatalar azalır. Yaşandıkça demokrasinin gelenekleri oluşur. Yaşandıkça, demokratik kültürün temel öğeleri olan hoşgörü ve uzlaşma alışkanlığı yerleşir. Demokrasi eğitimi, yaymak istediği değerler sistemine uygun bir yaşam biçimi ile bütünleştikçe etkinlik kazanır. Bunun içindir ki, demokrasi eğitimi aynı zamanda demokratik bir eğitim olmak zorundadır. Otoriter, baskıcı bir ortamda demokrasi eğitimi yapılamaz. Demokratik eğitimin, demokrasiyi özümsemiş bir kuşak yetiştirmek için yapılması gereken eğitimin en iyi örneğini de kanımca Köy Enstitüleri vermiştir.

Eğer evde çocuk, büyüklerinin görüşlerini inanmasa da kabul etmek zorundaydı; eğer okulda öğrenciye, sadece öğretmenin söylediklerinin doğru olduğu öğretiliyorsa; eğer camide, belirli bir inancı aynı biçimde yorumlayıp aynı biçimde uygulamayanların düşman oldukları aşılıyor; eğer üniversitede, gence sorunlarını dile getirmek ve düşüncelerini savunmak hakkı tanınmıyorsa; hoş gitmeyen düşünce sahiplerini Meclis kürsüsünde bile kaba kuvvetle susturma girişimleri ile karşılaşmayı doğal saymak gerekir.

Demokrasi eğitimi ailede başlar, okulda devam eder, yaşandığı ölçüde güçlenir ve yerleşik değerler yaratır.

Ama özellikle gelişmekte olan ÷lkelerde, genel olarak seçkinler ve özel olarak da siyasal seçkinler demokrasinin öncüleri olarak hareket etmek zorundadırlar. Onların tutumları da demokrasi eğitiminin önemli bir parçasını oluşturur. Karşıtlarına karşı hoşgörüsüz davranan bir siyasal parti önderi; kendisini eleştiren bir gazeteyi "Babiali'nin Pravda'sı" olarak nitelendiren bir başbakan; önderinin her düşüncesine katılmayı siyasal çıkarının gereği sayan bir milletvekili; demokrasiyi yeniden ve daha sağlıklı olarak kurma iddiası içinde yola çıkarken, demokrasi karşıtı Eflatun'un "Devlet" kitabını elinden düşürmemekle övünen bir askerî yönetim başı, kuşkusuz ki yanlış yoldadır. Demokrasi eğitime olumlu değil, olumsuz yönde katkı yapmaktadır.

Kitle iletişim araçları, demokrasi eğitiminin oldukça önemli ve etkili bir öğesini oluştururlar. Ama kitle iletişim araçlarının demokrasi eğitimindeki yerini değerlendirmeden önce, demokrasi ile bağdaşmayan kişilik tipi üzerinde yapılmış olan önemli bir araştırmanın bulgularını bir kez daha anımsatmak istiyorum.

Adorno'nun ABD'de 1950 yılında yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre, "otoriter kişilik" düzene tam bir uyum biçiminde ortaya çıkıyordu. Bu gibi kişiler, kendilerinden emin değillerdi. Kişiliklerini tam anlamıyla oluşturamamışlardı. Bu nedenle, toplumsal düzenin sürmesi aslında onların kişiliklerinin sürebilmesi demek oluyordu. Kişilikleri bu dış çevreye bağlı olduğu için, düzeni ve otoriteyi savunurken, gerçekte kendi ruhsal dengelerini korumaya çalışmaktaydılar. Kendilerine benzemeyenlere, düzene ters düşen bir biçimde yaşayanlara karşı saldırgan olmaları bir bakıma doğaldı. Geleneksel

değerlere tartışmasız bir saygı ve uyum istiyorlardı. Onar için iyi ile kötü, siyah ile beyaz kadar tartışmasız bir biçimde belliydi. Bir şey ya iyi ya kötü, ya siyah ya beyazdı. İkisinin arası olamazdı.

Bu tür bir kişiliğin toplumda yaygınlaşmasını kolaylaştıran bir eğitim, demokrasi eğitimine ters düşer. Bu tür bir kişiliği özendirici tutumlar aile içinde ya da okuda ne kadar yanlışsa, kitle iletişim araçları aracılığı ile yapıldığında daha da yanlış ve demokrasi açısından tehlikelidir. Çünkü hedef sadece aile bireyleri ya da sayılı sayıda genç değil, çok daha geniş bir kitledir.

Yazılı basından radyo ve televizyona, sinemaya kadar, etki alanları genişledikçe, kitle iletişim araçlarının demokrasi eğitimi açısından önemleri ve sorumlulukları artar. Farklı düşünce ve davranışlara karşı hoşgörü göstermeyi öven ve özendiren her yayın demokrasi eğitimine katkıdır. Uzlaşmanın bir zayıflık değil, farklı düşünce ve davranışlara sahip insanlardan kurulu bir toplumda yaşamının doğal gereği olduğunu anlatan her yayın demokrasi eğitimine katkıdır. Kaba gücün değil, ancak düşünce ve ikna gücünün övülebilecek bir özellik olduğunu vurgulayan her yayın demokrasi eğitimine katkıdır.

Hoşgörü ve uzlaşmaya dayalı demokratik kültürün temelinde doğrunun tek olmadığı anlayışı yatar. Doğru zaman içinde, toplumdan topluma, insandan insana, koşullar değiştikçe değişebilir. Bir gencin doğrusu ile bir yaşlının doğrusu, bir işçinin doğrusu ile bir işverenin doğrusu aynı olmayabilir. Balzac'ın deyişi ile "yanlış doğrunun tersi değil, eksik bir doğrudur". Demokrasinin amacı tek doğruda birleşmek değil, başkalarının doğrusuna da saygı göstermeyi öğrenmek, farklı düşünen

ve davrananlarla barış içinde bir arada yaşamayı başarabilmektir. Her yayın organı, ancak bu ilkeyi savunduğu ve yayınlarının temeline yerleştirdiği ölçüde demokrasi eğitimine katkı yapıyor demektir.

İster babaya, ister öğretmene, isterse yöneticiye tartışmasız itaat etmeyi savunmak, sağlam bir demokrasinin kurulmasını engellemeye çalışmakla eş anlamlıdır. Çocuğa da belirli bir saygı gösteren, aile içinde ve okulda çocuğun korkutulduğu değil, ikna edilmeye çalışıldığı davranışların sergilendiği film ve dizilerin çoğalması ise demokratik kültürün yerleşmesi açısından çok olumludur.

Demokrasi çok seslilik içinde, çeşitlilik içinde bütünleşmeyi hedefler. Nasıl ki tek sesliliği savunan bir kitle iletişim aracı demokrasi eğitimine darbe vuruyorsa, sözlü ve görüntülü basında tek seslilik yönünde atılmış her adım da aynı zamanda demokrasiden uzaklaşma yönünde atılmış bir adımdır. Bu adımlar siyasal iktidardan gelebileceği gibi, basındaki tekelleşme eğilimlerinden de gelebilir. Çok sesli, hoşgörü ve uzlaşmayı özendiren, demokrasiye karşı güçlerin dolaylı da olsa propagandasını yapmaktan kaçınan bir basın, demokrasi eğitimi açısından çok önemli bir silâhtir.

Demokrasi, sıradan insanların katkılarıyla, mucize beklemeden yürüyen bir rejimdir. Demokrasi üstün nitelikli seçkinlerin çabalarıyla değil, ancak geniş halk kitlelerinin sahip çıkmasıyla yaşar. Demokratik bir kültürün oluşum ve gelişimine katkıda bulunmaya çalışan kitle iletişim araçlarının bu gerçeği unutmamaları gerekir.

BAŞKAN - Çok teşekkür ederiz Sayın Kışlalı,

Söz Sırası Sayın Hocamız Ferhan Oğuzkan'da; buyurun.

FERHAN OĞUZKAN - Sayın Başkan, değerli meslektaşlar ve dinleyiciler! Dün başlayan toplantımızda ele alınan sorunları ve tartışmaları izleme fırsatını bulanlar açıkça görmüşlerdir ki demokrasinin gelişmesi büyük ölçüde eğitimle ilgilidir. Şüphesiz, hükümetlerin tutumu, siyasal partilerin bu konuda gösterdikleri titizlik ve içtenlik de demokratik rejimin ve hayat biçiminin yerleşmesinde önemli rol oynar. Ancak, demokrasinin benimsenip kökleşmesinde derin ve sürekli bir biçimde etkili olan toplumsal kurum, örgün ve yaygın eğitim alanlarındaki etkinlikleriyle, öğretim kurumlarıdır. Öğretim kurumu denilince doğal olarak, tüm öğretmenler, yöneticiler, müfettişler, çeşitli eğitim uzmanları ve öğrenciler akla gelmelidir.

Demokrasi eğitiminin veya demokratik davranışların kazanılması sürecinin ailede başlayabileceği konusunda değerli konuşmacılar burada birtakım açıklamalarda bulundular. Gerçekten her türlü eğitimin başlangıç yeri ailedir, aile ocağıdır. Kişi, türlü davranışların, bu arada demokratik değer ve davranışlarının bir bölümünü de aile ortamında elde eder, daha doğrusu edebilir. Fakat, aile ortamının, aileyi oluşturan bireylerin eğitim düzeyine, geleneklerine ve değer ölçülerine göre çok değişken ve kısıtlı olabileceği gerçeği de göz ardı edilmemelidir.

Demokrasi eğitiminin planlı ve sistemli biçimde okullarda başlayabileceği, başlaması gerektiği unutulmamalıdır. Çünkü okul, programlı ve düzenli biçimde yetişmiş elemanlar aracılığı ile çocuklara birçok bilgi ve beceriler yanında onlara toplumsal hayatın gerektirdiği alışkanlık ve tutumları da kazandırmaya çalışır. Bu çerçevede içinde öğrencilerin demokratik düşünce, anlayış ve davranışların

temel ilkelerini tanıma, benimseme ve özümseme imkânları sağlar.

Bu nedenle, bu konuda, yani demokrasinin güçlenmesi ve bir yaşayış felsefesi olarak benimsenmesi konusunda okullarımıza, hatta tüm öğretim kurumlarımıza büyük bir görev düşmektedir.

Okullarımız Cumhuriyetin ilânından sonra buna benzer bir misyonu başarıyla yerine getirmişlerdir. "Cumhuriyet" düşüncesini ve onun gerektirdiği yönetim kurallarını, yaşayış biçimini ve insan ilişkilerini açıklamak ve "cumhuriyet yönetimi"nin erdemini eski ve yeni kuşaklara anlatmak amacıyla Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda büyük çaba göstermişlerdir. Öğretmenlerimiz derslerinde yalnız matematik, yalnız coğrafya veya tarihle ilgili bilgileri öğretmekle yetinmemişler, "cumhuriyet ideali"ni ve "cumhuriyet ilkelerini"ni de çocuklara, gençlere ve yetişkinlere tanıtıp benimsetmeye çalışmışlardır. Ve böylece kısa denilecek bir zaman içinde geniş öğrenci ve halk kitleleri cumhuriyet yönetimine ilişkin önemli bilgiler edinmişler, bu yönetim biçiminin gerektirdiği birtakım değerleri ve davranışları kazanma imkânını elde etmişlerdir.

Toplumsal ve siyasal hayatımızda çok partili dönemin başlaması üzerinden bir hayli zaman geçtiği ve hatta bugün "çoğulcu demokrasi" diye adlandırdığımız şartları ve özellikleri çok başka yeni bir döneme girildiği halde okullarımızın programları ve uygulamaları ile bu değişime uygun bir tutum içine girmemiş olmaları oldukça düşündürücüdür. Demokratik hayatın gerektirdiği ilke, düşünce ve davranışları okullarımız aracılığıyla genç kuşaklara öğretmek, benimsetmek, onları demokratik kimseler olarak yetiştirmek konusunda gereken özen gösterilmemiştir, gösterilmemektedir.

Demokrasiyi benimseyen yönetici ve öğretmenlerimiz olmamış mıdır ve bugün de yok mudur? Şüphesiz olmuştur ve halen de vardır. Hatta " demokrasi" nin tartışıldığı eğitim şûraları da yapılmıştır. Ne var ki bu durumlar, bu girişimler bireysel ve kuramsal düzeyde kalmış, okullarımızda demokratik ortamların yaratılması, öğrencilere demokratik kişilik kazandırılması çabalarında dikkate değer kapsamlı gelişmeler sağlanamamıştır.

Tekrar etmek isterim, ülkemizde toplumsal ve siyasal hayatımızın demokratik temellere oturtulması için okullarımıza bugün büyük yükümlülükler düşmektedir. Yurdumuzda demokrasiyi geliştirme ve güçlendirmede en önemli görev de öğretmenlere düşmektedir. Halen ilk, orta ve yüksek öğretim kurumlarında çalışan öğretici ve eğitici eleman sayısı yarım milyon dolayındadır. Bu yarım milyonluk gücü küçümsemeyelim. Öte yandan, bu ders yılı başında yalnız ilk ve ortaokul düzeyinde öğrenim gören, öğrenci sayısı da on milyonun üstündedir. Yarım milyonluk bir öğretmen topluluğu, her yıl, sayısı milyonları aşan bir öğrenci kitlesine, Cumhuriyetimizin ilk döneminde olduğu gibi istek, heyecan ve özveriyle sistemli biçimde demokrasi ilkelerini, tutum ve davranışları kazandırmaya çalışır ise bunun toplumumuzda nasıl bir düşünce ve yaşayış değişikliğine yol açacağını kolayca kestirebiliriz. Öyle sanıyorum ki böyle bir atılımla demokrasi konusunda bugün şikâyet ve kaygı konusu olan birçok yetersizlikler geniş ölçüde azalacaktır. Tümüyle azalacaktır demiyorum, çünkü demokratik düşünce ve davranışlarla ilgili sorunlar ileride de ortaya çıkacak, değişik siyasal, toplumsal ve ekonomik durumlar karşısında yeniden tartışma konusu olacaktır.

Bu açıklamalar, bizi şöyle bir soru ile karşı karşıya getiriyor : Peki, çeşitli öğretim kurumlarında görevli öğretim elemanları ve yeni yetişmekte olan öğretmenler bu işi nasıl başarabileceklerdir? Ancak bu soruya karşılık vermeden önce demokrasinin yerleştirilmesi konusunda "öğretmenlerin rolü" üzerinde biraz durmak istiyorum.

Öğretmen çocukların ve gençlerin büyüme ve gelişmelerine yardımcı olmak bakımından eşi olmayan bir konumdadır. Öğrencilerin düşünsel, toplumsal ve akademik ilerlemelerine yön vermede geniş imkânlara sahip bir kimsedir. Bu bağlam içinde onların kişiliklerinin gelişmesinde, bu arada doğal olarak özlenen demokratik davranışlar kazanmalarında en etkili rol oynayanların başında yine öğretmenler gelir. Esasen öğretmenlerin öğrenci kümeleri üzerinde doğrudan doğruya veya dolaylı olarak yaptıkları bu türden etkiler eski yeni birçok araştırma ile ortaya çıkmış bulunmaktadır. Ben, burada bu tür araştırmalardan yalnızca birini, herkesin bildiğini sandığım bir araştırmayı örnek olarak hatırlatmak istiyorum.

Kurt Lewin, Ronald Lippit ve Ralph K. White'in daha 1939 yılında sonuçlandırdıkları bir araştırma şu gerçeği ortaya koymuştur: Aşırı disiplinden yana, yani otokrat öğretmenin gözetimi altında çocuklar olumsuz davranışlar geliştirmektedirler; birbirine karşı kıskançlık, güvensizlik duygularıyla hareket etmektedirler, öğretmenlerine de içten gelen bir bağlılık duymamaktadırlar. Adam - sendeci öğretmenin gözetimindeki çocuklar da benzeri tutumlar içine girmektedirler, ayrıca plansızlık, başıbozukluk ve amaçsızlık gibi olumsuz durumlara sık sık rastlanmaktadır. Demokrat bir öğretmenin kümesinde ise öğrenciler

birbirlerine yardımcı olmaya çalışmaktadırlar, bir arkadaşlarının başarısı tüm öğrencileri mutlu kılmaktadır, sınıf disiplini korkuya değil, ortak sorumluluk duygusuna dayanmaktadır ve öğrenci - öğretmen ilişkisinin temelinde içten gelen sevgi ve saygı bulunmaktadır.

Daha sonraki araştırmalar da bu durumu yansıtmakta, demokrat öğretmenlerin öğrenciler üzerindeki olumlu ve sürekli etkilerini ortaya koymaktadır. Bu inceleme ve araştırmalar, düzeyi ve branşı ne olursa olsun her öğretim elemanının sınıfındaki öğrencileri düşünce, tutum ve davranışlarıyla doğrudan doğruya veya dolaylı olarak etki altında bıraktığını da göstermektedir. Durum böyle olunca, kendi kendimize şu soruyu sormamız gerekir : Bu, elde mevcut büyük öğretmen gücünü demokrasimizin gelişmesi yolunda nasıl kullanabiliriz? Eksiklikleri varsa bu eksiklikleri nasıl giderebilir ve onları bu misyonu daha etkili bir biçimde yapacak duruma nasıl getirebiliriz?

Ben, burada sözüme son vereyim, bir sonraki turda bu sorunun cevabını vermeye çalışacağım.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Efendim, ikinci turun ikinci beş dakikası tamamlandı, peki teşekkür ederim.

Sayın Prof. Bülbul, bize yaygın eğitim yönünden demokratik eğitimi irdelenecek ve bazı önerilerini sunacak. Buyurun.

SUDİ BÜLBÜL - Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Sayın dinleyiciler! "Demokrasi Eğitimi" konusunu, demokrasi eğitiminde ailenin yeri, okulun yeri, yaygın eğitim kurumlarının yeri olarak parçalamak oldukça zor. Aslında bunların hepsi bir bütün. Demokrasi eğitiminin bir ucunda ev, işyeri, toplum, yasalar var; diğer ucunda örgün, yaygın

eğitim kurumları, öğretmen yetiştirme, eğitimin düzenlemesi ve yönetime yönelik kurallar ve uygulamalar var. Bunlardan birindeki aksamalar diğerlerini de etkiliyor.

Örneğin "demokratik eğitim" için, öğretmen adaylarını "demokratik ortam"larda yetiştirmeye, onların çalıştıkları eğitim kurumlarının örgüt ve yönetim yapılarını, işleyişini müfredat programlarını, öğretim yöntemlerini demokratikleştirmeye, aile ortamını (ana - baba - çocuk ilişkilerini) demokratikleştirmeye, toplumsal kurumları demokratikleştirmeye, bunun için de özellikle yetişkinleri demokratik tutumlarla donatmaya ihtiyaç var. Konuya bu gözle bir bütünlük içinde bakılmadıkça, "demokratik toplum" amacını gerçekteştirmek zorlaşıyor.

Ben bu konuşmamda, "yaygın eğitim" kavramını kapsamında "demokratik eğitim" ile ilgili belirli birkaç noktaya değinme imkânı bulabileceğim.

Efendim, şunu biliyoruz: Bir toplumda "iyi bir demokrasi"nin var olabilmesi için kuşkusuz "yasal düzenlemeler" gerekli. Fakat, "demokratik bir toplum" olabilmek için sadece yasal düzenlemeler yeterli değil. Bir toplum "demokratik", "çağdaş" bir anayasa oluşturabiliyor; bunu yürürlüğe koyabiliyor; fakat uygulamada "iyi bir demokrasi"nin gereklerini yerine getirememiş olabiliyor. Bir başka deyişle, "demokratik ilkeleri" uygulamaya aktaramamış olabiliyor. Çünkü demokrasi, demokratik değerlere sahip, demokratik yollarla düşünen, demokratik davranış biçimlerini benimsemiş insanlar da istiyor. Çünkü bir ülkenin insanların tutumlarının demokratiklik düzeyi ile, ülkedeki demokrasinin uygulanma düzeyi arasında sıkı bir ilişki var. Bu ilişki eğitimi ve özellikle de yetişkin eğitimini yakından ilgilendirmektedir.

Şimdi demokrasi - yaygın eğitim ilişkisini bir iki canlı örnekle açıklamak istiyorum.

Sizlerin de dikkatlerinizi çekmiş olabilir. Birkaç yıl önce Millî Eğitim Bakanlığı'nca yabancı ülkelerde bir süre çalışıp yurda kesin dönüş yapan işçilerin eğitim çağındaki çocukları için bir "uyum programı" uygulanmaya konulmuştu. Bir gazeteden okuduğuma göre - ki bu gazete haberini, olaya şahit olan bazı arkadaşlarımız da doğruladılar- programın uygulandığı bir okulumuzda, görevli yöneticiler ilkin velilerden, erkek çocukların saçlarını kestirmelerini, ceket ve pantolon giymelerini, kravat takmalarını; kız çocuklarının etek, bluz giymelerini istiyorlar. Veliler bunu yapıyorlar. Yıllardır dış ülkede bu şekilde giyinmeyen çocuklar ise tedirgin. İlk günün programı bir açılış töreni ile başlıyor. Kızlar ve erkekler ayrı iki küme halinde sıraya sokuluyor; İstiklâl Marşı'ndan sonra görevli yönetici "sizler uzun süre dış ülkelerde yaşadınız; oralarda yanlış davranışlar kazandınız; disiplinsiz oldunuz. Burası Türkiye, burada disipline uyacaksınız. Bozuk davranışlarınızı düzelteceksiniz" anlamına gelebilecek bir konuşma yapıyor. Ve çocukların uymaları gereken kuralları açıklıyor. Bu konuşma, orada bulunan ve yıllarca yabancı bir kültürde çocuklarının "bozulduğu" kaygısını yaşayan velilerin kuşkusuz çok hoşuna gidiyor; bir "uyum" eğitiminin bile baskı yöntemleriyle gerçekleştireceğini sanan eğitimciler ve veliler ile nasıl "demokrasi eğitimi" yapabileceğimizi düşünmek zorundayız. Demokrasi eğitimi "demokratik ortam"larda yapılabilir. Ev ortamında, okul ortamında ve genel olarak toplum ortamında davranışlarımıza dayanak olan değerlerimiz demokratik değilse, ilkin bu değerlerimizde değişmeye ihtiyacımız var. Bu da kolay olmuyor, zaman alıyor.

Öte yandan, hızla yenilenen teknolojiler toplumumuza giriyor; fakat o teknolojilerin insan ve toplum yararına kullanılmasını sağlayan "kültür" hemen oluşuvermiyor. Birkaç yıl önce, Ağrılı bir öğretmen arkadaşım, Fakültede beni ziyaret etmişti. Ben 1954 - 1960 arasında Ağrı Naci Gökçe Lisesi'nde çalışmıştım. Bu ziyaretten çok mutlu oldum; gençlik dönemimizin geride kalan anılarını tazelemek olanağı buldum. Bir ara arkadaşıma " Ağrı'da biz ayrılalı ne var ne yok?" diye sordum. "Ne olacak" dedi arkadaşım. "Orduevi yapıldı; asker lojmanları yapıldı. Hastane ve yeni okul binaları yapıldı. Birkaç zengin, evini, dükkânını yeniledi, fakat, kışı, soğuğu, karı, çamuru, tozu, fakirliği ile Ağrı bıraktığın gibi duruyor". Sonra ekledi : "Haa... Hani o kızakçılık vardı ya, hepsi Murat şöförü oldular; lâkin frene basarken hala "bürrtt" diyorlar." Demokrasiyi yaşam biçimine dönüştürecek, bilgi, beceri ve tutumlara tam sahip olmadığımız için olacak efendim, aslında arkadaşım nükteli bir biçimde, bir gerçeğimizi dile getiriyordu. Galiba çoğumuz - bizler de dahil - bir yerde demokrasiye "bürrtt" deyiveriyoruz. Yetişkinler olarak bir yandan "demokrasinin erdemi"nden söz ediyoruz, öte yandan evimizde karı - koca olarak birbirimize, çocuklarımıza karşı ve işimizde toplumda insanlarla ilişkilerimizde demokrat değiliz. İnsanlar bizim istediklerimizi yaptıkları sürece onlarla ilişkilerimizde demokratız; bunun dışına çıktıklarında baskıya sığınıyoruz; "bürrtt" deyiveriyoruz. Burada bir demokrasiye yarım kalple inanmışlığımız yatıyor gibi geliyor bana. Demokratlığı kişiliğimizin bir parçası, düşünce sistemimizin temeli haline getirememişiz. "Çifte standart"larımız var. Bana göre olursa olur, olmazsa olmaz demokrasisi olur mu?

Ayrıca, "canım bu toplum henüz demokrasiyi hazımlayabilecek düzeye gelmedi; insanlara demokratik davranırsak demokrasi elden gider" gibi bir ussallaştırma ile baskıcı davranışlarımızı " demokrasi koruyuculuğu" gibi algılama eğilimi de gösterebiliyoruz. İki beygirlik kızaktan, altmış beygirlik Murat'a hemen geçmek olanaklı, fakat iki beygirli sürücü kültüründen, altmış beygirli sürücü kültürüne geçmek süre alıyor; hele bu yeni kültürün yerleşmesi ciddi eğitim etkinlikleri ve diğer "kontrol"larla desteklenmişse, bu süre daha da uzuyor. Bu durum "demokrasi kavramı" için de geçerli.

- İki yıl kadar önce, büyük bir iktisadî devlet kuruluşumuzun, yönetim kurulu üyeleri, fabrika müdürleri ve müdür yardımcılarının katıldığı bir toplantıda, benden "çağdaş yönetimde insan ilişkileri" konusunda bir konuşma yapmam istendi. İnsanın kişiliğine, onuruna, görüşüne saygı; insana güven temeline dayalı demokratik, ast - üst ilişkilerinden söz ettim. Konuşmanın sonunda bir fabrika yöneticisi arkadaşımız söz alarak konuşmamda vurguladığım görüşleri biraz da küçümser bir tavırla, "Hocam, bu görüşleri galiba siz Amerika'da öğrendiniz. Bunlar Türkiye'de uygulanamaz. Bizim işçimiz bunu kaldıramaz. İşçiyi çalıştıracaksın, yüz vermeyeceksin; sert olacaksın. Bizim işçimiz bundan anlar" anlamında bir konuşma yaptı. Kuşkusuz gerekli cevabı vermeye çalıştım. Fakat bu arkadaşımızı ne derecede etkileyebilirim, bilmiyorum. Bunun kolay olmadığını biliyorum. Bu tip yöneticilerimizin çoğunlukta olmadığını inanmaktayım.

Geçen yaz Millî Eğitim Bakanlığı'nca orta dereceli okul öğretmenleri için düzenlenen bir kursta görevliydim. Der-

simde, çağdaş eğitim - öğretim ilkelerini, yönetici - öğretmen, öğretmen - öğrenci, okul - aile ilişkilerini irdeliyoruz; bu ilişkilerde "demokratikleşme" ihtiyacından söz ediyoruz. Bazı öğretmenlerimizin, derste ortaya çıkan "yeni" görüşleri, kendilerinde var olan ve tartışmasız "doğru" kabul ettikleri - dinî ya da dünyevî - öncül önermelerle ilişkilendirmek; kendi yorumlarına göre, üzerinde durduğumuz "yeni" görüş bunlara "uyuyorsa" onu kabul, "uymuyorsa" reddetmek eğilimi içinde olduklarını gördüm. Bu öğretmen arkadaşlarıma, düşünce sistemlerini "öncül doğrular"ın tutsağından kurtarabilmek için, ilkin bu öncülleri tartışmaları gerektiği ya da bunlar "inanç" konusu ise, sorunlara çözüm ararken, bunları öncül yönergeler olarak kullanmamaları hususunda ne derecede yardımcı olabildim bilmiyorum. Bunun kolay olmadığını biliyorum. Bu tip öğretmenlerimizin çoğunlukta olmadıklarına inanmak istiyorum.

Bir süre önce bir iktisadî devlet kuruluşumuzun bir fabrikasında "işyerinde insan ilişkileri" konusunda işçilere yönelik bir seminerde, seminere katılan işçilerimize kimlerin evde hanımlarını dövmediklerini sordum. Birkaç kişi parmak kaldırır gibi oldu; fakat çoğunluğun hareketsiz olduğunu görünce, onlar da ellerini indirdiler. Herkes birbirine bakıyordu. Bir sessizlik oldu. Bir işçi sessizliği bozdu : "Hocam, hiç karı kısmı dövülmez olur mu? "Hepimiz gülmeye başladık. Onlara işyerinde âmirleri tarafından kendilerine gösterilen davranışlardan şikâyet ettiklerini, fakat aynı davranışları evlerinde hanımlarına ve çocuklarına kendilerinin de yaptığını anlatmaya çalıştım. Onları ne derecede etkileyebildiğimi bilmiyorum. Bunun kolay olmadığını biliyorum. Evde "otorite" sağlayabilmek için hanımı, çocukları dövmek ge-

rektiğine inanan babalarımızın oranında giderek bir düşme olduğuna inanmak istiyorum.

Örnekleri çoğaltmak olanaklı; fakat buna gerek yok. Bu örneklerle varmak istediğim ve sizlerle paylaştığımızdan emin olduğum sonuç şudur: Demokrasi eğitimi, ilkin yetişkin insanların eğitimini gerektirmektedir. Kendileri yetişkin insanlar olan eğitim yöneticilerini, öğretmenleri demokratik bilgi, beceri ve tutumlarla donatmadan, okulu demokratikleştirmek olanaksız. Bunu yapsanız bile, örgün eğitim bireyin yaşamında çok kısa bir dönemi içeriyor. Hele bizim gibi örgün eğitimi ilkökul düzeyinde bile yüzde yüz yaygınlaştıramamış; ortaokul düzeyinde okullaşma oranı yüzde 56'larda, lise ve dengi okullar düzeyinde yüzde 32'lerde, yükseköğretim düzeyinde yüzde 10-11' lerde olan bir toplumda, demokrasi eğitimi için sadece örgün eğitim kurumlarına bel bağlamanın yetersizliği ortadadır. 1980 nüfus sayımı sonuçlarına göre ülkemizde 12 ve yukarı yaşta iktisaden faal nüfusun eğitim düzeylerine göre oranları şöyledir: Okuma- yazma bilmeyenler % 30.53; okur yazar olup bir okul bitirmeyenler % 6.60, ilkökul bitirenler %47.60. Bu üç kümenin 12 ve yukarı yaşta iktisaden faal nüfus içindeki oranı % 84.69' dur. İlkokul üzerinde okul bitirenlerin oranları ortaokul bitirenler için %4.80; lise bitirenler için %6.58; yüksekokul, üniversite bitirenler için ise %3.90' dır. Bu oranların geçen dokuz yıl içinde biraz değiştiğini söyleyebiliriz. Fakat, toplumumuzun örgün eğitim düzeyinin kalkınmış ülkelere göre çok düşük olduğu bir gerçek. Örgün eğitim kurumlarımızda okullaşma oranlarının düşük oluşu dikkate alınırsa, bu gerçeğe daha uzun yıllar birlikte olacağımız anlaşılıyor.

Demokratik bilgi - beceri ve tutumlara sahip öğretmen ve yöneticiler yetiştirmek, eğitim kurumlarının örgütsel ve yönetsel yapılarını, demokratik işleyişe olanak verecek şekilde düzenlemek, her dereceli okullarımızda, Anayasamızın ve Millî Eğitim Temel Kanunu'nun öngördüğü demokratik bilgi, beceri ve tutumlara sahip öğrenciler yetiştirmek elbette önemli; fakat, yukarıdaki rakamlar karşısında, yeterli değil. Toplumun demokratikleşmesi amacımızın gerçekleştirilmesinde, tüm umutlarımızı örgün eğitim kurumlarına bağlamak yanlış. Örgün eğitim olanaklarından yeterince yararlanamamış, bu kurumlarla ilişkisini kesmiş, milyonlarca yetişkin insanımıza nasıl ulaşacağız? Unutmamamız gereken bir gerçek var: Yetişkinler, bir toplumda ekonomik güce sahip olan, ana-baba, işçi - işveren, seçen - seçilen olarak toplumun işleyişinde yetki sahibi olan bir gruptur. Eğer demokrasi idealimizi gerçekleştireceksek, yetişkinlerin bu konuda eğitimine ağırlık vermemiz gerekir. Çocukların ve gençlerin bu konuda eğitimlerinde de onlarla işbirliği yapmak zorundayız. Sadece çocuk ve gençlere yönelik bir demokrasi eğitimi, yetişkinlerle onlar arasındaki "çatışma"yı artırabilir ve okulun bu konudaki çalışmalarını desteklenebilir.

Sayın arkadaşlarım, tarihte rastladığımız büyük düşünürler, peygamberler, yeni görüşleri çocuklar ve gençler arasında değil, yetişkinler arasında yaydılar; yetişkinlere seslendiler; görüşlerini yetişkinlere dayanarak gerçekleştirdiler. Eğer bugün dünyada "demokrasi" bu kadar benimsenmişse, ona bu kadar bel bağlar hale gelmişsek, bu yayılmayı çocuk ve gençler değil, yetişkinler gerçekleştirdi. Rönesansı, Reformu, sanayi devrimini yetişkinler gerçekleştirdi; büyük dinler yetişkinler arasında

yaygınlaştı. Yetişkinleri dışta tutan bir demokrasi eğitiminin başarılı olmasını bekleyemeyiz.

Sayın Kışlalı'nın da belirttiği gibi, "demokrasi bir yaşam biçimidir". Bu yaşam biçimi eve, köye, kasabaya, kente, mahalleye, apartmana, işyerine, okula girmeden; ana-babası, öğretmeni, yöneticisi, işçisi, çiftçisi, işsizi bu yaşam biçimini benimseyip davranışa dönüştürmeden demokrasi nasıl gerçekleşecek? Eğer demokrasiyi "halkın kendi kendisini yönetmesi" olarak tanımlarsak, herhalde bu belli aralıklarla seçimlerde oy kullanmak anlamına gelmiyor. Bunu "bireyin üyesi olduğu gruplarda, grubu ilgilendiren kararların alınması ve uygulamaların denetlenmesi sürecine doğrudan ya da dolaylı olarak katılması" olarak anlamak gerekiyor. Bireyin "karara katılma hakkı", kuşkusuz bazı sorumlulukları da birlikte getiriyor. Biz demokratik "hak ve sorumluluk" anlayışını henüz apartman yönetiminde gerçekleştiremedik.

Demokrasinin işlemesi, örgütlenmeyi gerektiriyor. Sadece siyasal örgütler değil, her çeşit vakıflar, dernekler, gönüllü kuruluşlar demokrasi için gerekli. Maalesef bu konuda da sıkıntılarımız var. Özellikle son yıllarda, "örgüt" demekten, bir derneğe üye olmaktan korkar olduk. İnsana, farklı görüşlere saygı, toplum sorunlarına ilgi, bunlara birlikte çözüm arama, çözüm oluşturma, ortak amaçları gerçekleştirmek için işbirliği yapabilme davranışları, konferanslarla değil, örgüt üyelikleri yoluyla, yaşayarak geliştirilebilir. Yetişkin eğitimi kurumlarının yetişkinlere bu yönde yardım etmesi beklenir. Nitekim, toplumun demokratikleşmesi sürecini hızlandırmaya, yetişkinlerin bu sürece katılmasını ve uygun davranışlar kazanmasını sağlamaya yönelik olarak, yetişkin eğitimi alanında kullanılabilen ve kullanılacak çeşitli yaklaşımlar, yöntemler

var. Bu konuda "toplum kalkınması" pek çok ülkede kullanılagelen yöntemlerden bir tanesi. Bilindiği gibi toplum kalkınması, küçük yerleşme birimlerinde ya da ünitelerinde, örneğin köylerde, mahallelerde yaşayan insanların, köy ya da mahallelerindeki ortak sorunlarını belirlemelerini, bunlara birlikte çözüm yolları aramalarını, bu amaçla var olan kaynakları dışardan (devletten) elde etmelerini, sorunların çözümünde devlet- vatandaş işbirliğini sağlamak üzere örgütlenmelerini ve çalışmalarını amaçlayan bir yöntemdir. 1960' lı yıllarda bu çalışmalar sadece köy topluluklarını hedef alıyordu.

Günümüzde kentlerde, mahalle, semt topluluklarında da, ortak sorunları olan bir topluluk ruhu bilinci geliştirilerek uygulanıyor. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi' nde, ki 1963- 1967 yıllarını kapsar, bizde de yöntem "köy kalkınması" çalışmalarında bir araç olarak benimsendi ve çeşitli illerimizde pilot projeler uygulandı. İyi sonuçlar da alındı. Sonradan maalesef terkedildi bu çalışmalar. Halbuki bu yöntem, hem toplumumuzun demokratikleşmesine, hem de kalkınmasına ve kalkınmanın sürekli hale getirilmesine yardımcı olabilirdi. Bu yöntem gecekondu bölgelerinde de rahatlıkla kullanılabilirdi; bugün de kullanılabilir. Gecekondu bölgelerinde biçki- dikiş, nakış vb. kurslar açmakla gerçekleşmiyor demokratikleşme ve kalkınma amaçlarımız.

Yetişkinlere, ortak bir konuyu ya da sorunu ele alarak bunu demokratik yollarla tartışma, grup olarak sonuçlara varma olanağı vermek amacıyla düzenlenen "tartışma grupları" yöntemi de yetişkinlerin toplum sorunları ile ilgilenmeleri, bunları grup tartışması yoluyla irdelemeleri ve sonuçlara, çözüm önerilerine ulaşmaları amacıyla çok kul-

lanılan bir yöntemdir. Kalkınmış ülkelerde yetişkin eğitimi (ya da halk eğitimi) kurumlarınca bu tür programlar düzenlenmekte ve çok ilgi görmektedir. "Tartışma grupları" yöntemi bu gruplara katılan yetişkinlerin kendi görüşlerinden farklı görüşleri, sadece hoşgörü ile karşılama davranışı kazanmalarında değil, kendi görüşlerini bu farklı görüşler karşısında yeniden düzenleme davranışı kazanmalarında da yardımcı olmaktadır. Ayrıca, bu yolla yetişkinlerin toplumsal sorunlara karşı duyarlılıkları ve bilinç düzeyleri artırılmakta; onların olaylara bakış açıları genişletilmektedir ki bu, demokrasi eğitiminin gerçekleştirmek istediği bir amaçtır.

Yetişkin eğitiminde program alanlarından birisi de "ana - baba eğitimi" dir. Özellikle, eşler arasındaki ilişkiler ile ana - baba ve çocuklar arasındaki ilişkiler ve ana-babanın çocuklarının eğitimi konusundaki işlevleri konularının ele alındığı bu programlarda, aile bireyleri arasındaki ilişkiler, dolayısıyla aile ortamını demokratikleştirme konuları rahatlıkla işlenebilir ve bu konuların tartışılması sağlanabilir. Ayrıca, çocukların demokrasi eğitimi konusunda ana- baba ile okulun işbirliği bu yolla sağlanabilir.

Sürem bitmesi nedeniyle konuşmamı burada kesiyorum. Daha sonra vakit olursa, bir iki konuya daha değinmek isterim. Sağolun.

BAŞKAN - Sayın Kaya buyurun.

YAHYA KEMAL KAYA - Ünlü siyasal bilimciler Gabriel A. Almond ve James S. Coleman, dünyamızda uygulanmakta olan siyasal yönetim biçimlerini üç gruba

ayırmaktadırlar: (1) Otoriter siyasal sistemler, (2) yarı- demokratik siyasal sistemler ve (3) demokratik siyasal sistemler (1).

Yazarlara göre; bu siyasal yönetim biçimlerinden her biri geleneksel, çağdaş ya da karma siyasal kurumlara sahip olabilirler. Aynı yazarlar bu siyasal sistemlerin geçerli olduğu ülkelerdeki zenginlik, sanayileşme, kentleşme ve eğitim düzeyi gibi kalkınma ölçütlerini de gözden geçirmişler ve ilginç bulgular ortaya çıkarmışlardır. Konuya biraz yakından bakalım.

Otoriter siyasal sistemler

Dünyamızdaki ülkelerin pek çoğu politikaların tek adam, tek bir grup, ya da tek bir parti tarafından yönlendirildiği, "Baba en iyisini bilir!" felsefesinin geçerli olduğu otoriter siyasal sistemlerle yönetilmektedir. Bu ülkelerde karşıt gruplara örgütlenerek kendilerini ifade hakkı tanınmamaktadır. Yönetimi ellerinde tutanlar, genellikle, kelleyi koltuğa alıp eski yönetimi devirerek, "ülkeye daha iyi yönetmek amacıyla" devrim yapmış aydınlardır. Çoğu, dünyanın diğer ülkelerini görmüş, oralarda eğitim yapmış, dünyadaki diğer siyasal yönetim biçimlerini, demokrasiyi bilen komutanlar, polis şefleri, üst bürokratlar gibi toplumdaki rol ve statüleri önemli olan aydınlardır.

Geleneksel siyasal kurumların yaygın olduğu otoriter toplumlarda, siyasal ve ekonomik alanda uzmanlaşma gelişmemiştir. Siyasal, ekonomik, askerî, sağlık, din vb. alanlara ilişkin tüm işlevler bir kişinin ya da bir grubun elinde toplanmıştır. Tarıma dayalı kırsal nüfus halkın büyük

---

(1) **The Politics of Developing Areas**, Princeton, N. J.: Princeton University Press, 1960.

çoğunluğunu oluşturur. Bununla birlikte nüfusun çoğunluğunun yaşadığı kırsal kesime okul ve öğretmen ulaştırılamamıştır. Kendine yetecek ve yönetici azınlığın payını ayıracak kadar (vergi) üretim yeterlidir. Bu yüzden de; kişi başına düşen millî gelir düşüktür. Sanayileşme yeni başlamış, ya da ideal alarak kalmıştır.

Toplumsal ve coğrafi hareketlilik çağdaş sektörlerde hızlı, diğer sektörlerde yok denecek kadar yavaştır. Kısmen etnik, dinsel, kültürel ve ırksal nedenlere kısmen çağdaşlaşma sürecinin sınırlı ve yavaş işleyişine bağlı olarak bu toplumlarda ulusal birlik ve bütünlük sağlanamamıştır. Bununla birlikte bu toplumlar, çağdaş toplumun en belirgin özelliği olan çoğulcu toplum olma özelliğine sahip değildir. Bu toplumlarda kabile, etnik grup, ırk, din, mezhep ve çevre ekonomik yapısı insanları bir arada tutan egemen değerlerdir. Bu grupların ısrarlı varlığı ve insanlar üzerindeki etkisi, ulusal bir topluma bağlılık duygusunun, dolayısıyla ulusal birlik duygusunun oluşmasını geciktirir. Böyle toplumlarda, kişi davranışları genellikle geleneklerle belirleniyor ve insanların dünyaları, dünya görüşleri bağlı oldukları gruplarla sınırlı kalıyor. Dış dünyaya açılma çok yavaş, çok seyrek oluyor. Bu durum, böyle toplumların değişmeye, yenileşmeye karşı direnişlerinin nedenini açıklayıcı niteliktedir.

Bu toplumlarda geleneksel kitleler ile azınlıktaki Batıya yönelmiş elit arasında dünya görüşü ve yaşam biçimi arasında bir uçurum bulunmaktadır. Siyasal ve yönetsel kurumları kontrol eden, tüm toplum adına karar veren ve hareket eden bu azınlıktaki ikinci gruptur. Bu azınlıktaki aydınlar, toplumdaki siyasal etkinliklerin ve toplumsal değişimin merkezinde yer alırlar. Bu

toplumlarda katılımcı siyasal etkinlikler oldukça sınırlıdır.

Bununla birlikte tek liste, açık oy, gizli ayırım olsa bile seçim vardır ve seçimler, genellikle, seçmene sunulan tek listenin yüzde 95-96 gibi ezici çoğunluğuyla sonuçlanır. Böylece yüzde 4-5 gibi de olsa, karşıt grupların bulunduğu, demokratik yönetim olduğu gösterilmeye çalışılır. Çünkü var olan rejimin babaları olan liderlerin hedefleri, ülkelerini demokrasiye götürmektir. Genellikle demokrasiye inanmışlardır. Ancak "Daha vakit erkendir! Halkın eğitim düzeyi demokrasiyi yaşatacak düzeye gelmemiştir. Bir gün eğitim düzeyi yeterli duruma geldiğinde, karşıt partilere de izin verilecek, serbest seçimler yapılacaktır!"

Zaten bu siyasal rejimlerin adlarında bile demokrasi sözleri geçmektedir. Halk Demokrasisi, Afrika Demokrasisi, Gündümlü Demokrasi, Kooperatif Demokrasi, Arap Demokrasisi gibi adlar, büyük bir olasılıkla, bu rejimin liderlerinin hedeflerini göstermektedir.

Ne var ki genellikle bu liderler hedefledikleri demokrasiyi kuramadan, "ülkeyi kurtarmak" üzere harekete geçen başka bir kişi ya da grup tarafından yapılan bir devrimle yönetimden uzaklaştırılırlar.

İster geleneksel, ister çağdaş, ister karma siyasal kurumlara sahip olsun, otoriter siyasal yönetime sahip olan ülkelerde, okur- yazarlık oranı, her alanda okullaşma oranı - kısaca eğitim düzeyi - genellikle bu rejimlerin geldiği dönemlerde çok düşüktür. Bu ülkelerde zamanla eğitim düzeyi, okur - yazarlık oranı yükseldikçe toplum yeni bir siyasal aşamaya gelebiliyor.

Yarı - demokratik siyasal sistemler

Tüm işlevlerin tek kişi ya da bir grubun tekelinden kurtularak yeni güç odaklarının oluştuğu, belirli işlevlerin bu güçlerin eline geçmekte olduğu siyasal sistemlerdir. İçinde muhalefet gruplarına izin verilmiş tek bir partiye ya da birden fazla partiye, parlamento, anayasa mahkemesi, gizli oy, açık ayrıma dayalı seçim gibi demokratik kurumlara sahip olan, fakat halkın yegâne siyasal güç durumuna gelemediği siyasal yönetim biçimidir; seçmene rağmen, seçmen dışı güçler tarafından değiştirilebildiği, bu toplumlarda zaman zaman görülür.

Ayrıca, yarı - demokratik siyasal sistemle yönetilen ülkelerde etnik, dinsel ve ekonomik bağımlılık ile okur- yazarlık oranının düşüklüğü seçmenin siyasal bağımsızlığını engelleyebilmektedir. Fred W. Riggs' in "prizma toplumu" (transitional society)nun (2) ya da ünlü sosyolog Daniel Lerner' in "geçiş toplumu"nun (3) tüm özellikleri görülür yarı demokratik siyasal sistemlerin geçerli olduğu ülkelerde.

Eski ve yeni kurumların, eski ve yeni kurumlara bağlı grupların bulunduğu, birbirine yan bakıştığı, birbirleriyle didiştirdiği bir aşamadır geçiş toplumları. Giderek uzmanlık alanlarının doğduğu, pazar ekonomisinin başladığı, sosyal güvencelerin istenmeye başlandığı bir aşama... Tüm işlevleri ellerinde tutan yönetici azınlığa yeni ortaklar çıkar bu aşamaya gelinirken... Bazı işlevlerini yitirirler yönetici

---

(2) **Administration of Developing Countries**, Boston: Houghton Mifflin, 1964.

(3) **The Passing of Traditional Society**, New York: The Free Press of Glencoe, 1958.

gruplar... Kuvvetler ayrımı başlamıştır, fakat berrak değildir. Prizmanın içindeki renkler gibi...

Çağdaşlaşma çabası içinde olan bir toplumdur geçiş toplumu. Burada eğitimin en önemli rolü, çağdaşlaşma için gerekli olan iletişim ağını oluşturmuş olması ve yaygınlaştırmasıdır. Kitle iletişim araçlarının gelişmesi, özellikle radyo ve TV, bu toplumlara dış dünya ile sürekli ilişki içine getirmektedir. Fakat bunların (radyo, TV) eğitilmemişlere getirdiği mesajlar tam değildir ve kalıcı olmaktan yoksundur. İşlevsel okur- yazarlık bu toplumlarda bugün, gelişen teknoloji karşısında aydınlar arasındaki işlevsel bilgisizlik (functional illiteracy) en önemli sorun durumuna gelmektedir.

Bu aşamada kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla meydana gelen tutum değişimleri ve giderek gelişen çelişkili beklentiler, çeşitli grupları köklü değişimlere iter. Siyasal ve toplumsal tansiyon artar. Oysa siyasal gelişme, yerel ve grup çemberinin ötesinde, ulusal birliği hızlandırıcı çabaları gerektirir.

Eğer biçimsel olarak var olan siyasal sistem, özde de sağlıklı olarak işlemek zorunda ise, ulusal duyguların gelişmesi ve ortak değerlerde anlaşma sağlanması son derece gereklidir. Vatandaşlar çağdaşlaşma gereğinde uyumlu bir biçimde birleşemezler ve farklı görüşler, farklı istekler hoşgörü içinde bir arada en doğruyu, en güzeli bulmaya yönlendirilmezse, toplumun siyasal yaşamında vatandaşların aktif ve bilinçli katkıları sağlanamaz. Bunu sağlamada çağdaşlaşmayı, demokratlaşmayı hedeflemiş, ulusal ideallerle beslenmiş eğitim düzeyini yükseltmek ilk adımdır.

Biçimsel olarak demokrasinin var olduğu, fakat sağlıklı işlemediği, sık sık kazalara uğradığı bu ülkelerde okur- yazarlık oranının %50-90 arasında değiştiği, eğitimin kırsal kesime doğru yaygınlaştığı, meslek okullarının çoğalmaya başladığı görülebilmektedir.

Demokratik siyasal sistemler

Bunlar, seçmene çeşitli seçeneklerin sunulabildiği çoğulcu, özgürlükçü demokrasinin sağlıklı olarak yaşayabildiği ülkelerin yönetildiği çok partili demokrasi de denen siyasal sistemlerdir. Her türlü görüşün siyasal arena- da, bir hizmet yarışı ve barış içinde bir arada bulunabil- diği, hoşgörünün egemen ve seçmenin siyasal iktidarları belirlemede ve değiştirmede tek etkin güç olduğu siyasal sistemlerdir. Sivil yönetimin mutlak üstünlüğü, seçmenin ve kamuoyunun siyasal kararların oluşmasında belirleyici olduğu, ilgi gruplarının, meslek gruplarının örgütlenerek çok sayıda güç odağı oluşturdukları, her alanda yeni top- lumsal güçlerin, dengelerin var olduğu aşamada bulunan siyasal sistemlerdir.

Demokratik siyasal sistemlerin sağlıklı bir biçimde yaşayabildiği ülkelerde okur- yazarlık oranı yüzde 100' e ulaşmıştır. İlk ve ortaöğretim sorunu kalmamış, yüksek öğretimde okullaşma oranları yüzde 50' lere ulaşmıştır.

Böyle bir toplumda yaşayan bir kişinin, geri kalmış (gele- nksel) bir toplumda yaşayan bir kişiye göre 100 kat fazla bilgi- haber sağlayabildiği tahmin edilmekte olup, bu bilgile- rin yüzde 60' ı okuma yoluyla kazanılmaktadır.

Özet olarak siyasal bilimciler, siyasal gelişme yani de- mokratlaşma ile eğitim düzeyi arasında doğrusal ilişkiler aldığını dikkati çekmektedirler.

Girmek için başvurduğumuz Avrupa Topluluğu ülkelerinde kurumlaşmış olan ve kazasız olarak işleyegelen siyasal yönetim biçimi, yarışmaya dayanan demokrasidir. Bu topluluklar sosyologların verdikleri tanımlara göre modern toplumlar, çağdaş toplumlardır.

Demokratik siyasal sistemlerle yönetilen çağdaş toplumun ilk bakışta görülen özellikleri şunlardır:

* Kentleşme, büyük orandaki kentli nüfus, kentsel ve kırsal kesimde benzer yaşam standardı, yüzde 10' un altına düşmüş tarımsal nüfus,

* Okur - yazarlık başta olmak üzere eğitimin her düzeyinde ve kültüre ilişkin göstergelerde yüksek oranlar,

* Kişi başına düşen yıllık millî gelirin yüksek oluşu, yüksek yaşam standardı, güçlü bir orta sınıf,

* Yüksek teknoloji,

* Yüksek derecede sanayi ve ticarete dayalı ekonomi,

* Kitle iletişim araçlarının yaygınlığı,

* Çağdaş toplumsal ve ekonomik süreçlere halkın yaygın olarak katılımı,

* Yaygın sosyal ve ekonomik güvenceler,

* Kişisel insiyatifin ve insan haklarının sistemin merkezi olması.

Öte yandan, çağdaş siyasal sistem olan çoğulcu demokrasinin en belirgin öğeleri şöylece özetlenebilir:

1. Farklılaşma (çoğulcu toplum, ilgi ve uzmanlaşmaya dayalı farklılaşma),

2. Açıklık,

3. Belirginlik (Siyasal ve yönetsel yapıda işlevsel kuvvetler ayrımı)

4. Seçenek çokluğu (seçenekler arasında yarışma)

5. Ulusal bütünlük.

Aşağıdaki tabloda veriler, ortalama ekonomik göstergelerin, siyasal yönetim biçimlerine göre durumunu özetlemektedir.

Siyasal Yönetim Biçimlerine Göre Ortalama Ekonomik ve Sosyal Göstergeler

Gelişmişlik Ölçütleri	Siyasal Yönetim Biçimleri		
	Demokratik	Yarı Demokratik	Otoriter
Zenginlik			
Kişi başına Milli Gelir (S)	Yüksek	Orta	Düşük
Doktor Başına Kişi Sayısı	Az	Orta	Çok
Oto Başına Kişi Sayısı	Az	Orta	Çok
Telefon Başına Kişi Sayısı	Az	Orta	Çok
Radyo Başına Kişi Sayısı	Az	Orta	Çok
TV Başına Kişi Sayısı	Az	Orta	Çok
Gazete Başına Kişi Sayısı	Az	Orta	Çok
Sanayileşme			
Kişi Başına Enerji Tüketimi	Yüksek	Orta	Az
İşçi Sendikasına Kayıtlı Nüfus			

Oranı	Yüksek	Orta	Az
Kentleşme			
100 Bin Nüfusu Geçen Kentlerde Oturanların Oranı	Yüksek	Orta	Az
Eğitim			
Okur-Yazarlık Oranı	Yüksek	Orta	Az
İlköğretimde Okullaşma Oranı	Yüksek	Orta	Az
Ortaöğretimde Okullaşma Oranı	Yüksek	Orta	Az
Yükseköğretimde Okullaşma Oranı	Yüksek	Orta	Az
Teknik İnsangücünün Oranı	Yüksek	Orta	Az

Kaynak: Gabriel A. Almond & James S. Coleman, *The Politics of the Developing Areas* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1966), s. 540.

Bu tablodaki verilerden açıkça anlaşıldığı gibi eğitim düzeyi, ekonomik büyüme ve siyasal gelişme arasında olumlu bir korelasyon bulunmaktadır. Sağ ve sol dikta rejimlerinde baskılara, haksızlıklara başkaldıranların, insan hakları savunuculuğu yapanların, bu yüzden "rejim karşıtı", "halk düşmanı" gibi suçlamalarla ceza evlerinde ömür tüketenlerin ya da akıl hastanelerinde "mikroplaşmış beyinleri" tedavi edilenlerin, o toplumun en iyi eğitim görmüş olan şairler, bilim adamları gibi aydınlar arasından çıkması da, eğitim düzeyi ile demokratlaşma arasındaki olumlu korelasyonunun varlığını kanıtlamaktadır.

Dünya nereye gidiyor?

Son 20 yıldır çok partili demokrasi ile yönetilen kapitalist ülkelerde meydana gelen gelişmelerle, son günlerde otoriter siyasal sistemle yönetilmekte olan sosyalist ülkelerde yaşanan olaylar 1967 yılında New York Times Magazin'de çıkan "1984" başlıklı makalesinde "Dünya Nereye Gidiyor" sorusunu yanıtlayan Yugoslavyanın eski Başbakanı ve Yeni Sınıf (The New Class) adlı kitabın yazarı M. Dejilas'ı âdeta bir kâhin durumuna getirmiştir. Söz konusu makalede Dejilas zamanla kapitalist ülkelerde kişisel özgürlüklere ağırlık veren klasik demokrasinin insanları doyumsuzlamaya yetmeyeceğini, sosyal ve ekonomik güvencelere, sağlık ve işsizlik sigortasına, beslenme ve konut yardımına yöneleceğini, insanı mutlu etmek için klasik demokrasinin kominizmin buluşu olan planı da kullanarak sola -sosyal devlet anlayışına- kayacağını; buna karşılık katı komünist rejimlerin de, bu rejimlerin babası sayılan liderlerinin ölümü ya da görevlerinden uzaklaştırılmaları durumunda insanlara yalnızca ekmeğin - sosyal ve ekonomik güvencenin- yeterli olmayacağını, belirli eğitim ve refah düzeyine ulaşan kitlelerin özgürlük, insiyatif ve motivasyon arayışına gireceklerini yazmıştı. Böylece Dejilas bir gün, George Orwell'in ünlü kitabının adı olan simgesel 1984 yılında, kapitalist batının ve komünist doğunun aynı noktada birleşeceğini haber vermişti.

Bugün batı ve doğu Dejilasın daha 1967'de haber verdiği noktaya hızla gelmektedir. Avrupa haritası yeniden yapılmaktadır. Yeni bir Avrupa oluşma yolundadır. Bu da Avrupa Topluluğuna girmek üzere başvuran Türkiye'nin Avrupalı olma şansını giderek azaltmaktadır. Gerçekte Türkiye'de bu şans azaltmaya, **hatta yok** etmeye çalışan çabaların son günlerde yoğunlaştığını **farketmeyen** yoktur.

Türkiye nerede?

Türkiye yukarıda görülen siyasal yönetim biçimlerinden, "yarışmalı", yani demokratik siyasal sistemin biçimsel olarak bütün öğelerine sahip bulunmaktadır. Gizli oy, açık ayırım yöntemiyle belirlenen seçmen iradesine dayalı bir-parlamento, Anayasa Mahkemesi ve yönetsel yargı başta olmak üzere bağımsız yargı organları, bağımsız basın bulunmaktadır. Türkiye anayasalarıyla çok partili demokrasiyi seçmiş laik, sosyal hukuk devletidir.

Bununla birlikte;

* Halkın yarısı kırsal alanlarda oturmakta, büyük- küçük kent ve kasaba nüfusunun büyük çoğunluğu halen tarıma bağlı bulunmaktadır.

* Kişi başına düşen millî gelir 1000 dolar dolaylarında olup, Batı Avrupa ortalamasının çok altında bulunmaktadır. Orta sınıf âdeta yok olmuştur.

* 1930'larda başlayan sanayileşme süreci, batılı ülkelerle karşılaştırıldığında, halen beklenen düzeye ulaşamamıştır. Bu yüzden işçi sendikalarına kayıtlı işçi oranı düşüktür.

* Batı Avrupa ülkelerinde sağlanmış olan konut, beslenme, sağlık, işsizlik güvenceleri ya yaygınlaştırılmamış ya da gerçekleştirilememiştir.

* Büyük seçmen kitleleri bazı yörelerde, ekonomik ve dinsel bağımlılık nedeniyle, siyasal bağımsızlığa sahip değildir. Bir politikacının, bir toprak ağasının ya da bir dinsel liderin on binlerce oyu denetledikleri, bu gibilerin parti değiştirdiklerinde on binleri peşlerinde sürülebildikleri sık sık görülmektedir. Ayrıca büyük seçmen kitlesinin parti

adlarını ve listeleri okuyamadıkları için parti işaretlerine göre oy verdikleri bilinmektedir.

* İnsan hakları konusunda gerekli titizliğin gösterilmediği, insanlarımızın fikir suçu nedeniyle hapis-hanelerde yattığı bilinmektedir.

* Batılı ülkelerde seçmenen siyasal iktidarı belirleyen tek güç olmasına karşın, ülkemizde siyasal iktidarların seçmene rağmen "zinde kuvvetler" tarafından yönetimden uzaklaştırıldığı birkaç kez görülmüştür.

* Kuramsal olarak eğitim ile demokratlaşma arasında doğrusal ilişkiler olmasına karşın, ülkemizde sağ ve sol dikta heveslileri eğitilmemiş kitleler arasından değil, eğitilmiş kitleler arasından, aydın sayılması gerekenler arasından çıkmaktadır.

* Demokratik siyasal sistemleri sağlıklı bir şekilde yaşatan Batılı Ülkeler'in tümünde okur yazarlık oranı % 98-100 iken, ülkemizde hâlâ % 90'a ulaşamamıştır. Ayrıca okur-yazarlık oranları yaşlılar ve kadınlar arasında, kırsal kesimde ve doğu illerinde düşüktür.

* İlköğretimden yüksek öğretime dek tüm okullaşma oranları, Batı Avrupa ülkeleriyle karşılaştırılamayacak kadar düşüktür.

* Türkiye zorunlu eğitimi sadece beş yıl olan ve çoğu Afrika'da bulunan 10 ülkeden biridir. Ders araç, gereç ve her türlü olanakların eğitim kurumları arasında dağılımı dengesizdir.

* Öğretmen yetiştirme politikalarının sık sık değişmesi ve öğretmenin sayısal yetersizliği nedeniyle, sisteme her kaynaktan meslekî ve alan bilgisi olmayan on binlerce ele-

man girmiştir. Geçmişte öğretmenlerden bir kısmı Orta Asya'yı, bir kısmı Vietnamı kurtarmaya çalışan örgütlerde toplanmış, öğretmenlik mesleğinin sorunlarıyla ilgilenmek ve öğretmenliği eski yüce saygınlığına kavuşturacak önlemleri almak bu örgütlerin akıllarına gelmemiştir. Son yıllarda da geleceğin Türkiyesini ele geçirmeyi planlayan bazı iç ve dış odakların, öğretmen ve eğitim yöneticilerini kullanarak, 1924 yılında yolunu seçmiş olan ülkemizde, şeriatı kurtarmaya çalıştıkları söylenmektedir.

* Eğitim yönetimi meslekleşmediği ve yönetici olmanın öğretmen olmaktan başka şartı olmadığı için, eğitim sistemi yönetim görevleri için hazırlanmış elemanlar tarafından değil, politikacılara, siyasal partilere, politika kokan dernek ve ocaklara yakınlığı olanlar tarafından, seçim otobüslerine binen, aday olup da seçimi yitirenler tarafından doldurulmuştur. Hatta son yıllarda millî eğitim müdürlüğü, ortaokul ve lise müdürlükleri gibi yönetim görevlerinin din dersi öğretmenleri tarafından doldurulduğu ısrarla söylenmekte ve yazılmaktadır.

* Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yürürlükte olmasına, eğitimin uzak hedeflerinin Anayasamızda "Cumhuriyet yönetimi, toplum huzuru, millî dayanışma, adalet anlayışı, insan haklarına saygı, Atatürk milliyetçiliği, çok partili demokrasi, laiklik, hukukun üstünlüğü ve sosyal adalet" olmasına ve bütün bu hedeflerin temelinde çoğulcu bir toplumda farklılıkların barış içinde yaşamasının koşulu olan hoşgörü yatmasına karşılık, bütün bu hedeflere uygun davranışlarda bulunan iyi insan, iyi vatandaş, rasyonel ekonomik davranışlarda bulunan kitleler yetiştirilmesi gerekirken, eğitim sisteminden farklı dünya görüşlerine sahip ve birbirine karşı hoşgürsüz insanlar üretilmektedir. Devlet

eğitimin bu temel hedeflerine karşın, eğitim sisteminin ürünleri olan cumhuriyet karşıtı, demokrasi karşıtı, laiklik karşıtı, birlik ve beraberlik karşıtı unsurlarla sürekli olarak mücadele ederek enerji kaybetmektedir.

*12 Eylül'den sonra çok önem verilen ve üniversitelerde de zorunlu duruma getirilen "Atatürk İlke ve İnkılâpları" derslerine, pek çok öğretim kurumunda Orta Asya'dan ya da Üçüncü Selim'den başlatıldığı ve bir türlü Mustafa Kemal Atatürk'e gelinemediği, özellikle ortaokul ve liselerde sınıflara ilâhilerle girilip çıktığı, türban takanlara belirsiz kaynaklardan para ve burs ödendiği dil-den dile anlatılmaktadır.

Ünlü düşünürümüz Ziya Gökalp, daha yüzyılın başında yazdığı yazılarda, toplumun üç tabakadan oluştuğunu bildiriyordu: (1) Yaşamları hurafelerle dolu, batıl inançlarla yönlendirilmiş, **ilk çağda** yaşayan eğitimsiz kitleler, (2) kapılarını batıdaki gelişmelere kapamış olan medreselerde eğitilmiş ve **orta çağda** yaşayanlar ve (3) Üçüncü Selimden beri Batı modeline göre kurulmuş olan laik okullarda eğitilmiş olan ve **yenı çağda** yaşayan küçük bir azınlık... Ve büyük düşünür acı acı soruyordu: Böylesine üç ayrı çağda yaşayan üç tabakadan oluşan bir toplum sağlıklı olabilir mi?

Öyle görülüyor ki, devlet bürokrasisinin Atatürk ilkelerinin ajanı olarak işlevde bulunduğu Atatürk dönemi ile 1974 yılına kadar uzanan dönem hariç tutulursa, Ziya Gökalp'in yazdıklarından 70-80 yıl sonra, günümüzde Türk toplumu yeniden üç tabakadan oluşur bir duruma gelmiştir: (1) Ülkeyi Türk ve İslâm tarihinin eski şanlı

günlerine götürme özlemi çekenler, (2) toplumda var olan değerleri korumaya çalışanlar ve (3) toplumu ileriye götürmeye çalışanlar... Ziya Gökalp döneminden farklı olarak hepsi de eğitilmişlerden oluşmuş tabakalar. Bir ip yarışındaki ipi sadece iki yana çekenler değil, üç yöne çekmeye çalışan tabakalar. Ve ipin kopmaması için dua eden sessiz çoğunluk...

İp kopmadan önce Millî Eğitim Bakanlığı tarafından atılması gereken başlıca adımlar, şöyle özetlenebilir :

1. Şu ya da bu grubun kafasındaki devletin değil, Anayasa'da nitelikleri "Cumhuriyet yönetimi, hoşgörüyü dayanan çok partili demokrasi ve laiklik, Atatürk ilkeleri (4) toplum huzuru,, birlik ve beraberlik, insan hakları gibi temel ilkeler" olarak belirlenmiş olan Devletin gerektirdiği değerlerin, eğitim politikasının merkezinde, davranışlara yön veren egemen değerler olduğu gerçeğinden hiç taviz verilmemelidir.

2. Bu ilkelere aykırı eğilimde olduğu anlaşılan unsurlar yoğun bir demokrasi ve laiklik eğitiminden geçirilmeli, umutsuz olanlar ise süratle eğitim politikalarını etkilemeyecekleri pasif görevlere atanmalıdırlar. Çeşitli adlarla adlandırılan ve bu ilkelere aykırı olan eğilimlerin, anayasa tercihi olan siyasal yaşam biçimine aykırı olduğu gerçeği asla unutulmamalı ve bu eğilimlerin kışlaya, camiye ve eğitim kurumuna girmesine karşı her türlü önlem alınıp, uygulamaya geçirilmelidir.

---

(4) Atatürk'ün eğitim görüşü için bkz. Yahya Kemal Kaya, **İnsan Yetiştirme Düzenimize Yeni Bir Bakış : Eğitimde Model Arayışı**, Ankara : Bilim Yayınevi, 1989.

3. Ülkemizin, dünya toplumunun ve mesleğinin birer üyesi olan öğretmenlerin (5) insan sevgisini, ülke sevgisini, bilimsel davranışını ve demokratik siyasal yaşam biçimini temel alan davranışlarla yetiştirilmesine her şeyden önce önem verilmelidir. Öğretmenliği geleneğimizdeki saygınlığına kavuşturmak için, mesleğin sosyal ve ekonomik statüsü yükseltilmeli; eğitim ve okul yöneticiliği belirli eğitimsel ve deneyimsel nitelikleri gerektiren bir meslek durumuna getirilmelidir. Öğretmenler ve eğitim yöneticileri mesleğin gelişmesini, saygınlığı artırmayı ve haklarını korumayı amaçlayan, tüm öğretmen ve yöneticileri kapsayıcı bir meslekî örgüt ya da sendika çatısı altında toplanmaya özendirilmelidir.

Bugün millî eğitimin başında, "öğretmeni sevmek, milleti sevmektir. Öğretmeni yüceltmek, milleti yüceltmektir." diye işe başlayan ve eğitim konularına gönül vermiş bir bakanın - Sayın Avni Akyol' un- bulunması bu yolda umutlarımızı artırmaktadır.

4. Gerekli yapı ve program değişiklikleriyle, eğitim kurumları öğrencilerin ilgi, yetenek ve kapasitesine uygun bir meslek kazanacağı, yaparak, yaşayarak eğitim yapılabilen bir ortama kavuşturulmalıdır.

5. Örgün eğitimle yaygın eğitimi kaynaştırmak amacıyla örgün eğitim kurumları geceleri, hafta sonları ve yaz ayları yaygın eğitime, yaygın eğitim kurumları uygun zamanlarda örgün eğitim öğrencilerinin hizmetine açılmalıdır.

---

(5) Ülkesinin, dünya toplumunun ve mesleğinin bir üyesi olarak öğretmen nitelikleri için bkz. Ferhan Oğuzkan, **Öğretmenliğin Üç Yönü**, Ankara, 1982.

6. Eğitim kurumları ile sanayi ve ticaret kuruluşlarını ortak ve iç içe programlarla kaynaştırarak, piyasanın gerisinde kalan eğitim teknoloji ve yöntemleri geliştirilmelidir.

7. Okulöncesi eğitimden itibaren, etkili bir rehberlik ve yönlendirme sistemi ile öğrenci keşfedilerek, onun, yeteneklerine uygun alanlara yönlendirilmesi sağlanmalı ve başarısızlıklar önlenmelidir. Öğrenci yeteneğini merkez alan, öğrencinin başarısızlığını değil, başarısını vurgulayacak olan sistemin can damarı olan rehberlik ve yönlendirme hizmetlerinin geliştirilmesi için öğretmenler sürekli olarak yetiştirilmelidir.

8. Imam - Hatip liseleri üniversiteye girmede genel lise gibi düşünülüyor ise meslek dersleri kaldırılmalı, meslek lisesi olarak düşünülüyor ise sayıları, diğer meslek liselerinde olduğu gibi, ancak din görevlisi gereksinmesini karşılayacak kadar olmalı, diğer Imam- Hatip liseleri çok programlı liselerin din bölümleri durumuna dönüştürülmelidir.

9. Her düzeyde katılımcı öğretim yöntemleri, empoze edici, şartlandırıcı yöntemlerin yerini almalı, öğrencilere doğruları - yanlışları, güzelleri- çirkinleri, iyileri- kötülerini öğretmek yerine, bunları çeşitli alternatifler arasından seçebilmelerinin anahtarları verilmelidir.

10. Eğitimde fırsat ve olanak eşitliğini büyük ölçüde yalayan bölgesel farklılıkları, kadın- erkek arasındaki okul- laşma farklılıkları giderilmeli; ikili ve üçlü öğretim, özellikle kent merkezlerindeki kalabalık sınıflar, kırsal alanlardaki birleştirilmiş sınıf uygulamaları ve okul açma açısından yeterli nüfusa sahip olmayan küçük yerleşme birimlerindeki çocuklarımızın eğitimi gibi sorunlara gerçekçi çözümler bulunmalıdır.

Kısaca, Türk dili ve geleneklerinin geliştirilmesi, ülkemizin çeşitli yönleriyle tanıtılması, Atatürk miliyetçiliğinin beslenmesi, demokratik laik cumhuriyet yönetimine, sosyal hukuk devleti ve Atatürk ilkelerine bağlılığın sağlanması, aşırı akımların zararlarını bilen, Türk vatandaşlığıyla gurur duyan, insan haklarına saygılı, tarihiyle övünen, geri kalmışlık kompleksinden kurtularak geleceğe umutla bakan, onurlu, çalışkan, üretici, hoşgörülü, kişisel ve toplumsal ilişkilerinde dürüst, demokratik yöntemlerle hakkını almasını ve korumasını öğrenen bir gençlik yaratılması, başka bir deyişle, iyi insan, iyi vatandaş, rasyonel ekonomik davranışlarda bulunan üretici ve tüketici bireylerin yetiştirilmesi millî eğitim sisteminin temel işlevi olacaktır.

Unutmamak gerekir ki, demokratik bir siyasal ve toplumsal hayatı gerçekleştirmenin temel yolu, sağlıklı bir eğitim sistemi ile insanların davranışlarını değiştirmek, yani onları eğitmektir. Demokrasi ile eğitim birbirinden ayrılamaz.

BAŞKAN - Birinci tur konuşmalarımız tamamlandı.

Şimdi ikinci tur konuşmalara başlıyoruz.

Buyurun Sayın Ferhan Oğuzkan.

FERHAN OĞUZKAN - Önce Sayın Kışlalı'nın değindiği nokta üzerinde durmak istiyorum. Beni iyimser olarak gördüler, teşekkür ederim, gerçekten iyimserim ve ayrıca bir eğitimci olarak da eğitimin büyük gücüne inanıyorum. Tek güç değil tabii, ama büyük bir güç. Şüphesiz bazı şartları var, Sayın Kışlalı'nın eleştiri konusu yaptığı "demokrasi sözünü ağıımızdan düşürmediğimiz sürece demokrasi yolunda çok hızla ilerleriz!" gibi bir anlayışın içinde de değilim.

Cumhuriyetin ilk yıllarında doğan ve ilkokulu, ortaokulu, liseyi Atatürk döneminde bitirmiş kemselerden biri olarak şunu söyleyeyim: Bizler öğrenci iken yerli yersiz her fırsatta Atatürkten ve O' nun düşüncelerinden söz edilmezdi. Ama, Atatürk' ün düşünce ve direktiflerini yansıtan bir ortam vardı o dönemde. Halkevlerinde çeşitli konulara ilişkin konferanslar dinler, daha sonraları yasaklanmış olan kitapları okur, değişik görüşteki yazar ve şairlerin eserlerini özgürce okur, oyunlarını sahnede seyrederdik. Refik Halit, Rıza Tevfik gibi siyasal sürgünlerin yazılarına bile ders kitaplarında yer verilirdi. Atatürk dönemi böylesine hoşgörülü bir dönemdi ve biz öğrenciler böyle bir iklimde yaşayarak Cumhuriyet yönetiminin erdem ve üstünlüklerini, Atatürk Devriminin eşsiz değerini anlayıp öğrendik.

Sonra neler oldu? Atatürk' ten hiç söz edilmemeye çalışıldı, ondan sonra da Atatürkçülük kalıplaşmış sloganlarla biçimsel anlamda tanıtılmaya, açıklanmaya başlandı. Atatürk Devrimi' nin bugün taşıdığı önem üzerinde özgürce yorumlar yapılmadığı için de " devrimcilik" gide gide adından özüne kadar tartışılması sakıncalı, hatta yasak bir konu durumuna sokuldu. Bugün Atatürk döneminde yaşamış olanların Atatürkçülüğü ile daha genç kuşakların Atatürkçülüğünü kıyasladığınız zaman birincilerin daha duyarlı ve iddialı olmalarının nedeni bence budur.

Birinci turda, öğretmenlerin demokrasi eğitiminde etkili olabilmeleri için kendilerinin demokrat bir kişiliğe sahip olmaları gereğini anlatmaya çalıştım. Böyle bir kişilik edinilmesinde Türk demokrasisi diye adlandırabileceğimiz bir demokrasi anlayışına temel olacak üç ilkenin daima dikkate alınması zorunludur. Bunlardan biri laikliktir. Demokrasi ile laiklik arasındaki sıkı bağı ve laiklikten vazgeçilmezliği de-

mokraziye inanmış kimselere kesinlikle anlatmamız gerekir. Bu ilkelerden ikincisi halkçılıktır. Bizler, demokrasi sözcüğünün yeni yeni duymaya başladığımız zaman Türkiye' de halkçılık vardı. Biraz irdelenirse görülür ki halkçılığın özünde demokrasinin dayandığı ilkelerin hemen hemen tümü görülebilir. Türk demokrasisinin dayandığı ilkelerden biri de devrimciliktir. Biraz önce Sayın Kışlalı' nın da dediği gibi, Atatürkçülük kavramı içinde de devrimciliğin önemli bir yeri vardır ve bu ilkenin anlamı şudur: Her türlü düşünce, görüş, fikir akımı sürekli değişime uğrayabilir, yeni durum ve şartlar yeni yorumlar ve uygulamalar gerektirebilir.

Öğretmenlerin demokrasi fikrini daha iyi benimsemeleri, demokratik davranışları kazanabilmeleri ve geliştirebilmeleri, yetişmekte olan öğretmen adaylarının da bu bakımdan daha yeterli olabilmeleri için ne gibi önlemler alınabilir? Bu soruya cevap verilmesi gerekiyor. Önce öğretmen adaylarıyla ilgili birkaç söz söylemek istiyorum.

Her şeyden önce üniversitelerimizde uygulanan öğretim programları gözden geçirilmelidir. Düşünsel bakımdan demokrasi anlayışını pekiştirecek yeni derslere ihtiyaç var mıdır, eski derslere yeni ekler yapılarak bu gerçekleştirilebilir mi, bunları bir kez belirlemek yerinde olur. İkincisi, öğretim yöntemlerinin değiştirilmesi etkili olabilir. Olabildiği kadar öğrencilere konuşma, tartışma ve katılma imkânı sağlayacak öğretim yöntemlerini ön planda tutmalıyız. Belki konuları başka türlü işleme yoluna gidilebilir. Ben, burada ayrıntılara girmek istemiyorum, fakat şunu belirtmekte yarar vardır. Seçilen yöntemlerde grup dinamizmine ne kadar öncelik verirsek o ölçüde demokrat kimseler yetiştirebiliriz. Evet, kalabalık sınıflarda, haf-

talik ders saatlerinin haylice yüklü olduğu bir ortamda bunu gerçekleştirmek kolay değildir. Ama, bazı tercihler yapmak zorunda olduğumuzu da unutmamalıyız. Demokrasinin özellikleri arasında görüşmenin, konuşmanın, tartişmanın, uzlaşmanın, ortak bir karara varıp onu uygulamamanın önemini belirttiğimiz halde öğrenciler derslerde görüş ve düşüncelerini ortaya koyamıyorlar, hatta öğretim üyelerine soru bile soramıyorlar işe onların birer demokrat öğretmen olarak yetişmelerini bekleyemeyiz.

Bundan başka, öğrencilerin fakülte ve yüksek okullarda yönetim, eğitim ve öğretim çalışmalarına belirli ölçülerde katılmaları gerekir. Öğrencilerin bu işlere katılmalarının nasıl olacağını burada anlatmak mümkün değil, yalnız bu konuda örnek olarak göstereceğimiz uygulamaların yok denecek kadar az olduğunu belirtmek isterim. Bu arada, öğrencilerin ilgilerine, yeteneklerine ve isteklerine göre gruplaşmalarına, kulüpler ve dernekler kurmalarına imkânlar tanınmalıdır. Bu gibi girişimlere karşı yöneticiler ve öğretim üyeleri anlayışla davranmalı, hatta öğrencileri desteklemelidirler. Öğrencilerin düzenledikleri sosyal ve kültürel etkinliklere öğretim üyeleri katılmalıdırlar. Çünkü, sabahleyin Sayın Tanyol' un da üzerinde durduğu gibi, demokrasinin siyasal yönü yanında sosyal ve bireysel yönleri de vardır.

Kısaca şunu söylemek istiyorum: Yüksek öğretim kurumları programları, öğretim yöntemleri, yöneticileri ve öğretim elemanları, sosyal ve kültürel şartları ile gerçekten demokrasinin yaşandığı canlı birer eğitim yuvaları haline gelmedikleri sürece oralarda yetişen öğretmen adaylarının demokrasiyi anlamaları, demokratik davranışlar edinmeleri mümkün değildir.

Bu önlemler alınır da yüksek öğretim kurumları demokrasi eğitimi bakımından daha iyi bir duruma getirilirse sorun tamamiyle çözülebilir mi? Hayır. Siz istediğiniz kadar

kendinizi demokrat bir öğretmen olarak göreve hazırlayınız, demokrasiye inanınız; eğer atandığınız okulda demokratik bir ortam bulamazsanız büyük güçlüklerle karşılaşır, hayal kırıklığına uğrarsınız. Demek ki bu işin iki yönü var: Biri, yetiştirici kurumların gereken önlemleri alması, öbürü okulların kendi yapıları içerisinde gereken değişiklik ve düzeltmeler yapması. Bu değişiklik ve düzeltmeler neler olabilir? Buna da kısaca değineyim ve sözlerime son vereyim.

Önce ilkokul, ortaokul ve lise öğretim programları tümüyle gözden geçirilmeli, demokrasi anlayış ve ilkelerine aykırı şeylerden arındırılmalıdır. İkincisi, kitaplar- ders kitapları, yardımcı kitaplar ve başvuru kitapları vb. - ele alınmalıdır. Demokrasi ilkelerine ters düşen açıklama ve yorumlar var mı yok mu, incelenmelidir. Üçüncüsü, grup çalışmalarına, tartışmaya ve sorun çözmeye ağırlık veren yöntemlerin kullanılmasına önem verilmelidir. Dördüncüsü, öğretim ile güncel sorunlar ve öğrencilerin yaşantıları arasında sıkı bir ilişki sağlanmasına çalışmalıdır. Bu ilişkiyi sağlamada kitle iletişim araçlarından yararlanmak şarttır. Çocuklar radyoda dinlediklerinden, televizyonda izlediklerinden, gazete ve dergilerde okuduklarından edindikleri bilgileri, izlenimleri, görüşleri sınıfa getirip öğretmenleri ve arkadaşları ile görüşüp tartışabilmelidirler. Bu yapılamaz ise biraz önce sözü edilen siyasal kültürü, öğrencilere nasıl kazandırabiliriz? Beşincisi, okul yönetiminin demokratlaştırılmasıdır. Okul- aile birliklerinin bu alanda önemli katkısı olabilir. Veliler ya ziyaretçi, gözlemci ya da kaynak kişi olarak okulun çalışmasını, öğretmenlerin dersane içinde ve dışındaki etkinliklerini ve nihayet çocuklarının nasıl bir eğitime tâbi tutulduklarını rahatça izleyebilmelidirler. Unutmayalım, çocuklar ne öğretmenlerin ne de yöneticilerin çocuklarıdır. Altıncısı, eğitici kol çalışmalarına bugünkünden daha çok önem verilmelidir. Demokratik değerlerin ve tutumların edinilmesinde ve geliştirilmesinde

eğitici kol çalışmaları derslerden daha etkili olabilir. Bu konuda da aile ve evre halkı ile işbirliğine gidilebilir. Yeter ki öğretmenler bu tür etkinlikleri akademik çalışmalar kadar önemli ve yararlı sayınlarsınlar. Bu konuda dikkat edilmesi gereken bir nokta, hiçbir öğrencinin kol çalışmaları dışında kalmamasıdır. Her ğrenci kesinlikle bir kola ye yazılmalıdır; şphtesiz öğrenciler bu kollarda bazen etkin (aktif), bazen de edilgen (pasif) roller alacaktır; tıpkı hayatta olduğu gibi. Aslında demokrasilerde geçerli olan kural, rollerin değişken olması değil midir?

Demokrasi konusunda yönetici ve öğretmenlerimizin daha yeterli duruma getirilmeleri için alınması gerekli önlemler arasında hizmet-içi eğitimle ilgili olarak da bir iki söz söylemek isterim. Okul yönetici ve öğretmenlerinden seçilecek ufak grupların, okullarındaki demokratik uygulamaları imrenerek izlediğimiz yabancı ülkelere gönderilerek bilgi ve grglerinin artırılmaları uygun olur. Ayrıca yaz kurs ve seminerlerinde öğretmenlere kendi branşları veya pedagojik formasyon ile ilgili dersler yanında onlara demokratik kişilik özellikleri kazandıracak veya bu özellikleri daha da pekiştirecek sosyal bilimlerle ilgili birtakım ders veya konular okutulabilir. Bu iki uygulamanın da çok yararlı olacağını düşünüyorum.

Bilmiyorum, bu kadar yeter mi acaba? Bütün bunları yapabilirsek, ben - iyimserliğinden de g alarak- diyorum ki aslında genellikle demokrasiye yatkın olan öğretmenlerimiz ve genç ğretmen adaylarımız okullarımızda okuyan ve bundan sonra da okuyacak olan yeni kuşakları daha bilinçli ve güçlü biçimde demokrasi ilkelerine göre yetiştirme imknına sahip olacaklardır.

BAŞKAN - Efendim, ikinci 15 dakikalar dolmak üzere, fakat konuşmacılar gayet önemli noktalara değindikleri için doğrusu kesmeye de cesaret edemedim. Programımızı şu anda yarım saat arkadan takip ediyoruz. İsterseniz 15 dakika ara verelim, tam 15 dakika sonra buluşmak üzere.

B. GENEL TARTIŞMA

BAŞKAN- Şimdi, tartışma bölümüne geçiyoruz. Tartışma bölümünde soru soracak arkadaşlarımız kısa, kesin ve özlü konuşurlar ve sorularını hangi konuşmacıya yönelttiklerini belirtirler ve mikrofona gelerek isimlerini söylerler ise memnun oluruz. Önce konuşmacıları tespit etmeye çalışacağız. Hicri Dinçerol, Hacı Ali Okur, İsmail Bircan, Necati Yankı, Mesut Şahin, Mehmet Emiralioğlu, Rauf İnan, Niyazi Altunya, Cahit Tanyol, Ercan Eroğlu.

Arkadaşlarımız soru sorarken dediğim doğrultuda yardımcı olurlarsa demokratik bir ortamda konuşma imkânını kendilerine vermiş olacağız.

Hicri Dinçerol, buyurun.

HICRI DİNÇEROL (AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi son sınıf öğrencisi) - Sayın hocalarıma teşekkür ediyorum ve kendilerinden özür diliyorum, haddim olmayarak kendilerine soru yönelteceğim. İlk başta Sayın Oğuzkan hocamıza bir soru yöneltmek istiyorum. Ben dünkü oturumda da burada vardım, bilhassa öğleden sonraki bölümünde hocalarımızdan biri eğitimin, daha doğrusu okul öğretiminin çocukların demokratikleşme üzerindeki etkisinin pek bulunmadığını, bunu da yapılan araştırmalarla üniversitede okuyan birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerin bu konuyla ilgili görüşleri arasında pek fark olmadığını vurgulayarak bize açıkladı. Kendi görüşü de bunun tamamen tersi idi; tabii demokrasilerde düşünceler hiç tükenmez ama buna bir açıklama getirirse sevinirim. Bir de Sayın Kaya bizim önemli bir konumuza değindi, eğitim yönetimini yöneticiler yapmalıdır dedi. Ben dört senedir bu fakültedeyim, fakat hocalarımız bunu demelerine karşın acaba kendileri ne

yapıyorlar? Burada bu kadar hocamız var, profesörlerimiz var, hepsi çok değerli ve gençliklerinde bahsettikleri gibi birçok demokratikleşmeyle ilgili akıma kapılmışlar. Acaba bir yaştan sonra bu akımlara artık katılmayı kendilerine uygun görmüyorlar mı? Gençlere mi bırakıyorlar. Eğer gençlere bırakıyorlarsa bu katılmayı niçin en üst yöneticiler engelliyor? Buna bir açıklama getirirler mi acaba?

BAŞKAN - Teşekkür ederiz.

Hacı Ali Okur, buyurun.

HACI ALİ OKUR (Eğitim Bilimleri Fakültesi son sınıf öğrencisi) - Bizim bağlı bulunduğumuz öğretim kurumlarında görevli üst kademedeki insanlar hepsi belli bir eğitim düzeyinden geçiyorlar. Şu anda siz bizimlesiniz, bizim yanımızdasınız, demokrasinin faydalarından bahsettiniz. Ama bizler şu anda yükseköğretim kurumu öğrencileri olarak belli kısıtlamalara tâbiyiz. Bunu hepimiz biliyoruz. Bu zihniyeti, yani yönetim kademesine geldikten sonra bizi kısıtlama zihniyetini nereden alıyorsunuz. Teşekkür ediyorum. Herhangi bir konuşmacı cevap verirse memnun olurum.

BAŞKAN - Peki oldu. O zaman bulurum bir arkadaşı.

Ismail Bircan, buyurun.

İSMAİL BİRCAN (DPT) - Efendim, ben Sayın Kaya ve Sayın Kışlalı'ya senteze ilişkin iki soru yöneltmek istiyorum. Ancak izninizle önce birkaç şey söylemek istiyorum. Dünden beri demokrasi için eğitim konusunu tartışıyoruz ve bu ikinci panelimiz. İnsan haklarına saygı rejimi olarak tanımladık demokrasiyi, çoğulculuk rejimi olarak tanımladık, sosyal devlet ve sosyal adalet ilkelerine göre tanımladık, özgürlükçü olarak tanımladık. Örgütlenme

hürriyetinin olması gerektiğini söyledik. Kendini savunabilme özgürlüğünü söyledik ve bireyin eğitim hakkına, sağlıklı çevrede yaşayabilme hakkına ilişkin değerlendirmeler yaptık. Aynı zamanda iyi bir iletişim kurma gereğine değindik. Şimdi izninizle birkaç gözlemler bunları açmak, daha sonra sorularımı sormak istiyorum.

Türkiye 66 yıldır Cumhuriyetle yönetiliyor ve 43 yıldan bu yana çok partili demokratik sisteme geçmiş. Fakat bakıyoruz gerçekten demokrasi eğitimini ve demokrasi bilincini yeterli düzeye getirememişiz. Bu ortada olduğuna göre, son 30 yılda üç kez demokrasimiz kesintiye uğramış. Yine bakıyoruz, 1980 yılında konsolide bütçeden millî savunma harcamaları yüzde 27 pay alıyor, 1984 yılında yüzde 17 ye düşüyor, 1988 de yüzde 12 düşüyor ve şöyle bir görüş daha var: Ordu, orduevleriyle, yazlık kamp-larıyla, lojmanlarıyla, süpermarketleriyle giderek halktan kopmaktadır. Bu basınımızın son günlerde ele aldığı konular arasında. Demokrasimizin üç kez kesintiye uğraması karşısında, eğitim kurumlarında- özellikle askerî okullarda da demokrasi eğitimine yeterli önem ve etkinliği yerleştirememişiz.

Başka bir gözlem; son günlerde Aliğa' da kurulması öngörülen termik santral Japon işbirliğiyle gerçekleştirilecek ve çevreyi büyük ölçüde kirletecek. Ama bakıyoruz yine aydın kesimden herhangi etkili bir tepki yok. Yani demokrasinin özgürcü, çoğulcu ve karar almada etkili boyutlar geliştirilmesi açısından gerek kamuoyundan gerekse aydınlardan önemli bir tepki yok. Başka bir gözlem; biraz önce kuraya gelirken karşı kaldırımda yürüyordum ve bir eczanede asılı bir afiş dikkatimi çekti. Emeklilerin ilaç bedellerinden yüzde 20' lerin kesilip kesilmemesi için imza kampanyasına çağrı. Yani birtakım haklarımızı ve özellikle

Anayasanın 34 üncü maddesinde yer alan hakkımızı kullanmakta zorlanıyoruz. Dolayısıyla demokrasi eğitiminde ve bu eğitimin etkinliğinde önemli darboğazlarımız var. Bütün bu gözlemler yanında, sayın panelistler de, kendi alanlarıyla ilgili demokrasi eğitimi ve yönetimi ile ilgili olarak, demokrasi eğitiminin yaygın eğitim boyutu itibariyle, iletişim süreci ve öğretmen davranışları açılarından çeşitli öneriler sundular.

Benim sormak istediğim soru, özellikle demokrasi sürecinde 1920' li yıllardan beri ve 46' dan bu yana çok partili demokratik süreç içinde, yönetenler ve yönetilenler açısından nasıl hatalar yaptık ki demokrasi eğitimini sistem olarak, insan olarak yeterli bir boyuta ulaştıramadık? Ya da başka bir ifade ile demokrasi eğitiminin etkili olarak gerçekleştirilmesi için yönetenler ve yönetilenler açısından, siyasal bilim boyutu itibariyle de en önemli üç darboğazı nasıl aşarız? Buna nasıl çözüm yolları getirelim ki sistem açısından ve insan açısından Türkiye' de demokrasiyi sağlam temeller üzerine oturtabilelim? Dolayısıyla yönetilenler ve yöneticiler açısından bu üç darboğaz hangileridir ve sorunu çözmek için hangi önceliklerle, neler yapılmalıdır?

İkinci sorum, Sayın Kaya ve Sayın Kışlalı' ya. Demokratik ortam yetersizliği ve kalkınma politikaları arasındaki ilişkiler üzerinde çok az duruldu. Özellikle Türkiye' nin 1960' lı yıllardan bu yana kalkınmada önemli bir gelişme yaptığı ve birtakım kalkınma hamlelerine giriştiği bilinmektedir. Dolayısıyla 1960' larda tarımdaki nüfusumuz büyük oranda -yüzde 75' lere kadar - kırsal alanda yaşarken, bugün bakıyoruz, yüzde 50' ler civarında nüfusumuz kentlerde yaşıyor. Başka bir ifade ile kentleşme olgusu giderek art-

makta. Bu bir kalkınma göstergesidir, fakat demokrasinin yeterince yerleşmemesi yüzünden kalkınmamız da bir takım darboğazlara giriyor, kesintilere uğruyor, yavaşlıyor. O halde ikinci soruyu şöyle özetlemek istiyorum: Kalkınma ve demokrasi arasında nasıl bir etkileşim kurmalıyız ki daha gelişmiş bir Türkiye ortaya koyalım?

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Teşekkür ederiz.

Sayın Binnur Yeşilyaprak.

DR. BİNNUR YEŞİLYAPRAK (Gazi Üniversitesi) - Efendim, eğitim deyince ben hemen kendi alanım açısından yaklaşıyorum, psikolojik danışma ve rehberlik açısından. Çünkü özellikle demokrasi eğitimi dediğimizde rehberlik hizmetlerinin gereği ya da önemi kaçınılmaz olarak ortaya çıkıyor. Neden? Çünkü rehberliğin temelinde demokrasinin temelindeki ilkeler vardır. Rehberlikte insanın değerliliği, insanın kendi sorunlarını kendisi çözmesi, kendisi ile ilgili kararlara katılması, kendini gerçekleştirme gibi amaçlar söz konusudur ki demokraside bizim istediğimiz nitelikler ve amaçlar bunlardır. Şimdi üniversitelerimizde eğitimden söz ederken, Sayın Ferhan Bey de değindi, rehberlik de önemli bir konu. Üniversitede öğrencilere rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri verilmeli, böylece gençler kendilerini gerçekleştirebilecekleri, kararlara katılabilecekleri, kendi sorunlarını çözebilmede yardım alabilecekleri bir ortam bulsunlar. Bu ortamın sağlanamayışı bugün için önemli sorunlardan birisi. Bir diğeri ise, öğretmen olarak yetişenlerin, öğretmenlik eğitimi alanların bu anlayışı ka-

zanmaları. Bence her öğretmen, rehberlik ve psikolojik danışma konusunda belli bir anlayış kazanmalı ki hem öğretimi, hem eğitimi daha yeterli yapabilsin. Eğer bir öğretmen, bu anlayışı kazanmıyorsa, öğretmenlikte de demokratik bir ortamı oluşturma veya demokratik fikirleri aşılama da yetersiz kalacaktır.

Durum böyle iken, YÖK tarafından yapılan son değişiklikler sonucu, öğretmen yetiştiren fakültelerin programından "rehberlik" dersi kaldırılmıştır. Bu nasıl bir çelişkidir? Biz demokratik eğitim isterken, demokratik özelliğe sahip kişiler yetiştirmeye çalışırken, hem bu hizmetleri yeteri kadar gençlere sunmuyoruz, hem de öğretmen olarak yetiştirdiklerimize bu konuda bazı anlayış, ilke ve kavramları kazandıracak bir dersi vermiyoruz. Acaba sayın panelistlerin ; her birinin kitaplarında bu konuya değindiklerini biliyorum - bu konudaki yaklaşımları nedir ve bu yönde bir program değişikliği söz konusu mudur? Bunu ümit edebilir miyiz? Bunu gündeme getirmek istiyorum, ayrıca salonda sayın hocalarımız da var, bu konuda bilmiyorum onlar neler düşünmektedirler? Teşekkür ederim.

BASKAN - Teşekkür ederiz Sayın Dr. Yeşilyaprak.

Necati Yankı, buyurun.

NECATİ YANKI (Öğretmen) - Benim iki sorum var. Birincisi Sayın Kışlalı' ya. Paneldeki konuşmalardan anladığımız kadarıyla demokratik bir eğitimin olabilmesi için her şeyden önce demokratik iklim olması gerekir. Yine değinildiği gibi, bizde sık sık birileri çıkıp bu iklimi bozuyor. Var olan demokratik kurumları, yapıyı rahatsız ediyor, büyük tahribat yapıyor, ondan sonra köşelerine çekiliyorlar

ve bu durum kısa sürede kanıksanıyor, yani herhangi bir tepki çok düşük düzeyde oluyor. Sayın Kışlalı, "bu tür gelişmeleri doğal karşılıyorum, Batıda da bu dönemlerden geçilmiştir" dedi. Şu soruyu soracağım: Biz Batının geçtiği bu dönemlerden geçmek zorunda mıyız? Bizim bu deneylerden yararlanma şansımız yok mu, az gelişmişlik sürecinde olmamız nedeniyle? Bu konuda ne düşünüyor? Bu konuyu nasıl açıklayacak?

İkinci sorum Sayın Bülbül' e. Örgütlenme ve karar süreçlerine katılma demokrasinin gereklerindedir diye belirtmişti. Gerçekten de demokratik eğitimin olması için öncelikle öğretmenlerin de eğitimin yönetiminde söz ve karar sahibi olmaları gerekir. Bu açıdan öğretmenlerin çağdaş bir ortamda eğitimin demokratik bir nitelikte yürümesini sağlamak için örgütlenmeleri gerekir. Bu konuda neler önerecek veya öğretmenlerin örgütlenmesi hakkında neler söyleyecek? Onu öğrenmek istiyorum.

BAŞKAN - Teşekkür ederim.

Ercan Eroğlu, buyurun.

ERCAN EROĞLU - Sorumu eski hocam Sudi Bülbül'e yöneltmek istiyorum. Ben ve birçok arkadaşım onun derslerinde çok şey öğrendik. Hocamızın gerçekten üzerinde durduğu önemli bir konu vardı: Sevgi. Burada genelde örgütlenmelerden söz edildi, siyasal anlamda; fakat günümüz koşulları çok hızlı değişime uğramakta ve insana yabancılaşmaktadır, iletişim araçları ne kadar artarsa artsın aradaki iletişim kopmaktadır. Bu konu üzerinde de durulmasını istiyorum. Çünkü sevgi deyince aklıma gelen, ardından gelen sözcükler saygı, sorumluluk ve güven. İnsanlar birbirine güven duymadıktan sonra orada herhal-

de demokrasiden söz edilemez. Bu konu üzerinde durulmasını istiyorum.

BASKAN - Teşekkür ederiz.

Isterseniz bu bölümde cevapları alalım arkadaşlarımızdan, oturuş sırasına göre başlayalım, arkadaşlarımız aldıkları notlara göre cevaplasınlar.

Pardon, sizin sorunuzu da alalım, buyurun.

NIYAZI ALTUNYA - Ben önce Sayın Kışlalı' ya soruyorum "okullarda münazara yapılıyor mu bilmem" dediler, ben de üniversitelerde yapılıyor mu? diye soruyorum. Profesörler arasında yapılıyor mu, resmî veya gayıresmî, ama burada değil, TED toplantılarında değil, üniversite çatısı altında münazara, tartışma yapılıyor mu? Birisi bu. İkinci sorum, Ferhan Bey hocam - benim defalarca hocam oldu, 23 senedir hocam - ile Sayın kaya' ya. İç hizmet yönetmeliği var ilk ve ortaöğretim kurumlarında uygulanan. Bu yönetmelik daha önce incelendi, kamuoyuna yansıdı, askerî İç Hizmet Yönetmeliği ile madde madde karşılaştırıldı. Bu yönetmelik hakkındaki görüşlerini belirtmelerini rica edeceğim. Diğeri, insan hakları eğitimi, demokrasinin en önemli bölümlerinden birisi bu. Sayın Kışlalı' ya öncelikle yöneliyorum, kendileri siyaset bilimcisi. İnsan hakları eğitiminde ne durumdayız, genel çizgileriyle. Çünkü biz 1949 yılında "İnsan Hakları Bildirisi" ni kabul ettiğimizde aynı zamanda bunun öğretimini de yapacağımızı taahhüt ettik. Zaten bu bildiri- nin metninde de bu var. Onun değerlendirilmesini rica ediyorum. Eğer çok olmazsa bir de 500 bin kişilik öğretmen kitlesinin örgütlenmesi konusunda ne

düşünüyorlar? Biraz ewel Sudi Bey hocam dernek dedi, hayır sadece siyaset için değil diye sakınca gösterdi. Sayın Kaya'nın kaygıları olduğunu sezdim, ama 1980 öncesinde biliyorsunuz parlamento da felç durumdaydı. Dün Sayın Özbudun, " daha gençlik yıllarımda ben siyasete katıldım, şimdi gençler katılmalılar, siyaset o kadar kötü bir şey değil" dedi. Hatta siyaset ile eğitimin tanımı o kadar birbirine yakın ki. Bu konuda ne diyorlar? Onu sormak istiyorum. Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Teşekkür ederiz.

MESUT ŞAHİN (Eğitim Bilimler Fakültesi dördüncü sınıf öğrencisi) - Fakülteye gelmeden önce üç yıllık öğretmenlik yaşantım var. Öncelikle Sayın Sudi Bülbül' den izleyicilerin yetişkin eğitiminin gerekliliği hakkında tam aydınlanmaları açısından biraz daha ayrıntılı bilgi gerekli sanırım. Daha sonra da Sayın Kışlalı'dan bir konuda görüş isteyeceğim. Sayın Kışlalı, yetişkinleri yetiştirmekle işe başlanamayacağını söylemişti. Sayın Sudi Bülbül yetişkin eğitime ve önemine değinmişti; Sayın Kışlalı da "çocuklardan başlamalıyız" dedi. Demokratik kültür yaşayarak öğrenilir, öğretilir. Bunlar yadsınamaz gerçekler. Demokrat öğretmenlerin öğrencileri iyi oluyor, Türkiye' de yaklaşık 400 bin öğrenci var, affedersiniz 400 bin öğretmen var, bunların her birinin otuz öğrencisi olduğunu düşünürsek, 12 milyon öğrenci ediyor. Şimdi demokrat öğretmenlerin yetiştirdiği öğrencilerin iyi olduğunu düşünüyoruz, öyle de oluyor, bu öğretmenler ellerinden geldiği kadar yaşatarak, kendileri de yaşayarak bunu öğretmeye çalışıyorlar, öğretiyorlar da. Ancak, burada yetişkin eğitimini ihmal

ettiğimizde karşımıza şöyle bir sakınca çıkmaz mı? Bu 400 bin öğretmenin yüzde 60' ının, belki de yüzde 50' sinin demokrasiye önem verdiğini, geriye kalanın ise demokrasiyi yalnız kuram olarak öğrettiğini düşünelim. Sayın hocalarımızın hepsi dediler ki, hepimizin paylaştığı bir görüş, demokrasi yaşanılır, yaşanılarak öğrenilir ve de öğretilir. Şimdi, demokrasiyi yaşatmayan bu öğretmenlerin yatıştırdığı öğrenciler yılda 5 - 6 milyonu bulabilir. Bu 5 - 6 milyon öğrenci, ki büyük bir kitledir, demokrasiden paylarını alabilecekler midir? Bunlar yarın büyüyünce karşımıza anti-demokratik bir nesil olarak çıkmayacaklar mıdır? Burada bir büyük sorun çıkmıyor mu karşımıza?

Eğitim - demokrasi iç içeliğinde öğretmenlikte yenileşmeye karşı antidemokratik uygulama gösteren yöneticiler de var. Aramızda öğretmenler çok, kendilerini yenilemek isteyen, yenileşme yolunda çaba harcayan öğretmenlerimizin hepsinin karşısında gerek alt yöneticilerden, gerekse üst yöneticilerden tahmin ediyorum mutlaka engel çıkmıştır. Yetişkin eğitimi kapsamı içinde onların da eğitilmeleri gerekmiyor mu? Yani, yalnızca öğretmenlerin demokratik olmaları değil, aynı zamanda öğretmenleri yöneten yöneticilerin de demokratik olmaları gerek miyor mu? Yöneticiler demokratik değillerse, demokratik uygulamalar göstermiyorlarsa onlara karşı ne yapabiliriz? Demokratikleşmeye yetişkinlerle başlamaz da, çocuklardan başlarsak, bunların yetiştirdiği kişiler ne olacaktır? Sayın Kışlalı' dan bunları yanıtlamasını istiyorum.

BAŞKAN - Teşekkür ederiz.

Tabii şu veya bu şekilde başkanlık durumunda olduğunuz zaman en çok korku, korsan bildiriden geliyor. Arkadaşlarımız, mümkün olduğu kadar bu yöntemi izlemezlerse şu noktada bitmiş olması gereken zamanımızı daha iyi kullanma imkânımız çıkabilir. Teşekkür ederim.

Biraz gecikmeyle müsaade ederseniz sırasıyla Sayın Oğuzkan' dan cevaplarını almaya başlıyoruz, buyurun.

FERHAN OĞUZKAN - Efendim, kısa kısa cevap vermeye çalışayım. Önce, üniversite eğitiminin pek etkili olmadığı veya hiç etkili olmadığı görüşüne ilişkin bir soru soruldu. Çünkü toplantıda böyle bir değerlendirme yapıldı. Fakat, ben bunu genelleştirmenin doğru olamayacağını düşünüyorum. O zaman, okulun veya herhangi bir öğretim kurumunun insan davranışlarını hiç etkilemediğini ileri sürmüş oluruz. Halbuki kısa süreli kurslarda bile kişilerde davranış değişiklikleri gözlenmektedir. Eğer üniversitelerin birinci sınıfında bulunan öğrencilerin demokrasi anlayış ve tutumları ile son sınıfta bulunan öğrencilerin demokrasi anlayış ve tutumlarını anlamak üzere bir test geliştirilip de uygulanmış ve sonuçta hiçbir değişiklik olmadığı ortaya çıkmış olsaydı o zaman bunun üzerinde durulması gerekirdi. Böyle bir şey yapılmamıştır. Ben yüksek öğretim kurumlarının birçok yönden değiştikleri takdirde demokrasi eğitimi bakımından etkili olabilecekleri kanısındayım. Eğitim fakültelerinde ve eğitim yüksek okullarında bazı arkadaşlarımızın zaman zaman dile getirdikleri biçimde eski öğretmen okulları, köy enstitüleri ve eğitim enstitülerinde yaratılmış olan ortam yeniden yaratılır ise çok olumlu sonuçlar alınabileceğine inanıyorum.

İkinci sorun, kalkınma ve eğitim bağlantısıyla ilgili. Sayın Bircan kusura bakmasın, benim de bu konuda bazı düşüncelerim var ama, bunu daha yetkili arkadaşlardan birinin cevaplaması uygun olur. Dr.Yeşil yaprak'ın rehberlikle ilgili düşüncelerine tamamiyle katılıyorum. Üniversitede okutulan pedagojik formasyon dersleri arasında "rehberlik" in seçmeli bir ders haline getirilmesi büyük bir yanlış. Ne var ki yanlışlıklar bununla bitmiyor. Çok gerekli dersleri geri plana alırken, artık uygulama bakımından eski önemini yitirmiş olan bazı dersleri de aynen koruyoruz. Örneğin, okullarda artık testlerle sınav yapılması veya öğretmenlerin test soruları hazırlamaları eski önemini yitirdiği halde öğretmen adaylarına okutulmakta olan "ölçme ve değerlendirme" dersi olduğu gibi statüsünü korumakta.

Bu durum, aslında istihdam eden kurumla o kuruma eleman yetiştiren kurumlar arasındaki uyumsuzluğu yansıtıyor. Bakanlıkta şimdi bir Öğretmen Eğitimi Genel Müdürlüğü kurulmuş bulunmakta. Belki bu genel müdürlük yoluyla bu uyumsuzluklar bir ölçüde giderilebilir. Bence, Dr. Yeşilyaprak şikâyetinde çok haklı.

Öğretmenlerin örgütlenmesi konusuna gelince. Bunun cevaplanmasını Sayın Kaya veya bir başka arkadaşına bırakıyorum. Ancak, öğretmenlerin örgütlenmesinin kesinlikle yararlı olacağı düşüncesindeyim. Zaten bu, demokrasilerde vazgeçilmez haklardan biri.

İletişim ve sevgiden söz etti bir arkadaşımız. İletişim konusunda şunları söyleyebilirim : Bu da demokrasinin vazgeçilmez şartlarından biri. Öğrenme ve haberleşme özgürlüğü de öğretimin vazgeçilmez öğelerindendir. Ne var ki bazı öğretim üyeleri bu konuda iyi örnek olmamaktadırlar. Birçok öğretim kurumunda gözlenen, kaynakları

tam bildirmemek, yanlış yayınlardan yararlanma yoluna gitmek, çeşitli kitaplardan öğrenme yerine öğrencileri kısa ve tek bir ders notuna bağlı kılmak gibi uygulamalar bir anlamda öğrenme sınırının daraltılması, öğrenme hakkının tam olarak kullanılmasının engellenmesi demektir. Bu türden uygulamalar, bir bakıma, "benim düşüncelerim, görüşlerim ve yorumlarım doğrudur, bunları ezberleyin, yeter" demek değil midir? Bu, genel olarak, iletişim hakkının, bilgi derleme, bilgi edinme hak ve özgürlüğünün de - eski deyimle- ihlâli anlamına gelir.

Demokratlaşma sürecinin hızlanmasında UNESCO yayınlarının büyük rolü olabilir. UNESCO'nun düzenlediği toplantıların büyük bir bölümünde ele alınan sorun ve temalar **barış, eşitlik, özgürlük, insanlık, kişisel hak ve özgürlükler, iletişim araçlarının yansız kullanılışı** vb. gibi konularla ilgilidir. Bu toplantılara zaman zaman bizden de öğretim üyeleri, uzmanlar ve resmî görevliler katılmaktadırlar. Yapılan toplantıların raporları merkezi Ankarada bulunan UNESCO Millî Komisyonu'na gönderiler. Sizlerin acaba bu raporlarda yer alan, okul yöneticilerine, öğretmenlere, okul programlarına, öğretim yöntemlerine ilişkin kararlar, eğitim alanında gözlenen son gelişmeler üzerinde bir bilginiz var mıdır? Yoktur, olamaz. Çünkü bu raporlar pek az insan tarafından okunur ve bilinir. Millî Komisyon'un bu raporlarda yer alan eğitimle ilgili karar veya gelişmeleri bütün eğitim kurumlarına aktarması gerekir. Bir başka deyişle, Millî Komisyon'un içe kapanık çalışmalardan vazgeçip dışa dönük bir politikayı benimseyerek bilgi alışverişine, yani özgür iletişime bir katkıda bulunması gerekir.

Sayın Niyazi Altunya, "münazara yapılıyor mu, yapılmıyor mu üniversitelerde?" diye bir soru sordu. Ben, on yıldan fazla Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde çalıştım, herhangi bir

münazara yapıldığına tanık olmadım, belki başka yerlerde yapılmıştır. Bu arada bu "münazara" sözcüğü yerine, Eğitim Terimleri Sözlüğü'nde ileri sürdüğüm Türkçe terimi, yani "savlı tartışma"yı kullanırsanız çok memnun olacağım. Altunya, bir de Disiplin Yönetmeliği'ne değindi. Öğretmen Dünyası dergisi bir sayısını bu konuya ayırdı, kapsamlı bir inceleme yaptı. Böylece Millî Eğitim Bakanlığı'nın dikkatini çekmiş oldu. Ben, derginin o özel sayısında bu yönetmelikle ilgili görüşlerimi ortaya koymuştum. Kısaca düşüncemi söyleyeyim, sözü edilen yönetmelik her bakımdan antidemokratik bir yönetmeliktir, değiştirilmesi gerekir.

Burada sözlerime son veriyor, teşekkür ediyorum.

BAŞKAN - Peki, teşekkür ederiz.

Sayın Kışlalı buyurun.

AHMET TANER KIŞLALI - Yanılmıyorsam Poincaré'nin bir sözü var : "Siz siyasetle uğraşmazsanız siyaset sizinle uğraşır" diyor. Herhalde ondan dolayı olacak, buradaki tek siyaset bilimci de ben olduğum, için, bana gelen sorular daha yoğun ve yanıtları da ne yazık ki çok kısa değil. Ben gene de olabildiğince kısa yanıtlamaya çalışacağım. Sayın Bircan'ın soruları çok kapsamlı. Yanlış anlamadıysam, birinci soruda asıl yanıtlamam gereken demokrasinin bizde olduğu gibi zaman zaman paydos edilmesini nasıl engelleyebiliriz? En önemli üç etken ne olabilir? Askerî darbeleri yaratan koşulları biliyoruz. Onun birtakım koşulları var, o koşullar bir araya geldiği zaman askerî darbeler de oluşuyor. Ben önemli olanlarını kısaca anımsatayım.

Bir defa toplumdaki sivil kurumlara bağlılık düzeyi çok önemlidir. Sivil kurumların toplumun karşı karşıya bulun-

duğu sorunları aşma konusunda topluma verdiği umut yok olduğu anda, askerî çözümler gündeme gelir. Ama sivil kurumlar belirli bir düzeyde yıpranmamış ise, onlara hâlâ saygı duyuluyorsa, hâlâ onlardan bazı çözümler umut ediliyorsa, askerî darbe zorlaşır. Süngülerle iktidara gelebilirsiniz, ama süngülere dayanarak iktidarda kalamazsınız. Toplumsal belirli destekleri sağlamanız gerekir. Onun için, askerî darbelerin ikinci etkeni de bir askerî darbeye destek olacak olan güçlerin var olup olmamasıdır ve onların düzeyidir. Tabii bu güçler içte olabileceği gibi dışta da olabilir. Özellikle çağımızda süper güçlerin etki alanlarına giren devletlerde o güçlerin desteğini sağlamadan bir askerî darbenin başarı şartı son derece düşüktür. Bugün belki haberlerde izlediniz, işte Filipinlerde Korazon Akino'ya karşı bir ayaklanma girişimi var. ABD açıklama yaptı. "Eğer darbe başarıya ulaşırsa, yıllık 500 milyon dolarlık yardımı keseceğim" dedi. Çok zor o darbenin başarıya ulaşması. 1965 yılında Santa Dominik'te Albay Kaemonyo bir darbe yapmıştı. Orta sol nitelikli bir darbe idi ve darbe başarıya ulaşmıştı. Fakat Amerika, Santa Dominik'teki birkaç yüz Amerikalıyı korumak için on binlerce deniz piyadesini çıkarınca, durum tersine döndü. Demek ki, önleyecek gücün olup olmaması da çok önemli. Bu güç içerden de olabilir, dışardan da olabilir. Bizzat ordunun içinden de olabilir. Ordu eğer kendi içerisinde birliği sağlayamamışsa, darbe güçleşir.

Başka bir etken ekonominin düzeyidir. Eğer ekonomi karmaşık bir yapıya sahipse, askerî bir müdahale ile ekonomik bunalımı aşmak olanağı azalmışsa, darbe olasılığı da azalır. Biliyorsunuz Duverger'in ünlü bir tezidir. Ekonominin düzeyi yükseldikçe askerî darbe olasılığı azalır, ama eğer darbe olursa bunun tutucu olma olasılığı da yükselir!

Nihayet başka bir etkenden daha söz edebiliriz; o da ordunun bir darbe geleneğinin olup olmaması. Yani sivil iktidara saygı geleneğini yerleştirmiş bir ordunun darbe yapması daha zordur. Yaptıkça iş kolaylaşır, ne kadar çok olursa o kadar kolaylaşır. Ama ne kadar uzun süre, bir askerî yönetimden uzak dönem yaşanır, o kadar sivil iktidarın güçlenmesi, kurumsallaşması ve darbe olasılığının azalması gündeme gelir. Türkiye'de üç kez askerî darbe oldu. "Öyle ise bizim orduda da bir askerî darbe geleneği oluştu ve bu bir ciddi tehlikedir" diye düşünebiliriz. Bilimsel açıdan bu değerlendirme çok yanlış değil. Yalnız onu yumuşatacak, bizi rahatlatacak başka bir etken var: Türk ordusu iyi - kötü kendisine göre bir Kemalizm anlayışına sahip. Hangi askerî grup ya da hangi askerî önder darbeyi yönetse de, kendisini Atatürk'e dayanarak meşru göstermek zorundadır. Ama Atatürk'e dayanarak, o Atatürk'ü ne kadar farklı yorumlasanız, ne kadar tutucu bir çerçeveye sokmaya çalışsanız da, Atatürk'e dayanarak bir diktatörlük kurmak olanağı yoktur. Ancak " Atatürk'ten çok uzaklaşıldı. Onun amacına uygun ortamı yaratmak istiyorum" diyebilirsiniz. Atatürk'ü reddetmeden bizdeki bir askerî darbenin, askerî bir rejime dönüşmesi olasılığı yoktur.

Bu etkenleri ne kadar engelleyebilirsiniz askerî darbeyi de o kadar engelleyebilirsiniz. Ama mutlaka üç tane önemli koşul istiyorsanız söyleyeyim. Bir kere eğitim çok önemli. Ama demokratik eğitimi, öyle kitaplarda yazılan okunan bir şey olarak düşünmüyorum, yaşama geçirilen bir şey olarak düşünüyorum. Yaşadığı ölçüde etkilidir, diye düşünüyorum. İkincisi toplumsal adaleti sağlamak önemlidir. Üçüncüsü de dengeli kalkınmayı sağlamak. Bunlar tabii çok genel sözler, ama siz de kabul edersiniz ki, bu çerçevede daha ayrıntılara girmek olanağı yok.

Şimdi gelelim ikinci sorunuza. Kalkınma ve demokrasi arasında nasıl bir etkileşim kurmalıyız ki daha gelişmiş bir Türkiye'ye ulaşalım. Atila Karaosmanoğlu'nun 1963 - 1964 yıllarında Paris'te OECD adına hazırladığı bir tez vardı. Çok ilginç bir tezdi. Dünya çapında otuz kadar iktisatçı toplandılar, tartıştılar ve Karaosmanoğlu, tezini kabul ettirdi. Tezin özü şu idi: Eğer yıllık yüzde 7'lik kalkınma hızını biz korursak, gelişmiş ülkeler de bugünkü gelişme hızlarını korurlarsa biz ancak onlara 256 yıl sonra ulaşabiliriz. Falcılık falan değildi, bilimsel bir hesaptı yaptığı. Bunu kaderciler bir sonuca varmak için söylemiyordu tabii. Buradan hareketle şu soruyu yanıtlamaya çalışıyordu. Bu süreyi nasıl kısaltabiliriz? Biz şimdi sanayileşmeye çalışıyoruz, sanayileşmiş ülkeler ise otomasyona geçiyorlar. Yani biz sanayileşmemizi tamamladığımız zaman, onlar ikinci sanayi devrimini tamamlamış olacaklar. O halde ne yapabiliriz? Doğrudan doğruya batıyla aynı zamanda ikinci sanayi devrimini gerçekleştiremez miyiz? Bu neyi ister? İkinci sanayi devriminin gereklerine göre en üst düzeyde eğitilmiş bir işgücü. Eğer biz ulusal gelirimizden önemli bir payı buna ayırabilirsek, gerçekleştirebiliriz.

Kalkınma ile demokrasiyi ayrı ayrı ele almak yanlış olur. Bunu Marksizmden hareketle bir rejim oluşturmuş olan bazı ülkeler denediler. Kalkınma bazı kaynakların kalkınma amacıyla kullanılmasını gerektirir. Ama geri kalmış yoksul bir ülkede, insanların gönüllü tasarruf olanakları son derece sınırlıdır. Onun için, bir baskı rejimi zorunlu tasarrufla kalkınmayı hızlandırabilir. Komünist rejimler, geri kalmış ülkelerde bunu başlangıç aşamasında gerçekleştirdiler. Ama sonunda öyle bir noktaya geldi ve tıkandı. Demokrasi ile birlikte olmadığı için tıkandı. Bunun ayrıntılarına girmeyeyim, zaten günümüzde yaşıyoruz. Fakat bir

hatırlatma yapmak isterim. Asıl devrimi şimdi yaşıyor Sovyetler Birliği. Neydi Marks'ın devrim anlayışı? Altyapı değişir, üst yapı altyapıya uymaz geride kalır, eski kurumlar varlıklarını sürdürmekte direnirler. Direnince üst yapı yıkılır, üstyapı kurumları altyapıya uygun olarak yeniden oluşturulur. Şimdi artık, Doğu Bloku ülkelerde, o gelişen altyapıyı "proleterya diktatörlüğü" ve onun kalıntısı kurumlar taşıyamıyorlar. Asıl devrim şimdi oluyor. Tabii yapılması gereken, kişisel kanım, kalkındıkça demokratik eğitime daha çok kaynak ayırmaktır.

Sayın Necati Yanki'nin sorusuna gelince. Ille Batının geçtiği evrelerden geçmek zorunda mıyız? Değiliz tabii. İki tür devrimden söz edebiliriz : Bir, gelişmiş ülkelerde gördüğümüz devrim var ki Fransız Devrimi bunun en iyi örneğini oluşturuyor. Feodaliteden çıkılırken yeni bir sınıf ortaya çıkıyor. Ticaret ve sanayi ile zenginleşen, burjuvazi diye nitelendireceğimiz bir sınıf. O sınıfın çıkarlarına ve yeni ekonomik modele bir engel oluşturuyor eski dönemin kurumları. Onun ürünü olarak da, engel olan üstyapı değişiyor, altyapıdaki gelişmelere koşut olarak yeniden örgütleniyor. Kısaca ülkeler açısından devrim modeli budur. Oysa geri kalmış ülkeler açısından devrim modeli bu değil. İki önemli örnek var geri kalmış ülkeler açısından. Birisi Leninist devrim, birisi Kemalist devrim. İkisi de altyapı o düzeye gelmediği halde, tarihsel koşullardan yararlanarak, siyasal rejimin kendisini koruyan güçlerin büyük bir zaaf içerisine düşmesinden yararlanarak gerçekleştirilen devrimlerdir. 1917 Rusyasında elbetteki sosyalist bir devrimi gerçekleştirecek oluşum yoktu, birikim yoktu. Ama Birinci Dünya Savaşının ürünü olarak yıpranmış, ekonomik açıdan çökmüş, bir Çarlık Rusyası vardı. Daha önemlisi, gerek askerî güç olarak, gerekse halk neznindeki saygınlığı

olarak yıpranmış bir ordu vardı. Ordu çökmüştü, bıkkındı uzayan savaşlardan ve askerler kaçıyorlardı. İşte Lenin bu tarihsel koşullardan yararlandı ve devrimini gerçekleştirdi. Mustafa Kemal için aynı Şey söz konusudur. Altyapı Mustafa Kemal'in yaptığı devrimi taşıyacak bir düzeye gelmemişti. Osmanlı İmparatorluğunun o kş ve işgalci güçlerin Osmanlı Devletinin, kalıntılarını paylaşma girişimleri Mustafa Kemal'e büyük bir Şans hazırladı, o Şansı değerlendirerek devrimi gerçekleştirdi. Yani eğer Birinci Dünya Savaşı olmasaydı, Osmanlı İmparatorluğu bu savaşa girmeseydi, bir Kemalist devrim olur muydu, çok kuşkuluym. Bilimsel olarak baktığımız zaman, belki de 20 yıl, 30 yıl sonralara kayması gerekirdi. Onu falcılık yapmadan kesin olarak söyleyemeyiz.

Şimdi sorunuzun asıl yanıtına gelince. Ne yaptı Kemalist devrim? Baktı gelişmiş ülkelerin gelişme süreçlerine, " Biz bu süreleri nasıl kısaltırız" sorusunun yanıtını aradı. Örneğin Batıda bir oy hakkını elde etmek için birkaç kuşağın nasıl harcandığını, kanlı mücadeleler verdiğini biliyoruz. 1789 Devriminin temel ilkelerinden bir tanesi yasalar önünde eşitlik. Ama yasalar önünde eşitliğin doğal sonucunun herkesin oy hakkına sahip olması gerekirken böyle olmamıştır.

Bir Siyees çıkmıştır ortaya ve demiştir ki : "Egemenlik ulusa aittir, ama her bireyin o egemenliği kullanacağı anlamına gelmez. Bunu aktif yurttaşlar kullanır." Kimdir onlar? Diyelim yılda 200 bin frank vergi verendir. Böylece çok küçük bir varlıklı kesime oy hakkını tanımışlardır. Sekiz saatlik iş günü, grev hakkı, toplu sözleşme hakkı, sendikalaşma hakları Batıda işçi sınıfının kuşaklar boyu verdiği kanlı mücadeleler sonu elde edilmiştir. Bizim aydınlarımız 1960'larda 1970'lerde küçümsemiştir oy hakkını. Oysa oy

hakkı Batıdaki sosyalist partilerin programlarında birinci sırada yer almıştır uzun yıllar. Fransız Devrimi 1989'da olduğu halde oy hakkının genelleşmesi 1848'dir. Biliyorsunuz 48 ihtilallerinde işçilerin kanlı biçimde ezilmesinden sonradır genel oy hakkının tanınması. Biz bu kanlar dökülmeden bu hakları sağlamışız, daha doğrusu Kemalist Devrim sağlamış bunları. İyi mi olmuş? Tabii iyi, zaman kazanmışız, birtakım kuşaklar harcanmamış. Ama insanların mücadele vermeden elde ettiği şeylerin değerini yeterince bilmedikleri de bir gerçek. Örneğin Emil Zola'nın "Jerminal"ini bilirsiniz; hangi koşullarda çalışmıştır batılı işçiler, ortalama ömür 20'lere kadar inmiştir maden işçileri arasında, o dönemde. Onlardan geçerek bazı haklar elde etmişlerdir. Ama bizim işçilerimiz Kemalist Devrim anlayışı içerisinde batıdan alınan derslerle, gelişmiş ülkelerden alınan derslerle onları çok daha kolay elde etmişlerdir. Kısa bir örnek vereyim, zamanınızı çok almak istemiyorum. 5 Aralık 1934 önemli bir tarih. Bu tarihte Türk kadını seçme ve seçilme hakkını elde etti. Onun arkasından 1935 'lerde yapılan ilk seçimlerde 18 tane kadın Meclise girmişken, bugün altı tane, ki o zamanki meclis 395 milletvekilinden oluşuyor, bugün 450. Bu neyi gösteriyor; mücadele verilmeden alınan şeyin kıymetinin yeterince değerlendirilemediğini de gösteriyor. İşçi sınıfı grev hakkını elde ettikten sonra, ne yazık ki bir süre onu iyi kullanmamıştır. Ama ne zaman ki o hak elinden alınmıştır, o zaman onun bilinci doğmuştur, kıymetini anlamıştır. Fakat tabii aynı aşamalardan geçmek gerekmez. Devrimci anlayış, Kemalist Devrimci anlayış da bunu gerektirir zaten.

İki arkadaşımızın daha soruları var. Kısaca değinmeye çalışıyorum, ama öyle sorular ki, kısa yanıtlamak çok zor.

Sayın Altunya'nın sorusu. Savlı tartışma. Ne yazık ki benim bildiğim kadarıyla yapılmıyor. Üniversitede benim bildiğim kadarıyla yapılmıyor, lise düzeyinde yapılıyor mu bilmiyorum, biz lisede iken çok yapılırdı. Şimdi, kendi aramızda, hocalar arasında yapıyor muyuz? Sohbet niteliğinde zaman zaman yapıyoruz, ama öğrenciye açık olarak yapmak için bu girişimin öğrenciden gelmesi gerekir ki öğrenci o ortamı ne yazık ki unutmuş. Bizim öğrenciliğimiz sırasında sık sık açık oturumlar düzenledik. Hocalarımız ve üniversite dışı uzmanlar gelirlerdi, değişik görüşte olanlar tartışırdı, çok büyük zevk alırdık biz bundan. O da ne yazık ki pek yok. Yeniden biz ödendirerek başlatmaya çalışıyoruz, umarım ki eski ortama yeniden yavaş yavaş ulaşılır.

İnsan hakları eğitiminde ne durumdayız? Anayasa derslerinde söz ediliyor insan haklarından ve siyaset bilimi derslerinde. Yalnız üzücü bir durum, bugün hâlâ batı üniversitelerinin çoğunda var, kamu özgürlükleri dersi bizde vardı, kaldırıldı. Türkiye'de şimdi üç tane siyasal bilgiler fakültesi var, öbürlerinde var mı bilemiyorum.

Öğretmen kitesinin örgütlenmesi konusuna gelince. Bence çok önemli bir soru. 1982 Anayasasını hazırlayanlar öyle zannettiler ki, Türkiye 12 Eylül'e kitle örgütleri yüzünden geldi. Öyle ise ne kadar örgütsüz bir demokrasi kurarsak, o kadar rahat ederiz diye düşünüldü. Oysa Alexis de Tocqueville daha 1833' te yayınladığı "Amerikan Demokrasisi" üzerindeki kitabında Amerikan demokrasisinin güçlü olmasının nedenlerini incelerken bir yerel yönetimleri, yerinden yönetim ilkesini gösteriyor; bir de kitle örgütlerinin, demokratik kitle örgütlerinin varlığını gösteriyor. Gayet bilimsel bir gerçek bu, örgütsüz bir hareketi denetlemek çok daha zordur. Örgütsüz bir hareket-

le mücadele etmek demokratik kurallar içerisinde çok daha zordur, ama karşınıza örgütlü bir kitle çıktığı zaman onun da isteğini anlamak, onun önderleriyle bir masa başına oturmak, sorunlarına çözüm bulabilmek çok daha kolaydır, çok daha sağlıklıdır. Ne yazık ki, bu siyaset biliminin alfabetesi sayılabilecek olan gerçek 1982'de görülmemiştir, korkulmuştur öcü gibi kitle örgütlenmelerinden. Sayın Bülbul de ona değindi. Kesinlikle katılıyorum, demokrasi eğitiminde büyük katkısı, büyük rolü vardır kitle örgütlerinin. Türkiye'nin koşulları içerisinde çok üst düzeyde sayabileceğimiz bir kitlenin de mutlaka örgütlenmesi gerekir, bunda yarar var, hiç tartışılmaz.

Son olarak Sayın Şahin'in sorularına yanıt vermeye çalışayım. Yetişkinleri ihmal edelim mi? Tabii onu demek istemedim, Elbette demokrasi eğitimini yayabileceğimiz her alanda, her düzeyde çaba göstermemiz gerekir. Ben yalnız şu açıdan önceliğin gençlere, çocuklara verilmesini söyledim. Biliyorsunuz kişilik oluşumu ilk yıllarda büyük ölçüde tamamlanır. Kimisine göre temel kişiliğin oluşumu altı yaşına kadardır. Artık temel kişiliği oluşmuş, demokrasinin gereklerine uygun bir kişilik yapısına kavuşmamış insanlara demokrasiyi benimsetebilmek, mantıklarıyla kabul etseler bile onun davranışlarına yansıyabilmesini sağlayabilmek çok zordur. Bunun için çaba göstermek gerekir, ama elde edebileceğimiz şey sınırlıdır. Oysa daha kişiliğin ilk oluştuğu yıllarda çok daha etkili olabilirsiniz ve o etki çok daha kalıcıdır, çok daha sağlıklıdır. Ben onu demek istedim.

Son soru, demokratik olmayan yöneticiler ile, eğitime yön verenlerin demokratik olmaması ile ilgili. Bunun tek çözümü var. Bu sorunun yanıtı benim için çok kolay ve açık: Yöneticilerin atama ile değil demokratik usullerle, seçimle

gelmesi gerekir. Ben niçin geçen yılki Gençlik Kurultayından örnek verdim. Bundan 20 yıl önce bile, seçimle gelen bir rektör o davranışı göstermezdi. Öğrencinin seçimiyle, oyuyla gelmiyordu, ama bizlerin oyuyla geldiği için, o davranışı göstermezdi. Ama YÖK'ün atamasıyla gelen bir rektör, hem de Bakanın demokratik olsun diye büyük çaba gösterdiği kurultayın bir komisyonunda öğrenciye ikinci üçüncü sınıf yurttaş muamelesi yapmakta hiçbir sakınca görmemiştir. Ama dediğim gibi seçimle gelmiş bir rektör kesinlikle o gün o davranışları göstermezdi. Çözümü gayet açık, demokrasi eğitimini sadece demokratik içerikle değil, aynı zamanda demokratik biçimde uygulamalıyız. Seçim de demokratik bir biçimdir.

Çok teşekkür ederim.

BAŞKAN - Teşekkür ederiz.

Sayın Bülbül, sıra sizde, buyurun.

SUDI BÜLBÜL - Çok teşekkür ederim Sayın Başkan.

Vakit bir hayli daraldı. Bana yöneltilen iki soru ile ilgili görüşlerimi kısaca açıklamaya çalışacağım.

Panel üyelerinin konuşmalarında üzerinde durdukları görüşleri, sorulan sorulara verilen cevaplarla daha açık hale getirmek ve pekiştirmek olanağı buluyoruz. Sorular için teşekkür ederim.

Konuşmamda da değindiğim gibi "demokrasi eğitimi" bir bütün. Görüyorsunuz demokrasi eğitime yönelik önerileri tartışırken, kaçınılmaz olarak siyaset bilimi alanına da girdik. Çünkü demokrasinin siyasal alt yapısını oluşturmadan, bir toplumda demokrasi eğitimi yapmak olanaksız.

Ben de konuşmamda "demokrasi eğitimi" konusunda yetişkinlerin eğitiminin önemini vurgularken, bu alanda çocukların ve gençlerin eğitimini dışlamış ya da küçümsemiş değilim. Böyle olmakla birlikte, yetişkinlerin demokrasi eğitimine özellikle önem verilmesi gerektiğini belirtmeye çalıştım. Bunu bazı nedenleri şunlardır :

Ülkemizde örgün eğitim kurumlarında okullaşma oranlarımız çok düşük. İlkokulu bitiren çocuklarımızın yarısından biraz fazlası ortaokula gidebiliyor. Okullaşma oranı lise düzeyinde % 10-11'lere düşüyor. Okullarda verebileceğimiz demokrasi eğitiminin "nitelik" yönünü bir yana bırakalım; 12-14 yaşındaki çocuklarının yarısını ortaokula alamayan ülkemizde, toplumun demokrasi eğitimi konusunda, sadece örgün eğitim kurumlarına bel bağlamanın yeterli olmayacağı kanısındayım. Aslında 7 - 11 ve 12 - 14 yaş gruplarına verilebilecek demokrasi eğitiminin yeterli olabileceğini ve bu eğitimin onlara hayat boyu yetebileceğini düşünmüyorum.

"Yetişkinler değişmezler" ya da "zor değişirler" görüşünü benimsemek bizi "yetişkinleri eğitmeyelim", " onlarla vakit harcamayalım" sonucuna götürme tehlikesini taşıyor. "Yetişkinler değişirler, eğer uygun yöntemler kullanılırsa." Sorun yetişkinle değil, eğitimle ilgilidir.

Örgün eğitimin bir özelliği, kazandırılan davranışların uygulanmasının ertelenmiş olmasıdır. Çünkü çocuklar ve gençler henüz ekonomik ve toplumsal sorumluluk almamışlardır. Bir bakıma da yetişkinlere bağımlıdırlar; evde, okulda, toplumda yaşam biçimini belirleyecek kuralları belirleyen değil, onlara uyan insanlardır. Sorumluluk ve yetki sahibi olanlar yetişkinlerdir; onları eğitmeden demokratik yaşam biçimini nasıl oluşturabiliriz? Ana - baba ile

işbirliği yapmadan, onlara rağmen, onların çocuklarını nasıl eğitebiliriz? Ayrıca, böyle bir girişim "demokratik" olur mu?

Nihayet, bizim gibi lise ve özellikle yükseköğrenim düzeyinde okullaşma oranlarının çok düşük olduğu; 12 yaş ve yukarı iktisaden faal nüfusunun ancak % 7'sinin lise, % 4'ünün yüksekokul mezunu olduğu bir toplumda, demokrasi eğitimi sadece örgün eğitim kurumları ile sınırlamak, bizi demokratik yaşam biçimini küçük bir "seçkinler grubu"nun tekeline terketmek gibi, demokratik amaçlarımıza da ters düşen bir uygulamaya götürmez mi?

Bu nedenlerle, demokrasi eğitimi bir "kitle eğitimi" olarak ele almamız gerektiği kanısındayım. Demokratik yaşam biçiminin başka şekilde oluşturabileceğini ve yerleştirilebileceğini sanmıyorum. Örgün eğitim kurumlarımızda demokrasi eğitimine uygun, demokratik ortamları oluşturacak öğretmen ve yöneticilerin de birer yetişkin olduklarını unutmayalım.

Böyle bir kitle eğitimi gerçekleştirmenin yolları neler olabilir. Konuşmamda bunlardan birkaçına değinebildim. Bu arada kitle eğitim araçlarından söz etmeye vakit bulamadım. Yollardan birisi de budur. Başka yollar da vardır. Bize uygun bazı yolları da biz bulabiliriz. Yeter ki gerçekten bu işi iş edinelim, işin içine girelim.

Ben sabrınız, hoşgörünüz için hepinize teşekkür ediyorum; saygılar sunuyorum. (Alkışlar)

Teşekkür ederim Sayın Başkan.

BAŞKAN - Efendim, Sayın Bülbül'e teşekkür ederiz katıldıkları için, iyi yolculuklar.

Efendim Sayın Kaya, buyurun.

YAHYA KEMAL KAYA - Çok teşekkür ederim sayın başkan. Aslında bizim vermemiz gereken bütün yanıtlar verildi. Onun için ben daha rahatım herhalde. Yalnız, ben soruyu tam kayıt edemedim. Eğitim Bilimleri Fakültesi'ndeki genç arkadaşımız yanılmıyorsa, iki açıdan baktı konuya. Birincisi eğitim yöneticiliği mesleği meselesi var. Yani, **"Görevler gerçekten eğitim yönetimi konusunda eğitim yapmış olanlara veriliyor mu? Sorunun birisi bu galiba.**

Efendim, maalesef bunun böyle olmadığını biz her yerde dile getiriyoruz ve öyle olması gerektiğini de söylüyoruz ki... Hatta Malatya'da Sayın Güçlüoğlu ile birlikte bir konferansta, geçen Mayıs'ta, " Türkiye'de bütün sektörler, yalnız eğitim değil, bütün sektörler amatörler tarafından yönetilmektedir." dedik. Çünkü, doktor olmak için tıp fakültesinden diploma almak gerekir, mühendis olmak için mühendislik öğrenimi yapmak gerekir, öğretmen olmak için öğretmen yetiştiren bir kurumda eğitilmek gerekir. Ama bir doktorun çalıştığı hastanede, bir mühendisin çalıştığı firmada ya da bir öğretmenin çalıştığı okulda yönetici olmak için hiçbir özel **yöneticilik eğitimi** almak gerekmez. En azından Türkiye'de bu böyledir. Yani, yönetici olmak için yönetim konusunda eğitim almayı gerektiren bir koşul yoktur. Örneğin Millî Eğitim Bakanlığında - ortaokul müdürlüğünden müsteşarlığa kadar - herhangi bir yönetim görevine gelmek için herhangi bir yöneticilik eğitimi almış olmak koşulu yoktur. **Meslekte esas olan öğretmenliktir**, öğretmen olmak yeterlidir. O da, şu ya da bu ilişkilerle, söz konusu yöneticilik görevini ele geçirir.

Bu nedenle ben Malatya konuşmamda **"Türk Eğitim Sistemi de diğer sektörler gibi, amatörler tarafından**

yönetilmektedir." dedim. Yanlış anlamışlar "amatör" sözünü ve bu yüzden basına "Eğitim sistemi körler tarafından yönetiliyor." diye yansımış. Sayın Bakan da bana takıldı, "Niye böyle söyledin?" diye. Ben de "Ben öyle bir şey demedim, olsa olsa sayın Yahya Özsoy söyler, özel eğitimle, körlerin eğitimiyle o ilgileniyor" diye espri yaptım.

Şimdi durum bu. Efendim, hatta geçmişte bazı uygulamalar oldu: Örneğin, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi'ne gitmiş, yönetimde uzmanlık derecesini almış, ya da uzmanlık yapmış arkadaşlar, Bakanlığa döndüklerinde ortaokul öğretmeni olarak, 20 yıl önceki branşları ne ise, tarih ise tarih öğretmeni olarak atanmışlardı. Çünkü onları yönetenler, yönetimde "master" derecesine, uzmanlık derecesine sahip değillerdi. Bu bir yasa meselesidir. Yanlış anımsamıyorsam, öyle bir yasa da çıkmıştı. Önce Cumhurbaşkanı veto etmişti, sonra da ertelenmişti sanıyorum. Çünkü Başbakanlıkta çalıştığım sırada, TODAİE bir yasa tasarısı hazırlamış, o tasarıya göre, yönetim görevine gelecekler, en az şu düzeyde yönetim alanında eğitim görmüş olmalıdır. Sonra o yasa ne oldu? Belki Sayın Kışlalı daha iyi bilirler, ben izleyemedim. Ama çeşitli meslekler üzerine bina edilmiş bir yöneticilik eğitiminin, belirli yönetim görevlerine gelmenin ön koşulu olması gerektiğine içtenlikle inanıyorum. İnanıyorum ve kesinlikle böyle olmalıdır. Ancak o zaman belirli sektörler, önce o mesleği, sonra da yöneticiliği iyi bilen kişilerin eline geçmiş olur. Fransada ve bazı Avrupa ülkelerinde bunun uygulamaları vardır.

İkinci sorunuz, yanılmıyorsam, katılım meselesi ile ilgiliydi. Yönetime katılım, ya da katılımcı eğitim. Kendileri bunu uyguluyorlar mı? Ben sınıfta bunu uyguluyorum, sürekli olarak öğrencileri tartıştırıyorum, tartışmaya katılmalarını

sağlamaya çalışıyorum. Hatta geçende, liseden yeni gelmiş öğrencilerle ilk dersi yapıyordum. Önce bilimi tanımlama gereksinmesi duydum. **"Bilim birikik bilgiler toplamıdır, ucu açıktır, kendini yenileyicidir. Dolayısıyla, bilimde kesin doğrular yoktur, bilimsel bilgiler değişebilir."** Çocuk kalktı, dedi ki. **"Müslümanlıktaki bütün bilgiler kesin doğrudur."** Liseden bana böyle gelmişti. Yine başka bir tartışma oldu. Anayasadaki ilkeleri konuşuyorduk. Laiklik vesaire... Yani laiklikten ne anlıyorsunuz, şunu anlıyoruz : Devletin din kurallarına dayandırılmaması. Öğrencinin birisi kalktı dedi ki : **" Bu, Müslümanlığı aşağılamaktır."** Liseden böyle geldi.

Başka bir örnek vereyim size, son sınıf öğrencileri yıllık bir mezuniyet gecesi komitesi kuracaklar. Bu komite kurma işi, hemen ideolojik bir şey oldu, öyle olduğunu farkettim. Böyle teslim aldım Fakülteyi ben! Yani insanlar sağcı ve solcu diye, şu ya da bu diye kesin olarak ikiye bölünmüşler, kemikleşmişlerdi benim göreve başladığım kurumda. Ürdün'den yeni dönmüştüm, 12 Eylül'den dokuz yıl sonra, böyle bir şey olabileceği aklımdan, hayalimden geçmezdi. Ama öyle olmuş, her hareket kesinlikle derhal ideolojik gruplaşma şekline dönüyor. Oysa yıllık hazırlamak, mezuniyet eğlencesi düzenlemek bir yetenek işidir. İyi resim, güzel karikatür yapanlar, edebiyatı güçlü olanlar, reklam toplamak için sosyal ilişkileri iyi olanlar seçilir değil mi? Değişik görüşteki öğrencileri bir araya getirip, yıllık komitesi kurmakta büyük güçlük çektim ve en sonunda kendilerini tehdit etmek zorunda kaldım. **" Dört - beş yıldır aynı sınırları paylaşanlar, yarın mezun olunca aynı iş yerinde çalışma olasılığı olanlar, ilerde belki aynı binada oturacak, belki aynı yerde askerlik yapacak bu insanlar, eğer bir yıllık komitesinde, bir balo komitesinde kendi kişisel ve grupsal**

amaçlarını geriye doğru itip, örgütün amaçlarını üste alamıyorlarsa, bunlara ben fakültenin hiçbir olanağından yararlandırmam, siz bunu hak etmediniz ." diye tehdit yollu bir şey de yapmak zorunda kaldım. Ama umutsuz değilim. İnsanlara sevgi yoluyla yaklaştığınız zaman, demokratik bir davranışla, bilimsel bir davranışla yaklaştığınız zaman, yavaş yavaş çevrenizde toplanmaya başlıyorlar. Çünkü dekanlığımın ilk günlerinde bana gelen şikâyetler, öğrencilerin koşarak, bir grup öğrencinin bilmem ne marşlarını, şarkılarını söylemesi biçiminde idi. Heyecanla koşup gittiğimde, Zülfi Livaneli'nin bir şarkısını bir öğrenci sazla çalıyordu ve akşam ben onu televizyonda izlemiştim, güldüm.

Buna benzer olaylarla uğraşıyorsunuz. Öğrenci liseden öyle gelmiş, onları bir potada eritebilmek ya da kaynaştırabilmek için sık sık konuşmalar yapmak gereksinmesini duydum. Onları yemekhanede toplayıp - dağ başında toplantı yerimiz de yok - herkes ayakta sığabildiği kadar, çoğu dışarıda dinliyor sözlerimi. **"Biz bir aileyiz. Burada sağcı - solcu, ilerici - gerici yok. Burada Bolu İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi öğrencileri vardır. Sizler bizim kardeşlerimizsiniz, öğrencilerimizsiniz. Benim kardeşimin biri sağcıdır, biri de solcu... oturup birlikte yemek yiyoruz. Bir arada bulunmaya, birlikte hareket etmeye alışın. Demokrasi, laiklik, çoğulcu toplum bilimsel dayanışa, yani hoşgörüyeye dayanır."** şeklinde telkinler yapmak zorunda kaldım. Yani, maalesef taşra... böyle olacağını bilmiyordum. Ankara'da 15 yıl hocalık yaptım, böyle birşey duymamıştım. Şimdi; **"Taşrada üniversite olur mu, olmaz mı?"** bunu düşünüyorum. **"Öğrenci herhangi bir davranışta bulunuyor mu?"** Yani, onları sınırlayan yönetimden çok, çevredir. Ankara'da ve İstanbul'daki üniversitelerde

öğrencilerin çok doğal olarak yaptığı şeylerin hiçbirini benim öğrencilerim yapamıyor, yapamaz! Anlatabiliyor muyum taşrayı?.. Taşradaki olayları?.. Herkes - resmî, özel - öğrencilerle ilgileniyor. Ben onlara acıyorum ama elimden fazla birşey gelmiyor. Hemen polis geliyor, jandarma geliyor " **Olay varmış hocam!**" diyorlar. "**Hiç öyle bir şey yok, buyurun bakın!**" diyorum. "**Telefon ettiniz ya, biraz önce hocam!**" diyorlar. Böyle bir ortamda, katılımcı yönetimi yapabildiğimiz kadar uyguluyor, katılımcı davranışları yayabildiğimiz kadar yayıyoruz.

Cumhurbaşkanlığına, YÖK'e, Rektörlüğe yazılı, imzasız, sahte imzalı şikâyet gidiyor, onlar da bana gönderiyorlar "**Ne dersiniz?**" diye. Diyor ki şikâyet mektubunda " **Yahya Kemal yönetimi baskı rejimidir, kimse korkudan sesini çıkaramıyor, kurumdan beş kişi ayrıldı.**" Ben hayatımda emir vermedim, emir vermeden yönetiyorum, anlatabiliyor muyum? Muvafakat verdiğim için beş kişi ayrılmış, daha önceki yönetim muvafakat vermediği için ayrılamamışlar. Beş kişi ayrılmış benim zamanımda ama, 8 kişi gelmiş. Araştırma görevlisi, okutman ayrılmış, doçent ve profesör gelmiş, bunu biliyor. Ama yine de, bunları yazıyorlar oturup, zamanlarını böyle harcıyorlar. Onun için bana dokunmayın bu konuda. (Gülüşmeler)

Efendim, Sayın Bircan'ın sorusuna Sayın Kışlalı çok güzel yanıt verdi, ona ekleyecek bir şey yok. Mesele şurada yatıyor. Bütün demokrasilerde ve gelişmiş ülkelerde, orta sınıf bir elipsin en büyük şişkin bölümünü oluşturur. Türkiye'de ise orta sınıf bir şişenin dar boğazı gibidir.

Sayın Niyazi Bey hocamız, ortaöğretim hizmet yönetmeliğinden söz ettiler. Sayın Oğuzkan biliyorlarmış, ben bilmiyorum. Gerçe ben askerlik yaptım, 15 - 20 yıl ge-

cikmeli olarak Silvan'da Sayın Kışlalı'nın iktidar dönemlerinde üç aylık askere gittim. Kışlada ilk gördüğüm, ilk dikkatimi çeken şey şu idi: **"Burada mantık yoktur."** Orada da bir içtüzük dağıttılar. **"Size verilen emirlerin, mantığa uygun olup olmadığını düşünmeyeceksin."** yazıyordu. Çünkü askerliğin doğası onu gerektiriyordu. Çünkü ölüme göndereceksiniz. Eğer onu mantığa vurursanız vakit geçer, onu öldürürler. Ama askerlikte geçerli olan kurallar, eğitimde uygulanamaz, buna kesinlikle inanıyorum. Fakat ben o yönetmeliği görmedim, bilmiyorum.

İkincisi, örgütlenme hakkında kaygım olduğu dile getirildi. Ben bir gerçeği ifade etmeye çalıştım. İnsanlar gibi, galiba toplumlar da çıldırıyor. 12 Eylül'den önce ben beyaz ceketli doktorların, yani insanlara sağlık hizmeti, insanlara yaşama gücü verecek doktorların, sağcı ya da solcu oldukları için, öldürmek için tabancalarıyla birbirini kovaladıklarını gördüm. Kapılar kapanmıştı, oksijen tüplerini kesmişler, birkaç hasta ölmüş. O gün, ziyarete gelip, kapıda kalanların, sağcısına da solcusuna da çok kötü küfür ederek gittiklerini gördüm. O zaman biz çıldırmıştık.

Ama şuna kesinlikle inanıyorum ki çağdaşlaşma örgütlenme demektir, çağdaş toplum örgütlenmiş toplum demektir. Onun için de, ben öneriler arasında aynen şöyle söyledim: **"Eğitimciler - davranış mühendisleri - mesleğin gelişmesini, saygınlığını artırmayı ve haklarını korumayı amaçlayan, tüm öğretmen ve yöneticileri kapsayan bir meslekî örgütte ya da sendika çatısı altında toplanmaya özendirilmelidir."** Bütün gönlümle diliyorum. Tabii böyle geleneksel kurumlarla çağdaş kurumların yan yana olduğu, eskiyle yeninin birbirini yok etmeye çalıştığı, o anlatmaya çalıştığım ip çekme yarışında, ipi iki ucundan çekenler

yanında, bir de ortasından tutup sağa sola çekmeye çalışanlar varken, herhalde genel gözlemlere göre, dernekler çok çabuk politize oluyorlar. Oysa, ben 20 yıl önce Amerika'da bir öğretmen derneği grevi yaşadım, gördüm ve şaşıtm kaldım. Albert Shanker adındaki bir öğretmenler federasyonu ya da öğretmenler sendikası başkanı birkaç kez göz altına alındı. Bütün eğitim - öğretim durdu. Üç - dört ay bir gün ders yapılmadı. Bütün öğretmenler, bulabildikleri büro işlerinde çalışmaya başladılar. Sanıyorum onların içinde de şu ya da bu görüşte olan öğretmenler vardı. Ama bir tek fire vermeden, öğretmenler bir bütün olarak, hedeflerine ulaştılar. Televizyonda her gün sıkıntılarını dile getiriyorlardı. **"Öğretmenler her yıl arabalarını değiştiremiyorlar, öğretmenler yaz tatillerini her zaman Miami'de yapmaya mı mahkûm, başka ülkelere gidemiyecek mi?"** falan diye. En sonunda amaçlarına ulaştılar, ücret artışı dahil tüm haklarını aldılar.

Efendim, benim kaydettiklerin bu kadar. Çok teşekkür ederim.

BAŞKAN - Biz de teşekkür ederiz. Sayın Hacı Ali Okur kardeşimizin "Siz ne yaptınız?" sorusuna halen Ankara dışında gönüllü olarak görev yapmayı kabul etmiş bir akademisyen olarak, Sayın Kaya'nın kendisi bir cevap olabilir.

Sayın Yeşilyaprak'ın Psikolojik Danışma ve Rehberlik dersi konusundaki açıklamalarına da birkaç cümle eklemek istiyorum. Bilindiği gibi, 1985 yılından bu yana, bu ders Eğitim Fakültelerinde öğretmenlik programları içinde seçmeli ders olarak yer aldı. 1988 yılından itibaren ilgili fakülte ve üniversitesi uygun gördüğü takdirde, Psikolojik Danışma ve Rehberlik dersinin de zorunlu dersler arasına alınabilmesi olanağı doğdu.

Şimdi, sanırım kalan zamanımızı hesaba katmamız gerekiyor. Oldukça az bir zamanımız var. Üç değerli arkadaşım söz istemiş bulunuyor. Şimdi ben durumu takdirlerinize bırakıp kalan zamanı, en uygun biçimde kullanacaklarından emin olarak, sırayla kendilerine söz vereceğim.

Sayın Emiralioglu.

MEHMET EMİRALIOĞLU - Teşekkür ederim Sayın Başkan, size söylediklerimle, bu yorgunluğun üstüne beni dinlemenin karşılığını ödemiş olmayı düşünürüm. Şimdi dinlediğim sözlerden bazılarının karşısında görüş koyacağım. Çünkü tartışma aşamasındayız. Tartışmada eleştiri var, ama bu görüşü koyarken de olumlu bir görüş olmasına özen göstereceğim. "Atatürk'ü ve Atatürkçülüğü övmeler sonuç vermedi, Atatürk'e ihanet ettik" sözleri karşısında ben şunları söylüyorum: Bence demokrasi, doğrudan, yanlış aramakla; yanlış eksikliği ile doğru diye kavramakla oluşturulamaz. Demokrasi eğitimi de bu görüşe dayandırılarak yapılamaz. Demokrasi doğruyu değil, yanlış tartışmaktır, yanlış sergileyip, doğruyu göstermektir. Demokrasi eğitimi ise insanlara bu beceriyi kazandırmaktır. Atatürk'le ilgili övgüler beklenen sonuçları verdi. Ona karşı çıkacakların cesaretini kırdı. Onları, Atatürk'e ters yönde daha çok yapacakları işleri yapamaz hale getirdi. Bireyler yaptılarsa bile onlar istedikleri kadarını yapamadılar. En azından Atatürkçü görünerek Atatürk'e karşı çıkmak gibi bir zorluğun içinde düştüler. "Atatürk'e ihanet ettik" sözü Türkiye'de söylenemez. İhanet edenler bunu söylemez. İhanet edildiğine tanıklananlar da bunu kabul etmek istemez. Aslında Atatürk'e ihanet etmek isteyenler bunda muvaffak olamadılar bana

göre. Görüşüm budur, Atatürk'ü övmekte, Atatürkçülüğü savunmakta ve Atatürkçülüğü yaymakta devam edeceğiz.

Sayın Öğretmen ve eğitimciler! Bu yöntemimiz bakımından bir soru olmalıydı; ama ben bunu görüş olarak söylüyorum. Öğretmen ve eğitimciler politikadan asla soyutlanamazlar. Öğretmenlerle eğitimcilere siyaset yasağı işletilebilirse - kaanatimce işletilemez - demokrasi doğmaz, doğsa da yaşamaz. Bugün ben politika yapmayan öğretmen kabul etmiyorum. Ancak, öğretmenin politikası memleketin ve milletin politikasıdır, demokrasinin politikasıdır, çağdaşlığın kültürün, uygarlığın politikasıdır.

Şimdi şu şekilde özetleyebileceğim : Avrupa Topluluğuna katılmaya Türkiye karardır. Kanımca bu karar da yararlıdır. Görüyorum ki hukukçular, yöneticiler, ekonomistler, sanayiciler, ticaretçiler" Avrupaya nasıl uyum sağlayacağız? diye çalışmaların içine girdiler. Kişisel olarak, firmasal olarak, meslek dernekleri ve birlikleri olarak bu tür çabanın içindedirler. Millî eğitimin, millîlik niteliğini Avrupa ile bağdaşacak şekilde korumak şartıyla oraya girebiliriz. Çünkü Atatürk, "üç türlü eğitim vardır: Beynelmile eğitim, dinî eğitim, millî eğitim" demiştir. O, bunlardan millî eğitimi öngörmüş, önermiştir. Onda da bir isabet vardır. Bu millîliği, Avrupa ile çeliştirmeden korumak suretiyle Türkiye millî eğitiminin Avrupa birliği içinde uyumu nasıl sağlanacaktır? Bu hazırlık henüz yapılmamaktadır. Başkanın uyarısını dikkate alarak diğer katkıları yapmakta vazgeçiyor, Başkanlığa ve sizlere saygılar sunuyorum.

BAŞKAN - Çok teşekkür ederim Sayın Emiralioğlu, anlayışınız ve katkılarınız için.

CAHİT TANYOL - Zaten öğleden evvel bir saat dinleyicilerin karşısında idim, panelistler bir kitabın ayrı ayrı

bölümleriymiş gibi bizleri yeteri kadar aydınlattılar, eğer müsaade buyurursanız, ben birşey söyleyeceğim. Bilmiyorum sabahleyin söyledim mi söylemedim mi, bu "Tevhid - i Tedrisat Kanunu"na rağmen ordu halinde bu din okulları arttı. Bu din okulları arttığı müddetçe de Türkiye'nin Batıya gitmesi mümkün değildir, mutlaka tersine gideceğiz. Osmanlı döneminde iki büyük isyan vardır Anadolu'da. Birisi, Celalî isyanları biri de softa isyanları. Softa isyanlarının nedeni, medreselerden o kadar çok hoca yetişmiş ki bir köye bir tek imam lâzımken 15 tane gitmiş, bunlar köyü soy-maya başlamışlar. Köyün, bunları karşılamaya takati kalmamış. Bunun üzerine, bunlar dağa çıkıyorlar, Celalîlerle birleşiyorlar şehirleri basıyorlar. Bugün din okulları, yani İmam - hatip okulları, islâm enstitüleri falan hiç gereği olmadığı halde öylesine bir ordu halinde geliyorlar ki bunlar softa isyanlarından çok daha tehlikeli. Çünkü bunlar, keşke dağa çıksa, dağa çıkmıyor, devletin örgütleri içine girerek devleti zaptediyorlar.

Efendim bir de sevgili Kışlalı çok güzel, harikulâde şeyler söyledi; Atatürk'ün, Türkiye Cumhuriyetini kuran Atatürk'ün tek maddeli Anayasası şudur: "Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir." Şimdi bu sözün içerisinde kuvvetlerin birliği var. Yani kuvvetlerin ayrılığı, yahut ikinci bir meclis, bir ülkede iki tane padişah olması kadar Atatürk'e aykırı geliyor. Binaenaleyh, Atatürk'ün kurmuş olduğu Türkiye Cumhuriyetinin kendine özgü özel bir yapısı var, hepimiz bunu biliyoruz. Millî Mücadele'nin yapmış olduğu "Teşkilâtı Esasiye Kanununun" ile sonradan 1961'den itibaren yapılan Anayasalar arasında büyük çelişkiler var. Atatürk, anayasaların, Mithat Paşa'nın yaptığı Anayasa'dan itibaren bu anayasaların karşısındadır ve gayet büyük bir deha ile 1922'de "bu anayasalar, ancak çoğunluk dik-

tatörlüğüne sebep olur" diyor. Yani, o bakımdan Atatürk'ün Tanzimattan beri gelen anayasa çizgisi içindeki yerini tartışırken, bugünkü Anayasa ile "Teşkilât-i Esasiye Kanunu" arasındaki farkı ve uçurumu - zannediyorum Sayın Kışlalı'nın alanına giriyor - imkânsız anlamak.

Bir şey daha var. Sayın Kışlalı, "biz Kabataşta iken talebeler teşkilât kurmuştuk" dedi. Biz Cumhuriyetin ilk nesli olarak, öğretmen okullarını Rauf İnan üstadımız daha iyi bilirler, hocaları yalnız derste tanırdık. İdareyi, okul müdürünü ve muavinlerini çok az tanırdık. Şimdi ben hocalarımdan bir kısmının adını unutmuşumdur, ama başmümessilin, kütüphane mümessilinin, tiyatro mümessilinin hepsinin adlarını bilirim. Gayet demokratik, gayet kendi kendine işleyen bir mekanizma kurulmuştu okullarda. Atatürk'ün amacı bir demokrasi idi, ama bu demokrasinin bugünkü ile bağlantısı nedir, bu da üzerinde durulması gereken sorunlardan birisi.

Bir de yine bizim öğrenci olduğumuz döneme ait özgürlük meselesine kısaca temas edeyim. Bizim talebeliğimiz zamanında Atatürk'e şiddetle muhalif olan ve Adana'da "Ahali Fırkası"nı kuran Abdülkadir Kemali - Orhan Kemal'in babası - okula gelir konferans verirdi. İsmail Habib'in maarif eminliği zamanında, M. Zekeriya, okula geliyordu konferans veriyordu. Arif Nihat Asya, o zamanlar herhalde çok ilerici idi, Nazım Hikmet'in plâkları ile gelirdi okula. Onun "Salkım söğüt" "Hazar Denizi" plâklarını dinlerdik. O dönemde gerek öğrenci - hoca ilişkisi bakımından gerek özgür düşünce bakımından durum fevkalâde idi. Refik Halit, Rıza Tevfik gibi "yüz ellilik" olmuş yazarların eserleri de kitaplıklarda bulunurdu. 1950'den sonra Türkiye'de şimdi savunduğumuz, aslında bizi

çıkmaza sokan birtakım sorunlarla karşı karşıya geldiğimiz dönem başlamış oldu.

Teşekkür ederim efendim.

BAŞKAN - Teşekkür ederiz.

Sayın İnan, buyurun.

R. RAUF İNAN - Çok teşekkür ederim Sayın Başkan, olabildiğince kısaltarak arz edeceğim, En başta şu: Eğer memlekette demokrasi olsaydı bu kadar çok konuşulması olmazdı. Bundan bir sene kadar önceydi galiba, bir demokrasi kurultayı oldu. O kurultayda konuştum ve dedim ki 40 sene sonra yine burada aynı şeyleri konuşacağız. Parti başkanları bile demokrasinin olmadığını söylüyorlar. Neden olmadı? Çok defa Atatürk'ü eleştirmek bir marifet sayılıyor, "Atatürk zamanında demokrasi yoktu" vb. gibi. Atatürk, halkın egemenliğidir, halkın bilinçliliğidir, Atatürk, en yoksul zamanda, bu memleketin en yoksul zamanında halkı okutmak için yollar buldu, bir eğitmen örgütü vardı, vaktimiz yok, onu size keşke açıklayabilseydim. Halkevleri örgütü vardı, köy enstitüleri örgütü vardı ki Sayın Kışlalı ona değindi.

Gerçekten demokrasi içinde eğitim deyince, akla ilk gelecek olan köy enstitüleridir. Bu memlekette ne ders, ne açık oturum, ne bilimsel oturum, ne üniversite, hiçbir yerde olmadığı halde demokrasi yüzde yüz köy enstitülerinde uygulandı, ne kadar, nasıl uygulandı? Şöyle : Öğrenciler her ay kendi başkanlarını seçerlerdi, iş alanları alabildiğine çoktu. Öğrenci başkanı öğretmen kurullarına da katılır ve öğretmenle aynı yetkide bulunurdu. Köy enstitüleri sonradan öğretmen okullarına dönüştürüldü, tabii o örgüt kalmadı. O zamanlar üç memurun yönetmeye

çalıştığı bir köy enstitüsü sonradan dokuz memurla ancak idare edilmeye başlandı; enstitülerde öğrencilere bu kadar olanak verilmişti. Bu bakımdan demokrasi hiç de zor bir şey değil, yaşamının altı yılını o müesseselerde geçirdim, yaşamımın en mutlu yıllarıdır.

Demokrasi içinde insanlar mutludurlar, birbirlerini severler, birbirlerine güvenirlere. Kendinize güveniyorsanız, eğer kendinizi başkasından üstün görmüyorsanız ve bencil de değilseniz demokrasiyi uygulamak hiç zor değil; hele çocuklarla, hele gençlerle hiç zor değil, çok kolay; ama soyut teorisi üzerinde düşünülürse o, cennet kadar, Kaf Dağının arkası kadar uzak gelir ırısana.

Bizim yurdumuzda öğretmenlik 1946 ya kadar çok saygılı idi. Düşünün ki her öğretmen protokolda idi, daire başkanları, müdürler ile aynı protokole dahil idi. Bir yere bir vali gittiği zaman "muallimler birliği"ne uğranırdı en başta. Atatürk en değerli konuşmalarını Meclis'te ve muallimler birliklerinde yapmıştır. Öğretmenlere bunca değer veriyordu, öğretmenler de bunu hak etmişlerdi. Düşünün 1928'de okuma yazma oranı sıfıra indiği zaman bir yıl içinde 596 bin kişiye okuma yazma öğretildi. Bu, öğretmenlerin başarısı idi. Bir devlet başkanının, bir büyük komutanın öğretmenler hakkında Atatürk'ün söyledilerini söylemiş olduğu dünya tarihinde görülmemiştir. Ama öğretmenler de öyle idi. Öğretmenler okullarda demokrasiyi uygularlardı, biz onun içinde yetiştik. Şunu söyleyeyim, bir memleketin okullarında dayak varsa, orada demokrasi eğitiminden söz edilemez. 1946-1947'ye kadar dayak korkunç bir şeydi. Nasıl olur, öğretmen nasıl dayak atar! Bakanlar ne kadar yakındı öğretmenlere, size örnek vermek için zamanım elverişli değil yazık ki.

Demokrasi içinde eğitim, demokratik eğitim zor bir şey değil, çok kolay, çok tatlıdır yalnız kendine güvenmek lâzım.

Demokrasi ancak halk uyanırsa olur. Atatürk'ün bütün istediği Türk halkını bilinçlendirmek, Türk halkının değerini artırmaktı. Osmanlı Devletinde Türk halkı köle idi, padişahın kölesi idi, kulu idi, halbuki Peygamber bile kendisini ancak Allah'ın kulu saymıştır ve bütün kullardan ayırmamıştır kendisini. Osmanlı Devletinde Türk halkı ezilmiştir, köleleştirilmek istenmiştir. O nedenle, bizim için demokrasi, demokratik eğitim birinci derecede koşuldur.

Bir de demokrasinin Türkçesini bulalım. Demokrasinin Türkçesi de "el erki"dir, Anıt Kabir'de Atatürk'ün bir sözü yazılıdır. "Halk için yönetimi halkın eline vermektir" der. Bunun için de halkı yetiştirmek gerekiyordu ve yetiştirmeye çalışıyordu. Sonradan gerçek demokrasinin gelmekte olduğunu görenler, ona karşı olanlar demokrasiyi biz yapacağız dediler ve bir ağalar demokrasisi çıkardılar. Halk yüzde yüz aydınlanmadıkça, halk yüzde yüz bilinçlenmedikçe, "ben vatandaşım, ben insanım, benim değerim var, benim haklarım var, benim ödevlerim de var" demedikçe, bu bilince varmadıkça Sayın Hocamızın sabahleyin üzerinde durduğu gibi yine halk aldatılarak oy toplanır, halk aldatılarak şu yöne, bu yöne çevrilir. Bu arada da din alabildiğince istismar edilmiş olur. Benim arz edeceklerim bu kadardı. Sayın Profesör Kışlalı, çok güzel bir şey söyledi, demokrasi bir yaşam biçimidir, o kadar soyut bir şey değildir demokrasi. Yalnız Sayın Kışlalı bir şey daha söyledi: "Amerika demokrasisi". Amerika demokrasisinde, Kızılderililerin hakları yok, bu nasıl demokrasidir?

Beni bu yorgun zamanınızda dinlediğiniz için hepinize çok teşekkür ederim. {Alkışlar}

Sayın Başkana da bana bu fırsatı verdiği için ayrıca teşekkür ederim.

BAŞKAN - Çok teşekkür ederim.

Sayın konuklar, bildiğimiz gibi bu toplantı Türk Eğitim Derneği'nin 13. Eğitim Toplantısıdır. Teması ise "demokrasi için eğitim" olarak seçilmiştir. Bu tema, iletişim, aile, yönetim, yaygın eğitim ve öğretim yetiştirme boyutlarıyla da işlenmeğe, tarihî gelişim ve laiklikle olan ilişkisi yönünden de irdelenmeğe çalışılmıştır. Ayrıca, görüldüğü gibi "demokrasi için eğitim" konusu olabildiğince demokratik ve bilimsel biçimde tartışılmıştır. Bize göre burası bir fikir meydanıdır. Bu meydan, iyi niyetle, açıklık ve hoşgörü ile ve belki daha da önemlisi ümitle bezenmeye çalışılmıştır. Sizlerin gönüllü olarak burada bulunuşunuz böylesine bir ortamın oluşmasını sağlayan en önemli faktördür. Dünyada sürekli ve bir dizi şaşırtıcı değişme ve gelişmeler olurken bu gelişme ve değişmelere demokrasi içinde uyum sağlamayı hedeflediğimize göre "demokrasi için eğitim" in gündeme getirilmesi aslında kaçınılmaz bir gerekliliktir. Böylece, bu konuda yolun neresindeyiz, neler yapmalıyız? gibi soru ve sorunların göz önüne serilmesi mümkün olmuştur.

Bu konuların tartışılmasında da hiçbir önyargıya kapılmadan, hiç kimseyi, hiçbir grubu hedef almadan, demokratik bir ortam oluşturmaya çaba harcadık.

Hepiniz çalışmalarını sabırla izlediniz. Arkadaşlarımızın çoğu asıl görevlerinden zaman ayırıp aramıza katıldılar. Şimdi ise, gördüğümüz gibi toplantımızın sonuna gelmiş bulunuyoruz. Bize göre olumlu bir sonuç noktasındayız.

Ancak, biz istiyoruz ki, bu ve benzeri, demokrasinin gelişmesine, Türkiye'nin daha aydınlık ve gelişmiş yarınlara

kavuşmasına yararlı olacağına inandığımız, çok daha kapsamlı, daha başarılı, benzeri çalışma ve toplantılar başkaları tarafından da düzenlensin. Bu yolda çeşitli örneklerin var olduğunu da kıvançla gözlüyoruz.

Çeşitli biçimlerde katkılarıyla TED 13. Eğitim Toplantısı'nın başarıya ulaşmasını sağlayan siz sayın katılanlara, toplantımıza katılan bizlere katlanan tüm izleyicilerimize teşekkür eder, saygılarımı sunarım. (Alkışlar)

EK : 1
TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ
XIII. EĞİTİM TOPLANTISI PROGRAMI

TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ
XIII. EĞİTİM TOPLANTISI

DEMOKRASİ İÇİN EĞİTİM

30 KASIM - 1 ARALIK
Perşembe - Cuma

YER : T.E.D. Ankara Koleji Vakfı Konferans Salonu

TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ
XIII. EĞİTİM TOPLANTISI
"DEMOKRASİ İÇİN EĞİTİM"
30 KASIM - 1 ARALIK 1989

30 KASIM - 1989 - PERŞEMBE

SABAH

10.00

- Açılış
- **Prof. Dr. Kemal Güçlüol**
(T.E.D. Bilim Kurulu Başkanı)
- **Prof. Dr. Rüştü Yüce**
(T.E.D. Genel Başkanı)

10.45. - 11.00

- ARA - ÇAY

11.00 - 11.45

- BİRİNCİ OTURUM

Başkan

- **Dr. Mesut Özgen**
(T.E.D. Bilim Kurulu Üyesi)

Konuşmacı

- **Prof. Dr. Ergun Özbudun**
(Türk Demokrasi Vakfı Başkan Vekili)

Konu

- "Tarihsel Gelişim İçinde Demokrasi ve Eğitim"

11.45 - 12.00

- TARTIŞMA

12.00 - 12.00

- ÖĞLE TATILI

ÖĞLE SONU

14.00 - 15.30

- **İKİNCİ OTURUM**
(Panel I)

KONU

- "Demokrasi Eğitiminde Boyutlar ve Sorunlar"

Başkan

- **Prof. Dr. Nami Çağan**
(T.E.D. Bilim Kurulu Üyesi)

- Katılanlar**
- **Dr. Hıfzı Topuz**
(İletişim Araştırmaları Derneği Başkanı)
  - **Prof. Dr. Leyla Küçükahmet**
(G. Ü. Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi)
  - **Prof. Dr. Mehmet Gürkaymak**
(ODTÜ Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi)
  - **Prof. Dr. Mine Tan**
  - (A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi)
  - **Prof. Dr. Mustafa Aydın**
(İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanı)
  - **Oya Yerin**
(ODTÜ Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Son Sınıf Öğrencisi)

1 ARALIK 1989 - CUMA

SABAHA

10.30 - 11.15 - ÜÇÜNCÜ OTURUM

Başkan - Prof. Dr. Özcan Demirel
(T.E.D. Bilim Kurulu Üyesi)

Konuşmacı - Prof. Dr. Cahit Tanyol
(Emekli Öğretim Üyesi)

Konu - "Laik Eğitim ve Demokrasi"

11.15 - 11.30 - ARA - ÇAY

11.30 - 11.45 - TARTIŞMA

11.45 - 14.00 - ÖĞLE TATILI

ÖĞLE SONU

14.00 - 15.30 - DÖRDÜNCÜ OTURUM

(Panel II)

Konu - "Demokrasi Eğitiminde Öneriler"

Başkan - Prof. Dr. Kemal Güçlüol

(T.E.D. Bilim Kurulu Başkanı)

Katılanlar - Prof. Dr. Ahmet Taner Kışlalı

A. Ü. Basın Yayın Yüksekokulu

Öğretim Üyesi

- Dr. Ferhan Oğuzkan

(T. E. D. Bilim Kurulu Üyesi)

- Prof. Dr. Halûk Yavuzer

(İstanbul Üniversitesi Edebiyat
Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü
Başkanı)

- Prof. Dr. Sudi Bülbül

(H. Ü. Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi)

- Prof. Dr. Yahya Kemal Kaya

(G. Ü. Bolu İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi Dekanı)

15.30 - 15.45 - ARA - ÇAY

15.45 - 16.45 - TARTIŞMA

16.45 - 17.00 - GENEL DEĞERLENDİRME

EK : 2 .

**YAYINA HAZIRLIK ÇALIŞMALARINDA
GEREKLİ DÜZELTMELER İÇİN
İLGİLİLERE GÖNDERİLEN YAZI ÖRNEĞİ**

Sayın

Derneğimizce düzenlenen ve 30 Kasım - 1 Aralık 1989 tarihlerinde TED Konferans Salonu'nda yapılmış bulunan "DEMOKRASİ İÇİN EĞİTİM" konulu, " TED. Eğitim Toplantısı'nda sunulan Panel ve Bildirilerin bir kitap haline getirilmesi çalışmaları sürdürülmektedir.

Bu toplantıda, ...
..... konulu,

BİLDİRİ /PANEL ile ilgili olarak;

( ) Sunduğunuz konuşmanın,

( ) İzleyicilerin yöneltmiş oldukları sorulara verdiğiniz cevapların,

( ) İzleyici olarak, toplantının "Tartışma" kısımlarında; katkı niteliğindeki konuşmanız veya bildiri sahibine ya da panel üyelerine yönelttiğiniz soruların, ses alıcı gereçten belirlenebilen metni ekte sunulmuştur.

3 Haziran 1991 tarihine kadar ekte sunulan metinde, metnin aslına sadık kalarak yapılmasını gerekli gördüğünüz düzeltmeleri, eklemeleri ve çıkarmaları yaparak yayınlanmasını istediğiniz metnin, Derneğimize ulaştırılmasını dilemekteyiz. Bu yayınının kısa sürede yayınlanması planlanmaktadır. Bu bakımdan, gerekli düzenlemelerden sonra yazınızı basıma hazır bir biçimde daktilo ile yazılmış olarak göndermenizi beklemekteyiz.

Ayrıca, halen düzeltme yapmak üzere gönderdiğimiz ekteki metinde, gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra, bu metnin ve toplantı sırasında verdiğiniz (şayet verdiyseniz) bildiri veya panel konuşmanızın metninin basılmasını belir-

ten, "BASILABİLİR" ibaresi ile imzalı olarak göndermenizi istemekteyiz.

Bilginizi rica eder, ilgileriniz için teşekkür ederim.

Saygılarımla,

MEHMEK BAKLACI

TED Genel Müdürü

- NOT :**
- 1 - Ekte sunulan metnin düzeltilerek, yeniden yazılması halinde, tarafımızdan gönderilen metinle birlikte iadesi,
  - 2 - Düzeltme sırasında yazım kurallarına dikkat edilmesi,
  - 3 - Gereksiz gördüğünüz paragraf ve cümlelerin çıkarılması, konuşmanızın çerçevesini aşacak ekler yapılmaması ve yabancı isim ve terimlerin orijinali ile Türkçe okunuşunun belirtilmesi önemle rica olunur.

Fiyatı : 15.000 TL.